ДУНАЄВЕЧЧИНА очима дослідників, учасників і свідків історичних подій

Дунаєвеччина

очима дослідників, учасників і свідків історичних подій

Збірник науково-краєзнавчих праць

Випуск IX

Дунаєвецька міська територіальна громада Хмельницької області
Управління культури і туризму, Школа мистецтв, Історино-краєзнавчий музей
Дунаєвецька організація Національної спілки краєзнавців України
Центр дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при
Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка
Кафедра історії, правознавства та методики викладання
Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка
Хмельницький музичний коледж імені В.І. Заремби

ДУНАЄВЕЧЧИНА
очима дослідників, учасників і свідків історичних подій

Збірник науково-краєзнавчих праць
Випуск IX

За матеріалами науково-краєзнавчої конференції
«Дунаєвеччина в культурно-освітньому просторі України»,
присвяченої 120-річчю пам'яті композитора Владислава Заремби
і 100-річчю від дня народження письменника Миколи Магери
21 жовтня 2022 року
м. Дунаївці

Дунаївці – Кам'янець-Подільський
Видавець ПП Зволейко Д.Г.
2022

УДК 94 (447.43)(082)
ББК 63.3(4 УКР-4 ХМЕ) 6
Д 83

Рекомендовано до друку вченою радою Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України Національної академії наук України при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка (протокол №3 від 24 червня 2022 р.)

Редакційна колегія:

Прокопчук В.С., *доктор історичних наук, професор, голова редколегії*
Баженов Л.В., *доктор історичних наук, професор, співголова*
Адамський В.Р., *кандидат історичних наук, доцент*
Берека В.Є., *доктор педагогічних наук, професор*
Гриценко А. П., *доктор педагогічних наук, доцент*
Івахова К.Я., *кандидат мистецтвознавства*
Комарніцький О.Б., *доктор історичних наук, професор*
Осецький Й.П., *кандидат юридичних наук*
Пентюк Б.М., *кандидат богослов'я, протоієрей*
Романько В.І., *кандидат філологічних наук, доцент*
Телячий Ю.В., *доктор історичних наук, професор*
Хоптяр Ю.А., *кандидат історичних наук, доцент*

Д83 **Дунаєвеччина** очима дослідників, учасників і свідків історичних подій : збірник науково-краєзнавчих праць / [редкол.: Прокопчук В.С., голова, Баженов Л.В., співголова; Адамський В.Р. та ін.]. – Дунаївці; Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2022. – Вип. 9. – 388 с. : іл.

Дев'ятий збірник науково-краєзнавчих праць містить статті і повідомлення учасників науково-краєзнавчої конференції «Дунаєвеччина в культурно-освітньому просторі України», присвяченої 120-річчю пам'яті дунаївчанина композитора, музиканта і музичного педагога Владислава Заремби і 100-річчю від дня народження письменника-земляка Миколи Магери.

Матеріали наукового збірника можуть скласти інтерес для поціновувачів історії краю, учителів шкіл та викладачів вишів, стати джерелом подальших досліджень в рамках Малої академії наук.

УДК 94 (447.43)(082)
ББК 63.3(4 УКР-4 ХМЕ) 6

© Дунаєвецька міська об'єднана територіальна громада, 2022

ЗМІСТ

І. ВЛАДИСЛАВ ЗАРЕМБА.
МУЗИЧНО-ПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ ЗЕМЛЯКІВ 9

В.К. Чекман
ДУНАЄВЕЧЧИНА КУЛЬТУРНООСВІТНЯ 9

В.С. Прокопчук
ЙОГО РОМАНС СПІВАВ У КОСМОСІ ПАВЛО ПОПОВИЧ.....15

Т.П. Круліковська
РЕКОНСТРУКЦІЯ ТВОРЧОГО ПОРТРЕТУ ВЛАДИСЛАВА ЗАРЕМБИ 20

І.С. Шатковська
ТВОРЧІ ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ДІЯЧІВ
А.Г. КОЦІПІНСЬКОГО ТА В.І. ЗАРЕМБИ
В ІСТОРІЇ МУЗИЧНОГО ЖИТТЯ ПОДІЛЛЯ XIX ст. 33

Б.М. Пентюк
КОМПОЗИТОР В. ЗАРЕМБА І ПОЕТ С. РУДАНСЬКИЙ –
ПРЕДСТАВНИКИ ПОДІЛЛЯ XIX СТОЛІТТЯ 42

В. І. Горбатюк
КОМПОЗИТОР ВЛАДИСЛАВ ЗАРЕМБА
У КНИЗІ СЕМЕНА ШНАЙДЕРМАНА «ДУНАЇВЦІ».....47

А.В. Сікорська
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ
МУЗИЧНИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ ВЛАДИСЛАВА ЗАРЕМБИ:
МИНУЛЕ ТА СУЧАСНІСТЬ 54

Л.М. Гавриленко, Є.О. Широкова, С.Д. Цимбалюк
СТОРІНКАМИ ЛІТОПИСУ
ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ ІМ. В.І. ЗАРЕМБИ.....59

В.І. Романько
ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА ПРЕМІЯ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА ЯК ОДНА З ФОРМ ВШАНУВАННЯ
ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТА-РОМАНТИКА.....65

Н.М. Синиця
ЛАУРЕАТИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ПРЕМІЇ
ІМЕНІ ВЛАДИСЛАВА ЗАРЕМБИ.....70

І.А. Вавренчук
МИТЦІ КОЛЕДЖУ – ЛАУРЕАТИ ПРЕМІЇ
ІМ. В. ЗАРЕМБИ 77
Ю.А. Хоптяр, А.Ю. Хоптяр, А.О. Хоптяр
ІЗ МАТЕМАТИКІВ – У КОМПОЗИТОРИ:
ОЛЕКСІЙ ДАВИДОВИЧ БЕЦ (1938-2018).....83
Л.В. Артемова
КОМПОЗИТОРИ М. БЕРЕЗОВСЬКИЙ І Д. БОРТНЯНСЬКИЙ
БІЛЯ ВИТОКІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ 89
А.А. Грідіна
УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКІ ІСТОРИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ:
БОЛЕСЛАВ ВОЙТОВИЧ.....92
Шевчук Т.Д.
«ТІЛЬКИ КРІЗЬ РИТМИ СВОЄЇ РОБОТИ
В МАЙБУТНЄ Я ГОРДО ІДУ…».....97
О.М. Петрова
«МУЗИКА – ЦЕ ЧАСТКА МОЄЇ ДУШІ» 100
В.І. Куфльовський
СРІБНИЙ ГОЛОС ОЛЕНИ ЛЕОНОВОЇ
НА СЦЕНАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ТА ЄВРОПИ 107
О.А. Брелінська
ОЛЕКСАНДР ДАНИЛОВИЧ ПОЛЯНСЬКИЙ В ПАМ'ЯТІ ОДНОСЕЛЬЧАН .. 117
В.А. Онищук
КАПЕЛЬМЕЙСТЕР З МАЛІЇВЦІВ..... 120
П.Д. Храпак, Н.І. Кордонська, Настя Храпак
РОЗВИТОК ТА ВЗАЄМНЕ ЗБАГАЧЕННЯ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
НОВОУШИЦЬКОЇ ТА ДУНАЄВЕЦЬКОЇ ГРОМАД 124
Л.М. Статкевич
«МУЗИКА – ЗОРЯ В ЙОГО ДОЛІ» 130
В.С. Прокопчук
БЛИЩАНІВСЬКИЙ ХОР 1950-х РОКІВ..... 137
М.В. Семенюк
НАРОДНИЙ АМАТОРСЬКИЙ ФОЛЬКЛОРНИЙ КОЛЕКТИВ «КРУЖІЛЬ» .. 141

В.С. Осецька
ФОЛЬКЛОРНИЙ КОЛЕКТИВ «ЗАБАВНІ КУМАСІ» ДЕРЖАНІВСЬКОГО СІЛЬСЬКОГО КЛУБУ 144

Ю.Ф. Чешньовський
ДАЙТЕ СЦЕНУ МЕНІ!.. 145

І.Ф. Будзінський
САМОРОДОК З ПАНАСІВКИ 150

С.В. Грідін, Л. П. Самборська
ДУНАЄВЕЦЬКА ШКОЛА МИСТЕЦТВ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ 154

ІІ. МИКОЛА МАГЕРА. ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ 158

В.С. Прокопчук
ІЗ СКАРБНИЦІ ПАМ'ЯТІ: ЗУСТРІЧІ З М.Н. МАГЕРОЮ 158

М.Н. Пуговиця
ВІДДАТИ ЛЮДИНІ КРИХІТКУ СЕБЕ 165

Л.І. Ярохно
ВІН СІЯВ ЗЕРНА ПРАВДИ І ЛЮБОВІ 173

М.І. Красуцький
КАМ'ЯНЕЦЬКИМИ СТЕЖКАМИ 177

Т.К. Прокопчук
НЕЗАБУТНІ ЗУСТРІЧІ 178

В.Є. Берека
МАВ ЩАСТЯ СПІЛКУВАТИСЬ 185

В.М. Ільїнський
У ПАМ'ЯТІ НАЗАВЖДИ 186

В.П. Спірякіна
ЖИТТЯ СПОВНЕНЕ КРАСИ Й ВЕЛИКОДУШНОСТІ 189

М.А. Ластовецький
МІЙ ДЯДЬКО МИКОЛА МАГЕРА – ПИСЬМЕННИК З ДУНАЇВЦІВ 191

О.П. Григоренко, Вадим Григоренко
МИКОЛА МАГЕРА, ЛЮБОВ СЕРДУНИЧ: ТВОРЧЕ СПІЛЬНЕ В ЗОБРАЖЕННІ ВІЙНИ 193

О.А. Романюк
БАТЬКО І СИН КРАСІНСЬКІ 201

В.Б. Байталюк
ДУНАЄВЕЦЬКЕ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ОБ'ЄДАННЯ «СОНЯХ» ім. ВОЛОДИМИРА БАБЛЯКА 210
Л.А. Сердунич
МОВА ХУДОЖНІХ ТВОРІВ АФАНАСІЯ КОЛЯНОВСЬКОГО 216
Й.П. Осецький, Т.В. Шевченко
ВОЛОДИМИР СТАНІСЛАВОВИЧ ШЕВЧЕНКО – ДУХ ІСТОРИКА У СВІЧАДІ ПИСЬМЕНСТВА 223
Л.М. Весела
ТИША І ВІДГОЛОССЯ ПОЕТИЧНОЇ ДУШІ 233
Н.П. Мазур, В.В. Танасійчук
ТУЛИЗИК ПЕТРО ІВАНОВИЧ: У КОЖНОГО СВОЯ ДОЛЯ 236
К.Я. Івахова
ТВОРЧИЙ ПОРТРЕТ ПОЕТА ЙОСИПА ОСЕЦЬКОГО 242
Н. П. Мазур
ВАЛЕНТИНА БОГДАНІВНА БАЙТАЛЮК – ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ 254
Т.М. Пилипчук
І ДВА КРИЛА НЕСУТЬ НАД БІЛИМ СВІТОМ 259
Л.М. Весела
НЕРОЗХЛЮПАНЕ СОНЦЕ ІСТИННОЇ ПОЕЗІЇ 263
К.А. Чабан
ВІДЗНАЧЕННЯ 100-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ ІВАНА ІВАНОВИЧА СВАРНИКА НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ 266

III. ВИДАТНІ ХУДОЖНИКИ І МАЙСТРИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ 272
В.С. Прокопчук
НАРОДНИЙ ХУДОЖНИК УКРАЇНИ ОЛЕКСАНДР МУЗИКА 272
К.В. Журба
ВЕНІАМІН КУШНІР З ДУНАЄВЕЧЧИНИ 276

О.О. Гашина
НАДІЯ ГОЛОВАЧУК – «ЗАСЛУЖЕНИЙ МАЙСТЕР НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНИ» 279
О.Г. Цимбалюк
СПІЛКА ХУДОЖНИКІВ ДУНАЄВЕЧЧИНИ..... 283
В.А. Яцентюк
ВАЛЕНТИНА ВОЙТКОВА – ВІДОМА ПИСАНКАРКА З ДУНАЄВЕЧЧИНИ..... 287
В.С. Прокопчук
ТВОРЧА ДОЛЯ ЦЕЗАРІЯ ГАНУШКЕВИЧА 292
О.Г. Онищук
ПІДЛІСНОМУКАРІВСЬКА ШЕВЧЕНКІАНА..... 297
О.А. Кошка
В ГОСТЯХ У СТАРОГО ЗНАХАРЯ 300

IV. ПЕРСОНАЛІЇ. ІСТОРІЯ. ОСВІТА І КУЛЬТУРА 304
Л.В. Баженов
ПРОФЕСОР СТЕПАН ДМИТРОВИЧ БАБИШИН – БУДІВНИЧИЙ ОСВІТИ, ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА І ТУРИЗМУ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ..... 304
А.П. Гриценко
СЛАВНА ПРАЦЯ КРАЄЗНАВЦЯ ВОЛОДИМИРА ПЕТРОВИЧА ЗАДКА..... 311
В.О. Мота
ВІДКРИТТЯ ДУНАЄВЕЧЧИНИ: МИНЬКОВЕЦЬКИЙ КУРГАН РАННЬОСКІФСЬКОГО ЧАСУ (VII – VI ст. до н.е.) 316
Ю.І. Блажевич
КОСТЕЛ СВЯТОГО ЙОСИПА ОБРУЧНИКА В ПІДЛІСНОМУ МУКАРОВІ НА ДУНАЄВЕЧЧИНІ – ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНА ПАМ’ЯТКА КРАЮ 320
М.Ю. Бондарчук
КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ЮРІЙ ШЕМШУЧЕНКО 323

Р.В. Просяник
КОНЦЕПЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПАТРІОТИЗМУ
В. ЛИПИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ СТВОРЕННЯ
НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ НА ПОЧАТКУ XX ст. 324

В.М. Крижанівський
ГЛУХІВСЬКИЙ УЧИТЕЛЬСЬКИЙ ІНСТИТУТ
ТА ПОДІЛЛЯ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст. 326

О.Б. Комарніцький, Л. М. Комарніцька
КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ
ГРОМАД МІСТЕЧОК КАМ'ЯНЕЦЬКОГО ПОВІТУ
В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1920 рр..... 331

В.Р. Адамський
ДУНАЄВЕЦЬКА ЗМІШАНА ГІМНАЗІЯ
В ДОКУМЕНТАХ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ 339

Н.М. Петренко
СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ДЛЯ
ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНІ У 20-х рр. XX ст..... 351

Ю.В. Телячий
ДУНАЄВЕЧЧИНА ТА ДУНАЇВЧАНИ НА СТОРІНКАХ
«ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ОСВІТИ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ»..... 356

М.В. Мінченко
«СТУДЕНТСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ» – АПРОБАЦІЙНИЙ
МАЙДАНЧИК ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ 373

А.Ю. Матвєєв, В.М. Рева
ЛОШКОВЕЦЬКА ГІМНАЗІЯ НОВОДУНАЄВЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ..... 375

ПРО АВТОРІВ..... 379

РОЗДІЛ І

ВЛАДИСЛАВ ЗАРЕМБА. МУЗИЧНО-ПІСЕННА ТВОРЧІСТЬ ЗЕМЛЯКІВ

В.К. Чекман, *м. Дунаївці*

ДУНАЄВЕЧЧИНА КУЛЬТУРНООСВІТНЯ

Наша громада одна з перших в Україні пройшла шлях децентралізації, в ході якої місцева влада отримала значні повноваження і ресурси, разом з тим – величезну відповідальність за підвищення якості життя людей, всебічний розвиток громади, у тому числі – культурний. Децентралізація збільшила роль локальної культури в житті кожної громади і в той же час стала чималим викликом для багатьох закладів культури, бо перед місцевою владою гостро постали питання – в якому форматі ці заклади мають існувати надалі і які послуги надавати людям, щоб бути максимально корисними для громади. Розуміючи важливість культурної сфери наша громада створила максимально можливі умови для їх подальшого розвитку. З метою посилення ефективної роботи закладів культури громади, координації їх роботи з надання якісних послуг в галузі культури рішенням тридцять шостої (позачергової) сесії міської ради було створено управління культури, туризму та інформації, якому підпорядковані такі комунальні установи міської ради:

- Міський культурно-мистецький просвітницький центр;
- Дунаєвецька міська публічно-шкільна бібліотека;
- Дунаєвецька дитяча школа мистецтв;
- Історико-краєзнавчий музей;
- Сільські Будинки культури, клуби та бібліотеки.

Головне завдання **інформаційно-комунікаційного ресурсного центру** – доносити до жителів громади рішення влади, актуальні новини. Щодня сайт міської ради відвідує в середньому понад тисячу осіб. З цього можна зробити висновок, що кожен третій мешканець громади знайомиться з інформацією. На престижному конкурсі кращих практик місцевого самоврядування робота інформаційного відділу «Почуємо кожного» зайняла 2 місце.

Одним із стратегічних напрямків розвитку громади є місцевий туризм, сфера діяльності структурного підрозділу управління культури – **туристично-краєзнавчого центру**. Дунаєвеччина – дивовижний край з багатою історією, унікальними пам'ятками культури, привабливими краєвидами, самобутнім побутом та привітними мешканцями. Спеціалістами туристично-краєзнавчого центру спільно з управлінням культури, туризму та інформації розроблено туристичні маршрути громадою і 2019 року вперше відкрито туристичний сезон. На даний час діє 5 туристичних маршрутів: «Маленьке місто з великою душею» (Дунаївці), «Повернення до витоків» (Голозубинці-Сокілець), «На межі епох» (Миньківці), «20 кілометрів витривалості, вражень та драйву» (Рахнівка-Кривчик), «Стежками ОУН і УПА» (Нестерівці – Зеленче).

Протягом цього літа для переселенців та мешканців громади організовано 16 подорожей громадою та Хмельниччиною.

Для підвищення привабливості території та збільшення кількості туристів спеціалістами центру проводиться активна робота з облаштування туристичних маршрутів. 2019 року за рахунок коштів громадського бюджету реалізовано проєкт «Облаштування святого джерела «Томашева криничка» (с. Сокілець). У рамках співпраці центру з Барською та Вінницькою міськими радами реалізовано проєкт «Camino Podolico: Подільський шлях святого Якова», завдяки якому в місті встановлено стенди та вказівник біля визначних місць: палацу Красінських та костелу св. Михаїла Архангела.

При туристично-краєзнавчому центрі працюють гуртки туристично-краєзнавчого, спортивного та військово-патріотичного напрямків. Вихованці гуртків – активні учасники міських, обласних та Всеукраїнських конкурсів, де неодноразово здобувають перемоги. В обласному краєзнавчому конкурсі, присвяченому 85-річчю створення Хмельницької області, який проводився в онлайн форматі, вихованці здобули 6 призових місць: п'ять-І та одне – ІІ.

На сторінці Facebook «Мандруй Дунаєвеччиною» регулярно висвітлюється інформація про туристично привабливі місця громади, історію населених пунктів, культуру, громадських діячів та. ін. Особлива увага звертається на рекламу туристичних продуктів. На сайті Дунаєвецької міської ради в розділі «Туристу» розміщено інформацію про туристичні маршрути громади, історико-архітектурні та природні пам'ятки, заклади харчування та місця ночівлі.

Працівники центру – учасники навчального онлайн-курсу для громад «Основи сталого розвитку сільського зеленого туризму», науково-краєзнавчої конференції «Шляхетна Україна. Матеріальна та духовна культура», плідно співпрацюють з різними туристичними організаціями, переймають досвід задля успішного розвитку туризму в громаді.

Влада громади приділяє значну увагу діяльності закладів культури клубного типу, яких у громаді 30: Міський культурно- мистецький, просвітницький центр, 13 сільських Будинків культури та 16 сільських клубів. У закладах культури проводяться культурно-дозвіллєві заходи, функціонує 97 гуртків, в яких задіяно понад 700 учасників різної вікової категорії, чотири колективи, яким присвоєно звання «Народний аматорський»: ВІА «Тернавчани» Міського культурно-мистецького, просвітницького центру (керівник Галина Третьяк); хор працівників культури (керівник Оксана Кулик); фольклорний колектив «Кружіль» Великокужелівського СК (керівник Марія Семенюк) та фольклорний колектив « Забавні кумасі» Держанівського СК (керівник Володимир Осецький).

Ці колективи є учасниками обласних, всеукраїнських і навіть міжнародних конкурсів та фестивалів. Хор працівників культури в грудні 2021 році нагороджений дипломом І ступеня в академічній манері виконання за участь в обласному огляді – конкурсі аматорських хорових колективів імені Миколи Бідюка.

Має творчі здобутки фольклорний колектив «Кружіль»: національний фестиваль з фольклору «Евро Фольк – Україна» «Таланти 21 ст.», м. Чернівці – лауреат 3 ст.; національний фестиваль фольклору в м. Запоріжжя – лауреат 1 ст.; онлайн – конкурс «Щира пісня над Жердям летить», –лауреат ІІІ ст.; онлайн – «Таланти 21 ст.» м. Харків – лауреат 2 ст. У березні 2022 році на міжнародному фестивалі-конкурсі «Славянський венец», який проводився в Болгарії, став лауреатом І ст. У червні 2022 року взяли участь в онлайн – конкурсі «Все буде Україна» – лауреат ІІ ст.

Постійним учасником фольклорно-етнографічних свят є і колектив «Забавні кумасі», брав участь у заходах до Дня Незалежності України в м. Хмельницькому, Дні селища Чемерівці, на святі Івана Купала в Кам'янці-Подільському.

Поряд з традиційними формами роботи творчі працівники впроваджують інновації. 2020 року на платформі YouTube (канал

«МКМПЦ #culture») започатковано цикл передач про творчих неординарних людей нашої громади «Ставка на емоції». В ефір вийшло чотири випуски. У зв'язку з пандемією та воєнним станом зйомки призупинені, однак будуть відновлені. У серпні 2022 року міський культурно-мистецький, просвітницький центр відкрив гастрономічний маршрут «Смачні гостинці у хатинці». Задум проєкту – мандрівка селами громади з наміром виявлення цікавих туристичних місцин та старовинних рецептів з подальшим приготуванням. Наразі вийшло дві програми.

Значно покращилась матеріально-технічна база сільських клубних закладів. Лише минулого року на потреби закладів було витрачено 202 335 грн.: коштів управління культури – 9 965 грн., спонсорських – 180 510 грн., власних коштів – 11 860 грн. У листопаді 2021 року за кошти міської ради придбано елемент лінійного масиву для міського культурно-мистецького, просвітницького центру на суму 323 000 грн.

У складі управління культури, туризму та інформації Дунаєвецької міської ради функціонує комунальна установа **«Дунаєвецька міська публічно-шкільна бібліотека».** Згідно рішення тридцять дев'ятої (позачергової) сесії Дунаєвецької міської ради від 22 серпня 2018 №8-39/208 «Про зміни в організації бібліотечного обслуговування» змінено назву і структуру установи, а працівники установи розпочали обслуговування читачів, як населених пунктів так і відповідних освітніх закладів. Діє 21 бібліотека: 1 – у м. Дунаївці, до якої входять 3 абонементи, 3 шкільні філії, 15 публічно-шкільних та 4 публічних сільських філій. Пріоритетними напрямами бібліотечної роботи є збереження мережі закладів, зміцнення їх матеріально-технічної бази, запровадження сучасних інноваційних технологій в їх діяльність, проведення культурно-мистецьких заходів.

Міською радою в усі установи закуплено комп'ютери. На даний час до послуг користувачів бібліотек громади 39 комп'ютерів з доступом до мережі Інтернет, 29 одиниць копіювально-розмножувальної техніки, а також мультимедійне обладнання: 2 проектори та 2 екрани.

У 2018-2021 роках КУ ДМР «Дунаєвецька міська публічно-шкільна» активно впроваджувала проектну діяльність. У 2018 роках КУ ДМР «Дунаєвецька міська публічно-шкільна» спільно з громадською організацією «Зараз твій час» взяла участь в III раунді проекту «Пульс» («Розробка курсу на зміцнення місцевого самоврядування»),

а також перемогла в конкурсі проектів «Громадський бюджет» з проектом «Відкрите небо», яким було передбачено проведення заходів, в тому числі функціонування літнього кінотеатру, використовуючи при цьому площу міської бібліотеки. На реалізацію даного проекту було виділено-49700 грн. Вже 3 роки поспіль, протягом весни – вересня, щосуботи для мешканців міста працював кінотеатр з показом фільмів різного жанру. У 2019 бібліотека перемогла в проекті «Читаємо разом громадою» в конкурсі «Громадський бюджет 2019». На реалізацію даного проекту було виділено-79900 грн. За результатами реалізації проекту було придбано 728 примірників книг, які користуються підвищеним попитом у читачів. 2020 року установа стала фіналістом конкурсу рецептів успіху «Книга громаді», за підтримки ресурсного центру ГУРТ, Фундації Дарини Жолдак та Асоціації об'єднаних територіальних громад та отримала 63 книги.

Важливе місце в житті громади належить **Дунаєвецькому історико-краєзнавчому музею**, де зберігається наше минуле, твориться сьогодення та формується майбутнє. Тому дбайливо по – господарськи поставилось до приведення в належний стан зовнішнього вигляду приміщення музею.

Робота музею поділяється на фондову, виставкову, експозиційну, культурно-освітню, науково-дослідну діяльність. Основний музейний фонд нараховує 12 груп зберігання – «Археологія», «Палеонтологія», «Документи», «Фотографія», «Нумізматика», «Кераміка», «Дерево», «Метал», «Тканина», «Скло», «Живопис», «Філателія». 2021 року до музею надійшло 207предметів, які уже експонуються. Загалом музей має 4607 експонатів основного та 1965 науково-допоміжного фонду. Відкрито новий зал археології за підсумками розкопок багатошарового поселення Чаньків –1, де експонуються предмети, які достовірно підтверджують давню історію нашого краю, починаючи з V тис. років до н.е. Проходить реекспозиція «Залу Пам'яті» та «Новітньої історії»

Проведено ряд виставок: персональні виставки художників та майстрів Дунаєвеччини Оксани Цимбалюк, Анатолія Верстюка, спільна виставка музею та Спілки художників до 35-річчя заснування музею та 5-річчя Спілки, тимчасові пересувні виставки до Дня Соборності, «Українська повстанська армія-відповідь нескореного народу», «Українська революція 1917-2021: регіональний вимір», «Місто крізь призму століть», фотовиставка нашого земляка Олександра Ратушняка, виставка робіт по дереву Миколи Манькевича.

У галузі науково-дослідницької діяльності співпрацюємо з «Інститутом економіки та прогнозування НАН України» та Національною академією образотворчого мистецтва та архітектури, взяли участь у конференції «Шляхетна Україна: духовна та матеріальна спадщина». Виконуємо історичні довідки з археології Дунаєвеччини, музейної діяльності, історії міста, про пам'ятки архітектури та ін. Співробітники музею розробили екскурсії містом: для дорослих-«Таємниці Подільського Манчестеру», для дітей – «Розгадай таємниці давнього міста». У музеї постійно проходять оглядові та тематичні екскурсії, заходи для учнів: уроки історії з використанням експонатів музею, у квітні-травні – конкурс – фестиваль дитячої творчості «Вільна країна вільних людей», в якому взяли участь і діти переселенців.

З початком війни ми створили проект роботи з переселенцями, які тимчасово проживають на території громади «Місто, яке нас прихистило». Це – зустрічі з цікавими людьми, відеопроекти, проведення патріотичних заходів для переселенців та жителів громади, які відвідали близько 300 людей. У музеї працювали волонтери, студенти – переселенці: історики, архітектори, мистецтвознавці.

Гордістю та окрасою нашої громади є **Дунаєвецька дитяча школа мистецтв.** Основний контингент школи в місті складають 446 учнів, 25 учнів займаються у філіях – музичних і мистецьких класах у селах Мушкутинці та смт Дунаївці, всього – 471 учень.

Школа мистецтв має потужний викладацький потенціал – 33 викладачі, 19 із них – колишні випускники школи. Створено 6 відділів: фортепіанний, вокальний, народних інструментів, духових та ударних інструментів, музично-теоретичних дисциплін, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Протягом 2021-2022 рр. немало зроблено для зміцнення матеріально-технічної бази школи, придбано музичні інструменти, інтерактивну панель, портативну цифрову студію, нотну літературу тощо.

При школі діють три колективи, які мають почесне звання «народний» (жіночий вокальний ансамбль «Лада», ансамбль народних інструментів «Калинова рапсодія» та камерний ансамбль «Елегія») і чотири колективи, які мають почесне звання «зразковий» (дитячий оркестр духових інструментів «RITM BAND», дитячий оркестр народних інструментів «Кобзарики», дитяча вокальна група «Лілея» та дитячий ансамбль скрипалів «Ноктюрн»).

Упродовж 2021-2022 років учні школи мистецтв взяли участь у 177 конкурсах, здобули 114 відзнак. За активну участь та результативність у конкурсах учні Билінкіна Валерія, Тулюк Дарія, Риндик Катерина, Матковський Сергій, Процак Зоряна отримують стипендії Дунаєвецької міської ради.

В.С. Прокопчук, *лауреат премії імені Михайла Петренка (2018 р.), м. Дунаївці*

ЙОГО РОМАНС СПІВАВ У КОСМОСІ ПАВЛО ПОПОВИЧ

«Дивлюсь я на небо» – хто із нас, натхненний гарним настроєм, не наспівував цей романс, не завжди задумуючись, хто написав ці мрійливі рядки і хто вдихнув у них музичне життя. 1962 року цей улюблений романс українця з Житомира видатного конструктора і вченого Сергія Корольова прозвучав із уст космонавта українця Павла Поповича, коли він піднявся у надземний простір. Хто ж цей композитор, що надав віршу «Недоля» Михайла Петренка зі Слов'янська вічне життя?

Це – Владислав Іванович Заремба. Народився він у Дунаївцях 15 червня 1933 року в родині службовця. Початкову освіту ймовірно здобув у Дунаєвецькому лютеранському училищі, з 1846 року навчався в Кам'янець-Подільській чоловічій гімназії, паралельно здобуваючи музичну освіту – теорію музики і практику гри на фортепіано-під керівництвом братів Антона і Йосипа Коціпінських. Антон Коціпінський на той час вже був відомим композитором, аранжувальником народних пісень, видав збірку «Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні» та етнографічну розвідку «Ярмарок на Україні», вперше опублікував лірико-жартівливу пісню «Гандзя», і

В.І. Заремба (15.06.1833-11.10.1902)

вона з його подачі набула великої популярності. Такий учитель міг прищепити своєму вихованцю любов до народної пісні, і це визначило його подальші музичні уподобання.

Саме тут, у Кам'янець-Подільському, 1846 року Владислав міг побачити, а можливо й почути автора «Кобзаря» Тараса Шевченка, який, як співробітник Київської комісії для розгляду давніх актів, восени 1846 року протягом тижня замальовував пам'ятки древнього міста, збирав фольклор, мав зустріч з учителями та учнями гімназії. Його поезії захопили юного музиканта і згодом багато з них були покладені ним на музику [2, с.11-12].

У біографії Владислава Заремби й досі чимало прогалин. По закінченні навчання він на якийсь час покинув місто. Але вже 25 вересня 1854 року поліцмейстер доносив губернаторові: «Владислав Заремба, 22 років, приїхав давати уроки гри на фортепіано та в пошуках посади органіста. Проживає в місті з 8 вересня 1854 року». Жив на території Кармелітського монастиря, працював органістом в костьолі, давав приватні уроки гри на фортепіано. Владислав став об'єктом уваги властей, мабуть, із-за симпатії до польського революційного руху. Київський генерал-губернатор зажадав відслідковувати, чим займається молодий музикант, з ким контактує, куди і коли виїжджає, і доповідати йому.

Владислав відчув тінь за собою і, не пробувши в місті і двох років, перебрався до Житомира. Там розпочав активну музично-педагогічну і виконавську діяльність, написав низку творів, давав уроки гри на фортепіано, концертував як соліст і акомпаніатор, учасник камерних ансамблів [3, с.321]. А 23 листопада 1958 року в кафедральному костелі св. Софії повінчався з Арсенією Славек. У Житомирі 30 травня 1861 року народився син Сигізмунд. Музичні уподобання батька, його педагогічний талант позитивно вплинули на духовний світ сина, і він не менш успішно діяв як на педагогічній, так і виконавській ниві. Був вправним віолончелістом, диригентом, композитором, автором «Полонезу» для симфонічного оркестру, сюїти «Слов'янський танок» для струнного квінтету, концертної обробки мелодії романсу М. Кропивницького «Соловейко», низки фортепіанних та вокальних творів, обробок українських народних пісень. Він відомий і як музичний критик, педагог: впродовж 1896 –1901 рр. – директор Воронезького музичного училища, а з 1901 року в Петербурзі – педагог, диригент аматорських хорових колективів, громадський діяч, активний член Російського музичного товариства.

У Житомирі Владислав Заремба надбав авторитет здібного музиканта, композитора і був запрошений на викладацьку роботу до Києва. Київський період життя був найтривалішим і найрезультативнішим. З 1862 року викладав гру на фортепіано і хоровий спів в пансіоні графині Левашової по вулиці Велика Володимирська, 54, в Інституті шляхетних дівчат та інших навчальних закладах, писав фортепіанні твори, аранжував народні пісні. У його музичній спадщині – фортепіанні п'єси «Прощання з Україною», «Думка – шумка», «Реве та стогне Дніпр широкий», «В кінці греблі шумлять верби», «Зібралися всі бурлаки», обробки для голосу та фортепіано популярних народних пісень та пісень на вірші українських і польських поетів, зокрема Є. Гребінки «Ні, мамо, не можна нелюба любити», С. Писаревського «Де ти бродиш, моя доле», С. Руданського «Повій, вітре, на Вкраїну», Л. Глібова «Стоїть гора високая». Його музичне обрамлення знайшли понад 30 творів Тараса Шевченка, найбільш відомі – «Така її доля» (з «Причинної»), «Якби мені, мамо, намисто», «Утоптала стежечку», «Якби мені черевички». Він уклав дві збірки українських і польських пісень для дітей «Spiewnik dla naszych dziatek», «Maly Paderewski» [3, с.322].

У творчості Владислава Заремби подальшого розвитку набув український романс. Пісня – романс, як камерний вокальний спів, стала популярною в Україні у XVIII – першій половині XIX ст. Вона відбивала думки і настрої широких кіл населення, а за відсутності умов для розвитку таких музичних форм і жанрів як опера, симфонія, сольна пісня стала тією сферою, де в першу чергу могли проявитися творчі сили українських митців. Це прекрасно усвідомлював Владислав Заремба, як і затребуваність у тогочасному українському суспільстві народної пісні чи пісні, створеної на співзвучній їй авторській поезії. В умовах жорсткої реакції, заборон української мови і друку – це був вияв протесту, форма підтримки національного духу. І він успішно заповнив цю музичну нішу, давши нове музичне життя багатьом народним пісням, творам відомих поетів.

Зокрема й пісні «Дивлюсь я на небо» на слова М. Петренка, яку первинно на музику поклала землячка поета, уродженка м. Ізюма, дочка лікаря, музиканта, збирача фольклору і письменника Володимира Александрова Людмила Александрова (у заміжжі – Пантелеймонова), випускниця Варшавської консерваторії, викладач музики в Харкові. Але справжнє і довге життя пісня отримала завдяки аранжуванню її композитором Владиславом Зарембою. У його музичній транскрипції

вона стала українським романсом, відомим не тільки в Україні, але й в усьому світі. Його виконували і тепер виконують знані вокалісти, серед яких Іван Козловський, Борис Гмиря, Дмитро Гнатюк, Микола Кондратюк, Анатолій Солов'яненко, Ігор Борко, Володимир Гришко та ін. 2015 року романс майстерно виконав 13-річний Роман Сасанчин з Тернопільщини, ставши переможцем телеконкурсу «Голос. Діти – 2», а згодом і лауреатом загальнослобожанської премії імені Михайла Петренка. Справедливо відмітив велич пісні-романсу Валентин Чемерис: «Змінюються епохи, формації, зникають колись могутні й жахливі імперії, виникають нові держави, а вона все така сама і все так само радує нас щемом своїм і ще чимось незбагненним, що нам не дано й розгадати, а тільки серцем і душею її сприймати. Таку пісню співають усе нові й нові покоління, бо вона – над часом. Вона завжди з родом людським, з нашими дідами – прадідами, батьками нашими, дітьми, з онуками, які вже самі стають батьками» [1; 4; 5].

Помер В.І. Заремба 120 років тому, 11 (24) жовтня 1902 року, похований на Байковому кладовищі. В Україні достойно пошановано його ім'я.

1 липня 1988 року в Дунаївцях на приміщенні Будинку школярів урочисто відкрили меморіальну дошку, стрічку перерізали відомі кияни Дмитро Гнатюк та Віктор Женченко. На ній горельєфне зображення профілю Вl. Заремби і слова: «1833 року в місті Дунаївцях народився видатний український композитор Владислав Іванович Заремба». А суботнього 19 червня 1999 року в центрі Дунаївців, перед тим же Будинком школярів, було урочисто відкрите погруддя композитора роботи скульптора Петра Остапенка, архітектора Володимира Оникійчука. До створення і відкриття обох цих пам'яток мав безпосередній стосунок і автор цієї довідки.

У Києві одна з вулиць довгий час, до перепланування кварталу, носила ім'я нашого земляка. З 1993 року на Хмельниччині діє обласна премія

імені В.І. Заремби в галузі музичного мистецтва «за високу професійну майстерність, активну концертну діяльність, вагомі здобутки у розвитку музичного мистецтва та естетичному вихованні підростаючого покоління». У Дунаївцях іменем В.І. Заремби також названа вулиця, що прилягає до костелу. 2000 року постановою Кабінету Міністрів України ім'я композитора присвоєно Хмельницькому музичному коледжу.

Список використаних джерел:

1. 1.Лауреати премії загально слобожанської літературно-мистецької премії імені Михайла Петренка: буклет / укладач В.І. Романько. Слов'янськ, 2018. 8 с.: іл.
2. 2.Прокопчук В.С. З народних глибин. Славетні подоляни. Хмельницький: Редакційно-видавничий відділ, 1991. С.11-17.
3. 3.Його. Творці історії Подільського краю: персоналії. Дунаївці; Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г.,2021. С.314-328.
4. 4.Петренко Михайло: Біографія. Творчість. Критика [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.poetryclub.com.ua/metrs.php.
5. 5.Романько В.І. Урок на тему: «Дивлюсь я на небо…». Поет-земляк Михайло Петренко //ЛітЕра: сусп-політ., літ.-худ. журн. Слов'янська. 2012. № 3 (6). С.9-15.

Т.П. Круліковська, *м. Хмельницький*

РЕКОНСТРУКЦІЯ ТВОРЧОГО ПОРТРЕТУ ВЛАДИСЛАВА ЗАРЕМБИ

Обробка пісні «Дивлюсь я на небо» (сл. М. Петренка, муз. Л. Александрової) – це твір, який полюбився не одному поколінню поціновувачів українського романсу, став своєрідною музичною візитівкою нашого земляка, композитора з Поділля Владислава Заремби.

Однак не всім відомо, що оригінальна творча спадщина композитора налічує чимало обробок українських народних пісень для фортепіано, вокальних творів на слова польських та українських поетів, в числі яких – 30 пісень на слова Тараса Шевченка, а також дидактичні праці для навчання юних музикантів, які містять вокальні та фортепіанні мініатюри.

Отже, творча спадщина Владислава Заремби не отримала сьогодні належного музикознавчого висвітлення та аналізу, хоча їй належить важливе місце у становленні української музики та формуванні її національних ознак.

Ключові слова: Владислав Заремба, Поділля, творча спадщина, українсько-польські культурні традиції, педагогічні праці, вокальні твори, обробки народних пісень.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є реконструкція творчого портрету та музикознавчий аналіз спадщини українсько-польського композитора Поділля XIX ст., представника «української школи»[1], піаніста та педагога Владислава Заремби на підставі отриманих архівних довідок та віднайдених нотних матеріалів (педагогічних збірників, вокальних та фортепіанних творів, обробок пісень). Основою для дослідження стали нотні матеріали, що перебувають у фондах бібліотек України (Київ[2], Одеса[3], Харків[4], Львів[5]) та Польщі (Варшава[6], Краків[7]). Дослідження ґрунтується на історичних, національно-ментальних та мистецько-культурних засадах.

1 Термін вперше використала Кияновська Л. в праці: Антон Коціпінський: репрезентант польської культури в українській музиці. Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка. 2013. Вип. 27. С. 26-37.

2Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

3 Бібліотека Національної музичної академії ім. А. Нежданової

4 Бібліотека Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського

5 Бібліотека Національної музичної академії ім. М. Лисенка

Львівська національна наукова Бібліотека України імені В. Стефаника

6 Національна бібліотека Польщі (Biblioteka Narodowa w Warszawie)

7 Бібліотека Яґеллонського університету (Biblioteka Jagiellońska) в Кракові

Виклад матеріалу. Владислав Іванович Заремба – педагог та композитор, автор численних фортепіанних, вокальних творів та педагогічних збірок «Співаник для наших дітей» («Spiewnik dia naszych dziatek») і «Маленький Падеревський» («Mały Paderewsky»), який відіграв позитивну роль у становленні української професійної музики та формуванні її національних ознак.

Народився Владислав Заремба 15 червня 1833 року в м. Дунаївці на Поділлі в збіднілій шляхетській сім'ї. Невтішним є той факт, що в обласному архіві Хмельницької області прізвище Владислава Заремби не згадується в жодному з описів, а відтак – у фондах відсутня будь-яка інформація про життя і творчість подільського композитора.

В.С. Прокопчук чи не єдиний, хто згадує у своїй статті про батьків композитора: «*Батьки цінували музичне мистецтво, вдома завжди звучали українські і польські пісні. А Владислав переймався їх красою, формуючи багатий світ уяви, тонке сприйняття краси мелодій*» [4, с. 562].

1846 року В. Заремба з батьками переїхав до губернського міста Кам'янця-Подільського. Його творчий шлях розпочався під орудою талановитого педагога, композитора й етнографа-фольклориста Антона Коціпінського (1816–1866), який сприяв формуванню музичного світогляду, подальших життєвих і творчих уподобань молодого Владислава Заремби.

Після закінчення навчання В. Заремба на деякий час виїжджав до Польщі. 25 вересня 1854 року поліцмейстер рапортував Подільському губернаторові: «*Владислав Заремба, 22 років, приїхав давати уроки гри на фортепіано та в пошуках посади органіста. Проживає в місті з 8 вересня 1854 року. Житло на перших порах обладнав у Кармелітському монастирі. Працював органістом у костьолі (з 1855 року). Мав учнів фортепіанної гри*» [4].

З юнацьких років Владислав Заремба, як і його вчитель А. Коціпінський, збирав і записував народні пісні.

За невизначених обставин, можливо, через пропаганду польських національних ідей, можливо, і написання творів забороненими польською та українською мовами, за В. Зарембою було встановлено таємний поліцейський нагляд. Це спонукало молодого композитора 1856 року переїхати до Житомира, де розпочалась його активна музично-педагогічна й композиторська діяльність: він давав уроки фортепіанної гри, виступав у концертах як соліст і акомпаніатор,

учасник камерних ансамблів та згодом отримав запрошення до Київського інституту шляхетних дівчат на викладацьку посаду.

Цікаво, що саме 1855 року до Києва з Відня повернувся й А. Коціпінський, який відкрив у столиці на Хрещатику музичний магазин і музичну книгарню з філією в Житомирі, які стали осередками музичного життя. Можна зробити припущення, що впливовий педагог, активний громадський діяч А. Коціпінський міг далі спілкуватись зі своїм учнем, будучи в центрі культурних і політичних подій того часу.

На підставі довідки з Житомирського архіву дізнаємось, що 23 листопада 1858 року у Житомирському кафедральному костелі Св. Софії було укладено шлюб Владислава Заремби і Арсенії Славек, про що свідчить запис у метричній книзі Житомирської кафедральної римсько-католицької церкви. З цього ж документу вперше дізнаємось ім'я матері композитора – Катерина з Гарецьких.

У Житомирі 30 травня 1861 р. народився син В. Заремби Сигізмунд, майбутній композитор.

Відомо, що В. Заремба був пов'язаний з Житомирським театром, а також працював у приватних навчальних закладах.

Київський період (з 1862 року) становить розквіт педагогічної та композиторської діяльності Владислава Заремби, містить сольні вокальні та фортепіанні твори, зокрема, і для домашнього музикування.

Державний архів Київської області містить інформацію про те, що у пансіоні графині Левашової, що знаходився у Києві на вулиці Великій Володимирській, 54, працював Заремба, позаштатний викладач, який проживав у місті Києві, вулиця Олексіївська, 15.

Отже, Владислав Заремба отримав запрошення на викладацькі посади у Києві, де працював викладачем по класу фортепіано і хорового співу в Київському інституті шляхетних дівчат, Левашівському інституті, приватних пансіонах.

У 1860-х роках серед викладачів Київського інституту шляхетних дівчат були зібрані найкращі музиканти, серед яких – А. Панончіні, С. Блуменфельд, Дж. Вітвіцкі, студент Ф. Ліста М. Тутковський та інші. Це свідчить про високий професійний рівень В. Заремби, оскільки його запросили до закладу працювати поруч з такими знаними музикантами. Пізніше, з 1876 по 1902 рр. тут працював засновник української композиторської школи Микола Лисенко, з яким Владислав Заремба був особисто знайомий.

На відповідний запит до Центрального державного історичного архіву м. Києва було надано довідку про те, що з дозволу керівництва 7 листопада 1887 року на підтримку Вищих Жіночих Курсів відбувся музично-танцювальний вечір, у програмі якого було виконано вокальні твори Рубінштейна, Даргомижського, Глінки, Балакірева, Чайковського, Мендельсона, Верді. У другому відділенні прозвучав хор Миколи Лисенка «Ой нема, нема» під керівництвом автора. Акомпанував виконавцям Заремба.

На той час Київський інститут шляхетних дівчат славився музичним вихованням, і окремі його випускниці здобули славу відомих піаністок і оперних співачок.

У числі гуманітарних наук музику викладали впродовж усього терміну навчання (6 років) за спеціальною програмою імператриці Марії, відповідно до якої передбачалося підготувати вихованок до оволодіння елементарними музичними знаннями.

Для занять з фортепіано відводилось 4 години на тиждень, хорового співу – 6 годин та сольного співу – 2 години. Окрім того, вихованки отримували знання з сольфеджіо та музичної грамоти, займались ансамблевим музикуванням.

Педагогічна діяльність окреслила зацікавленість Владислава Заремби до жанрів фортепіанної та вокальної мініатюри, викликала потребу створення навчально-дидактичної літератури та формування педагогічного репертуару.

Вокальний збірник «Співаник для наших дітей» («Śpiewnik dia naszych dziatek») [8], який було видано видавництвом Л. Ідзіковського (Варшава), належить до творів педагогічного характеру й відповідає традиціям виховання дітей у польських сім'ях, пройнятих високою релігійністю та повагою до національних традицій.

Важливе місце у збірнику займають пісні релігійного змісту. Різноманітний світ дитинства автор передає: через *змалювання картин природи* («Коли рання встає зоря», «Поле», «Зірка», «Зима»; *зображення світу тварин і птахів* («Півник», «Пташка», «Літа пташок по вулиці», «Пісенька про вовка»); *пісні, пов'язані з емоційно-рухливою активністю дитини* («Прогулянка», «Полювання», «Веселий Янек», «Краков'як»; *соціальна тематика*, яка розкривається з урахуванням дитячого рівня сприйняття («Паняночка», «Милостиня для дітей», «Пісня бідної дівчинки»).

Цілком імовірно, що збірник «Співаник для наших дітей» був укладений з метою приватної педагогічної практики для дітей із заможних польських родин, де музика відігравала важливу роль.

Не виключено, що на окремих творах цієї збірки міг виховуватись і син композитора – майбутній композитор Сигізмунд, для якого батько був першим учителем музики. Однак авторська присвята Владислава Заремби «Моїм онукам» дає точну інформацію про те, що збірка є підсумком педагогічної праці автора й, імовірно, упорядкована в останній період його життя.

«Маленький Падеревський» («Mały Paderewski») [7] Владислава Заремби представляє інтерес для дослідження дидактичної фортепіанної літератури другої половини XIX ст., дає можливість означити ключові педагогічні та естетичні погляди автора, коло жанрів, образної сфери, засобів музичної виразності, рівня складності фортепіанних творів, їх дидактично-пізнавальний та національно-виховний потенціал.

Слід зазначити, що Владислав Заремба позиціонує себе як укладач, упорядник збірки, про що відзначено на титульному аркуші нотного видання Леона Ідзіковського. Композитор трактує «Малого Падеревського» не як авторський опус (хоча він розміщує в ньому ряд власних творів), а як збірку творів різного походження, композиторських та народних, які він уклав за певними дидактичними правилами та з навчальними цілями.

Збірка «Mały Paderewsky» містить 53 твори, котрі за тематикою можна поділити на: *фортепіанні транскрипції молитовних текстів*, які завершуються твором «Молитва» з опери «Halka» С. Монюшка; *фортепіанні обробки польських історичних та побутових пісень* різноманітної тематики; *фортепіанні перекладення творів* та популярних уривків з опер відомих польських композиторів – сучасників В. Заремби, серед яких: С. Монюшко, І. Коморовський, М. Завадський, З. Носковський, М. Огінський, Г. Венявський, Ф. Нововейський, І. Падеревський. Всі ці діячі здобули заслужену популярність у Польщі, здійснили вагомий внесок в розвиток музичної культури своєї Батьківщини.

Дитяча тематика представлена у збірці п'єсами, що проникають у світогляд дитини, змальовують картини та образи, близькі до дитячого сприйняття:

– *реальні персонажі дітей та їх чуттєво-емоційний світ* («Паняночка», «Дві Марисі», «Веселий Янек»);

– *картини природи та її мешканці* («Літа пташок по вулиці», «Жайворонок співає», «Вліз котик на плотик»);

– *атмосфера польських пісень та національних танців* («Краков'як», «Мазурка», «Полонез»).

Фортепіанна спадщина Владислава Заремби спирається на українську народну пісню, на ґрунті якої сформувалась національна традиція жанру обробки народних пісень.

Активний розвиток фортепіанного виконавства у другій половині XIX ст., зростання інтересу до домашнього музикування та професійного навчання гри на фортепіано окреслили особливу зацікавленість композиторів та музикантів до жанру фортепіанної обробки народної пісні, що в подальшому стало однією з передумов розвитку жанру фортепіанної мініатюри.

Українська пісенність відіграла визначну роль емоційно-образного та інтонаційного першоджерела у формуванні фортепіанної спадщини композитора та стала важливим чинником у становленні індивідуального композиторського стилю В. Заремби.

18 творів В. І. Заремби об'єднано загальною назвою «Українські мелодії». У їх числі:

- «Думка-шумка»;
- «Чи я в лузі не калина була» (думка);
- «Реве та стогне Дніпр широкий»;
- «В кінці греблі шумлять верби»;
- «Зібралися всі бурлаки»;
- «Черевиків немає, а музика грає, грає, жалю завдає!» (пісня і шумка);
- «Козак від'їжджає, дівчинонька плаче» (думка);
- «Гей-же ви, хлопці, славні молодці»;
- «Стоїть гора високая»;
- «Повій вітре на Вкраїну»;
- «Елегія»;
- «Де грім за горами, де сонечко сяє»;
- «Ой зійди, зійди, ти зіронька та вечірняя!».;
- «Сонце низенько, вечір близенько» та ін.

Владислав Заремба – автор збірки «Кобзар Тараса Шевченка» (видання Леона Ідзіковського в Києві, 1889 рік), яка складається з двох серій по 15 творів у кожному зшитку.

Цікавим є факт, який свідчить про перебування Тараса Шевченка на Поділлі восени 1846 року у експедиції для збору фольклорно-етнографічного та документального матеріалу для Київської археографічної комісії. В. Прокопчук висловлює припущення про творчі зустрічі Т.Шевченка з митцями та науковцями Кам'янця-Подільського, де зазначає, що: «*… інтерес для Т. Г. Шевченка міг скласти Антон Коціпінський, музикант, педагог, збирач подільського пісенного фольклору – укладач збірки «Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні і Малоросії», композитор, аранжувальник, автор відомої «Гандзі». Саме у цей час під його педагогічним керівництвом опанував основами музичної грамоти дунаївчанин Владислав Заремба (1833-1902) – майбутній композитор і музикант. Під впливом творчості, а можливо, й зустрічі в Кам'янці-Подільському, згодом написав він біля 30 творів на слова Т. Шевченка. Серед них «Якби мені, мамо, намисто», «Утоптала стежечку», «Якби мені черевички», «Калина» та ін.* [4].

Зміст переважної більшості вокальних композицій, у яких В. Заремба спирається на вірші Т. Шевченка, пов'язаний із типово народними характерами, а також відзначається проникненням у складний та багатий внутрішній світ своїх героїв.

Слід нагадати, що цей час відзначився переслідуванням з боку уряду української мови та культури, що згубно відбивалося на розвитку освіти, літератури й мистецтва. 1863 року міністром внутрішніх справ Петром Валуєвим було видано таємний циркуляр[1] про заборону публікацій українською мовою, особливо педагогічних. Згідно з Емським указом[2], з 1876 року заборонялося ввезення до імперії без окремого на те дозволу Головного управління будь-яких книг і брошур, що видавалися за кордоном українською мовою, не дозволялися різні сценічні вистави та читання, а також друкування текстів до нот цією мовою.

---

1 Валуєвський циркуляр (1863) – таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії Петра Валуєва до територіальних цензурних комітетів, в якому наказувалося призупинити видання значної частини книг, написаних українською мовою

2Емський указ – розпорядження російського імператора Олександра II (1876), спрямоване на витіснення української мови з культурної сфери і обмеження її побутовим вжитком

За даними довідкового апарату Центрального державного історичного архіву м. Києва, у фонді 294 Канцелярія Київського окремого цензора міститься інформація про отримання Зарембою дозволу Головного управління по справах друку від 13 березня 1893 року на друк нотного рукопису з текстом на малоросійському діалекті під назвою «Нащо мені чорні брови». Цей факт є підтвердженням того, наскільки вартісними є вокальні твори композитора на слова Тараса Шевченка, і який шлях, попри всі заборони, потрібно було здолати задля їх друку.

Збірка «Кобзар Тараса Шевченка» Владислава Заремби (видання Леона Ідзіковського в Києві, 1889 рік) складається з двох серій по 15 пісень у кожній.

Серія перша

1. Вітре буйний, вітре буйний. Думка. (Сопрано).
2. Ой умер старий батько. Думка. (Мецо-сопрано).
3. Минають дні, минають ночі. Думка. (Бас).
4. До сестри. Думка. (Сопрано).
5. Не журуся я. Думка. (Баритон).
6. Не тополю високую. Думка. (Сопрано).
7. Через гору піду. Пісня Стехи з «Назара Стодолі».
8. Зоря з місяцем над долиною пострічалася. Пісня хазяйки з «Назара Стодолі». (Сопрано).
9. Ой одна я, одна, як билиночка в полі. Думка. (Сопрано).
10. За думою дума роєм вилітає. Думка. (Баритон).
11. Чого мені тяжко. Думка. (Баритон).
12.Тече вода в синє море. Думка. (Баритон).
13.Закувала зозуленька. Пісня.
14. На вулиці не весело, в хаті батько лає. Пісня.
15. Нащо мені чорні брови.

Серія друга

16. У перетику ходила по горіхи.
17. Калина. Балада. Чого ти ходиш на могилу.
18. Як би мені черевики.
19. На городі коло броду.
20. Тра ла ла, тра ла ла, на базарі була.
21.Утоптала стежечку через яр
22. Думи мої думи! Ви мої єдині.
23. Ой люлі, люлі, моя дитино.

24. Над Дніпровою сагою.
25. І тут, і всюди, скрізь погано.
26. Як би мені, мамо, намисто.
27. Не женися на багатій, бо вижене з хати.
28. Сонце заходить, гори чорніють. Думка.
29. І багата я, і вродлива я. Думка.
30. Заповіт. Як умру, то поховайте.

Ці твори скомпоновані для різних голосів (сопрано, мецо-сопрано, баритон, бас) у супроводі фортепіано.

Знайшли відгук у вокальному доробку В. Заремби теми сирітства, самотності, чужини, кохання, типово романтичні мотиви козацької волі, настрої журби й туги, які становлять образно-поетичний зміст віршів Т. Шевченка.

За образним змістом романси можна поділити на декілька груп:

– *твори філософського змісту, роздуми про тяжку долю*: «Минають дні», «Ой люлі, люлі», «І тут, і всюди – скрізь погано»;

– *твори про сирітство, самотність*: «Ой, умер старий батько», «Сонце заходить», «Ой одна я, одна», «Закувала зозуленька»;

– *твори про козака, загубленого на чужині, про козацьку волю*: «Тече вода в синє море», «Над Дніпровою сагою», «Не женися на багатій»;

– *твори про соціальну несправедливість і тяжку жіночу долю*: «Не журюся я, не спиться», «Не тополю високую», «На вулиці не весело», «Нащо мені чорні брови», «Якби мені черевики», «Якби мені, мамо, намисто», «І багата я, і вродлива я».

Сам автор означив приналежність до пісні декількох творів збірки, зокрема, «Закувала зозуленька», «На вулиці не весело, в хаті батько лає». До цієї групи також можна віднести пісні: «Через гору піду», «Як би мені черевики», «Тра ла ла, тра ла ла, на базарі була», «Утоптала стежечку через яр».

Пісням цієї групи притаманний народний колорит, який досягається завдяки опорі на танцювальні жанри, скромний гармонічний супровід в поєднанні з інтонаційною простотою та природністю мелодичної лінії. Типовим для народного типу викладу виглядає вибір куплетної чи куплетно-варіаційної форми пісень.

«Через гору піду» – пісня Стехи з драматичного твору «Назар Стодоля» Тараса Шевченка, у якому поет майстерно зображує ментальність українців, народні традиції й обряди – сватання,

колядування, вечорниці, побутові сцени, а також фольклорні елементи.

Пісня «Через гору піду» – це зразок пісні-монологу, де героїня сама характеризує себе і свою вдачу, легковажність і вигоду. Їй притаманний жвавий темп, неширокий діапазон мелодії, дводольний розмір, куплетна форма, нескладні тоніко-домінантові гармонічні співвідношення. Партія фортепіано у вступі створює танцювальний характер, згодом виконує роль простого гармонічного супроводу.

До більш зрілих зразків романсової лірики В. Заремби, що становлять другу групу вокальних творів, можна віднести наступні: «Ой умер старий батько», «Минають дні, минають ночі», «Не тополю високую», «Над Дніпровою сагою», «І тут, і всюди скрізь погано», «Тече вода в синє море». Вони відрізняються ускладненням мелодики, музичної форми, драматургічного розвитку та становлять перехідний етап від пісні-романсу до власне романсу як провідного жанру української вокальної музики.

Варто підкреслити, що «у XIX ст. пісня-романс стає провідним ліричним жанром української народної музики, у якому самобутньо снуються українська селянська лірика з образами та інтонаціями міської пісні та професійного романсу. На його формування вплинули ідеї романтизму, згідно з якими народна пісня є невичерпним джерелом національних традицій, натхнення, виховання патріотизму» [1].

«Не тополю високую вітер нагинає» – пісня-романс відноситься до зразків інтимної лірики, присвяченої темі дівочої долі, омріяного кохання та одинокості.

У поезії Т. Шевченка виразно звучать фольклорні мотиви: наявний народно-баладний мотив, використано фольклорні символи (тополя, вітер, море), які майстерно зображає у вокальному творі В. Заремба. Романс відрізняється напрочуд органічним поєднанням поетичного тексту та музичного висловлювання.

У творі окреслено два розділи, які відтворюють різні емоційно-психологічні стани дівчини.

Перший розділ (f-moll) експонує образ дівчини, яка порівнюється з тополею, та її звернення до долі. Наспівність, широке дихання, наявність мелізматики, заокруглені завершення фраз, використання двічі гармонічного мінору наближують мелодію до народних ліричних пісень.

У другому розділі автор проникає у світ дівочих мрій про кохання (As-dur), мелодія набуває рис танцювальності. Але повернення до мінорної тональності, декламаційність мелодії підкреслюють трагізм і безнадію дівчини. Кульмінація припадає на вигук «Ой, мамо, мамо! Страшно дівувати», який підкреслено динамічно, фактурно, інтонаційно (виразні ходи на малу сексту, зменшену кварту, збільшену секунду), сприймається як вияв душевного болю дівчини.

Партія фортепіано доповнює характер твору інструментальними барвами (паралельний рух терціями, секстами, арпеджовані акорди, мелізми), пронизана тематичними інтонаціями у вступі, інструментальних програшах, післямові та сприяє наскрізному розвитку музичної форми, об'єднуючи розділи в єдине ціле.

Завершує збірку «Заповіт», який став своєрідним гімном визвольної боротьби українського народу, втіленням мрії про його світле майбутнє . Символічно, що в останньому романсі як підсумок зазвучали героїчні прагнення до визволення народу, розбудови нового вільного суспільства.

Музична мова «Заповіту» інспірована стилістикою романтизму, звідси –піднесеність, глибокий драматизм почуттів, багата палітра засобів виразності.

«Заповіт» В. Заремби вирізняється простотою та лаконічністю, написаний у куплетній формі. Мелодія заспіву не широка за діапазоном, розгортається неспішно, урочисто, містить поступальний хвилеподібний рух. Мінорний лад (f-moll) надає темі стриманої скорботи та зосередженості. Побудова фраз по два такти сприяє квадратності, дає можливість здійснювати розмірену ходу під час співу заповіту.

Двотактова модулююча зв'язка в партії фортепіано підготовлює перехід в паралельну мажорну тональність (As-dur), у якій розпочинається приспів. Опис краси та величі української природи («Щоб лани широкополі, і Дніпро, і кручі…») змальовано мажорними фарбами.

Завершується «Заповіт» поверненням в основну тональність (f-moll). Привертає увагу заключний акорд однойменної тоніки у фортепіанному доповненні (F-dur), який сприймається як символ надії та кращого майбутнього України. Подібний прийом було використано композитором у завершенні романсу «І тут, і всюди – скрізь погано».

«Заповіт» містить типові для романсів В.Заремби особливості фактури (дублювання мелодії у партії фортепіано, використання

паралельного руху терціями та секстами), а також заокруглені завершення фраз в мелодії (наприклад, V-#VII-I).

Усі ці особливості підкреслюють глибоку народність музичної мови композитора та близькість до ліро-епічних жанрів.

Досі залишається не дослідженим питання хронології створення вокальних творів, що увійшли до збірки «Кобзар Тараса Шевченка» Владислава Заремби.

Шевченкове слово, скероване до майбутніх поколінь українців, і сьогодні є особливо актуальним, сприймається крізь століття як сучасний заклик до визвольної боротьби проти поневолювачів та несправедливості.

Але чи не найбільш відомим став композитор В. Заремба в широких колах завдяки обробкам пісень для голосу й фортепіано, серед яких: «Дивлюсь я на небо» (сл. М. Петренка, муз. Л. Александрової), «Ні, мамо, не можна нелюба любить» (сл. Є. Гребінки, музика народна), «Стоїть гора високая» (сл. Л. Глібова, музика народна), «Сонце низенько, вечір близенько» (романс із опери «Вій» М. Кропивницького, сл. С. Писаревського), «Повій, вітре, на Вкраїну» (сл. С. Руданського, муз. Л. Александрової), «Така її доля» (сл. Т. Шевченка) та ін., які донині користуються популярністю.

У жанрі вокальної обробки В. Заремба дав нове життя тим мелодіям, які були популярні в його середовищі. Поклавши їх на ноти й гармонізувавши, він сприяв їх популяризації в аматорських колах та професійному середовищі.

Вокальні твори було написано для домашнього музикування, яке широко практикувалось у культурі та мистецькому побуті XIX століття.

Згодом вокальні зразки композитора, завдяки своїй інтонаційній співучості, природній мелодичності, що поєднуються з народним типом викладу, увійшли до репертуару багатьох видатних виконавців.

Відомо, що солоспіви «Вітре буйний, вітре буйний» та «Над Дніпровою Сагою» Владислава Заремби були у складі камерно-вокального репертуару видатної співачки світового рівня *Соломії Крушельницької*.

Вокальні твори Заремби також блискуче виконували *Діана Петриненко* («Не тополю високую»), *Євгенія Мірошніченко* («Ні, мамо, не можна нелюба любить»), *Борис Гмиря*, *Іван Козловський, Анатолій*

Основ'яненко («Дивлюсь я на небо»), *Володимир Стратьєв* («Думи мої, думи мої») та ін.

Владислав Іванович Заремба відійшов у вічність у жовтні 1902 року, похований у Києві на Байковому кладовищі.

Енциклопедичні джерела містять інформацію про дату смерті композитора – 11 жовтня. Однак виникає розбіжність щодо дати смерті композитора з огляду на джерело «Театр и искусство», оскільки 27 жовтня 1902 року в газеті було розміщено некролог: «*В Киеве 19 октября скончался старейший композитор-педагог Владислав Заремба. Покойный родился 15 июня 1833 г. С 1862 года жил в Киеве в качестве преподавателя игры на фортепиано при Левашевском пансионе и др. Заремба написал больше 30 песен на слова Шевченко (Музыка до Кобзаря), польские романсы и песни и фортепианные переложения малороссийских народных песен, а также составил «Сборник песен польских композиторов*» [6].

Висновки. Дослідження творчості українсько-польського композитора Поділля XIX ст. Владислава Заремби є особливо актуальним сьогодні, коли велика зацікавленість зосереджується на вивченні та реконструкції специфічної культури окремих регіонів, відкритті маловідомих імен діячів та усвідомленні їх ролі у становленні та розвитку української музичної культури.

У ході даного дослідження на підставі архівних довідок додано окремі деталі до біографії Владислава Заремби, а також здійснено музикознавчий аналіз творів з його спадщини.

Однак, і сьогодні життєвий та творчий шлях Владислава Заремби містить багато прогалин, потребує подальшої реконструкції та ґрунтовного дослідження.

Список використаних джерел:

1. Карчова Ю. І. Історична еволюція форм побутування пісенного фольклору в українській музичній культурі XIX-XX ст. *Вісник ХДАДМ*. Харків, 2011. Вип. 3. С.175–180.
2. Кияновська Л. Антон Коціпінський: репрезентант польської культури в українській музиці. *Наукові збірки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка*. 2013. Вип. 27. С. 26–37.
3. Печенюк М. А. Музично-творча діяльність мистців Поділля – сучасників Ференца Ліста. *Актуальні питання мистецької педагогіки* : зб. наук. праць міжнар. наук.–практ. конф. «Ференц Ліст і Україна. Ференц Ліст і Поділля. Музично–педагогічний аспект» (22–23 вересня 2011 р., м. Хмельницький). Хмельницький : ХГПА, 2011. Вип. 1. С. 51–53.

4. Прокопчук В. С. Владислав Заремба – український і польський композитор. *Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки*: збірник наукових праць за матеріалами міжнародної наукової конференції (м. Хмельницький, 23–24 червня 1999 року). Хмельницький: Поділля, 1999. С. 562.
5. Римар Р. Роль діячів культури польського походження в музичному житті подільського краю (друга половина XIX – початок XX століття). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та Національної музичної академії України імені Петра Чайковського*. Серія: Мистецтвознавство. № 2 (14). 2005 р.
6. Театр и искусство. Київ, 1902.
7. Mały Paderewski : łatwy zbiorek na fortepian z polskich narodowych melodyj i oper. URL: https://polona.pl/item/maly-paderewski-latwy-zbiorek-na-fortepian-z-polskich-narodowych-melodyj-i-oper, ODM3MzUzODk/0/#info:metadata (дата звернення: 17.08.2022).
8. Śpiewnik dla naszych dziatek : trzydzieści trzy piosenki łatwo ułożone z towarzyszeniem fortepianu URL: https://sbc.org.pl/dlibra/publication/24212/edition/22750/spiewnik-dla-naszych-dziatek-trzydziesci-trzy-piosenki-latwo-ulozone-z-towarzyszeniem-fortepianu?language=de (дата звернення: 17.08.2022).

І.С. Шатковська, *м. Вінниця*

ТВОРЧІ ПОСТАТІ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ДІЯЧІВ А.Г. КОЦІПІНСЬКОГО ТА В.І. ЗАРЕМБИ В ІСТОРІЇ МУЗИЧНОГО ЖИТТЯ ПОДІЛЛЯ XIX ст.

Музично-історична наука документально свідчить, що до становлення або розвитку будь-якої національної культури часто долучались представники інших народів. Мова йде не стільки про стихійний суспільно-природний вплив на народну культуру, котрий часто спричинявся завойовницькими війнами чи окупацією, скільки про те, що на етапі формування професійної музичної школи певної нації вона зазнає впливу творчих особистостей – представників сусідніх у просторі культур. При цьому національна характерність та самобутність культури, що формується, не страждає; навпаки, «чужинці» проникались, а далі слугували культурному розвитку народу, на землі якого волею історичних обставин вони жили і працювали. Згадаймо, наприклад, що біля витоків віденської класичної симфонії стояла мангеймська школа, представниками якої здебільшого були чеські музиканти. Схожі явища спостерігаємо і на українському ґрунті, на етапі формування національної фортепіанної

музики та фольклористики в середині XIX ст., коли в цьому процесі активну роль відігравали польські музиканти та композитори.

Проблема ролі особистостей польських діячів в музичній історії Поділля є мало дослідженою. Лише в деяких роботах А. Сваричевського [1], В. Прокопчука [2], М. Дремлюги [3], у підручнику з історії української музики [4], довідниках «Короткий словник діячів української музичної культури» [5] і «Музыканты мира» [6] зустрічаємо фрагментарні дані про діяльність окремих представників польської нації на теренах краю. Відсутність достатньої кількості ґрунтовних досліджень, опублікованих розвідок визначила мету нашої статті – висвітлити внесок окремих представників польського народу у розвиток української музичної культури загалом та фортепіанної музики зокрема.

Багатовікова історична доля двох сусідніх слов'янських народів, українського й польського, склалася так, що на наших землях осіло чимало поляків. Беручи до уваги той факт, що до тодішньої Російської імперії входила значна частина польських земель, стає зрозуміло, чому на Україні в середині XIX ст. проживало та працювало багато польських діячів культури. Українська мова, народна творчість, природа та побут впливали на формування їхньої особистості, їх схильностей, уподобань і дуже часто засівали в душу зерна великої братерської любові. Маючи на увазі численні факти звертання до українського фольклору письменників інших народів, видатний український вчений-фольклорист академік В.М. Гнатюк писав: «Нелегко подибати, щоб якась народна поезія впливала на чужих письменників. У нас мало се місце, се найліпший доказ незвичайної краси та сили нашої народної поезії [7].

Дієвим стимулом для творчості польських діячів стала величезна популярність української народної пісні, котра обумовила зацікавленість нею з боку різних верств населення як на Україні і в Росії, так і з боку польських (за походженням) музикантів. Їх діяльність була найбільш плідною в двох напрямках: збирання українських народних пісень та їх всілякого роду фортепіанні переклади та обробки. В цей час на ниві української фортепіанної музики поряд з вітчизняними іменами М. Маркевича, І. Безуглого, В. Пащенка варто назвати поляків Р. Зентарського та його сина В. Зентарського, Й. Вітвицького, М. Завадського, Ф. Яронського, Т. Йотейка, чеха Алоїза Єдлічку, видатного російського педагога, піаніста та композитора О.І. Дюбюка.

Варто зазначити, що багато з них були досвідченими фахівцями своєї справи. Так, Ромуальд Зентарський навчався гармонії та контрапункту у вчителя Ф.Шопена Йосифа Ельснера, далі продовжував свою музичну освіту в Празі та Парижі. Його син, Віктор Зентарський, був учнем іншого польського класика С. Монюшка. І хоч вони не залишили особливо помітного сліду в українській фортепіанній музиці їх діяльність стала певним щаблем у її розвитку та одним з характерних проявів культурних зв'язків між українським та польським народами.

Серед когорти україно-поляків є представники, котрі жили і працювали на подільській землі – Антон Коціпінський та Владислав Заремба. Їх творчі біографії є маловідомими не лише для широкого кола аматорів музики, але й самих музикознавців. Великий внесок у вивчення і пропаганду фольклору нашого краю зробив композитор, видавець і педагог Антон Гіацинтович Коціпінський, поляк за національністю. Народився він у 1816 році у місті Андрихові поблизу Кракова. Син органіста Львівського кафедрального костьолу А. Коціпінський з раннього дитинства виявив нахил до музики і був зарахований дискантом у хор костьолу. Одержавши в дев'ятнадцять років звання військового капельмейстера, він залишає австрійську армію і повністю віддається музичній справі.

У 1848 р. музикант прибуває на Правобережну Україну і поселяється в губернському місті Кам'янці-Подільському. Ставши на службу в музичний магазин Модеста Биховського, Коціпінський одночасно збирає та записує українські народні пісні, займається етнографією, бере участь у громадському житті, розгортає педагогічну діяльність. Наприкінці травня 1849 року канцелярія Київського і подільського генерал-губернатора Бібікова одержала дані з Кам'янця про підготовку там «змови проти уряду». Бібіков відрядив туди чиновника для особливих доручень майора Язикова. Почались обшуки, котрі не обминули і квартиру Коціпінського, де було знайдено заборонені книжки, вірші і пісні, серед яких – твори польського і українського поета Томаша Падури, польського патріота Юліуша Словацького, Юзефа Крашевського. У результаті Бібіков наказав Коціпінського «визнати… людиною неблагонадійною, …вислати його назад за кордон з видачею для цього паспорта» [8].

14 грудня 1851 року міністр внутрішніх справ Л.О. Перовський дозволив Коціпінському повернутися на Україну з прийняттям

присяги на підданство Росії. На цей раз музикант оселяється в Києві на Хрещатику, відкриває тут нотний магазин з філіалом у Житомирі, продовжує збирати та вивчати українські народні пісні. Багаторічна фольклорна діяльність Коціпінського завершується центральною працею всього життя – виданням збірника «Пісні, думки і шумки руського народу на Подоллі, Україні і Малоросії» для голосу з супроводом фортепіано. Характеризуючи цей збірник, його упорядник у листі до Ю. Крашевського 19 травня 1862 року писав: «*Минув рік, і минув як рік невпинної роботи з видання пісень «руського народу», які я збирав з дитинства. Це – величезна робота, яку спочатку я навіть не уявляв (бо, можливо, і не зважився б її починати), проте, коли розпочав роботу, то все більше, переборюючи труднощі, прагнув якнайшвидше завершити моє видання*» [9]. У передмові, перекладеній українською мовою С. Гулаком-Артемовським, Коціпінський високо оцінює українські народні пісні, якими захоплюються усі народи: «А прибуде хто з чужих країв, то швидко може покохати ті пісні, певні чуття і веселості, від того в них мусимо признати заклад правди, невимушену щирість» [10]. Далі автор зазначає, що «сей збір є тільки невелика горсточка квіту з ниви багатоплідної різного характеру пісень люду на Подоллі, Україні і Малоросії» [11]. Коціпінський вирішив видавати пісні з музикою двома шрифтами – українським і латинським. На розгортці сторінок праворуч друкувався український текст з музикою, ліворуч – латинський. Це давало можливість читати й співати українські пісні в будь-якій європейській країні. Збірник Коціпінського складається з 10 зброшурованих зошитів, у кожному з яких по 10 пісень, думок і шумок. Авторові вдалось опублікувати лише одну – першу сотню. Видання окремими зошитами було почато у 1861 і закінчено у 1862 році. Всього опубліковано 45 пісень, 42 думки та 14 шумок. Терміни «думка» і «шумка» були поширені на той час в українській та польській фольклористиці. До думок відносили пісні на родинно-побутові теми; шумками називались твори жартівливого, веселого характеру. Коціпінський не розподілив пісні у зошитах ні за жанрами, ні за змістом, подавши їх без будь-якої системи. Майже 40 пісень автор зібрав і записав сам, інші запозичив із збірників М. Маркевича, В. Залєського та ін. У збірці вміщено козацькі, чумацькі, бурлацькі пісні, родинно-побутові, пісні про кохання, гумористичні та інші. Привертають увагу дві «думи», як назвав їх Коціпінський, про смерть Данила Нечая – одного з найулюбленіших героїв визвольної війни

1648 – 1654 років, що загинув на Поділлі: «А вже три дні, три неділі» і «В чистім полі при долині» та пісня «Ой, Морозе-Морозенку, ти славний козаче». Третина з них (майже 30) записана на Поділлі. Пісні «Ой я нещасний, що маю діяти», «Ой ти, дівчино зарученая», «Горе ж мені, горе», «Україно моя мила», «Нащо мене зачіпаєш» записані від мешканця села Цвіклівці Михайла Чачковського. З великою силою ліризму висловлена щирість та ніжність почуття кохання в цих піснях.

Пропаганда народної пісні відігравала велику роль в суспільно-політичному русі другої половини XIX ст. Хоч Коціпінський був поляком і свідком відвертих націоналістичних виступів польських консервативних кіл, він сповідував демократичні погляди й обстоював інтереси вільного спілкування народів. У його творчості не знайдено навіть натяку на применшення цінності культури того чи іншого народу – він був далекий від цього. Коціпінський віддано служив благородній справі поширення пісенності українського народу і був одним із зачинателів збирання її скарбів.

Антон Коціпінський був не лише музикантом і етнографом, але й громадським діячем. У Києві, де він проживав біля 13 років, Коціпінський щотижня проводив музичні вечори, на які приходили польські й українські любителі музики. Пісні Коціпінського набули широкої популярності, їх співали учасники підпільних гуртків, студентська молодь. Коціпінський був зв'язаний з політичними діячами. Поліція неодноразово звертала на нього увагу. У1854 році Коціпінський був занесений до списку неблагонадійних осіб і звинувачувався у допомозі при втечі з київської тюрми політичних в'язнів Гарчинського і Рудницького. Та головні звинувачення і напади на Коціпінського почались з приводу видання його книги «Пісні, думки і шумки». Справу розпочав В. Шульгін – редактор і видавець газети «Киевлянин», який користувався покровительством місцевої влади, бо його брат М. Шульгін був чиновником для особливих доручень київського генерал-губернатора. Він виступив проти Коціпінського за те, що той друкував козацькі пісні польськими літерами. За вказівками київського генерал-губернатора у магазині Коціпінського було зроблено обшук. Поліція опечатала магазин і заборонила продажу збірника. Така ж доля спіткала й Чачковського, зятя Коціпінського, який мав відділення магазину в місті Кам'янці-Подільському. Слідство над Коціпінським і цькування, організоване поліцією, позначилось на його здоров'ї. Він зліг і в травні 1866 року помер у віці 50 років.

Книжковий торговець Болеслав Корейко зберіг збірник Коціпінського і через деякий час (1883) одержав дозвіл цензури на його перевидання. Після цього його перевидавали не раз й інші видавці. Всього вона витримала 5 видань. Згодом В. Зентарський переклав пісні цієї збірки для фортепіано. У композиторській спадщині Коціпінського маємо вокальні та фортепіанні твори, польки, мазурки, слов'янські пісні. З фортепіанних творів А. Коціпінського на українські теми слід згадати етнографічну розвідку «Ярмарок на Україні» (kozak-polka) та «Mazur z Ukrainka».

На Поділлі Коціпінський розгорнув педагогічну діяльність. У числі його кращих учнів був дунаївчанин Владислав Заремба, котрий згодом став видатним композитором і піаністом. Всім нам, звичайно, відомі українські пісні «Дивлюсь я на небо», «Повій, вітре, на Вкраїну». Але не всі ми знаємо, що аранжував пісні на поезії М. Петренка і С. Руданського наш земляк, український і польський композитор Владислав Іванович Заремба, котрий народився 15 серпня 1833 року в м. Дунаївцях Хмельницької області.

Батьки цінували музичне мистецтво, вдома завжди звучали українські і польські пісні. А Владислав захоплювався їх красою, формуючи багатий світ уяви, тонке сприйняття краси мелодій. 1846 р. Заремби переїхали до Кам'янця-Подільського, щоб дати грунтовну освіту синові. Там Владислав музичну освіту здобував у братів Йосипа та Антона Коціпінських. Вони прищепили своєму вихованцеві любов до української народної пісні, і це визначило подальшу професійну долю Владислава.

Життєвий шлях В.І. Заремби досліджений недостатньо, у біографії – чимало прогалин. Нам відомо, що по закінченні навчання на певний час він покинув древній Кам'янець. 25 вересня 1854 року поліцмейстер рапортував Подільському губернаторові: «*Владислав Заремба, 22 років, приїхав давати уроки гри на фортепіано та в пошуках посади органіста. Проживає в місті з 8 вересня 1854 року*» [12].

Житло на перших порах Владислав обладнав у Кармелітському монастирі, працював органістом у костьолі, мав учнів фортепіанної гри. Однак спокійний творчий ритм життя досить скоро був порушений. Невідомо чому, за які дії київський генерал-губернатор зажадав від кам'янецьких властей регулярно доповідати, чим займатиметься молодий музикант, з ким буде контактувати, куди і коли виїжджати.

Було встановлено поліцейський нагляд, який Владислав щоразу відчував. Не пробувши тут і двох років, він покинув Подільський губернський центр і 26 березня 1856 року перебрався до Житомира.

Там розпочалася активна музично-педагогічна й виконавська діяльність, з'явився ряд музичних творів. Він давав уроки фортепіанної гри, виступав у концертах як соліст та акомпаніатор, учасник камерних ансамблів. Тут, у Житомирі, 30 травня 1861 року народився син Сигізмунд, тут Владислав Іванович набув популярності, отримав запрошення до Київського інституту шляхетних дівчат на викладацьку посаду.

Київський період життя був найбільш плідним. До кінця свого життя, 24 жовтня 1902 року, він викладав у різних жіночих навчальних закладах, навчав гри на фортепіано та хорового співу, писав фортепіанні твори, аранжував народні пісні. З його легкої руки полинули у світ мелодії пісень «Повій, вітре, на Вкраїну», «Козак виїжджає, дівчинонька плаче», «Ой місяцю, місяченьку! Не світи нікому» та інші.

У творчості В. Заремби набув розвитку український романс. Пісня-романс як камерно-вокальний жанр стала дуже популярною у XVIII – першій половині XIX століття. Через відсутність на Україні умов для розвитку таких музичних форм і жанрів, як опера, симфонія, сольна пісня стала тією сферою, де, насамперед, могли виявитися творчі сили українських митців. Вона відображала думки і настрої широких кіл населення, в них звучав роздум над долею людини. Лірика зітхання нерідко переростала в пристрасний порив до щастя й волі. Такі мотиви й музичні прийоми властиві пісням-романсам Владислава Заремби і особливо виразно проглядають крізь мелодику і поступеневий рух «Недолі» («Дивлюсь я на небо»), «Сонце низенько, вечір близенько», «Ой не ходи, Грицю», «Віють вітри», які мають інтонації селянської ліро-епічної та міської романсової пісні, внутрішній порив, патетику, широку наспівність і мелодичну красу.

Віддав композитор належне і Шевченковій поезії. У ній він знаходив близькі і зрозумілі з дитинства народні лірико-драматичні сюжети, той розмір і ритміку, які були близькі його творчому стилю. Понад 30 творів Кобзаря знайшли музичне обрамлення В. Заремби. Найбільш відомі – «Якби мені, мамо, намисто», «Утоптала стежечку», «Якби мені черевики».

Фортепіанна спадщина В. Заремби має своїм джерелом майже виключно українську народну пісню. Популяризуючи і намагаючись

зробити її набутком широких верств суспільства, композитор своєю фортепіанною творчістю відіграв в українській музиці певну прогресивно-освітню роль. Під загальною назвою «Українські мелодії» об'єднано 18 творів В. Заремби, котрі відзначаються ліризмом, прагненням до яскравого мелодійного тематизму. Основними способами викладу й розвитку тематичного матеріалу стали імпровізаційність та варіаційність. У деяких творах композитор прагне до відображення засобами фортепіано змісту пісні, поетизації його, намалювати музично-поетичну картину. Прикладом цього може бути твір «Реве та стогне Дніпр широкий». Як зазначає М. Дремлюга, хоч «*авторові не завжди вдається піднятись до рівня художніх образів використаних ним пісень, фортепіанні композиції В. Заремби приваблюють щирістю, емоційністю, мелодичністю*» [13].

В. Заремба писав і твори педагогічного характеру, для дітей. Він уклав польською мовою два педагогічних збірники («Пісенник для наших дітей» та «Маленький Падеревський»), чим розширив педагогічний репертуар, збагатив його полегшеними редакціями уривків з опер польських композиторів, творів Фредеріка Шопена та і своїх власних. Музичні уподобання й педагогічний талант В.І. Заремби позитивно вплинули на духовний світ сина. Сигізмунд навчався музики у батька, гри на віолончелі – у Заттеля та Алоїза, теорію музики пізнавав під керівництвом А. Казбірюка в Києві. Закінчення юридичного факультету Київського університету не завадило Сигізмунду стати вправним віолончелістом й диригентом, талановитим композитором. Він – автор «Полонезу» для симфонічного оркестру, сюїти «Слов'янський танок» для струнного квінтету, ряду фортепіанних та вокальних творів, обробок українських народних пісень, романсів на слова польських та російських поетів, концертної обробки мелодії романсу М. Кропивницького «Соловейко». Відомий С.В. Заремба і як музичний критик, і педагог. У 1896-1901 рр. він очолював відділення Російського музичного товариства у Воронежі. Проживаючи з 1901р. у Петербурзі, С. Заремба диригував багатьма аматорськими хоровими колективами. Хоча життя й діяльність Сигізмунда Заремби дають підстави вважати його представником російської культури, проте творчість композитора доводить його зв'язки з музичною культурою польського та українського народів.

В контексті російсько-україно-польських музичних зв'язків не можна не згадати ще одного представника роду Заремб – старшого

брата Владислава Миколу Івановича, видатного педагога, викладача Музичних класів Петербурзького відділення Російського музичного товариства. З 1862 року він – професор Петербурзької консерваторії, а в 1867-1871 роках, замість А.Г. Рубінштейна, обіймає посаду директора консерваторії. Серед його учнів – П.І. Чайковський, котрий з великою пошаною та вдячністю згадував свого вчителя та наставника.

Мешканці міста Дунаївці 1 липня 1988 року, у дні третього республіканського свята народної творчості, урочисто відкрили меморіальну дошку в пам'ять про славного земляка. Стрічку перерізали народний артист СРСР Д.М. Гнатюк та заслужений артист України В.В. Женченко. Пам'ятна дошка на фасаді Будинку творчості школярів нагадала: «*1883 року в місті Дунаївцях народився видатний український композитор Владислав Іванович Заремба*». А 1999 року у центрі міста відкрили бюст композитрора. У місті одна з вулиць носить ім'я В. Заремби.

В атмосфері початкового періоду становлення української музики діяльність композиторів-поляків має свою історичну вагу, діяльність А. Коціпінського та В. Заремби можна окреслити як прогресивну. Провівши більшу частину свого життя в Україні, зріднившись з культурою українського народу, вони наслідували спільні для обох культур естетичні ідеали – реалізм, демократизм, народність; спирались у своїй фортепіанній творчості на українську народну пісню, у фортепіанних композиціях подавали народні образи, відтворювали народну пісню в її інтонаційній, ладовій і ритмічній своєрідності. Тому цілком природно розглядати їх творчість в межах української музичної культури, тим паче, що ці музиканти та багато інших залишили в ній більш помітний слід, ніж у польській.

Список використаних джерел:

1. Сваричевський А.В. Музикознавець і фольклорист А.Г. Коціпінський // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: зб. наук. праць за матер. міжнародної наук. конф. 23-24 червня 1999 року. Хмельницький, 1999. С.555-558.
2. Прокопчук В.С. Владислав Заремба – український і польський композитор. // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: зб. наук. праць за матер. міжнародної наук. конф. 23-24 червня 1999 року. Хмельницький, 1999. С.562-565.
3. Дремлюга М. Українська фортепіанна музика (дожовтневий період). Київ,1958. 134 с.
4. Історія української музики. Київ, 1989. Т.1. 447с.

5. Короткий словник діячів української музичної культури. Тернопіль, 1992. 48 с.
6. Музыканты мира: биогр. словарь / сост. М.В. Есипова, О.В. Фраенова. Москва, 2001. 527с.
7. Сваричевський А.В. Музикознавець і фольклорист А.Г. Коціпінський // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: зб. наук. праць за матер. міжнар. Наук.конф. 23-24 червня 1999 року. Хмельницький, 1999. С.555.
8. Там само. С. 556.
9. Там само. С.556.
10. Там само. С. 556.
11. Там само. С. 557.
12. Прокопчук В.С. Владислав Заремба – український і польський композитор //Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: зб. наук. праць за матер. міжнар.наук. конф. 23-24 червня 1999 року. Хмельницький, 1999. С. 562.
13. Дремлюга М. Українська фортепіанна музика (дожовтневий період). Київ, 1958. С.34.

Б.М. Пентюк, *м. Вінниця*

КОМПОЗИТОР В. ЗАРЕМБА І ПОЕТ С. РУДАНСЬКИЙ – ПРЕДСТАВНИКИ ПОДІЛЛЯ XIX СТОЛІТТЯ

Досліджено участь польської інтелігенції, зокрема українського композитора польського походження Владислава Заремби, у збереженні народних традицій і українського фолькльору, популяризації творчості першого українського поета Поділля Степана Руданського – аранжування пісні «Повій, вітре, на Вкраїну» на його слова.

Ключові слова: Владислав Заремба, Степан Руданський, романс, обробка, Поділля, народні традиції, шляхта, священнослужителі, композитор, поет.

Наприкінці XVIII ст. Поділля відійшло до складу Російської імперії. І все ж великий вплив у краї продовжували мати польські-землевласники, які володіли значними земельними наділами, займали важливі державні посади. Російські війська забезпечували спокій господарям землі від невдоволень підданих – українських кріпаків, одночасно виявляли поглиблений інтерес до нових захоплених земель та населення на них.

Російська адміністрація відігравала подвійну роль: загравала з українським селянством через спільність православного віросповідання, а також через міф про спільне походження в княжому минулому, при цьому зберегла кріпосну систему експлуатації

українських трударів польськими панами. Поляки конфліктували з місцевим населенням через національну належність (акцентування на шляхетній гідності та особистій гордині) і солідаризувалися в умовах співіснування головним чином малоземельних або безземельних шляхтичів, яких називали «чиншовою шляхтою», подекуди «гербовою голотою», з місцевим селянством [1, с.112]. «Навіть засвоюючи традиції, мову та побут у процесі злиття з українським селянством, колишні шляхтичі, поляки за походженням, зберігали, зазвичай, римо-католицький обряд. Зубожіла українська шляхта залишалася в греко-католицькому чи православному віросповіданні або поверталася у православ'я при забороні греко-католицької конфесії» [1,с.117]. На вимогу владних структур чиншовій шляхті потрібно було підтвердити свій статус, вагомим аргументом при цьому була належність до православного віросповідання, тому зустрічалися випадки переходу «гербових польських дворян» у православну віру [2, с.59].

В Українському Правобережжі XIX ст. сформувався своєрідний трикутник: політична влада була в росіян; земельні володіння – переважно у власності поляків; українці, в переважній більшості, залишилися в стані підданих селян. Саме в цей час відбувався складний процес національно-духовного пробудження українців. Багато культурних діячів, таких як Тарас Шевченко та подолянин-поет Степан Руданський, своїми стараннями, ствердженням і розвитком літературної української мови, збереженням традицій і культури народу – сприяли пробудженню інтересу до українства і руху селян до національного самоусвідомлення [1,с.112]. До українського слова долучалися як українці, так і поляки. Прикладом зацікавленості в українському слові та пісні є представники різних верств тогочасного подоляни композитор Владислав Заремба з Дунаївців та поет і лікар Степан Руданський з Хомутинців.

Обидва митці народилися 1933 року. Владислав Заремба – 15 червня 1833 року в м. Дунаївціі у збіднілій шляхетній сім'ї. Про батьків композитора пише В. С. Прокопчук: «*Батьки цінували музичне мистецтво, вдома завжди звучали українські і польські пісні. Владислав переймався їх красою, формуючи багатий світ уяви, тонке сприйняття краси мелодій*» [4, с. 562].

Степан Руданський – виходець з відомих на Поділлі священницьких родів. Це – Руданські-Барановичі з Хомутинців і

Добротворські-Шевадзицькі з Павлівки. Народився в селі Хомутинці 25 грудня 1833 року (за новим стилем – 6 січня 1834 р.).

У 8 років батьки віддали Степана до Шаргородського духовного училища, де навчався він з1841 по 1849 рік. Як кращий випускник училища з 1849 по 1855 рік продовжив навчання в Подільській духовній семінарії у губернському Кам'янці-Подільському.

То були найкращі роки поета: пора юності, перше взаємне кохання, можливість реалізувати себе в поетичних напрацюваннях. При семінарії діяв народознавчий гурток, який займався вивченням етнографії і фольклору Поділля. До нього входили Каленик Шейковський, Степан Руданський, Анатолій Свидницький та ін. Вплив на гуртківців мав викладач семінарії П. Гліщинський, якому було доручено укласти перший історико-статистичний опис Подільської єпархії. Семінарист спілкувався і з українським фольклористом А. Димінським.

Змалку Степана цікавився народними піснями, легендами, приказками. Інтерес до творчості народу досяг розквіту в час навчання в семінарії. У кам'янецький період упорядкував дві рукописні збірки під назвою «Народные малороссийские песни, собранные в Подольской губернии С.В.Р.», записав чимало легенд, частина з яких увійшла до збірника М. Драгоманова «Малороссийские народные предания и рассказы» (1876), 298 прислів'їв і приказок надіслав М. Номису на його прохання до збірки «Українські прислів'я, приказки і таке інше» (1864) [3, с.69].

1846 року до Кам'янця-Подільського переїхав з батьками і Владислав Заремба. Тут він здобував музичні знання в композитора й етнографа – фольклориста Антона Коціпінського (1816 –1866). Місто було одним з осередків польського культурно-просвітницького руху на Поділлі, А. Коціпінський збирав і сприяв поширенню українських і польських народних пісень, які користувалися популярністю в музичному середовищі.

Після закінчення навчання Владислав на деякий час виїжджав до Польщі. Згодом проживав у місті, давав уроки гри на фортепіано, працював органістом у костьолі [4, с. 562]. З юнацьких років він, як і його вчитель А. Коціпінський, також збирав і записував народні пісні, опрацьовув їх мелодії і тексти.

З 1849 по 1855 роки, водночас, український музикант польського походження В. Заремба і українець С. Руданський з священницького

стану навчалися зовсім поруч, вивчали польський і український епос. Степан робив переклади з польської на українську мову (1854 – «Чорний колір», 1856 – «Зозуля», 1860 – «Костьо – князь Острозький», 1861 – «Йде дівча сиротина»), Владислав записує українські та польські народні пісні і романси. Різні сфери занять у молодих людей в губернському місті, але близькі їх захоплення народною піснею і традиціями. Обидва мали відношення до християнства. Владислав працював органістом в костелі та писав музику до релігійних свят, Степан вчився в духовній православній семінарії, кожна п'ята поезія його присвячена церковній тематиці. Нам невідомі факти зустрічі чи взаємодії наших подільських талантів у губернському місті, але сам там вони формувалися як особистості у своїх мистецьких жанрах.

1955 року Степан Руданський успішно закінчив семінарію у Кам'янці-Подільському, де посилив духовні знання, зробив перші поетичні спроби, відчув перші душевні переживання. Правління семінарії його як кращого випускника направило для продовження навчання до Санкт-Петербурзької духовної академії. Однак він прийняв рішення присвятити себе охороні народного здоров'я і вступив до Медико-хірургічної академії, яку свого часу закінчив його дядько по материній лінії Амвросій Добротворський [3, с. 16]. Ймовірно, причиною прийняття такого рішення була спадкова невиліковна хвороба «сухоти» в сім'ї Руданських. Від цієї хвороби страждали батько-отець Василій і чотири його сини: Степан, Григорій, Юхим, Олександр. Вона й стала причиною їх смерті [3, с. 21].

У Петербурзі С. Руданський, творчо обробляючи зібрані на Поділлі народні оповідки-анекдоти, створив понад дві сотні поетичних творів, серед них чимало гумористичних, названих ним співомовками. Він сумує за Кам'янцем-Подільським, розлого змальовує місто в «Лірникових думах». Свою тугу за рідним краєм і дорогу серцю людину виливає рядками вірша «Повій, вітре, на Вкраїну» (24 липня 1856 р.), який згодом став піснею і після музичної обробки Владиславом Зарембою набув всенародної популярності.

А Владислав після недовгого проживання і праці в Кам'янець-Подільському переїхав до Житомира, де розпочалась його активна музично-педагогічна й композиторська діяльність. Згодом отримав запрошення до Київського інституту шляхетних дівчат на викладацьку посаду.

В. Заремба, автор вокальної збірки «Кобзар Тараса Шевченка» (1889), яка відіграла значну роль у розвитку жанру українського романсу і становленні української Шевченкіани. Найбільш відомим в широких музичних колах став композитор завдяки аранжуванню ним пісень для голосу і фортепіано, серед яких: «Повій, вітре, на Вкраїну» (сл. С. Руданського, муз. Л. Александрової), «Дивлюсь я на небо» (сл. М. Петренка, муз. Л. Александрової), «Ні, мамо, не можна нелюба любить» (сл. Є. Гребінки, музика народна), «Стоїть гора високая» (сл. Л. Глібова, музика народна), та ін., які донині користуються популярністю. У 1872 році романс «Повій, вітре, на Вкраїну» дебютував на сцені в опереті Володимира Александрова «За Немань іду» [5, с. 161].

Подоляни шанують своїх знаних земляків. У Дунаївцях, в центрі міста, встановлено бюст В.І. Заремби, його ім'ям названо вулицю. На Хмельниччині 1993 року засновано обласну премію імені Владислава Заремби в галузі музичного мистецтва, його ім'я присвоєно Хмельницькому музичному коледжу.

На Вінниччинні 1994 року засновано літературну премію імені С. Руданського, 2006 р. вона отримала всеукраїнський статус. Щороку в Хомутинцях і Калинівці відбувається свято сатири і гумору імені Степана Руданського, під час якого і нагороджують лауреатів. У когорті лауреатів – письменники, журналісти, кінематографісти, науковці,

В музеї Степана Руданського в с. Хомутинці: Борис Пентюк – доцент, м. Вінниця, Оксана Мудрик – директор музею, Юрій Земський – професор, м. Хмельницький, Володимир Пентюк-краєзнавець, м. Калинівка. 2022 р.

артисти, музичні колективи, 2022 року до них долучився і автор цієї статті. У рідних Хомутинцях діє музей поета, встановлено його погруддя та пам'ятник віршу «Повій, вітре, на Вкраїну».

Соціально-політичні відносини на теренах Поділля у XIX ст. сприяли зближенню українських і польських інтересів як у побутовому, так і культурному відношенні. Українсьно-польські культурні й мистецькі традиції склали історичні передумови для взаємного збагачення двох національних культур. Доказом того є життя і творча діяльність на благо обох народів композитора Владислава Зарембі і поета Степана Руданського.

Список використаних джерел:

1. Земський Ю.С. Польська, російська та українська еліти в змаганнях за Правобережну Україну середини XIX ст. Хмельницький, 2011. 350 с.
2. Пентюк Б.М. Молитва в дідовому садку. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. 250 с. (Серія: Моя Вінниччина; вип. 41).
3. Пентюк Б.М. Степан Руданський: сторінки духовності. Вінниця: «Торговий дім «Альфа і Омега», 2022. 200 с.
4. Прокопчук В. С. Владислав Заремба – український і польський композитор // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: зб. наук. пр. за матер. міжнар. наук. конф.(м. Хмельницький, 23-24 черв. 1999 р.). Хмельницький: Поділля, 1999. 562 с.
5. Тетяна Круліковська. Портрет Владислава Зарембі крізь призму вокальної творчості. Режим доступу: https://doi.org/10.33643/kmus.2019.58.13.

В. І. Горбатюк, *м. Хмельницький*

КОМПОЗИТОР ВЛАДИСЛАВ ЗАРЕМБА У КНИЗІ СЕМЕНА ШНАЙДЕРМАНА «ДУНАЇВЦІ»

У статті йдеться про розділ з роману Семена Шнайдермана «Дунаївці», присвячений майбутньому композиторові Владиславу Зарембі. Подаються дані про автора, а також наводиться сам текст твору.

Ключові слова: Семен Шнайдерман, Ізраїль, Владислав Заремба, Дунаївці, учитель музики.

Історія Дунаєвеччини багата на імена митців. Чільне місце в цьому списку посідає видатний композитор, піаніст і педагог Владислав Заремба (15 (27) червня 1833 р. – 11 (24) жовтня 1902 р.), родом із Дунаївців. Він – автор десятків пісень і романсів українською та польською мовами, частина з яких залишаються популярними й нині, фортепіанних п'єс, музики до драми Т. Г. Шевченка «Назар Стодоля»,

укладач двох збірників музичної літератури для дітей – вокального й фортепіанного.

Життя і творчість Владислава Івановича, на жаль, не знайшли широкого дослідження у працях музикознавців, краєзнавців. Тому, на наш погляд, навіть невеликий розділ у романі Семена Шнайдермана «Дунаївці» має свою цінність у тому, що в літературно-художньому тексті подає епізод із дитинства майбутнього композитора. Варто зазначити, що й постать автора твору – письменника Семена Шнайдермана – теж мало знана в рідному краї – на Хмельниччині – та в Україні загалом.

Семен Ісаакович Шнайдерман народився 9 грудня 1940 року у містечку Дунаївці Кам'янець-Подільської (нині Хмельницької) області. У 1975 році закінчив Львівський державний університет імені Івана Франка, факультет журналістики. Працював у періодичній пресі України, на радіо. З 1979 року – редактор газети «Трибуна будівельника».

1990 року переїхав до Ізраїлю. Працював теслею-бетонярем, малярем-штукатуром, освоїв підводне бетонування. Брав участь у спорудженні багатьох будов по всьому Ізраїлю.

Перебуваючи в самому вирі життя як в Україні, так згодом і в Ізраїлі, черпав з нього сюжети для оповідань і повістей. Автор збірки оповідань «Евреи, кругом одни евреи», яка вийшла з друку у 2006 році, роману «Полыхающий терновник», повісті «Іцик і його друг носатий Моть», «Кам'яна криниця». Друга збірка оповідань, яку автор підготував і видав, мала назву «Ашдодские рассказы» – від найменування міста Ашдод, у якому письменник і мешкав, потрапивши на «землю обітовану». Якщо перші твори він видав російською мовою, то повісті «Фатальне число», «Опришкова люлька», «Тернавка» написав рідною українською мовою, здійснив авторизований переклад роману «Палаюча тернина» українською мовою. Роман перероблений і доповнений кількома розділами. У 2017 році вийшов з друку роман «Дунаївці», також українською мовою. Усі книги побачили світ в Ізраїлі.

Кілька років тому Семен Ісаакович відійшов у кращі світи. Його творча спадщина є мало відомою в Україні. Автор цього дослідження ще за життя С. Шнайдермана допоміг йому опублікувати в журналі «Дзвін» історичну повість «Опришкова люлька» і публіцистичні роздуми під загальною назвою «Мови чистеє джерело» [2]. Варто було б

познайомити українського читача й з іншими творами українського письменника єврейського походження, особливо з тими, що присвячені Україні та рідному містечку автора – Дунаївцям.

Із справжньою синівською любов'ю і захопленням писав Семен Шнайдерман про Дунаївці та довколишній край. У своїх творах виявив не тільки літературний хист, але й глибокі знання історії Поділля, його мистецьких особистостей. Зокрема, в повісті «Тернавка» розповідає про дитинство і юність видатного польського письменника Зигмунда Красінського, у романі «Дунаївці» окремі розділи присвячені письменнику української діаспори Степанові Риндику та композитору й піаністу Владиславу Зарембі.

Розділ про Владислава Зарембу – романтичний, ніжний, сповнений замилування – і природою, і юним героєм та його коханою дівчиною Оксанкою, і, звичайно, музикою. Втім, у художню розповідь вкраплюється і документальний, фактологічний відступ. Тут він трохи ламає канву оповіді, однак додає конкретного, реалістичного матеріалу з біографії майбутнього композитора. Таким є й останній абзац твору. І він уже ніби урівноважує стилістичний різнобій. Ніби ставить кінцевий акорд, що перегукується із музичним рядом всередині розділу. Тому в цілому цей уривок з роману про Дунаївці має довершений гармонійний вигляд.

Семен Шнайдерман. Пішки до Кам'янця

(Розділ з роману «Дунаївці»)

Пробудився Владислав раненько. Пам'ятав батьків наказ: «Хто рано встає, тому Бог дає!» Сонечко ще ховалося десь там, за пишними кронами кленів, які обступили Ріжок, як маму діти. Ще усе довкола Дунаївець солодко блукало у передранкових снах, а він уже був на ногах, біля рукомийника. Плеснув у лице кілька пригорщів холодної водиці і занурив лице у м'який, з льону, рушник.

Музика ранку потихеньку нагадала про себе. Ніби старий кобзар-перебендя легенько торкнувся довгими пальцями таємничих струн. Звуки кобзи злітали у височінь. Десь неподалік дзенькнув дзвінок на шиї корови, яку господиня вивела у двір, щоб подоїти. У подійничок ударили струмені парного молока. Ліниво загавкав собака. На усю горлянку волав когут. Жайворонок у небі носився так, неначе вгорів. Кричали граки, дражнячи котів і відганяючи їх від своїх гнізд. Там, серед хмар, вони вже бачили схід сонця і носилися, вітаючи світило, яке ось-ось має вигулькнути з-за обрію. Донісся скрип ворітніх завіс,

цокіт копит водовозних шкап, які тягнули свої бочки від криниці, що біля млина, нагору, до міста. Підніс до губ дударик пастух. Він ішов неквапно, добуваючи із сопілки милі серцю звуки, поважно ступаючи на чолі стада. Заплакала росою трава. Сріблясто котилися листом і падали на землю росини.

Ось би усе це покласти на ноти, подумав Владислав, але тієї ж миті відкинув цю думку. Засмучувало те, що він уже запізнився. Ранок наснажив багатьох музик. Звуки, які він народжує, вже записали і Шопен, і Штраус. Писати не так, як вони, не хотілося, а писати краще він не міг.

Цей ранній підйом Владислав Заремба сам собі замовив. У житті тринадцятилітнього хлопчини сталася чудова подія. Його кликав до себе в учні сам маестро Антон Каципінський, композитор, піаніст, учитель музики з Кам'янця-Подільського. Владислав із батьком уже їздили до старовинного губернського міста. Владислав згадав екзамен, який влаштував йому вчитель. Він тривав майже чотири години. Молодий музика виконував усе, про що просив його Маестро. І хоча музика для нього ще була сповнена таємниць, хоча існувала вона поки що не в ньому, а десь поряд, він уже любив її відданно, як людина, яка обожнює ось цей ранок, наповнений працею день і пахучий пахощами пилу, квітів, охоплений дзижчанням жуків і співом соловейка, вечір.

Маестро Каципінський говорив батькові Владислава:

– У вашого сина, пане Заремба, Божий дар до музики. Таке не часто трапляється у надрах нашого багатостраждального народу. Ми не можемо просто так поставитися до таких рідкісних подарунків Всевишнього. Талановитий музика подібний до тендітної рослини, яку треба ростити, викохувати й пестити, аби не зачахла на корені. Буду клопотатися за нього перед магістратом про виділення спеціальної стипендії як видатному обдаруванню. Сподіваюся виховати ще один талант, якими не бідніє щедрий Подільський край.

Каципінський говорив урочисто, аби надати події і її головному учаснику значимості. Подія, дійсно, була особливої важливості. Настрій Владислава і його батька був піднесений і він довго не залишав їх. Хвилювання не залишало Івана Зарембу, коли його покликав до себе голова Дунаєвецької управи Пилип Повивайло й урочисто повідомив про те, що його сина чекають у Кам'янці-Подільському. У листі, якого Каціпінський надіслав до управи, відзначалося, що в отрока Владислава Заремби прекрасний слух і розуміння музики. Учитель

висловлював надію на те, що працелюбство, помножене на талант, безсумнівно дадуть плоди.

У Дунаївцях Заремби мешкали на Міщанах – була така ділянка. Їй належали будинки вздовж довгої вулиці, що тягнулася від старого млина, попри Кам'яну криницю і аж до Січинецького броду. Вулиця бігла берегом Тернавки, повторюючи її вигини. Шелест очерету, гомін ручаїв, що стікають з горбочків, хвилювання довгих гілок верб завжди були із Владиславом. Він якось сказав батькові, що ці звуки народжує природа – найкращий музика у світі. А музика у родині Зарембів була шанованою. Вона не тільки служила джерелом натхнення, а й була засобом існування. Батько ж прекрасний музика. Його охоче запрошували до себе пани Красінський та Скибинецький. Був гостем пана Маковецького і Михайлівського. Він не тільки захоплювався польськими творцями музики. У репертуарі піаніста була українська класика та народна творчість. Він також товаришував із багатьма бродячими музиками – лірниками, бандуристами, сопілкарями, яких ще називали дудариками. Вони ходили від села до села, від міста до міста, тішили народ своїм вмінням. Іван Заремба мав звичку одягнутися в одяг простолюдина, ходити ярмарками, весіллями, шарварками. Знаходив там і записував народні мелодії. Він став пристрасним популяризатором їх.

Заремби частенько збиралися разом. Мама Катерина знала багато українських та польських пісень. Вона володіла гарним голосом і добрим серцем. Пісенні вечори у хаті Заремби захоплювали сусідів і навіть тих дунаївчан, які приходили з сусідніх вулиць послухати пісні.

Божа іскра відкрилася і в сина Зарембів. Владислав у десять літ не тільки запам'ятовував мелодію, а і навчився будувати стрункі ряди нот на папері. Поспішав хлопець записати почуте, тому що одна за другою траплялися інші мелодії, які також просилися на нотні рядки.

Напередодні Владислав здивував батька й матір бажанням йти до Кам'янця пішки.

– Навіщо? – вигукнула стурбованна мати. – Наймемо балагулу, довезе без пригод. Можемо почекати поштову карету.

– Кому потрібен такий похід? – підтримав матір Зофію батько. – На дорогах нині неспокійно. Зустрінеться тобі погана людина, що робитимеш?

– Вийму з кишені сопілку і заграю. Музика багатьох поганих людей робить добрими. А подолати дорогу до Кам'янця пішки передусім потрібно мені самому.

Владислав не переставав собі дивуватися. Він дуже любив ходити пішки. Нігде йому так гарно не думалося, як у дорозі. Ніщо не народжувало у його свідомості стільки музики, як рідні простори, що стелилися перед ним. Висока небесна блакить, прозоре чисте повітря, напоєне усілякими пахощами, неосяжна далечінь вабили його, народжували такі потрібні композиторові почуття радості. Та й скільки тої дороги до того Кам'янця. Від сили двадцять п'ять верст. Це хіба відстань для такого моторного парубка, як він?

Не знали рідні ще одного, дуже важливого. Біля містка через Тернавку, навпроти Кам'яної криниці, його чекатиме чорноброва красуня Оксанка. Дівчина краса – довгая коса. Вони разом росли. При всій своїй любові до музики Владислав не знав, як він розлучиться із своїм натхненням – Оксанкою. Мама Зофія дуже раділа їхнім стосункам – чистим, як вода у криниці, ніжним, як перші вербові котики навесні.

Владислав закинув за плечі торбину. Як завжди, перед далекою дорогою (так робили усі, хто йшов з дому), спустився до Кам'яної криниці, зробив кілька ковтків води із джерела. Підвівся і бадьоро покрокував до місточка через Тернавку.

Він був невибагливим, цей хлопчина. З собою взяв трішки з одягу, їжі – баклага молока, корж, якого у дорогу спекла мама. У торбинці також лежала сопілка, нотний зошит, томик «Кобзаря» Тараса Шевченка, якого дуже любив.

– Особливу музику я чую, читаючи Шевченка, – говорив він згодом. – Його вірші так і просяться на ноти. Ви тільки вслухайтеся у мелодію вірша: «Така її доля, о Боже мій милий. За що ти караєш її молоду? За те, що так щиро вона полюбила козацькії очі, прости сироту». Це ж поезія чистішої води, як діамант.

Вже пізніше, через багато літ, композитор Заремба, автор багатьох пісень і романсів як польською, так і українською мовою, створить тридцять вокальних творів на слова Тараса Шевченка і назове збірку «Музика до «Кобзаря».

Владислав Заремба збагатив українську музичну культуру прекрасними піснями. Дякуючи його таланту, народ проникся любов'ю до творчості Степана Руданського, Євгена Гребінки. «Віють вітри»,

«Козак відїжджає, дівчинонька плаче», «Ой місяцю, місяченьку, не світи нікому»…

Багато уваги Владислав приділяв дітям. Вважав їх найвдячнішими цінителями творчості композитора. Головне, з оцінкою не барилися. Тієї ж миті відгукувалися на талановитий твір. Його пісенник для дітей досі хвилює малюків.

Незабаром, щоб підтримати сина, Іван і Зофія Заремби залишають Дунаївці і поселяються у Кам'янці-Подільському. Владислав успішно закінчує навчання у Маестро Каципінського і одержує посаду органіста Житомирського костелу. Згодом, уже в зрілому віці, композитор переходить на викладацьку роботу в Києві. Тут вже робить успіхи у музиці його син Сигизмунд. Він примножує добрі традиції родини Заремби.

...Оксанка чекала на місточку. Побачивши Владислава, вона радісно помахала йому рукою. Хлопець прискорив крок. Оксанка підставила йому щічку для поцілунку. Він торкнувся її щоки устами, відчув дивні пахощі, які випромінює дівчина. Його на якусь мить обійняв сумнів, чи не робить він похибку своїм від'їздом. Оксанка помітила смуток, який промайнув в очах коханого. Вона приязно усміхнулася, взяла його за руку і повела в'юнкою стежиною. Дівчина безупину говорила. Вона обіцяла чекати на нього. Просила не забувати дорогу до містечка, вимагала поклястися у вірності. Було у її словах багато наївного, майже дитячого. Однак то була справжня любов дівоча, щира. Йому в цю мить здалося, що річечка Тернавка, яка тече поруч, зовсім не тече, а перебирая казковими струнами.

Настала хвилина прощання. Несмілива зустріч закоханих уст. Тихе, схоже не шепіт, зізнання:

– Кохам тя.

– Я теж.

Владислав піднявся на пагорб. Озирнувся. Оксанка стояла і махала йому рукою. Через багато літ він буде згадувати цю хвилину прощання і весь цей день.

Перед його очима в'юнилася дорога. Воробіївський ліс, Слобідка Рахнівська, Шатава, Тещин язик, Скіфський курган. Нарешті, сам Кам'янець-Подільський. Старовинний, казковий, по вінця наповнений музикою.

Дорогою йому зустрічалися люди. Вони запитували, куди він прямує. Владислав Заремба відповідав:

– Йду у світ широкий. Ім'я йому – музика.

...1999 рік. Дунаївці. Будинок юнацькоі творчості. Композитору Владиславу Івановичу Зарембі відкрито пам'ятник. Вдячні нащадки та їх діти йдуть сюди віддати честь славетному землякові [1].

Список використаних джерел:

1. З електронного варіанту роману «Дунаївці.
2. Шнайдерман Семен. Мови чистеє джерело. Дзвін. 2018, № 11. С. 156-160. Шнайдерман Семен. Опришкова люлька. Дзвін. 2019, № 2. С. 79-91.

А.В. Сікорська, *м. Хмельницький*

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ФАХОВИЙ МУЗИЧНИЙ КОЛЕДЖ ІМЕНІ ВЛАДИСЛАВА ЗАРЕМБИ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНІСТЬ

В статті розкриваються основні історичні етапи розвитку навчального закладу – від часів заснування до сучасності. Окреслена роль талановитих педагогів коледжу у підготовці висококваліфікованих кадрів в сфері музичної освіти.

Ключові слова: історія коледжу, заснування відділів, виконавські конкурси, відомі викладачі, видатні випускники.

Мета і завдання статті полягає у систематизації інформації про історію Хмельницького фахового музичного коледжу ім. В.І. Зарембі, визначенні ролі навчального закладу в розвитку музичної освіти і культури Хмельниччини та України.

Хмельницький фаховий музичний коледж ім. В.І. Зарембі – академічний мистецький навчальний заклад області, спрямований на розвиток музичного мистецтва на Поділлі, що сприяє вихованню нового покоління, піднесенню духовності та інтелектуального рівня суспільства.

Завдяки високому рівню підготовки фахівців щороку більша частина випускників продовжує навчання в музичних академіях України, стають висококласними педагогами й учасниками творчих колективів України та зарубіжжя.

Навчальний заклад був створений 21 січня 1959 року згідно з постановою №43/9 виконкому Хмельницької обласної ради народних депутатів, заснований на державній формі власності і підпорядкований управлінню культури, національностей та релігій Хмельницької обласної державної адміністрації.

Відділи «Фортепіано» (перша завідувачка циклової комісії – Рязанська Н.М.), «Оркестрові струнні інструменти» (перший викладач відділу – Струк В.К.), «Оркестрові духові та ударні інструменти» (перший викладач відділу – Баранов В.Т.), «Народні інструменти» (серед перших викладачів відділу – Чеський Г.І.), «Хорове диригування» (засновниками хорової справи – Царьов Б. С., Константинова Л. Є.), «Спів», «Загальноосвітні дисципліни» розпочали своє існування водночас із відкриттям музичного училища у 1959 році. Через три роки був відкритий відділ «Теорія музики» (ініціатор створення відділу – Цибульник В.О.), а також відбулося злиття вокального та диригентсько-хорового відділів. У 1979 році утворилась як окрема циклова комісія «Загальне фортепіано» (перший завідувач – Пурим А.Я.), у 1980-х роках відбулось заснування відділів концертмейстерів й «Концертмейстерського класу та камерного ансамблю» (біля витоків була Широкова Е.О.). У 1999 році відбулось відокремлення вокального відділу, результатом чого стало відкриття спеціалізації «Академічний спів» (перша завідувачка відділу – Ковтуненко Т. А.). Поступово розширюючись у діапазоні напрямків відділу, у 2001 році відкривається спеціалізація «Естрадний спів», та в 2004 році – «Народний спів» [3].

З метою формування музично-педагогічної майстерності студентів старших курсів – майбутніх викладачів дитячих мистецьких шкіл, а також вирішення важливих проблем початкової мистецької освіти у 1962 році було засновано дитячу музичну студію при музичному училищі, котра є постійною базою практики для студентів, а також невід'ємною складовою багатоступеневої системи мистецької освіти.

У різні роки роботу колективу очолювали директори: Цибульник В.О. (1959-1961), Осауленко І.А. (1961-1962), Царьов Б.С. (1959, 1962-1965), Рощін Б.Ф. (1965-1972), Клименко А.Й. (1972-1984), Бичак В.Л. (1986-1989), Супрунов В.І. (1984-1986, 1989-1992), Мосійчук І.Б. (1992-1999), Радченко Л.Г. (1999-2007), Стрельникова І.О. (2007-2012). З 2012 року посаду директора обіймає Бернацький Віктор Юрійович.

Протягом багатьох років плідної роботи відділів коледжу, силами їхніх викладачів були організовані цілий ряд конкурсів (на рівні навчального закладу, міста, області та України), спрямованих на виявлення обдарованих учнів, підвищення рівня виконавської майстерності юних музикантів, обмін творчим та виконавським досвідом мистецьких навчальних закладів:

– Всеукраїнський конкурс українського солоспіву імені В.І. Заремби (відділ «Спів»);
– конкурс української патріотичної пісні «Пісні моєї Батьківщини» (відділ «Спів»);
– відкритий конкурс вокалістів «Співоче Поділля» серед учнів мистецьких шкіл області (відділ «Спів»);
– регіональний конкурс виконавців на духових та ударних інструментах серед учнів мистецьких шкіл області «Сурми над Бугом» (відділ «Оркестрові духові та ударні інструменти»);
– обласний конкурс піаністів «Юні таланти» серед учнів мистецьких шкіл області (відділ «Фортепіано»);
– обласний конкурс серед учнів мистецьких шкіл області «Технічні горизонти» (відділ «Оркестрові струнні інструменти»);
– обласний конкурс виконавців на народних інструментах «Весняні акорди» (відділ «Народні інструменти»);
– обласна олімпіада з музично-теоретичних дисциплін (відділ «Теорія музики»);
– обласна науково-практична конференція, присвячена творчості Й.С. Баха (організатор – голова філіалу Міжнародного Бахівського товариства, кандидат мистецтвознавства Варавкіна-Тарасова Н.П.);
– всеукраїнська науково-практична студентська конференція «Молодіжне музикознавство» (відділ «Теорія музики»);
– обласний конкурс малих форм хорового мистецтва серед мистецьких шкіл «Дивокрай» (відділ «Хорове диригування»);
– вокальний конкурс «Зимові візерунки» серед учнів ДМШ-С відділу «Спів» [3].

Завдяки ентузіазму та самовіддачі викладачів коледжу у різні роки були створені професійні академічні колективи: 1959 – духовий оркестр (нині, художній керівник та диригент – О. Гуцал), капела бандуристів (художній керівник та диригент – заслужений діяч мистецтв України М. Босенко), студентський хор (з 2007 року – хор «Молодість», художній керівник та диригент – Н. Бородавко), 1961 – оркестр народних інструментів (художній керівник та диригент – І. Галкін), 1986 – естрадно-джазовий оркестр (художній керівник та диригент – Л. Олійник), 1992 – камерний оркестр (художній керівник та диригент – заслужена артистка України О. Цмур), 2001 – симфонічний оркестр (нині, художній керівник та диригент – заслужений діяч

мистецтв України С. Леонов), 2007 – хор відділу «Спів» «One voice» (художній керівник та диригент – С. Бородавко).

Постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2000 року закладу було присвоєно ім'я видатного українського композитора, піаніста та громадського діяча XIX століття, нашого земляка Владислава Івановича Заремби [1].

Відповідно до звернення директора Хмельницького музичного училища ім. В.І. Заремби від 18.07.2017 № 94, відповідно до законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», керуючись статтями 43, 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», з метою реалізації завдань щодо створення європейського наукового та освітнього простору в рамках Болонської угоди, структурного реформування національної системи вищої освіти в Україні для модернізації рівня навчального процесу, обласною радою було прийняте рішення перейменувати Хмельницьке музичне училище ім. В. І. Заремби на Хмельницький музичний коледж ім. В. І. Заремби.

Суттєве поліпшення матеріально-технічної бази навчального закладу, і, разом з тим – підвищення його конкурентоспроможності в мистецькому освітньому просторі відбулось у 2017 році разом із переїздом коледжу у нову сучасну будівлю по вулиці Прибузькій, 8.

У 2019 році для розвитку коледжу розпочався новий етап, пов'язаний з отриманням навчальним закладом права на надання освітніх послуг на першому рівні вищої освіти «бакалавр» зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво».

Рішенням сесії Хмельницької обласної ради від 08 квітня 2021 року № 17-4/2021 «Про зміну назви закладів вищої освіти I-II рівня акредитації комунальної форми власності, які здійснюють підготовку здобувачів фахової передвищої освіти», відповідно до ст. 31 Закону України «Про фахову передвищу освіту», керуючись статтями 43, 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», з метою приведення типу закладів у відповідність до чинного законодавства України, обласна рада змінила назву на Хмельницький фаховий музичний коледж ім. В. І. Заремби [2].

Серед випускників – визначні імена:

- народні артисти України: М. Балема (композитор), В. Газінський (хоровий диригент), В. Степова (вокал), М. Дідик (вокал), В. Дідух (вокал), І. Даць (вокал), О. Пономарьов (вокал);

– заслужені діячі мистецтв України: В. Камінський (композитор), М. Ластовецький (композитор), В. Гронський (композитор), О. Яковчук (композитор), А. Крим (драматург), Г. Курков (органіст, диригент), О. Дудар (баян), І. Алексійчук (композиторка, піаністка);
– заслужений діяч мистецтв АР Крим – О. Габак (тромбон);
– заслужені артисти України: Ю. Федоров (баян), Ю. Кот (фортепіано), І. Куркова (фортепіано), Є. Кураєв (баян), Р. Пірог (баян), Б. Пірог (баян), В. Пірог (баян), С. Апостол (труба), Ю. Юрист (баян), В. Щур (скрипка), В. Войт (бандура), В. Гулько (тромбон), П. Карпюк (валторна), М. Шумський (баян), А. Ільків (труба), С. Коваль (баян), Г. Кротенко (контрабас), О.Леонова (бандура, вокал), О.Шиналь (вокал), О.Арбузова (вокал);
– лауреати Державної премії ім. Т.Г. Шевченка: В. Гронський, В. Дідух, М. Дідик, В. Камінський;
– заслужені працівники культури України: П. Німець, М. Горбачов, А. Горпинчук, Г. Сидоренко, О. Дудар, Ц. Зюлковський, Е. Широкова [3].

Сьогодні підготовку фахівців здійснюють понад 100 викладачів, серед яких: народна артистка України: Ясіновська М.І.; заслужені артисти України: Щур В.Г., Леонова О.В., Цмур О.Г.; заслужені діячі мистецтв України: Леонов С.О., Босенко М.І.; заслужені працівники культури України: Широкова Е.О., Разумова В.А.; кандидат педагогічних наук Гавриленко Л.М.; кандидати мистецтвознавства: Варавкіна-Тарасова Н.П., Вавренчук І.А., Сікорська А.В.; відмінники освіти України: Босенко М.І., Левчук Т.М., Супрунов В.І., Стрельникова І.О., Колосовська М.В., Волкова Ж.П., Разумова В.А., Радченко Л.Г., Широкова Е.О., Ковтуненко Т.А., Маслій О.І.; лауреати обласної премії ім. Т.Г. Шевченка: Разумова В.А., Босенко М.І., Щур В.Г.; лауреати обласної премії ім. В.І.Заремби: Радченко Л.Г., Широкова Е.О., Ковтуненко Т.А., Бородавко Н.С.; лауреати обласної премії ім. К. Широцького: Цимбалюк С.Д., Хлистун Л.П. [3].

У підготовці та вихованні патріотів високої академічної культури, Хмельницький музичний коледж ім. В. І. Заремби сприяє утвердженню гуманістичних ідеалів, високих моральних засад у житті Хмельниччини, вихованню у молоді любові і шани до скарбів музичної духовності. Відтак, навчально-виховний процес коледжу у сучасних умовах відіграє надзвичайно важливу роль у процесі створення відповідних умов для формування активної громадянської

позиції студентів, а також підготовки високопрофесійних, конкурентноспроможних фахівців. Адже рівень вітчизняної культури майбутнього безпосередньо залежить від професійності молодого покоління сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Верховна Рада України. Законодавство України. Постанова Кабінету Міністрів України «Про присвоєння імені Владислава Івановича Заремби Хмельницькому музичному училищу». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/206-2000-%D0%BF?lang=uk#Text (дата звернення: 13.09.2022).
2. Рішення четвертої чергової сесії обласної ради від 08 квітня 2021 року. Хмельницька обласна рада. *Офіційний сайт.* URL: https://km-oblrada.gov.ua/chetverta-sesiya-08-04-2021/ (дата звернення: 10.09.2022).
3. Хмельницький фаховий музичний коледж ім. В.І. Заремби. *Офіційний сайт.* URL: http://muz.km.ua/ (дата звернення: 09.09.2022).

Л.М. Гавриленко, Є.О. Широкова, С.Д. Цимбалюк, *м.Хмельницький*

СТОРІНКАМИ ЛІТОПИСУ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ ім. В.І. ЗАРЕМБИ

У статті розкрито історію всеукраїнського конкурсу українського солоспіву ім. В.І. Заремби, який проводиться в м.Хмельницькому з 2002 року та зазначена роль конкурсу у розвитку професійної української академічної школи.

Ключові слова: всеукраїнський конкурс ім. В.І. Заремби, Поділля, Хмельницьке музичне училище ім. В.І. Заремби.

Актуальність проблеми. В найважчі часи війни нашого народу з російськими окупантами гостро постала проблема збереження духовно-мистецької культури української нації, її традицій та надбань. Співоча подільська земля дала світу багатьох талановитих людей серед яких яскравою зіркою є Владислав Заремба. З 2000 року Хмельницьке музичне училище носить ім'я нашого славетного земляка з Дунаївеччини.

Мета статті: розкрити роль проведення в місті Хмельницькому вже протягом двадцяти років унікального вокального конкурсу для молоді, який носить ім'я подільського композитора, піаніста та педагога В.Заремби та відмітити його вплив на формування співочої еліти України.

Виклад основного матеріалу. За ініціативою адміністрації Хмельницького музичного училища і В.І.Заремби та викладачів

відділу «Спів» з 2002 року започатковано проведення вокального конкурсу імені В.Заремби. Цей конкурс починався як регіональний та переріс поступово у значну культурно-мистецьку подію в масштабах всієї України. Його історія є надзвичайно яскравою. Організатори конкурсу відразу чітко означили мету його проведення, як захід для популяризації музичної спадщини славетного композитора, піаніста та педагога В.Заремби серед молодого покоління співаків та слухачів, збереження академічних традицій українського солоспіву. Конкурс надавав можливість талановитій співочій молоді з України проявити свою майстерність, поділитися вокальним досвідом викладачам співу, послухати виконання української музики відомими вітчизняними оперними співаками.

Організаторами конкурсу виступили колишній директор музичного училища Л.Г. Радченко, зав.відділом «Спів» Т.А. Ковтуненко та завідуюча концертмейстерським відділом Хмельницького музичного училища Є.О. Широкова. Вони звернулися за допомогою до начальниці обласного управління культури О. Ільїнської, яка з радістю ухвалила рішення про проведення конкурсу і сама власне активно долучилася до організації. Проблему коштів на проведення допоміг вирішити відомий на той час в Хмельницькому підприємець, людина небайдужа до розвитку культури та освіти молодого покоління В. Ружицький. Організаційний комітет доклав максимум зусиль до проведення першого регіонального конкурсу ім. В.Заремби в 2002 році на сцені обласної філармонії міста Хмельницького. В конкурсі брало участь 56 учасників. Він проводився в двох категоріях: сольний спів та ансамблевий. Вік учасників від 13 до 19 років, це були учні початкових мистецьких закладів та студенти середніх музичних закладів України. Географія конкурсу була надзвичайно широкою: Київ, Миколаїв, Львів, Тернопіль, Борщів, Кам'янець-Подільський, Рівне, Суми, Вінниця та Хмельницький.

Зірковим також було журі конкурсу: А.Ю.Мокренно-народний артист України, професор НМАУ ім. П.Чайковського, лауреат Національної премії ім. Т.Шевченка (голова журі), В.Д.Ігнатенно-народний артист України, професор, зав. кафедрою Львівської музичної академії ім. М. Лисенка, І.Г. Кушплер – народний артист України, соліст Львівської опери ім. С. Крушельницької, В.П. Гронський – композитор, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка, М.О. Лагойда – професор Львівської музичної академії та секретар журі – завідуюча відділом

«Спів» Т.А. Ковтуненко. Конкурс тривав п'ять незабутніх днів. Лауреатами конкурсу стали – у молодшій групі: Роман Романчук (Тернопіль), Назарій Тацишин (Львів) та Юлія Радкевич (Ізяслав). У старшій групі кращими визнано Наталію Степанову (Хмельницьке музичне училище), Олену Цибульську (Кам'янець-Подільський національний університет ім. Огієнка), Світлану Кожухівську, Ірину Вороніну, Юлію Терещук (студенти Хмельницького музичного училища) та Світлана Самойленко (Миколаїв). Гран-прі здобув вокальний ансамбль з Вінниці «Мальви» під керівництвом З. Куркової.

Зараз вже 20 років минуло з першого конкурсу. Ми можемо з гордістю відзначити, що для учасників цей конкурс став першою значною сходинкою в їх професійній кар'єрі. З вище названих учасників Назарій Тацишин є солістом Львівської опери, Юлія Радкевич на сьогодні є солісткою Харківської філармонії, Ірина Вороніна – викладач вокалу київського інституту ім. Р. Глієра, Олена Цибульська – доцент Кам'янець-Подільського університету ім. Огієнка, Юлія Терещук – солістка Одеського оперного театру, Світлана Кожухівська працює в хорі Київського театру опери та балету.

У 2003 році відбувся другий вже всеукраїнський конкурс імені В. Заремби, до складу журі увійшли провідні майстри оперного мистецтва України – В.Д. Ігнатенко, І.В. Даць – солістка Національної опери України, А.І. Дуда – народний артист України, соліст Одеського оперного театру, професор музичної академії в м. Одеса та В.П. Гронський. Значно розширилася географія конкурсу, учасники приїхали з Запоріжжя, Херсону, Сум, Чернігова,Ужгорода, Донецька, Харкова, Артемівська, Києва і звичайно ж з подільського регіону. Звучали солоспіви В. Заремби на слова Т.Шевченка: «Стоїть явір над водою», «Така її доля», «Не високу тополю», «Садок вишневий коло хати», «Якби мені черевики», «Ні, мамо, не можна», «На городі, коло броду» та кілька разів прозвучав у виконанні баритонів безсмертний солоспів В.Заремби «Дивлюсь я на небо…» на слова М.Петренка. Переможцями стали Коваль Руслана, Галушко Валентина, Олена Цибульська, Андрій Ріпак, Ірина Вороніна, Галина Грушка та Вальчак Ірина, у категорії вокальні ансамблі першу премію здобув ансамбль «Перлина» з Вінниці під керівництвом Т.М. Драченко. Зазначимо, що Коваль Руслана після закінчення НМАУ ім. Чайковського стала солісткою Великого театру в Москві, а Галушко Валентина працює в

оперному театрі в Німеччині, Галина Грушка викладає в Хмельницькому фаховому музичному коледжі ім. В.Заремби.

Четвертий всеукраїнський конкурс ім. В.Заремби відбувся 2008 року. Переможцями стали студенти Хмельницького музичного училища ім. В. Заремби. Гран-прі феєрично здобула Юлія Жуковська (клас викладача Ковтуненко Т.А.), на сьогодні солістка оперного театру в Німеччині та Оксана Томків (клас викладача Гавриленко Л.М.), солістка Харківського театру оперети. У молодшій категорії лауреатами стали Москальчук Сергій, зараз працює в оперному театрі в Німеччині, Тетяна Дзюбак – провідна солістка Київського національного театру оперети (клас викладача Гавриленко Л.М.), Віталій Роздайгора – соліст Львівської опери, до речі перемогу на Третьому конкурсі здобула також студентка нашого закладу Блик Анастасія (клас викладача Ковтененко Т.А.), провідна солістка Львівської опери, зараз має прізвище Корнутяк. Головою журі четвертого конкурсу був народний артист України, доцент НМАУ ім. П. Чайковського В.Г. Буймістер.

У 2011 році відбувся п'ятий всеукраїнський конкурс ім. В.Заремби. Головою журі організатори запросили народного артиста України Дуду А.І. з Одеси, також професора з Фінляндії Мануйленко Н.В. 26 учасників налічував конкурс. Слухачів вразили конкурсанти з міста Суми, а саме неперевершений Микола Горян, якому журі присудило Гран-прі та Ольга Дядів з Херсону. Традиційно і на цьому конкурсі студенти вокального відділу з Хмельницького посіли призові місця. Наталія Кухар – провідна солістка Німецької опери з Ізяслава, Осіпова Марія – солістка Хмельницького музично-драматичного театру ім. М. Старицького, Віталій Роздайгора – соліст Львівської опери та Андрій Кримінський соліст музично-драматичного театру ім. М. Старицького. Неможливо не відзначити багаторічну високопрофесійну роботу концертмейстерів конкурсу, які визнані найкращими: Широкова Є.О., Портний Ю., Платонова А.В, Чайка Н.В. Кілька років поспіль конкурс не проводився через відсутність фінансування.

20 –21 листопада 2017 року знову відбувся Всеукраїнський фестиваль-конкурс українського солоспіву ім. В.І. Заремби вже вшосте.

Організаторами фестивалю-конкурсу стали: управління культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької облдержадміністрації, Хмельницький обласний науково-методичний центр

культури і мистецтва, співорганізатором виступив Хмельницький музичний коледж ім. В.І. Заремби.

Конкурс зібрав 55 виконавців – учнів старших класів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів та студентів вищих навчальних мистецьких закладів І-ІІ рівнів акредитації, з них у номінації «Академічний спів» – 41 учасник, у номінації «Народний спів» – 14 учасників.

До міста Хмельницького прибули учасники з Тернополя, міста Чорткова Тернопільської області, Сум, міста Ізмаїл Одеської області, міста Добропілля Донецької області, а також з Хмельниччини.

Конкурс проводився традиційно у 2 тури.

Учасники конкурсу І, ІІ, ІІІ вікових категорій у номінації «Академічний спів» в І відбірковому турі виконували 2 різнохарактерні твори, один з яких українського автора, в ІІ заключному турі – 1 твір за вибором конкурсанта.

Учасники конкурсу IV вікової категорії у номінації «Академічний спів» у І турі виконували старовинну арію та романс українського композитора, у ІІ турі – класичну арію та українську народну пісню в обробці (твори виконувалися з акомпанементом фортепіано).

Учасники конкурсу І, ІІ, ІІІ та IV вікових категорій у номінації «Народний спів» у І відбірковому турі виконували два різнохарактерні твори, один з яких a capella, в ІІ заключному турі виконують 1 українську народну пісню або її обробку українського автора.

До ІІ туру конкурсу пройшли 30 вокалістів: 23 учасники в номінації «академічний спів», 7 – в номінації «народний спів».

Оцінювали конкурсні виступи учасників авторитетне журі у складі: голови журі – народної артистки України, кавалера ордена княгині Ольги ІІІ ступеня Валентини Степової, членів журі: заслуженої артистки України, солістки Хмельницької обласної філармонії Фатіми Чергіндзії, заслуженого артиста України, соліста Хмельницької обласної філармонії Миколи Довгальова, солістки обласної філармонії Ольги Абакумової, завідуючої відділом управління культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької облдержадміністрації Світлани Цимбалюк та завідуючої відділом «Спів» Хмельницького музичного коледжу ім. В.І. Заремби Тетяни Ковтуненко.

За рішенням журі перемогу у конкурсі вибороли: Шокур Єва, Новак Назар, Кічук Олеся, Лавренчук Юлія, Галамага Сергій, Оленич

Євгенія, Волошин Петро, Довбіус Анастасія, Прокопишен Олег, Шкарупа Сергій, Сурушкіна Юлія.

20-21 листопада 2019 року в місті Хмельницькому відбувся сьомий Всеукраїнський фестиваль-конкурс українського солоспіву ім. В.І.Заремби.

Конкурс зібрав 42 виконавці з міста Тернополя, Чорткова, Бережани Тернопільської області, Камінь-Каширського Волинської області, Добропілля Донецької області, а також з Хмельниччини.

Оцінювали конкурсні виступи учасників авторитетне журі у складі: голови журі – Валерія Буймістера – народного артиста України, професора Київської національної музичної академії ім. П. Чайковського, лауреата Національної премії ім. Т.Г. Шевченка, членів журі: Лариси Гавриленно-викладача-методиста, кандидата педагогічних наук, завідувачки відділом «Спів» Хмельницького музичного коледжу ім. В.І. Заремби, Світлани Цимбалюк – завідувачки сектором з питань культури, мистецтва, навчальних закладів та туризму управління культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької облдержадміністрації, Фатіми Чергіндзії– заслуженої артистки України, солістки Хмельницької обласної філармонії.

За рішенням журі Гран-прі отримав Прокопишен Олег – студент 4 курсу Кам'янець-Подільського коледжу культури і мистецтв (викладач Л. Мечак).

Переможцями стали: Баранов Любомир, Чайка Анна, Якимчук Савелій, Блонська Дарія, Шуляр Мар'яна, Якимчук Вікторія та Жуковський Андрій.

Завершилась творча мистецька акція урочистим нагородженням переможців другого туру та заключним гала-концертом в малій залі Хмельницької обласної філармонії.

Висновки. В січні 2022 року відбувся онлайн перший тур восьмого конкурсу, але війна внесла свої корективи. Листаючи сторінки конкурсу, серце переповнюють спогади про яскраві виступи конкурсантів, про творчу атмосферу, яка панувала на сцені, про спів славетних майстрів оперної сцени, геніальних викладачів, яких вже не має з нами: В. Ігнатенка, А. Дуди, В. Буймістера, А. Мокренка. На думку приходять слова В. Буймістра в останньому концерті лауреатів: «Хіба можна не любити та не підтримувати дітей, які хочуть вчитися академічному співу, які несуть світло і красу у світ». Конкурс протягом двадцяти років свого існування став значним професійним

поштовхом для цілої низки молодих співаків. Традиційні перемоги студентів Хмельницького тепер вже фахового музичного коледжу ім. В.Заремби підтверджують високий професійний рівень викладачів відділу «Спів», любов студентів та викладачів до обраного творчого шляху та відданість Україні. Маємо величезну віру, що війна закінчиться нашою перемогою і ми всі разом відновимо цей конкурс і далі з великим натхненням будемо продовжувати популяризацію безсмертних творів В. Заремби та композиторів Поділля.

Список використаних джерел

1. Буклети всеукраїнського конкурсу українського солоспіву ім. В.І.Заремби.
2. Свято музики і молодості у Хмельницькому // Подільський кур'єр. від 2002. 8 трав. (№18). С.10.

В.І. Романько, *м. Слов'янськ*

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКА ПРЕМІЯ ІМЕНІ МИХАЙЛА ПЕТРЕНКА ЯК ОДНА З ФОРМ ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТА-РОМАНТИКА

Ім'я Михайла Миколайовича Петренка (1817-1862), автора всесвітньо відомої пісні «Дивлюсь я на небо…», з кожним роком стає все більш знаним не тільки на Слобожанщині, його рідній стороні, а й по всій Україні та далеко за її межами. Цьому сприяють різноманітні форми увічнення пам'яті українського поета-романтика. Особливо активну роботу проводять у цьому напрямку в Слов'янську, де проживали батьки Михайла Петренка і, де, ймовірно, народився талановитий поет (на жаль, і до сьогодні не знайдені офіційні відомості про день, місяць і місце його народження).

Слов'янці, як і всі мешканці України, вдячні Михайлу Петренку за слова до пісень «Дивлюсь я на небо…», «Взяв би я бандуру…», «Ходить хвиля по Осколу», а ще за цикл віршів «Слов'янськ», у яких з великою теплотою та любов'ю автор говорить про це стародавнє місто на Торі. На різних вечорах і конференціях, в учнівських та вишівських аудиторіях Слов'янщини часто цитуються його рядки: «Слов'янськ, Слов'янськ! Як гарно ти /По річці Тору, по рівнині /Розкинув пишнії садки, /Квіти пахучі по долині /І так красуєшся собі!.».

То й як, нам, нащадкам талановитого поета, не увічнити пам'ять про цю людину, яка рідною мовою освідчилася в любові до рідного

краю, філософсько-романтично висловила думку багатьох землян про те, що «далекеє небо – моя сторона», «Чому я не сокіл, чому не літаю, /Чому мені, Боже, ти крилець не дав? /Я землю б покинув і в небо злітав!».

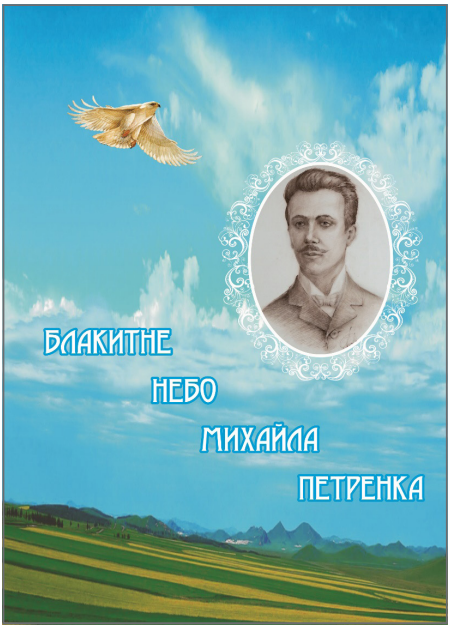

Уявний портрет Михайла Петренка (художник О. Рогов)

Одним з перших свою частку у скарбницю пам'яті поета Михайла Петренка вніс Іван Микитович Овчаренко зі Святогірська, вчитель, просвітянин, краєзнавець. Займаючись з кінця 1950-х років пошуками фактів з біографії та творчої спадщини маловідомого на той час поета, Іван Овчаренко у 1997 році видав оригінальне дослідження – «Йому жити у віках», згодом перевидане під назвою «Слов'янський сокіл» (2004). Ця праця педагога-краєзнавця визнана першим серйозним внеском у петренкознавство. Іван Микитович мріяв про те, щоб урізноманітнити форми популяризації життя і творчості Михайла Петренка, наголошуючи при цьому, що «*наш земляк вартий такої уваги і турботи. Це буде цінним внеском у розквіт культури нашої незалежної держави – України*» [5, с.32].

Саме Іван Микитович порадив своїй колезі В.Д. Нестелеєвій відкрити краєзнавчий куточок пам'яті Михайла Петренка в ЗОШ №15 м. Слов'янська, де вона в той час працювала. І цей осередок популяризації життя і творчості М.Петренка діяв у названій школі з 1985 по 1992 роки. Згодом Валентина Дмитрівна перейшла працювати до Слов'янського педагогічного ліцею, де при активній підтримці педагогічного колективу почала створювати Кімнату пам'яті Михайла Петренка, яку й було відкрито 30 вересня 2002 року.

В урочистій обстановці стрічку перерізали Іван Овчаренко та Валентина Нестелєєва.

Упродовж багатьох десятиліть у Слов'янську проводилися різноманітні заходи з вшанування Михайла Петренка. Частіше всього це були уроки чи позакласні заходи в школах, виставки та вечори – у бібліотеках, бесіди і круглі столи за участю просвітян, краєзнавців, членів ВУТ «Просвіта». Цим займалися ентузіасти, частіше всього з власної ініціативи. Але організованого й систематичного руху у цьому напрямку не відмічалося.

Члени Слов'янської міської краєзнавчої організації при підтримці правління Донецької обласної організації Національної спілки краєзнавців України вийшли з ініціативою перед міською владою Слов'янська оголосити 2012-ий Роком Михайла Петренка. Це було пов'язано з тим, що саме на цей рік випало дві знаменні дати: 195 років від дня народження та 150 років від дня смерті українського поета-романтика Михайла Петренка. Міська влада Слов'янська прислухалася до краєзнавців – 2012 рік був оголошений Роком Михайла Петренка.

Посилаючись на публікації міських та обласних газет, на програми міського телебачення можна впевнено сказати: у Слов'янську з кінця 2011-го та упродовж всього 2012 року спостерігався активний масовий організований рух з вшанування пам'яті Михайла Петренка. Не злічити ранків та вечорів, конкурсів та вікторин, написаних творчих робіт та віршів, присвячених життю та творчості Михайла Петренка. Навіть відбулася постановка п'єси за маловідомим твором М. Петренка «Найда».

Серед більш вагомих і масових заходів, проведених у Рік М. Петренка, назвемо такі: урочисто відкрито пам'ятний камінь на місці колишньої садиби батьків поета; оновлена меморіальна дошка, що на будівлі міської центральної бібліотеки; сама бібліотека отримала ім'я М.Петренка; проведено відкритий конкурс на кращий проект пам'ятника М. Петренку у Слов'янську (переможцем визнано Олександра Рогова зі Слов'янська); у Словянському педагогічному університеті проведено регіональну літературно-краєзнавчу конференцію на тему «Постать Михайла Петренка у культурному просторі рідного краю»; перед міською бібліотекою встановлено пам'ятний камінь, на якому викарбовано: «*На цьому місці буде споруджено пам'ятник українському поету-романтику Михайлу Миколайовичу Петренку*»; у «Друкарському дворі» м. Слов'янська видано книгу

«Блакитне небо»… Ці та інші заходи засвідчили, що на Слов'янщині люблять та цінують Михайла Петренка.

На підсумковому зібранні краєзнавців, яке проходило 25 грудня 2012 року, у день смерті поета-земляка, були підведені підсумки Року Михайла Петренка, активні дослідники, популяризатори життя та творчості поета відзначені грамотами та подяками Донецької обласної краєзнавчої організації. І саме тоді авторові цієї статті, на той час одному із співголів оргкомітету з проведення Року М. Петренка, керівникові обласної краєзнавчої організації прийшла слушна думка: потрібно віднайти більш вагому відзнаку для тих, хто робить серйозний внесок у петренкознавство. Це може бути нагрудний знак (медаль), відповідний диплом з оригінальним дизайном, посвідчення. Для нагрудного знака слов'янці Олександр Рогов та Віктор Скрипник порадили використати уявний портрет Михайла Петренка роботи О. Рогова. Дійсно, зазвичай на преміальній відзнаці вміщують портрет відомої людини, в честь якої виготовлений знак, прізвище, ім'я, по батькові, дати життя… Але справа в тому, що істинного обличчя Михайла Петренка ніхто із сучасників не бачив, його не збереглося. Є 5-6 варіантів портрета людини минулого століття, поета Петренка, як його уявляють художники О. Рогов, О. Чередниченко та деякі інші. Розгорілися дискусії – чий портрет кращий. Я категорично відмовився від використання портрета, запропонувавши на знаку зобразити сокола та слова із пісні, яка й прославила Михайла Петренка: «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю…», і, звичайно, вказати ім'я та прізвище, дати життя. Таким і вийшов кінцевий дизайн пам'ятного знака, яким вшановуємо лауреатів і сьогодні. До знака, як і планувалося, додається диплом та посвідчення.

Першими володарями нагрудного знака за 2012 рік стали члени Національної спілки краєзнавців України Віктор Антоненко, Оксана Бабенко, Віктор Скрипник, Олександр Рогов, Валерій Романько, Ігор Зоц, Іван Приходько, а також Наталія Рамазанова, Олександр Тарасенко, Віктор Бутко, Олег Зонтов, В'ячеслав Квітницький – усього 12 осіб. Гроші на виготовлення знака збирали по колу з числа членів НСКУ як добровільні внески, але то була тільки половина суми, іншу половину довелося додати авторові цієї статті з особистих коштів.

З 2012 по 2014 роки премія імені Михайла Петренка вважалася регіональною, була вона без грошової винагороди. У 2013 році премією відзначені Іван Овчаренко (м. Святогірськ) та Валентина Нестелєєва (м. Слов'янськ) – обоє посмертно, а також Алла Проневич

(м. Лисичанськ) та Людмила Овсяник (Покровський р-н Донеччини). За 2014 рік лауреатами стали Петро Гайворонський (м. Покровськ), Юрій Доценко (м. Краматорськ), Тетяна Чала (м. Миколаївка).

З ініціативи Миколи Шакіна з 2015 року премії імені Михайла Петренка надано статус загальнослобожанської, меценатські кошти лауреатам у сумі 500 грн. кожному з 2015 по 2017 роки (три роки поспіль) виділяв то й же М. Шакін. У цей час лауреатами стали: 2015 рік – Оксана Гарна (Олександрівський р-н), Микола Шакін (м. Печеніги Харківська обл.), Олександр Романько (м. Слов'янськ); 2016 рік – Діана Білоконь (Покровський р-н), Леонід Щибря (м. Ізюм), Олег Максименко (м. Краматорськ); 2017 рік – Роман Сасанчин (с. Садки Тернопільська обл.), Микола Капуста (м. Донецьк), Сергій Жадан (м. Харків), Любов Чорна (м. Покровськ), ТРК «С-Плюс» (м. Слов'янськ), Слов'янська центральна бібліотека імені М.Петренка.

З 2018 року статус літературно-мистецької премії імені Михайла Петренка підвищився – вона стала Всеукраїнською. Її лауреатами стали: 2018 рік – Людмила Дасів (м. Краматорськ), Тетяна Лисак (м. Слов'янськ), Віктор Васильчук (м. Коростень Житомирської обл.), Віктор Прокопчук (м. Дунаївці Хмельницької обл.), Анатолій Шамрай (м. Слов'янськ – посмертно); 2019 рік – Марина Олійник (м. Слов'янськ), Володимир Заїка (смт Олександрівка), Володимир Вакуленко (смт Сахновщина Харківської обл.); 2020 рік – Раїса Харитонова (Талалай) (м. Київ), Світлана Омельченко та Галина Тішакова (Цимбалюк) – обоє з м. Слов'янськ. Грошову винагороду лауреатам у 2017, 2018, 2019 роках виділяв громадський діяч Олег Зонтов (м. Слов'янськ) – у загальній сумі одна тисяча гривень кожного року. Назвемо лауреатів премії імені М.Петренка двох останніх років: 2021 р. – Ольга Садкова (м. Ізюм), Надія Тендітна (м. Слов'янськ); 2022 р. – Антоніна Листопад (м. Тростянець), Вікторія Нікітіна (с. Райгородок Краматрського р-ну).

Незважаючи на всілякі труднощі, премія імені М.М.Петренка продовжує існувати. На жаль, Слов'янська міська влада на прохання краєзнавців Донеччини не взяла її під свій контроль – не внесла у календар відзначення щорічного Дня святкування Михайла Петренка та не заклала кошти на вшанування лауреатів премії. Ці проблеми і надалі залишаються за Донецькою обласною організацією Національної спілки краєзнавців України: і щорічне вересневе Петренківське свято «Живий у пісні, живий у віках», і вручення премії знаходиться під особистим контролем очільника краєзнавців

Донеччини. В останні роки активну допомогу в проведенні Петренківських заходів надає відділ культури Слов'янської міської ради (начальник відділу Марина Олійник).

Станом на даний момент премію отримали 44 особи та дві організації.

Найбільш ваговим, високим рівнем вшанування пам'яті Михайла Петренка за всі попередні роки вважаємо рік 2017-й – Рік 200-річчя від дня народження поета-романтика. Це окрема цікава сторінка історії, яка потребує детальної розповіді у наступних статтях.

Список використаної літератури:

1. Вручено премію імені Михайла Петренка // Донеччина. 2016. № 36 (15927). 7 жовт. С.1
2. Заклик до об'єднання та співпраці // Донеччина. 2016. № 27 (15918). 29 лип. С.4
3. Лисак Т. Петренківське свято // Злагода. 2020. 24 верес. № 28. С.1.
4. Михайло Петренко: Життя і творчість: художні тексти, дослідж., док. / упор. О.Є.Петренко, О.О.Редчук. Київ: «Фенікс, 2013. 218 с.
5. Овчаренко І.М. Йому жити у віках (Михайло Петренко). Слов'янськ: «Вісті», 1997. 40 с.
6. Петренко А.Е. Идентификация Петренко: генеал.- биогр. исслед.. Киев: Профі, 2012. 192 с.
7. Романько В.І. Урок на тему: «Дивлюсь я на небо…». Поет-земляк Михайло Петренко // ЛітЕра: сусп-політ., літ-худ. Журн. Слов'янська. 2012. № 3 (6). С.9-15.
8. Романько В. Вшанували пам'ять поета-земляка // Слово Просвіти. 2012. №38 (675). 20-26 верес. С.11.
9. Романько В. Живе пам'ять про автора пісні «Дивлюсь я на небо…» // Літературна Україна. 2012. №37 (5466). 27 верес. С.7

Н.М. Синиця, *м. Хмельницький*

ЛАУРЕАТИ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ПРЕМІЇ ІМЕНІ ВЛАДИСЛАВА ЗАРЕМБИ

У статті подаються узагальнені відомості про лауреатів обласної премії в галузі музичного мистецтва імені Владислава Заремби за період 1994-20013 років.

Ключові слова: Владислав Заремба, обласна премія Хмельниччини, лауреати обласної премії, музичне мистецтво, музична спілка, композитор, актор, співак, музикант.

У 2023 році виповнюється 30 років з часу заснування обласних премій Хмельниччини. У 1993 році Розпорядженням представника

Президента України в Хмельницькій області Євгена Гусельникова (№624 від 09.11.1993 р.) було прийнято рішення про встановлення 7-ми обласних премій в галузі історії, культури, мистецтва, природничих наук та екології. У серпні 2004 року розпорядженням голови обласної державної адміністрації Віктора Коцемира було оновлено офіційні документи щодо встановлення премій, затверджено нові Положення.

Починаючи з 1994 і до 2013 року у День Незалежності України премії вручались найдостойнішим представникам галузей. За цей період лауреатами обласних премій стали понад 150 особистостей та колективів.

В галузі музичного мистецтва премія носить ім'я видатного українського композитора, піаніста, педагога і громадського діяча, уродженця м. Дунаївці – Владислава Заремби, якому у 2022 році відзначається 120 років пам'яті, а наступного 2023 року відзначатиметься 190 років з дня народження. Запровадження іменної обласної премії є визнанням його творчості, самобутності. Творчий доробок композитора і нині є гордістю музичної культури України.

Премія імені Владислава Заремби присвоюється жителям області, творчим колективам, громадським організаціям у галузі музичного мистецтва за високу професійну майстерність, активну концертну діяльність, вагомі здобутки у розвитку музичного мистецтва та естетичному вихованні підростаючого покоління.

За період з 1994 по 2013 рік обласна премія в галузі музичного мистецтва вручена двадцять одній відомій особистості Хмельниччини та одному творчому колективу.

Постановою Кабінету Міністрів України від 2 лютого 2000 року Хмельницькому музичному училищу (сьогодні це Хмельницький фаховий музичний коледж) присвоєно ім'я видатного українського композитора, піаніста та громадського діяча XIX ст., нашого земляка Владислава Івановича Заремби. І не випадково з 22 лауреатів премії – 7 особистостей з фахового музичного коледжу.

Серед них – композитор, автор музичних творів у жанрі камерно-інструментальної музики, викладач, що стоїть на позиціях української національної школи Анатолій Потапов (1989); заслужений працівник культури України, викладач по класу домри, керівник симфонічного оркестру училища, автор низки методичних розробок Ілля Коробов(1995); член Національної Всеукраїнської музичної спілки, умілий організатор навчально-виховного процесу, ініціатор

всеукраїнського конкурсу українського солоспіву ім. В. Заремби, автор методичних посібників для студентів музичних училищ та музичних шкіл, директор музичного училища ім. В. Заремби Людмила Радченко (2003); викладач відділу «Народні інструменти», автор збірок концертно-педагогічного репертуару для ансамблів народних інструментів Олександр Лукін (2005); заслужений працівник культури України, відмінник освіти України, завідувач циклової комісії «Концертмейстерський клас», викладач-методист, викладач вищої педагогічної категорії Евеліна Широкова (2006); завідуюча відділу «Спів», член журі багатьох конкурсів Тетяна Ковтуненко (2007), яка стала лауреатом премії за вагомий особистий внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів, активну концертну діяльність; завідуюча відділом «Хорове диригування» Наталія Бородавко (2010), яка з 2007 року є художнім керівником та диригентом хору училища «Молодість». Під її керівництвом хор став лауреатом міжнародних і всеукраїнських конкурсів та фестивалів, бере активну участь у звітних та урочистих концертах, фестивалях духовної музики. Виконання хору відзначається професіоналізмом, високою культурою, якісним підбором репертуару, який оновився творами сучасних композиторів.

У 1997 році за багатогранну активну діяльність щодо популяризації національного класичного і сучасного музичного мистецтва премії був удостоєний Михайло Люшня – композитор, музикант, поет, громадський діяч. Більше 45 років є керівником обласного відділення Всеукраїнської музичної спілки, головою асоціації композиторів-піснярів області.

Він приклав багато зусиль для розвитку музично-хорового мистецтва на Хмельниччині, переймався хронічною нестачею репертуару для мистецьких колективів, окремих виконавців і свій досвід, знання та вміння прикладав для її вирішення. За роки своєї творчості створив більше сотні пісень на свої вірші та вірші подільських поетів Ольги Лихогляд, Ніни Шмурикової, Мирослава Воньо, Петра Карася, Миколи Федунця, Галини Ісаєнко та ін. Брав участь у підготовці та виданні збірок пісенних творів подільських композиторів та поетів, займався їх популяризацією та розповсюдженням. Фестивальна та конкурсна «географія» Михайла Петровича простяглася аж за океан на острів Куба, а також до Іспанії, Польщі, Болгарії.

Досвідчений фахівець завжди допомагає дитячим колективам, ярмолинецькому фольклорному ансамблю «Кудрявчик». Його гордістю і творчим досягненням є ансамбль музики та пісні «Ретро», створений при Хмельницькому міському культурно-мистецькому центрі «Ветеран». Його підопічні багато виступають на мистецьких заходах, у різних організаціях Хмельницького і області. Михайло Петрович у цьому колективі і художній керівник, і композитор, і поет-пісняр.

А першим лауреатом премії став відмінник культури, відмінник середньої спеціальної освіти, викладач Кам'янець-Подільського училища культури Микола Олексійчук (1994). Крім викладацької діяльності, де він запроваджував інноваційні технології у підготовці фахівців культури, активно керував творчими колективами міста, очолював міську хорову капелу вчителів, співпрацював з народною самодіяльною академічною хоровою капелою «Гомін».

Ціла плеяда талановитої молоді вийшли з дитячих музичних шкіл, де вони отримали старт у музичне та співоче буття у творчих викладачів і вже досягли чималих успіхів на співочій ниві.

З класу Наталії Бухти (лауреат премії 1996 року), викладача хорового відділу Хмельницької музичної школи №1, вийшов не один десяток відомих виконавців. Саме з її легкої руки світ побачив зразковий дитячий хор «Подільські солов'ї», який удостоєний звання «зразковий». Її вихованці здобувають призові місця на всеукраїнських та обласних конкурсах юних вокалістів, самі стали викладачами музичних шкіл та коледжів культури у містах України. Премією відзначена за багаторічну плідну музично-педагогічну діяльність, високу професійну майстерність, активну популяризацію українського хорового мистецтва.

За активну участь у культурно-мистецьких засобах, особистий внесок у підготовку учнів до конкурсів премії удостоєна й викладачка цієї ж школи Людмила Цуркан **(**2008)**.**

Серед відомих особистостей Хмельниччини, які отримали обласну премію імені Владислава Заремби, є і науковці, викладачі ЗВО.

У 1998 році лауреатом премії став доцент кафедри музики Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту (тепер Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка), композитор, член Національної Всеукраїнської музичної спілки, заслужений працівник культури України Олексій БЕЦ. У його

творчому доробку понад 200 творів. Він був засновником, керівником, музикантом і композитором ансамблю народної музики «Подільські акварелі», очолював ансамбль народного танцю «Горлиця» який отримав чимало перемог на різноманітних Всесоюзних конкурсах і фестивалях, є лауреатом XI Всесвітнього фестивалю молоді і студентів у м. Гавана (Куба).

За вагомий особистий внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів, плідну творчу діяльність, видання монографії «музиканти Кам'янеччини» лауреатом премії 2004 року стала професор Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, кандидат педагогічних наук, співачка Майя Печенюк. У її доробку більше 70 наукових і навчально-методичних праць, навчальних та методичних посібників для вчителів і викладачів музики та учнів шкіл різних рівнів.

Серед лауреатів премії – відомі артисти та виконавці Хмельницької обласної філармонії.

У 2000 році премією відзначений артист Державного ансамблю пісні і танцю «Козаки Поділля» Хмельницької обласної філармонії Микола Довгальов. У його репертуарі – українські народні пісні, пісні сучасних композиторів, вокальна класика. Разом з ансамблем «Альфреско» виступав у Президентському салоні сенату в Парижі. Премією відзначений за високу професійну майстерність, активну популяризацію національного класичного та сучасного музичного мистецтва, творчості місцевих композиторів.

За високу професійну майстерність, активну популяризацію світового мистецтва у 2001 році премії удостоєна солістка-органістка Хмельницької обласної філармонії Наталія Молдован. Свій старт у музичному мистецтві вона розпочала у Хмельницькому музичному училищі ім. В. Заремби. Закінчила Харківський інститут мистецтв та Київську національну музичну академію. Концертний репертуар солістки: від композиторів добахівської пори, епохи бароко, класицизму, романтизму – до композиторів XX століття. Чільне місце в програмі органістки займають твори українських композиторів. Наталія Молдован активна учасниця міжнародних фестивалів органної музики, багато гастролює по Україні та за її межами. Брала участь у міжнародних майстер-класах для органістів: у професорів Ф. Лінди (Словаччина) та Й. Труммера (Австрія). У 2005 році Наталія Молдован нагороджена Почесною грамотою Верховної ради

України, а у 2009 році удостоєна почесного звання «Заслужена артистка України».

У 2004 році за високу професійну майстерність, активну концертну діяльність премія присуджена солісту Державного ансамблю пісні і танцю «Козаки Поділля» Хмельницької обласної філармонії Володимиру Заруцькому. У його репертуарі низка українських пісень. У складі ансамблю гастролював з концертами по багатьох країнах, виступав на міжнародних фестивалях в Греції, Польщі, Іспанії, Франції, Німеччині.

У 2012 році лауреатом премії став директор обласної філармонії, художній керівник та головний диригент камерного оркестру Олександр Драган. Він є засновником престижного мистецького форуму «Хмельницький КамерФест», конкурсу молодих виконавців «ProArt», ряду інших мистецьких імпрез. З його ініціативи поставлені опери та оперети «Назар Стодоля», «Богдан Хмельницький» К. Данькевича, «Гуцулка Ксеня» Я. Барнича, здійснено ряд інших постановок у стінах Хмельницької обласної філармонії. Премія присуджена за вагомий внесок у розвиток музичного мистецтва, високу професійну майстерність та активну концертну діяльність. А 2022 року Указом Президента України директору філармонії Олександру Драгану присвоєно звання «Заслужений діяч мистецтв України».

На Хмельниччині є викладачі, які забезпечують високий виконавський рівень колективного виконання співу – хорів.

У 2002 році за вагомий внесок у розвиток хорового мистецтва на Хмельниччині, високу професійну майстерність премією відзначений директор Кам'янець-Подільської хорової школи член Національної музичної спілки України Іван Нетеча. Він створив при міському Будинку культури дитячий хор «Журавлик», відомий не тільки в Україні, а й за її межами. У 1990 році хор отримав звання «Народний самодіяльний». Сьогодні це народна дитячо – юнацька хорова капела «Журавлик» Кам'янець-Подільської міської дитячої хорової школи та міського будинку культури. Іван Нетеча нагороджений найвищою відзнакою Міжнародної організації «Лицарський орден Архистратига Михаїла» – орденом Лицарської доблесті V ступеня.

Єдиний колектив, який удостоєний звання лауреата премії імені Владислава Заремби – народний аматорський хор української пісні «Смотрич» Кам'янець-Подільського міського будинку культури (2000). Його керівник-заслужений працівник культури України,

лауреат обласної премії ім. Т. Г. Шевченка, подільський композитор Микола Мельник. Висока виконавська майстерність, актуальний репертуар забезпечують заслужений успіх хору.

У 2013 році премія вручена викладачу вокально-хорового відділення ПСМНЗ «Нетішинська міська школа мистецтв» Олександру Гуреєву за професійну майстерність, вагомий особистий внесок у розвиток музичного мистецтва області та виховання підростаючого покоління. Він керує зразковим хором «Cantabile», хором хлопців «Козаки».

У 2009 році За вагомий особистий внесок у розвиток культури області, підготовку аматорів і конкурсантів, активну участь у культурно-мистецьких заходах премії удостоєні директори Кам'янець-Подільського міського будинку культури Петро Ситник (2009), Кам'янець-Подільського районного центру культури і мистецтв «Розмай» Володимир Кусік (2011).

Музична культура Хмельниччини – це могутнє животворне джерело української національної культури. Загальнолюдські ідеї миру, злагоди, гуманізму, відданої любові до України, доступні і зрозумілі тоді, коли вони виражені мовою мистецтва – музики, співу. І сьогодні Хмельниччина багата людьми, які прославляють рідну землю своїм талантом, захищають і розбудовують свій край, вписуючи яскраві сторінки в мистецьку скарбницю.

Список використаної літератури:

1. Владислав Заремба // Ярова М. Митці Подільського краю: минуле і сучасне. Монографія.-Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 2012. –С. 147-148.
2. Лауреати премії імені Владислава Заремби //Лауреати обласних премій Хмельниччини: біобібліогр. покажч. / Упр. культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельницька ОУНБ ім. М. Островського. – Хмельницький, 2004. – С.89-103.
3. Лауреати премії імені Владислава Заремби //Лауреати обласних премій Хмельниччини (2005-2013 рр.): біобібліогр. покажч. Вип. 2. / Упр. культури, національностей та релігій Хмельниц. облдержадмін.; Хмельницька ОУНБ ім. М. Островського. – Хмельницький, 2013. – С. 39-43.
4. Люшня Михайло Петрович //Кропивницький В.І. Музично-пісенна творчість митців Хмельниччини.- Хмельницький, Поділля, 1997.- С.170-176.
5. Мельник Микола Петрович // Кропивницький В.І. Музично-пісенна творчість митців Хмельниччини.- Хмельницький, Поділля, 1997.- 177-189.
6. Музична освіта в навчальних закладах Поділля // Ярова М. Митці Подільського краю: минуле і сучасне. Монографія.-Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 2012.-С. 48-99.

І.А. Вавренчук, *м. Хмельницький*

МИТЦІ КОЛЕДЖУ – ЛАУРЕАТИ ПРЕМІЇ ІМ. В. ЗАРЕМБИ

В статті представлено короткі біографічні портрети митців, нагороджених обласною премією ім. В.І. Заремби.

Ключові слова: Обласна премія ім. В.І. Заремби, лауреати премії, мистецькі здобутки.

Мета і завдання розвідки полягає у систематизації інформації про лауреатів обласної премії ім. В.І. Заремби, представлення головних творчих досягнень викладачів Хмельницького фахового музичного коледжу ім. В.І. Заремби в історичному розрізі.

Виклад матеріалу. Визнанням творчості видатного українського композитора Владислава Заремби в галузі музичного мистецтва та вшануванням його пам'яті є запровадження іменної премії.

Згідно з розпорядженням представника Президента України в Хмельницькій області Є. Гусельникова (№ 624 від 09.11.1993 р.) прийнято рішення про встановлення обласних премій в галузі історії, культури, мистецтва, природничих наук. Починаючи з 1994 року вони вручаються щорічно напередодні Дня Незалежності України.

Відповідно до Витягу з Положення про обласні премії у галузі культури і мистецтва (затвердженого розпорядженням голови обласної державної адміністрації від 3 серпня 2004 р. N 61) премія імені Владислава Заремби присуджується митцям у галузі музичного мистецтва за високу професійну майстерність, активну концертну діяльність, вагомі здобутки у розвитку музичного мистецтва, естетичному вихованні підростаючого покоління.

В різні роки лауреатами премії ім. В.І.Заремби ставали талановиті педагоги Хмельницького фахового музичного коледжу ім. В.І. Заремби.

Одним з перших викладачів коледжу, що були відзначені обласною премією, став **Коробов Ілля Львович** – заслужений працівник культури, викладач відділу «Народні інструменти», керівник симфонічного оркестру.

Народився митець 1935 р. в м. Лохвиця, Полтавської області. Освіту здобув в Полтавському музичному училищі та Київській державній консерваторії ім. П.І. Чайковського (1955-1960 р.), після закінчення якої здобув кваліфікацію «Диригент оркестру народних інструментів, викладач по класу домри».

У Хмельницькому музичному училищі працював з 1960 по 1997 р. Окрім посади викладача по класу домри, також займав посаду диригента симфонічного оркестру. Обласною премією ім. В.І. Заремби був відзначений 1995 року за значний особистий внесок в галузі музичного мистецтва.

У 1999 році премії був удостоєний композитор, викладач відділу «Теорія музики» Хмельницького музичного училища **Потапов Анатолій Григорович**.

По закінченні Київської консерваторії (1970 р.) працював викладачем Воркутинського, а згодом і Хмельницького музичного училища. За цей час підготував десятки теоретиків, композиторів, що продовжили здобувати освіту у вищих музичних закладах України та закордоном. Його творча спадщина цікава та багатогранна: від дитячих фортепіанних п'єс та пісень до сонат і поем. Слід відзначити, що найпопулярнішими та найбільш доступними його творами, стали дві його збірки: фортепіанний цикл «Дитячий світ» та «Дитячі пісні» (для хорів молодших і старших класів). У цих збірках автор тонко відтворює світ дитячих уявлень, переживань, захоплень. Музична мова цих збірок вражає свіжістю, гостротою гармонічної мови, динамічно-емоційною експресією. Саме за створення цих двох збірок А.Г. Потапов удостоєний обласної премії ім. В.І. Заремби.

2003 року цієї премії удостоєна **Радченко Людмила Гнатівна**, викладач та директор Хмельницького музичного училища ім. В.І. Заремби.

Після закінчення Хмельницького музичного училища Радченко Л.Г. навчалася у Львівській державній консерваторії ім. М.В. Лисенка (1963 – 1969-ті роки). Протягом 1969 – 1979 років працювала викладачем кафедри «Спеціального фортепіано» музично-педагогічного інституту Ростова-на-Дону. З 1979 й до сьогодні працює в Хмельницькому фаховому музичному коледжі ім. В.І. Заремби, де пройшла шлях від викладача відділу «Спеціального фортепіано», завідувача відділом, заступника директора з навчальної роботи до директора цього закладу.

Вона є автором ряду наукових публікацій, статей, методичних розробок, посібників, рекомендацій.

Радченко Людмила Гнатівна у 2002 році стала співзасновником філії Міжнародного Бахівського товариства на базі Хмельницького музичного училища ім. В.І. Заремби. Вона є ініціатором відкриття нових спеціалізацій – «Академічний спів», «Естрадний спів», «Народний

спів», що дало поштовх до відродження вокальної культури Подільського краю.

За її ініціативи Хмельницькому музичному училищу було присвоєно ім'я славетного земляка, видатного музиканта В.І. Заремби, започатковано проведення Всеукраїнського фестивалю-конкурсу українського солоспіву ім. В.І. Заремби.

З 2009 року Радченко Л.Г. очолює відділ «Загальне фортепіано».

Відзначена почесною відзнакою Міністерства освіти і науки України «Відмінник освіти України» (1999 р.), Почесною відзнакою Міністерства культури і мистецтв України «За досягнення в розвитку культури і мистецтв» (2004 р.), почесними грамотами Хмельницької обласної ради та облдержадміністрації. У 2003 році стала лауреатом обласної премії ім. В.І. Заремби у галузі музичне мистецтво.

2005 року премією відзначений блискучий музикант, талановитий композитор, педагог, диригент, аранжувальник Лукін Олександр Павлович (1935 – 2018 рр.).

Освіту здобув у Херсонському музичному училищі, а потім в Одеській державній консерваторії ім. А. Нежданової по класу «Балалайка». У Хмельницькому музичному училищі працював з 1961 до 2010 р.

За цей час проявив себе як талановитий педагог по класу балалайки, гітари, ансамблю. Тривалий час керував оркестром народних інструментів та виконував обов'язки завідувача відділу «Народні інструменти». У 1962 році заснував ансамбль народних інструментів, до складу якого увійшли викладачі відділу. Протягом тривалого часу ансамбль активно гастролював по області.

Ним було створено ряд творів вокального та інструментального жанрів, для різних виконавських складів. Інструментальна палітра є досить широкою. Автор створив композиції для виконання на гітарі, балалайці, домрі, баяна, фортепіано, оркестру народних інструментів. Серед них – концерт для баяна з оркестром, «Скерцо» для домри з оркестром, «Українська фантазія» для оркестру народних інструментів, варіації на теми українських народних пісень, ряд вокальних солоспівів («Криниченька», «Ти не забудь мене», «Журавлі» та багато інших). За роки творчої та викладацької діяльності став взірцем для наслідування багатьох поколінь педагогів та виконавців.

Лауреатом обласної премії ім. В. Заремби у 2006 році стала **Широкова Евеліна Олександрівна – з**аслужений працівник культури України, відмінник освіти України, завідувач циклової комісії «Концертмейстерський клас».

Після закінчення фортепіанного відділу Хмельницького музичного училища (клас викладача Рязанської Н.М.) і до сьогодні працює викладачем та концертмейстером коледжу. Протягом 60-ти років Евеліна Олександрівна виховала потужну плеяду творчої мистецької молоді. Працювала як куратор академічних груп та очолювала методичне об'єднання кураторів закладу, приймала участь в роботі класних керівників навчальних закладів міста.

Багаторічний досвід педагогічної роботи єднає Евеліну Олександрівну з викладачами відділу «Спів». Зокрема, тісний творчий тандем протягом багатьох років поєднав її з Ковтуненко Т.А. Разом вони виховали покоління вокалістів, які отримали широке визнання не лише в Україні але й за кордоном.

Разом з Ковтуненко Т.А. вона є організатором щорічного конкурсу української вокальної музики, що проводиться у художньому музеї міста. За її ініціативою з 1999 року започатковане і проведення в училищі конкурсів української пісні та романсу «Моя Батьківщина», в проведенні якого вона щорічно приймає участь як концертмейстер в номінації «Академічний спів».

Широкова Е.О. є одним з ініціаторів та організаторів чотирьох Всеукраїнських конкурсів-фестивалів українського солоспіву ім. В.І.Заремби (м. Хмельницький), активним пропагандистом української музики. Так, з метою відродження та популяризації українського вокального сучасного мистецтва був започаткований Всеукраїнський конкурс українського солоспіву ім. В.І. Заремби. Конкурс, що пройшов вже тричі, отримав високу оцінку відомих діячів української культури, народних артистів України – А. Мокренка, В. Буймістера, В. Ігнатенка, І. Даць, А. Дуди, В. Навроцького, М. Лагойди.

Ще одним співзасновником та ініціатором проведення Всеукраїнського фестивалю-конкурсу українського солоспіву ім. В.І.Заремби стала викладачка, завідувачка циклової комісії «Спів» Ковтуненко Тетяна Андріївна, яка також була удостоєна обласної премії ім. В. Заремби у 2007 році.

Після закінчення у 1985 році Донецького музично-педагогічний інституту за спеціальністю «Оперний та концертний співак, викладач», переїхала до Хмельницького. Розпочала свою професійну діяльність у Хмельницькій обласній філармонії на посаді солістки-вокалісти, а з 1993 року була запрошена на посаду викладача з постави голосу на відділ «Хорове диригування». У 1999 році стала

однією із ініціаторів відкриття нового відділу «Академічний спів», очолювала роботу відділу з моменту його заснування та постійно працювала над удосконаленням його роботи до 2019 року. За сприяння Тетяни Андріївни були відкриті нові спеціалізації: «Естрадний спів» та «Народний спів».

У 2017 році Ковтуненко Т.А. увійшла до складу організаційного комітету та журі Першого обласного відкритого конкурсу вокалістів серед учнів ПСМНЗ «Співоче Поділля» (м. Хмельницький), метою якого є виявлення талановитих перспективних учнів, підтримка та розвиток їх таланту. В березні 2019 року проведено Другий обласний відкритий конкурс «Співоче Поділля».

З метою патріотичного виховання студентської молоді з її ініціативи щорічно проводиться вокальний конкурс «Пісні моєї Батьківщини», метою якого є популяризація української вокальної музики, підвищення рівня професійної підготовки творчої молоді та стимулювання виконавської діяльності студентів. Конкурс проводиться у номінаціях «Академічний спів», «Естрадний спів».

Тетяна Андріївна виховала потужну генерацію талановитих співаків, педагогів, які працюють артистами в оперних, музично-драматичних театрах України, та за її межами, викладають в ДМШ міста і області.

Серед найвідоміших випускників, які продовжують вокальні традиції Тетяни Андріївни варто назвати: Олену Арбузову (заслужена артистка України, солістка Київського національного академічного театру оперети); Анастасію Блик (Корнутяк) (солістка Львівського національного академічного театру опери і балету ім. Соломії Крушельницької); Сергія Бортника (соліст Національної філармонії України); Юлію Радкевич (солістка Харківської філармонії); Софію Олокіну (Мей) (солістка Мурманської філармонії), Юлію Терещук (соліста Одеського національного академічного театру опери та балету), Евеліну Любонько, Тетяну Лисенко, Валентину Плужнікову та інших.

У 2002 році нагороджена грамотою Міністерства культури України, у 2007 році отримала почесну відзнаку «Відмінник освіти України», а в 2019 році відзначена Грамотою Верховної Ради.

Генерацію досвідчених наставників-професіоналів коледжу продовжують енергійні, талановиті послідовники. Так, у 2010 році обласною премією ім. В. Заремби відзначена професійна діяльність **Бородавко Наталії Сергіївни –** викладача та завідувача циклової комісії відділу «Хорове диригування».

Освіту здобула у Хмельницькому музичному училищі (клас викладача – Каморнік А.Р.) та Одеській державній консерваторії ім. А. Нежданової (2007 р.), отримавши кваліфікацію «Магістр мистецтвознавства, викладач» (клас професора, засл. діяча мистецтв Серебрі А.П.).

Працює у коледжі викладачем відділу «Хорове диригування» та керівником хору «Молодість» з 2002 року, проводить активну концертно-мистецьку діяльність, є постійним членом журі обласних конкурсів. Під її керівництвом студентський хор неодноразово брав участь у міжнародних, всеукраїнських, регіональних та обласних конкурсах та фестивалях.За останні роки хор відзначився наступними перемогами:

- 2009 р. Міжнародний фестиваль «Співоча асамблея» (м. Хмельницький);
- 2010 р. Всеукраїнський конкурс дитячих та юнацьких хорових колективів «Товтри 2010» (м. Кам'янець-Подільський) – лауреат ІІ премії;
- 2011 р. ХІ Міжнародний конкурс-фестиваль «Зірковий сімеїз» (м. Ялта) – лауреат І премії.
- 2018 р. VIII Всеукраїнський хоровий конкурс ім. Миколи Леонтовича (м. Київ);
- 2018 р. І Відкритий конкурс вокалістів та хорових колективів ім. Соломії Крушельницької. Номінація «Хорові колективи» (м.Тернопіль) – лауреати ІІ премії.

Також колектив прийняв участь у Всеукраїнських фестивалях. Зокрема:

- 2015 р. VII Міжнародна Пасхальна асамблея «Духовність єднає Україну» (м. Київ);
- 2016 р. VII хоровий фестиваль «Співаймо канон» (м. Львів);
- 2016 р. колектив взяв участь у постановці кантати К. Орфа «Карміна Бурана»;
- 2018 р. участь у виконанні «Реквієму» В.А.Моцарта та опери «Чарівна флейта»;
- 2019 р. Мистецький проєкт «Співає Поділля Леонтовича» (м. Вінниця).

Випускники класу Бородавко Н.С. систематично вступають до провідних вищих мистецьких навчальних закладів України.

Висновки. Головною метою обласної премії ім. В. Заремби є відзначення знакових постатей, що ведуть свою мистецьку діяльність

на теренах Хмельницької області. Знаково, що більшість лауреатів, представлених до нагородження, є дотичними до діяльності Хмельницького фахового музичного коледжу ім. В.І. Заремби. За рахунок потужного викладацького складу заклад активно формує виховання майбутніх майстрів музичного мистецтва.

Список використаних джерел:

1. Лауреати обласних премій Хмельниччини (2005–2013 рр.): біобібліограф. покажч. Хмельницький, 2013. Вип. 2. 84 с.
2. Про встановлення обласних премій у галузі культури і мистецтва: розпорядження Хмельницької обласної державної адміністрації. URL: http://muz.km.ua/ (дата звернення: 15.09.2022).
3. Хмельницький фаховий музичний коледж ім. В.І. Заремби. Офіційний сайт. URL: http://muz.km.ua/ (дата звернення: 10.09.2022).

Ю.А. Хоптяр, А.Ю. Хоптяр, А.О. Хоптяр, *м. Кам'янець-Подільський*

ІЗ МАТЕМАТИКІВ – У КОМПОЗИТОРИ: ОЛЕКСІЙ ДАВИДОВИЧ БЕЦ (1938-2018)

У статті висвітлено спроби визначити окремі віхи життя відомого в Україні композитора Олексія Давидовича Беца (1938-2018). Подано біографічні відомості різних періодів життєдіяльності митця. Встановлено, що в діяльності композитора спрацював феномен трансформації математика у знаного в Україні та й за її межами композитора. З'ясовано, що Олексій Давидович залишив чималу творчу спадщину популярних творів. Визначено, що композитор тривалий час працював у відомому творчому народному колективі троїстих музик. Прослідковується творче зростання педагога, музиканта, композитора впродовж роботи у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. Значна частина матеріалу подається авторами зі спогадів самого митця, а також його рідних і близьких.

Ключові слова: автор, ансамбль, композитор, педагог, музикант, популярні твори, творча спадщина, українська пісня, художній керівник.

В історію Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка зокрема та української культури останнього півстоліття взагалі золотими літерами вписано ім'я заслуженого працівника культури України, члена Національної всеукраїнської музичної спілки, лауреата обласної премії в галузі музичного мистецтва імені Володимира Заремби, доцента кафедри музики, відомого подільського композитора, збирача і дослідника подільського

фольклору, засновника і керівника народного ансамблю троїстих музик *Олексія Давидовича Беца*. Все своє творче життя, свій талант Олексій Давидович присвятив сцені, великому мистецтву, вихованцям, пошановувачам української пісні.

Народився Олексій Давидович Бец 1 серпня 1938 р. у перлині Придністровського Поділля містечку Стара Ушиця у селянській сім'ї. Мати – *Мотрина Яківна* з багатодітної родини (11 дітей) усе своє життя працювала в місцевому колгоспі. Батько-*Давид Степанович* був майстром-шевцем якісних хромових чобіт для односельчан. Він хотів назвати сина, на честь діда, Степаном і, навіть, спочатку так записали у документах [4], але ім'я Олексія перемогло.

Любов Олексія до музики формувалась з дитинства, обпаленого війною. Митець згодом пригадував, що народні українські та молдавські пісні він чув на весіллях, інших святах та побуті. У 1951 р., навчаючись у місцевій школі у п'ятому класі, до чарівного світу музики підлітка прилучив керівник шкільного духового оркестру *Никанор Рибак*, який виявив його музичні здібності і навчив грі на трубі [1, с.44]. Коли в школі з'явився баян, в позаурочний час опанував грою і на ньому. Першими творами на баяні були фольклорні «Свєтит месяц», «Уральская рябинушка»… Таким був час. Щоправда ще до баяна хлопець уже грав на гармошці.

Промайнули шкільні роки (1945-1955) і після успішного закінчення середньої школи у 1956 р. Олексій Давидович вступив на фізико-математичний факультет, на той час, Кам'янець-Подільського педінституту. Під час опановування десятків математичних курсів студент не залишив баян і був незмінним керівником художньої самодіяльності. Перебуваючи у процесі творчого пошуку, почали з'являтися у майбутнього композитора перші власні пісенні твори, зокрема, «Біла ромашка» на слова *Людмили Паляничко*.

Ще швидше пролетіли «золоті» студентські роки, оповиті переплетінням світу математики та музики і після закінчення фізмату педінституту у 1961 р. відбувся феномен – Олексію Бецу було запропоновано посаду викладача музики на щойно утвореному тоді факультеті підготовки вчителів молодших класів, з яким пов'язав усе своє життя.

У жовтні 1962 р. конституційний обов'язок захисту Вітчизни покликав О.Беца на військову службу до ракетних військ у Крим. На службі зустрів однодумців, шанувальників музики, музикантів,

співаків, серед яких був земляк з м. Кам'янця-Подільського *Олександр Степанович Юрков* (1943-2017), згодом директор турбази «Подолянка». Хлопці стали друзями на все життя, почали виступати дуетом, як під час служби, так і після її завершення. До того ж митець вів естрадний та духовий оркестри, а також керував змішаним хором курсантів і жінок офіцерів. Талант музиканта, педагога-організатора дуже скоро проявився – його підопічні зайняли перше місце серед військових частин округу. Тоді Олексій Давидович отримав з рук генерала кубок переможця і відпустку додому на 14 діб. Цей успіх не пройшов не поміченим. На третьому році служби уже під Києвом на дачі письменників у с. Конча-Заспа, де дипломант виступав з колективом, він отримав запрошення, від українського композитора *Аркадія Філіпенка* (1911-1983) залишитися після служби художнім керівником в столичному інституті політехніки. Однак відданість рідному Поділлю перемогла столичні спокуси і за висловом самого Олексія Давидовича «…не хотілося відриватися від рідного краю, розпорошуватись у столиці, де тисячі таких як я…» [4].

У травні 1965 р. О. Бец повернувся до рідного вишу, де продовжив працювати викладачем факультету початкового навчання впродовж усього життя, тому у трудовій книжці відносно місця роботи залишився лише один запис… У квітні 1966 р. О. Бец одружився з подолянкою *Аделею Сигізмундівною Боянською,* родом з Дунаєвеччини (ст. Дунаївці), своєю студенткою 3-го курсу, яка відвідувала заняття з теорії музики та гри на баяні. Так музика познайомила і зблизила їх, а прізвище нареченої стало певним дороговказом у подальшій долі. Дорогій дружині закоханий чоловік присвятив музичні твори – «Жена» (російська версія) та «Кохати» (український переклад). Так у парі і прожили 52 роки Олексій і Аделя Бец, «вивели в люди» двох синів Вадима (1966 р.н.) і Віктора (1976 р.н.), пишаючись онуком Віталієм (1991 р.н.).

У той же час розширювався і поглиблювався музичний, професійний кругозір митця, а для цього О. Бец без відриву від виробництва навчався, спочатку у Тернопільському музичному училищі (1965-1970), а далі – на музично-педагогічному факультеті Івано-Франківського педінституту (1971-1975) [1, с.45]. Серед випускників Олексій Давидович був єдиним, хто на державному іспиті диригував виконанням власного патріотичного твору «Україно, зоряно моя!» на слова *В. Семеновського.*

У 1975 р., після здобуття вищої музичної освіти, зійшла зірка талановитого музиканта, баяніста-віртуоза, яскравого та колоритного композитора, вмілого педагога – Олексія Беца. На факультеті підготовки учителів початкових класів, деканом якого в той час упродовж 1975-1981 рр. працював *А.С. Хоптяр,* були створені максимальні умови для розквіту таланту молодого композитора [1, с.521-522]. Десятиліттями формувалася творча спадщина композитора і диригента, в якій виявилося понад 200 інструментальних, вокальних та хорових творів, серед яких переважають обробки українських обрядових пісень та танців. Його чудові пісні і нині співають як на Поділлі, так і в інших районах України та за її межами. Ряд мелодійних творів, як то пісня «Вокзали» (1977), публікувались у журналах, інших друкованих виданнях республіканського рівня. Чимало з них стали настільки улюбленими, що їх часто вважали народними, як то «Ой сяду я край віконця!». А це є прояв великого таланту митця… [2, с.5].

У творчому доробку автора-пісенника є і урочисті твори. Так, до 80-річчя К-ПНУ імені Івана Огієнка (22 жовтня 1998 р.) хорова капела вперше виконала «Гімн Університету» (музика О. Беца, слова З. Запорожан) [4].

Окрім пісень О.Бец написав чимало оркеструвань для створеного ним ансамблю народної музики троїстих музик. Творчості цього ансамблю присвячена монографічна праця *І.Г. Мариніна* та *В.Ф. Олійника* [2]. Ансамбль був організований у 1970 р., як акомпануюча група народного танцювального колективу «Горлиця» під керівництвом *В. С'єдіна*, але швидко здобув визнання самостійного музичного колективу. Учасниками ансамблю стали викладачі та лаборанти кафедри музики педінституту. Головними рисами фольклорно-етнографічного ансамблю були його сценічна розкутість та імпровізованість. Одна з провідних ролей відводилася харизматичному типажу, козобасисту *М. Симбрату*, який дотепно, мімікою та жестами посилював художнє сприйняття музичних композицій. Скрипаль *Е. Сохацький* інтонаційно віртуозно доповнював художньо-емоційний зміст твору. Не менш колоритним інструментом в ансамблі була сопілка, на якій майстерно вигравав *З. Яропуд*. Бездоганно працювала акомпануюча група: *А. Попович* (контрабас), *В. Олійник* (цимбаліст), *І. Маринін* (Кобза-ритм), *А. Геплюк* (барабани). Солістами колективу виступали: *Білоцькі Віктор* та *Інна*, *Т. Нікішина*, *Н. Мельник, В. Моцик, М. Печенюк, Т. Плющ* і інші.

Одними із перших творів написаних О. Бецом для ансамблю троїстих музик були обробки весільних, обрядових, народних та жартівливих пісень і танців: «Буковинська полька», «Варварка», «Весільна полька», «Подільська кадриль», «Подільські викрутаси», «Світи, світи місяченьку» [5]. Талант керівника та музикантів троїстих музик дозволив підкорити широку сцену, яку ділили під час концертів з народними артистами України *А. Андрієвським, А. Кривохижею, Н. Матвієнко, В. Попадюком, Ю. Березіним (Штепселем) і Ю. Тимошенком (Тарапунькою)* та багатьма іншими [6].

Популярність колективу з року в рік зростала впродовж понад 20 років. На той час ансамбль став учасником понад 40 пісенних конкурсів та фестивалів всеукраїнського та міжнародного рівня. Його виступам аплодували глядачі у Африці (Ангола, Нігерія Бенін, Сьєрра-Леоне, Гвінея-Бісау), Америці (Куба) та Європі (Бельгія, Болгарія, Греція, Іспанія, Латвія, Нідерланди, Португалія). Керівником делегації до Анголи 1984 року був ректор К-ППІ *А.О. Копилов* [2, с.171].

Чимало було творчих зустрічей, концертів за кордоном, однак Олексій Давидович згодом пригадував, що найбільш пам'ятною стала поїздка до Болгарії із власною піснею «Міста-побратими», яку виконав болгарський інструментальний ансамбль «Колегіум». Там на зустрічі з поетами митець познайомився з поетесою *Райною Ботієвою,* на вірші якої згодом написав пісню «Будуть зустрічі». *Віктор та Інна Білоцькі* виконали тоді пісню «Болгарські троянди» (муз. О. Беца). Більше того, у Болгарії вийшла платівка з піснями на музику О. Беца, до якої увійшли вищезгадані твори. Не менш пам'ятними для Олексія Давидовича були також гастролі на теплоході «Грузія» до о. Куба. Так ось 1 серпня 1978 р. посеред Атлантичного океану композитор отримав радіопоздоровлення від дружини Аделіни з нагоди 40-річчя! [4].

Про механіку власної творчості композитор відгукувався, що пишеться музика тоді, коли вірш припав до душі, чимось зацікавив, вразив. А відтак у музичному арсеналі митця твори на слова *В. Забаштанського, В. Матвієнка, В. Морданя, І. Франка, Т. Шевченка,* та інших. Серед місцевих поетів О. Бец співпрацював із *З. Запорожан* («Бабине літо», «На Дністрі», «Свята Україна»), земляком із Старої Ушиці *О. Беніцьким* («Зелені Карпати») та іншими.

Як викладач доцент О.Бец щедро ділився із вихованцями своїми різнобічними знаннями і великим досвідом. Він став автором низки наукових та навчально-методичних праць: «Вивчення наукової

спадщини М. Леонтовича в загальносвітній школі», «М. Леонтович – композитор-педагог», «Романсова шевченкіана М.В.Лисенка та її мелодичні та ритмічні особливості», «Народно-пісенні традиції і народний характер музичних творів на вірші Т.Г.Шевченка» та інші. Відомо, що справжній митець, як і вчений, має своїх учнів і послідовників. Ними для О. Беца стали заслужені артисти України *Вадим та Євген Гжегожевські,* заслужені працівники культури України *Т. Плющ і М. Мельник,* солістка Львівського оперного театру *Н. Мельник,* лауреати, дипломанти в призери Всеукраїнських і обласних фестивалів та конкурсів *П. Ситник, В. Моцик* [1, с.47].

У часи відпочинку поруч був завжди баян, який постійно супроводжував зустрічі митця з рідними та друзями, колегами та гостями. Його харизматична аура просто приваблювала людей і, як визнавав сам композитор, що він не любив сваритися, любив людей, сім'ю, друзів, вихованців… А ще Олексій Давидович любив землю – нашу українську! Любив працювати на ній та усіх пригощати її плодами вирощеними власноруч на дачній ділянці с. Устя.

Здобутки митця чималі. Під керівництвом О. Беца ансамбль троїстих музик здобув високе звання народного (1980), виборов три золоті медалі на всесоюзних та міжнародних фестивалях народної творчості, а сам Олексій Давидович став орденоносцем урядової нагороди «Знак пошани» (1986), отримав почесне звання «Заслужений працівник культури України» (1993), став лауреатом обласної музичної премії імені Владислава Заремби (1998) та володарем нагороди міської ради «Честь і шана» (2000). Композитор нагороджений численними дипломами та грамотами Міністерства культури [3].

…Напередодні свого 80-річного ювілею 26 липня 2018 р. серце Олексія Давидовича раптово зупинилося. У пам'яті своїх рідних і близьких, колег і вихованців, земляків і іноземців він назавжди залишився яскравим, відомим, самобутнім композитором, неперевершеним, музикантом, баяністом-віртуозом, висококваліфікованим викладачем-педагогом, талановитим організатором, харизматичним лідером, подвижником, працелюбом. Запам'ятався митець усім як яскрава постать, улюбленець студентів, чудова людина, чиї пісні будуть ще довго звучати на теренах рідної землі…

Список використаних джерел:

1. Кам'янець-Подільський державний університет в особах. Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2003. Т.1.796 с.

2. Маринін І.Г., Олійник В.Ф. Народно-інструментальне мистецтво Південно-Західного Поділля: ансамбль троїстих музик Олексія Беца: монографія. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д.Г., 2011. 320 с.
3. Печенюк М.А., Леонтієв П.П. Музиканти Кам'янеччини. Хмельницький : Поділля, 2003. 480 с.
4. Подолянин. 2008. 1 серп.
5. Подолянин. 2009. 17квіт.
6. Студентський меридіан. 2012. 9 трав.

Л.В. Артемова, *м. Глухів*

КОМПОЗИТОРИ М. БЕРЕЗОВСЬКИЙ І Д. БОРТНЯНСЬКИЙ БІЛЯ ВИТОКІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ

Тези присвячені поступальному культурно-духовному розвиткові Глухова протягом XVIII ст., коли він був гетьманською столицею Лівобережної України. Особливу увагу приділено становленню музичної освіти в місті. Акцент зроблено на уродженцях Глухова, засновниках хорового співу, всесвітньо відомих композиторах М. Березовському та Д. Бортнянському.

Ключові слова: український культурний розвиток, Глухів, співацька школа, М. Березовський, Д. Бортнянський.

Безцінний духовний потенціал українського народу, набутий минулими поколіннями на землях сучасної України, має глибокі історичні коріння, сприяє формуванню національного світогляду та відродженню нашої держави, а натепер іще й запобігає спробі реального знищення Росією українського етносу, нашої історії, мови, інтелектуального спадку.

Серед багатьох відомих явищк історії нашої держави, які відіграли неабияку роль у відродженні української національної свідомості і культури, є і така, котра називається «Глухівський період в історії Гетьманщини». До того, як окупаційна російська адміністрація остаточно ліквідувала у 1781 році те, що залишалося від «проєкту Гетьманщина», саме Глухів у 1708–1764 рр. був останньою столицею цієї станової козацької держави [7, с. 5]. За часів столичності Глухів перетворився не тільки на адміністративний, а й на культурний центр України, який міг конкурувати з самим Києвом [2, с. 73].

Культурному поступу Глухова у XVIII ст. спряли видатні митці своєї справи, як-от архітектори Андрій Квасов, Іван Мергасов. Їхні

архітектурні здобутки, які збереглися дотепер і до російсько-української війни щорічно приваблювали у Глухів тисячі туристів, мали не лише утилітарне призначення, а й будувалися на основних засадах національного містобудування.

У XVIII ст. Глухів – не лише столиця Гетьманщини, а й найбагатше сотенне місто Ніжинського полку та центр бронзоливарництва. На артилерійському дворі у Глухові відливали дзвони, гармати для війська. Тут розвивався й такий напрямок ливарної справи, як виготовлення декоративної гармати. Виконуючи старшинські замовлення, майстри переймалися художньою насиченістю й пишністю своїх робіт. Артилерія декорувалася за усіма канонами барокового світобачення з присвятами й гербами, грізними левами й міфічними істотами. Ці шедеври української культурної спадщини із Глухова зараз експонуються в українських та зарубіжних музеях. До нас дійшли імена глухівських майстрів – гарматників: Карпо Балашевич, Йосип Балашевич, Іван Горлякевич, Іван Чуєвський.

У цей період Глухів став ще й осередком європейської музичної освіти. У 1730 р., за ініціативи гетьмана Данила Апостола, у місті відбулося відкриття співацької школи. Цю «золоту сторінку» історії Глухова XVIII ст. досліджували у своїх наукових працях В. Заїка [3], О. Заїка [4], В. Біліченко [1], С. Кисла [6] та ін.

Навчальний музичний заклад готував співаків для придворної співацької капели. Щорічно двадцять учнів протягом одного – двох років навчалися в школі, засвоювали «київський» і «партесний» спів, нотну грамоту, гру на скрипці, бандурі і цимбалах, спів у чотириголосному хорі та хореографію. Учні Глухівської співацької школи співали в хорі Миколаївської церкви, обов'язково відвідували хорові та симфонічні концерти, опери й балети при дворі гетьмана К. Розумовського. Майже за 50 років діяльності школи в ній було під8готовлено більше 300 хористів для придворної співацької капели [2, с. 78]. Видатні випускники цієї музичної школи – засновники хорового співу, талановиті та неперевершені, всесвітньо відомі композитори Максим Березовський і Дмитро Бортнянський.

Дмитро Степанович Бортнянський (28 жовтня 1751 року, Глухів – 10 жовтня 1825 року, Санкт-Петербург), український композитор, співак і диригент, автор 6 опер, камерно-інструментальних творів, хорових циклічних концертів, 10 двохорних концертів, херувимських та причасних творів, створив новий тип хорового концерту. Його

спадщина є художньою пам'яткою XVIII ст., а кращі твори – досягнення усієї музичної культури світу.

Максим Созонтович Березовський (27 жовтня 1745, Глухів – 2 квітня 1777, Санкт-Петербург) – український композитор, диригент, співак, класик європейської музики. Березовський відомий як автор духовних творів, написаних ним після повернення з Італії.

У життєвих долях Д. Бортнянського та М. Березовського є деякі збіги. У 1758 р. обидва потрапляють до Петербурзької придворної хорової капели, у 1769 р. – до Італії для вдосконалення творчої майстерності. М. Березовський віднайшов новий стиль (сплав барочних і класицистських рис), і одне це вже є подвигом. Створення такої музичної теми, як в хоровому концерті «Не отвержи мене во время старости», говорить про геніальність Березовського, який зумів зрозуміти і перетворити в самих сучасних і емоційних гострих кольорах і засобах властивості рідної інтонації. У той же час такі ж мотиво – інтонаційні, ритмічні звороти характерні і для творчості Бортнянського, що об'єднує обох композиторів у приналежності до землі, де вони росли [5, с. 44].

Носієм і продовжувачем національних культурних традицій співацької школи у Глухові вже більше трьох десятиліть є Народний аматорський камерний хор духовної музики під керівництвом Катерини Кобзар. Цей колектив дарує Україні і світу високе мистецтво хорового співу й виконує, крім іншого, музичні твори геніїв духовної музики, котрих породив Глухів – М. Березовського та Д. Бортнянського.

Резюмуючи зазначимо, що опинившись у центрі важливих історичних і політичних подій, Глухів протягом XVIII ст. сконцентрував у собі стільки духовної енергії та збагатився такими культурними набутками, що й надалі залишався культурним центром на Лівобережжі.

Зараз Глухів – колишня гетьманська столиця – у своєму новому статусі прифронтового міста зберігає національну та духовно-культурну автентичність на українсько-російському прикордонні.

Список використаних джерел:

1. Біліченко В. Стан та розвиток музичної освіти на Сіверщині за доби Гетьманщини. *Сіверщина в історії України.* 2015. № 8. С. 144–148.
2. Вечерський В., Бєлашов В. Глухів. Київ : Абрис, 2003. 164 с.
3. Заїка В. Гетьман Данило Апостол – засновник глухівської музичної традиції. *Історико-культурна спадщина Дніпровського Лівобережжя, Курського Посейм'я та Слобожанщини: минуле і сучасність:* зб. матер. міжнар.

наук.-практ. конф., присвяченої 285-річчю обрання Данила Апостола гетьманом Лівобережної України, 24 лютого 2012 р., Глухів, 2012. С. 52–54.
4. Заїка О. Глухівська співацька школа та роль гетьмана Данила Апостола у її заснуванні. *Сіверщина в історії України*. 2016. № 9. С. 256–259.
5. Її. З історії музично-культурної спадщини Глухівщини. *Збереження історико-культурних надбань Глухівщини:* зб. матер. Першої наук.-практ. конф., 18 квітня, 2002 р. Глухів, 2002. С. 41–49.
6. Кисла С. Становлення системи музичної освіти в Україні. *Сіверщина в історії України*. 2014.

А.А. Грідіна, *м. Дунаївці*

УКРАЇНО-ПОЛЬСЬКІ ІСТОРИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ: БОЛЕСЛАВ ВОЙТОВИЧ

Культурна спадщина Поділля є складним симбіозом існування власних традицій та значного впливу ззовні. Історія появи поляків на землях Поділля та вплив польської шляхти як місцевої інтелігенції на формування культури Поділля та України загалом становили об'єктивні передумови для складного процесу взаємовпливу обох культур, побудованого на спільному побуті й духовних контактах.

Глибина зв'язків між українським і польським народами, взаємодоповнення і взаємопроникнення їх музичних культур значною мірою визначається спорідненістю походження, історичною долею і тривалою державною спільністю. Україна для багатьох польських письменників, художників, музикантів стала другою Батьківщиною. Народившись тут, вони полюбили чарівну українську природу, народну пісню і поезію з їх мелодійністю, багатством образів, особливим світоглядом, душевністю і простотою.

Ціла плеяда відомих культурних діячів, які мали величезний вплив на формування польської культури мали українське коріння. Серед яскравих прикладів Юліуш Словацький – великий польський поет і драматург, один із трьох національних поетів – пророків польської літератури поряд із Адамом Міцкевичем і Зиґмундом Красінським [1].

Життя і творчість музикантів польського походження Юзефа Витвицького, Едуарда Добжинського, Міхала Завадського, Владислава Заремби, Антона Коципінського, Тадея Ганіцького, Анджея Ямовича, Ігнація Яна Падеревського та багато інших нерозривно пов'язані з Україною. Усі вони були виховані у шляхетсько-польських

традиціях, але, перебуваючи тривалий час в українському середовищі, органічно засвоїли українську культуру, що, зрештою, зумовило характерні особливості їх творчості. Найбільш ранніми музичними враженнями здебільшого ставали народні мелодії, почуті від українців, які їх оточували. Українські традиції, культура, фольклор – це те, що захоплювало поляків українського походження.

З поміж музикантів, чия спадщина однаково належить польському й українському народам, варто назвати Антона Коципінського (1816 – 1866) – композитора, етнографа і педагога. Проживаючи з 1845 до 1849 року в Кам'янці-Подільському, він поряд з композиторською і етнографічною діяльністю займався і педагогічною. Серед його учнів найбільш відоме ім'я Владислава Заремби, згодом відомого композитора і педагога. У 1856 році Коципінський видає монографічне етнографічне дослідження «Ярмарок на Україні», а в 1862 – збірку «Пісні, думки і шумки руського народу на Поділлі, Україні і в Малоросії». Крім цього, він автор багатьох вокальних і фортепіанних творів. І сьогодні надзвичайно популярними є подільські народні пісні «Ґандзя», «Ой під вишнею», «Чом я в лузі не калина була» та інші [2, с.6].

Владислав Заремба (1833 – 1902) – композитор, піаніст і педагог. Він автор численних фортепіанних творів: п'єси «Прощання з Україною», «Думка – шумка», «Реве та стогне Дніпр широкий» та ін., романсів та пісень на слова українських і польських поетів, понад 30 – на вірші Т. Шевченка, обробок популярних пісень для голосу і фортепіано тощо. Важливим його доробком є видання збірок для навчальних цілей: «Пісенник для дітей» і для фортепіано «Маленький Падеревський» [3, с.562].

Серед композиторів, з іменами яких пов'язаний розквіт польської фортепіанної музики XX століття, варто назвати К. Шимановського, В. Лютославського, Б. Войтовича [4]. Двоє з цих відомих музикантів мають українське коріння. Кароль Шимановський, який народився на Черкащині, невдовзі після свого 50-ліття дав інтерв'ю і сказав так: «*Народився ж бо я на Україні, там пройшло моє дитинство, я відчував її усією душею, кохав її благодійний клімат, її буйність та солодкість*…» [8].

Ще один відомий польський композитор, піаніст і педагог Болеслав Войтович був родом з Дунаєвеччини. Народився 5 грудня 1899 року в польській шляхетській багатодітній сім'ї Михайла Войтовича в Дунаївцях. Згодом сім'я переїжджає до Кам'янця-Подільського

і саме там він розпочинає заняття музикою. З 14 років бере уроки гри на фортепіано в пані Новацької та Т. Ганіцького. З 1916 по 1917 уроки гри фортепіано майбутньому композитору надавав Олександр Вельгорський. Болеслав Войтович займався уроками музики здебільшого приватно, паралельно здобуваючи зовсім іншу освіту. У Києві отримав ступінь доктора слов'янської філології, у Варшаві вивчав право та математику [5].

У 1920 – 1924 роках Войтович навчався у Wyższa Szkoła Muzyczna у Варшаві. По класу фортепіано він був студентом О. Міхаловського, композицію вивчав у Ф. Шопського та В. Малішевського.

Після закінчення музичного коледжу у Варшаві з 1924 року Болеслав Войтович почав свою міжнародну концертну кар'єру як професійний піаніст, виступав у Польщі та за кордоном у Франції, Чехословаччині, Австрії, Німеччині, Швейцарії, Італії, країнах Балтії, Нідерландах, Великій Британії та США. У 1927 році взяв участь у першому Міжнародному конкурсі піаністів імені Шопена, на якому отримав почесну відзнаку.

З 1929 року продовжив навчання композиції у Наді Буланже – відомої французької диригентки, викладачки в Парижі, де провчився до 1932 року. В цьому ж році Б. Войтович взяв участь у конкурсі композиторів Кроненберга, де представив свій фортепіанний концерт. За підсумками отримав другу премію. Кар'єра Войтовича як виконавця була одночасною з його педагогічною роботою: він працював у Wyższa Szkoła Muzyczna у Варшаві як професор, викладаючи фортепіано та теорію музики в 1924-39 роках.

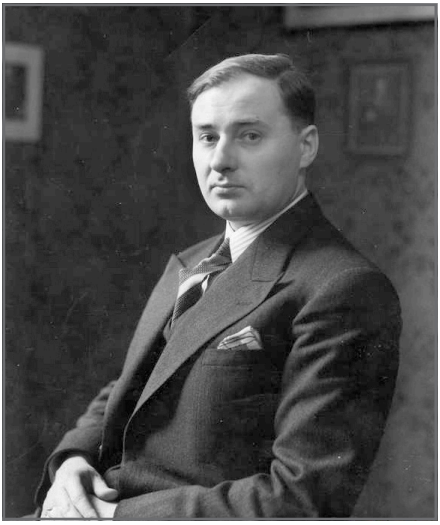

Болеслав Войтович (1899 – 1980)

Під час Другої світової війни тримав кав'ярню «Salon Sztuki» (салон мистецтв) у Варшаві, де організовував камерні та сольні музичні концерти, допомагаючи

багатьом знедоленим. У кав'ярні виступали Євгенія Умінська, Ірена Дубіска, Вітольд Лютославський, Анджей Пануфнік, Збігнєв Джевецький, Павел Левецький, Ева Бандровська –Турська, Вікторія Калма, Ада Сарі, Адам Дідур та інші. Вони виконували фортепіанні сонати Людвіга ван Бетховена, квартети Антоніна Дворжака, Гражини Бацевич, Романа Палестера, Казімєжа Вількомірського та самого Болеслава Войтовича, а також інші композиції, написані Стефаном Кісілевським і Вітольдом Лютославським. Крім того музиканти виконували польську народну музику, яка на той час була заборонена. Але особливістю цієї кав'ярні було те, що тут співпрацювали з підпіллям, а під оркестровою ямою навіть зберігали зброю. Це говорить про Болеслава Войтовича як про дуже сміливу і відважну людину.

Після закінчення війни Болеслав Войтович відновив свою роботу як концертний виконавець і викладач. З 1945 по 1975 рік викладав фортепіано та композицію в Державній музичній школі (Państwowa Wyższa Szkoła) у Катовіцах і композицію в Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna у Варшаві (1958 – 1961 рр.) та Państwowa Wyższa Szkoła Muzyczna у Кракові (з 1963 по 1979). Його учні згодом стали відомими піаністами (наприклад, Уршуля Мітреґа, Зофія Овінська, Ірена Протасевич, Моніка Сікора-Войтаха, Марія Шрайбер та Збігнєв Слівінський) і композиторами (Тадеуш Бейрд, Войцех Кіляр, Вітольд Шалонек, Юзеф Свідер, Ромуальд Твардовський та Петр Павло Копровський).

У 1964 році Болеслав Войтович вирішив зосередити свої професійні зусилля на викладацькій діяльності. Він також був членом журі міжнародних конкурсів піаністів, наприклад у Варшаві (Міжнародний конкурс піаністів імені Шопена), Больцано, Монреалі, Будапешті, Парижі та Ріо-де-Жанейро.

У його творчості превалювали засади неокласицизму. Під час паризького періоду використовував методи Французької шістки – творчої групи шести французьких композиторів, об'єднаних новаторським підходом до музики, потім розвивав «польський» неокласицизм з підкресленими елементами даного стилю.

Серед творів Болеслава Войтовича – балет «Повернення», 4 кантати, 3 симфонії (найвідоміша симфонія №2 «Варшавська»), 2 струнних квартети, солоспіви, твори для фортепіано [6].

З творчої спадщини слід виокремити фортепіанні твори. Для Войтовича, який виховав не тільки композиторів,а й багатьох видатних польських піаністів, фортепіанні твори були засобом формування

майстерності. У творах для фортепіано він розвивав віртуозність не тільки неокласичну, також проглядалися риси романтизму. Фактура фортепіанних творів Войтовича багатопланова та різноманітна – це ті риси, які в творах шукають віртуози. Першими творами для фортепіано стали дві мазурки, де прослідковується вплив шопенівських традицій, зокрема в циклі Дванадцять етюдів (1948). Цикл складається з двох частин (I – Capriccio, Siciliana, Scherzino,Berceuse, Polonaise, Rondo rustico, II – Scherzo, Toccata, Recitativo, Intermezzo, Notturno,Canon enigmaticus) і включає п'єси віртуозного характеру [7].

Помер Болеслав Войтович 11 липня 1980 року в Катовіце, де і похований. Митець за життя отримав низку премій, зокрема – Державну музичну премію (1937 р.), дві державні премії першого ступеня (за симфонію № 2 у 1948 р. та в 1950 р.), Перша премія на Польському музичному фестивалі 1951 р. за його кантату «Пророк» і Перша премія на тому ж фестивалі 1956 року за його струнний квартет № 2. Болеслав Войтович був нагороджений Офіцерським хрестом Ордена Відродження Польщі, Орденом Прапора Праці (першого та другого ступеня) та медаллю Десять років Польської Народної Республіки.

У Дунаївцях на честь відомого земляка названо одну з вулиць.

Список використаних джерел:

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/Юліуш_Словацький
2. Музиканти Кам' янеччини : біографічно-репертуарний довідник / М. А. Печенюк. Хмельницький : Поділля, 2003. 480 с.
3. Прокопчук В.С. Владислав Заремба – український і польський композитор // Поляки на Хмельниччині: погляд крізь віки: зб. наук.пр. за матер. міжнар. наук. конф. (23–24 червня 1999 року). Хмельницький: Поділля,1999. С. 562–564.
4. Використання фортепіанних творів польських композиторів ХХ століття на заняттях з «Інструментального виконавства» / Н. В. Ревенко // Молодий вчений. 2017. № 10. С. 522.
5. Małgorzata Kosińska, Polskie Centrum Informacji Muzycznej, Związek Kompozytorów Polskich, grudzień 2006 // https://culture.pl/pl/tworca/boleslaw-woytowicz.
6. Войтович Болеслав // Українська музична енциклопедія. Т. 1: [А – Д] / гол. редкол. Г. Скрипник. Київ: ІМФЕ НАНУ, 2006. С. 408.
7. О.В. Собакіна. Фортепианное творчество польских композиторов первой половины ХХ века в контексте культурно-стилевых процессов // Славяноведение, 2013. № 3.
8. https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayina-incognita/chi-ne-mogli-b-vi-pokazati-meni-prosto-velike-pole-pshenici.

Шевчук Т.Д., *м. Дунаївці*

«ТІЛЬКИ КРІЗЬ РИТМИ СВОЄЇ РОБОТИ В МАЙБУТНЄ Я ГОРДО ІДУ...»

У статті описується життєвий і творчий шлях видатного польського музиканта, піаніста і педагога родом з подільського м. Дунаївці Болеслава Войтовича, наголошується на творчому спадкові митця і його значенні для наступних поколінь музикантів.

Ключові слова: Войтович, музикант, піаніст, композитор, музична творчість.

Його віртуозною грою захоплювалися, він викликав незмінну цікавість публіки як піаніст, його артистичні здобутки – незаперечні, його Друга симфонія «Варшавська», створена 1945 року, стала першим симфонічним твором у післявоєнній Польщі… І все це – про нашого земляка-дунаївчанина, ім'я якого повернуто із забуття зовсім недавно-Болеслава Войтовича. І якщо в Україні ім'я музиканта згадувалося лише в статті про Дунаївці в томі про Хмельницьку область «Історія міст і сіл України», то у Польщі, де Б. Войтович прожив більшу частину свого життя, він увійшов до числа найбільш знаних та видатних музикантів, творчість яких є гордістю і окрасою мистецтва.

Болеслав Войтович народився в Дунаївцях 5 грудня 1899 року. З 1913 по 1917 рік мешкав у Кам'янці-Подільському. Перед тим, як стати музикантом, він все-таки вагався над вибором життєвого шляху. Хоча перші уроки музики почав брати ще 14-річним підлітком, у 1913 році, а через три роки став учнем відомого у Кам'янці-Подільському педагога Олександра Вельгорського, однак 1917 року юнак вступив до Київського університету на відділення слов'янської філології. Вир війни і революції змусив його емігрувати до Польщі, і саме там, у Варшаві, Болеслав закінчив паралельно аж два факультети – математичний і юридичний [5].

Однак природні обдарування не дозволили йому відхилитися від основного призначення – музики. Б. Войтович продовжив навчання у Варшавській консерваторії по класу фортепіано (викл. О. Михайловський) та класу композиції (викл. В. Малішевський). Ось як згадував про таке своє рішення сам Войтович*: «Мій вступ до Вищої музичної школи був випадковим, несподіваним і дивним. У Варшаву я потрапив, можна сказати, прямо з поля бою під кінець 1-ої Світової війни. Розмірковував про університет, але про студіювання музики навіть думки не мав – було вже запізно. Тимчасом мною став опікуватися саме*

музикант Вельгорський. З ним познайомився в Кам'янці-Подільському, куди митця занесли воєнні шторми.(…) Він був переконаний, що студіювати право і музику можна одночасно, розпочавши з фортепіано і теорії, а трохи згодом зайнятись композицією…». І звідси ж: *«Михайловський прийняв мене досить доброзичливо і одразу запропонував щось зіграти (…) Розпочавши з першого мотиву, який забринів у безмежній пустці моєї голови, почав імпровізацію того нещасного ноктюрна. Але той початок виявився несподівано вдалим. Коли ж закінчив, мене поглинуло відчуття власної нікчемності, яке перекреслило всі сподівання. Сидів тихо, нерухомо. Метр також мовчав, а за якусь хвилину я почув таке запитання: «Композитор Міколай Войтович був твоїм дідусем?». Відповів ствердно. Професор сказав: «Очевидно, це родинне, від дідуся і Матері – Землі Подільської»* [2].

За три з половиною роки навчання у Вищій музичній школі ім. Ф. Шопена він уже виконував з оркестром філармонії дипломний екзамен. За спогадами його сучасників, Болеслав був талановитим і багатогранним піаністом, якому під силу освоїти будь-який репертуар. Завдяки математичному складу розуму він був здатний осягнути відразу композицію твору. Рідкісна і вишукана техніка гри допомогла йому віртуозно виконати надзвичайно складний для виконання твір – фортепіанну «Сонату мі-бемоль мінор» І. Падеревського, коли Б. Войтович ще був молодим та вже доволі перспективним артистом (1926).

Естрадні виступи Войтович розпочав у 1924 році, а відомим як композитор він став пізніше. У 20-30 роках минулого століття музикант регулярно гастролює європейським країнами і США. Паралельно з цим, починаючи з 1924 року і до початку ІІ-ої світової війни, він був професором Вищої музичної школи імені Шопена у Варшаві.

1927 рік був означений злетом у творчому житті – Войтович взяв участь у Першому Міжнародному конкурсі ім. Шопена. Проте іноді його спіткали й творчі невдачі та розчарування. Незважаючи на те, що в конкурсі композиторів у Кроненберзі Войтович посів почесне друге місце, його твір «Piano Concerto» був негативно оцінений критикою. Зокрема, колишній викладач Войтовича Ф. Шопський писав: *«Із щирим зацікавленням ми чекали на «Фортепіанний концерт» Болеслава Войтовича…На жаль, багато розчарування. Його концерт – сума не завжди пов'язаних між собою фрагментів, де автор переплутав думки цікаві з банальними. Оркестр досить вбогий, а фортепіано є, тільки не надто цікавим віртуозівським ефектом. Для того, аби п. Войтовичу бути сучасним, йому бракує досвіду»* [2].

Після такої нищівної критики Войтович спалив партитуру. Аналогічна доля спіткала і ряд інших його творів: «Концертна сюїта» (1933), «Оркестровий концерт» (1936), «20 симфонічних варіацій» (1938). Але поряд з цим критики оцінювали його творчість доволі схвально- «Фортепіанні мазурки та пісні» були відзначені позитивними рецензіями, а «Мала дитяча кантата» стала однією з кульмінаційних моментів Міжнародного фестивалю сучасної музики. Цей успіх зміцнив репутацію та впевненість у власних творчих силах музиканта, спонукав до подальшої творчої праці. Тепер важко було повірити, що колись юний і невпевнений Войтович писав: *«Все те здавалось мені чимось недосяжним, навіть не вірилось, що зумію сам коли-небудь щось створити».*

Творчий порив Войтовича сколихнула смерть першого маршала Польщі Пілсудського (травень 1935 року), спонукала музиканта до написання симфонії «Поема скорботи. Пам'яті маршала Пілсудського». У цьому монументальному творі чи не вперше помітно проявилася творча індивідуальність, відчуття стилю і технічна зрілість Войтовича [1].

Під час німецької окупації артист вишуковував можливості для виживання. Не тільки йому, а й багатьом іншим варшавським музикантам таку змогу дала власна кав'ярня на вул. Нови Свят, 27. Тут було започатковано камерні та сольні концерти, що допомогло багатьом нужденним колегам пережити війну. Окрім того, «Кафе Войтовича» було одним із осередків підпілля польського руху опору.

По війні Войтович поперемінно працював над масштабними творами і камерною музикою, як-от над власним 2-м струнним квартетом і сонатою для флейти. У цей же період був призначений керівником фортепіанного та композиторського класів Вищої державної школи музики в Катовіцах. Там він трудився аж до виходу на заслужений відпочинок у 1975 році. У 60-ті роки, починаючи з його першої серії фортепіанних етюдів і 3-ої симфонії, фортепіано знову посідає чільне місце в його музиці. Паралельно з викладанням, а Войтович у різні періоди також читав лекції у Варшавській консерваторії (1958-1961) та викладав музичне редагування у Краківській консерваторії (1963-1979), продовжував концертну діяльність, брав активну участь у виданні творів Шопена. Неодноразово був членом журі міжнародних конкурсів ім. Шопена. Одним із найбільш відомих професійних доробків нашого земляка є збірка «12 етюдів для фортепіано» (1948). У ній композитор використав нові типи виразності форми, що синтезують

романтичні малюнки і нові мелодикоритмічні і ладогармонічні засоби. Тому ця збірка і дотепер є важливим засобом у підготовці піаністів. Також Болеслав Войтович – автор обробок кількох десятків фортепіанних творів Мусогорського, Гріга, Баха, Чайковського, Ліста, Дебюссі, усіх сонат Бетховена, фортепіанних партій для камерних творів, що вийшли у світ в Польському музичному видавництві (м. Краків). Як композитор залишив після себе творчий спадок у вигляді трьох симфоній: 1-ша симфонія – 20 варіацій в симфонічній формі (1938); 2-га симфонія «Варшавська» (1945); 3-тя симфонія – концертна симфонія для фортепіано з оркестром (1963) [3; 6].

І звичайно ж, як великий педагог і видатний викладач, продовжив себе в учнях, яким дав поштовх і натхнення для подальшої творчості і які стали гордістю та окрасою польської музики: Войцех Кіляр, Урсула Мітренга, Збігнєв Слівінський, Марія Шрайбер, Ірена Проташевич, Моніка Сікорська-Войтаха, Зофія Овінська [4].

Помер Болеслав Войтович у Катовіцах 11 липня 1980 року. У м. Дунаївці є вулиця імені великого музиканта.

Список використаних джерел:

1. Вікіпедія – вільна енциклопедія. Болеслав Войтович.
2. Дубовскі С. Дунаївчанин Б.Войтович: піаніст, композитор, педагог //Дунаєвецький вісник. 2009. 11 черв. (№45-46). С. 6.
3. Музична енциклопедія / гол. ред. Келдиш Ю. В. Київ: Рад. енциклоп.,1973. Т. 1. А- Гонг. 1072 с.; іл. С. 828.
4. Українська музична енциклопедія. Київ: Музична Україна. Т. 1. А-В. 532 с.; іл.
5. Феодосьєв С. Болеслав Войтович, видатний піаніст і композитор – родом з Дунаєвець // Дунаєвецький вісник. 2007. 19 черв. (№48). С.3.
6. Штейнпресс Б. С., Ямпольський І. М. Енциклопедичний музичний словник. Вид. 2-е, випр. і доп. Київ: Рад. енциклоп., 1966. 632 с.; іл. С. 96.

О.М. Петрова, *м. Дунаївці*

«МУЗИКА – ЦЕ ЧАСТКА МОЄЇ ДУШІ»

Статтю присвячено дослідженню творчого доробку подільського композитора, співака та музично-громадського діяча Віктора Николишина. У дослідженні з'ясовано, яке місце займала вокальна творчість у його композиторському доробку, проаналізовані чинники, що безпосередньо вплинули на її становлення та подальше формування, розглядається процес взаємодії музики, слова та вокального виконавства, простежується розвиток музично-драматургічної лінії у вокальних циклах композитора.

Доведено, що В. Николишин однаково чуйно сприймав різні лірико-поетичні жанри, розглядаються тяжіння до різних поетичних форм у різні періоди творчості. Розглянуто психологічний вплив поетичного тексту у поєднанні з музичними засобами виразності на загальне сприйняття твору. Акцентується увага на творчих контактах композитора з виконавцями, диригентами, музичними критиками, що безпосередньо мали вплив на формування музичної мови композитора. Підкреслено, що композитор ставив високі критерії як до літературних першоджерел, так і до власної музичної мови, композитор тісно співпрацював зі співаками, у тому числі й оперними.

У процесі аналізу вокальної творчості В. Николишина звертається увага на своєрідний музичний почерк композитора, ознайомлення з яким призведе до розуміння подальшої трансформації його вокально-музичного мислення. В роботі зазначено, що знайомство з кращими різножанровими зразками тогочасної поезії дозволило композитору поповнити українську музичну культуру незабутніми художніми образами. У дослідженні розкриваються такі важливі аспекти, як місце вокальних творів у загальній творчості композитора; доводиться доцільність використання вокальних творів у педагогічній діяльності закладів освіти мистецького напрямку.

Ключові слова: українська музика, В. Николишин, вокальний жанр, слово і музика, вокальне виконавство, вокальні збірка.

Завдання дослідження розглянути питання виконавської інтерпретації вокальної музики і висвітлити проблему співтворчості виконавця, композитора та музично-громадського діяча; питання творчого діалогу «композитор – поет – виконавець» шляхом розкриття взаємодії музичних та поетичних текстів з урахуванням виконавських аспектів. У зв'язку з цим розширюється спектр розуміння сучасних прийомів музичного письма композитора.

Мета дослідження полягає в розкритті можливостей застосування матеріалів у виконавському, педагогічному, та теоретичному процесах роботи над вокальними творами В. Николишина. Матеріали можуть бути використані у практичній роботі з вокальними виконавцями над творами В. Николишина, у педагогічній роботі в класах сольного співу, камерного ансамблю, можуть бути корисними під час подальших досліджень вокальної спадщини В.Николишина.

Віктор Николишин досить багатогранна особистість – талановитий подільський співак, яскравий композитор, неповторний аранжувальник, музично-громадський діяч. Він народився 24 листопада 1973 року у невеликому містечку Білогір'я в родині музикантів.

Мама працювала музичним керівником у дитсадку, батько очолював музичну школу і галузь культури. Через деякий час сім'я переїжджає в с. Маків, де проживала його тітка. Мальовнича селище Маків неподалік Кам'янця-Подільського стало джерелом натхнення і місцем проживання Віктора. У будинку постійно звучала музика. Отож, не дивно, що хлопчик у 9 років вже вправно грав на баяні відомі народні пісні. У сім'ї часто зустрічалися і співали українські народні пісні в чотири голоси. Це були хвилини щастя. Батько, тітка і дядько тоді працювали в музичній школі, мати – музичним керівником у дитячому садку.

Продовжив навчання в Хмельницькому музичному училищі (1988-1992рр.) по класу баяна, яким вправно володіє. Але його приваблює саме пісня. Він цікавиться та захоплюється естрадною та джазовою музикою. Також Віктор самостійно опановує фортепіано і починає грати по слуху відомі пісні, здобуваючи таким чином свої перші основи у джазовій гармонії. У цей період знаходить своє єдине кохання – дівчину з оригінальним іменем Віталіна. Під впливом палкого почуття з'явились нові ліричні пісні. «Шукай не дружину, а споріднену душу» – саме цей вислів східної філософії особливо підходить до стосунків подружжя Николишиних. Дружина стала його музою: вона і секретар, і надійний помічник,вона надихає його на створення нових пісень – їй присвятив цілий альбом.

Наступним етапом життя Віктора була служба в Запорізькому полку Національної Гвардії. Солдатське життя було непростим для витонченої душі музиканта, але цю моральну школу він пройшов достойно. Водночас це був один з найяскравіших періодів його творчості. Він виступав у військовому естрадному оркестрі, як соліст. У цей час з'явилась його перша пісня «Україна» у студійному записі. У 1993 році в м. Одеса ця пісня отримала перемогу в трьох турах конкурсу «Крила солдатської пісні».

Віктор Николишин отримує першу серйозну нагороду, як автор – виконавець – диплом III ст. Київського Центру народної творчості та стає лауреатом обласного відбіркового туру Всеукраїнського фестивалю «Червона рута» в м. Запоріжжя. Наступним здобутком була перемога Інни Томусяк з його піснею «Школа моя – надія моя» в обласному конкурсі «Аріель» 1996 року, яка також звучала на телеконкурсі «Фант-лото Надія».

Випадкова поїздка до Польщі у 1998 році спонукала його до постійної співпраці з польськими музикантами. Саме в цей період

Віктор Николишин розкрився, як композитор, співак та інструменталіст – імпровізатор. Віктора Николишина дуже зацікавила польська музична культура та можливість творчо розвиватись у цій країні. Спілкування із цікавими особистостями, нові творчі підходи до створення музики принесли свої результати. Кожен день був настільки творчо збагачений, що не було практично вільного часу.

Композитор був душею польських колективів, епіцентром ансамблевої гри та голосом творчого сумління польських виконавців. З 2000 року він творчо співпрацює із концертно-продюсерською агенцією «Best» та групою «Стрефа-тіші». Віктор Николишин пише кавер – версії альбому відомого композитора Горана Бреговича. Пісні були опрацьовані на студії звукозапису S7, яку очолює Ярослав Завадський. Протягом року Віктор співпрацює у групі релігійного спрямування під назвою «Мерітум» та записує новий альбом. Яскраві пісні цього альбому – «Жанна д'Арк», «Газда Карпат», «Сонце кохання», «Ангел-хранитель» та інші.

Також плідною була співпраця Віктора із польським композитором і католицьким священником Богуславом Палечним. У 2001 році з'являються оркестрові обробки творів польського композитора за участю ансамблю народних інструментів та камерного оркестру Хмельницької філармонії. Це такі твори, як «Єрусалим», «Степом Казахстану», «Влученга». Віктор широко репрезентує, як аранжувальник та тонкий знавець польської музики. Спільні слов'янські коріння у поляків та українців, напевно, відіграли тут неабияку роль.

На питання, як довго Ви створюєте музичний твір, Віктор відповідає:

– Пісня може народитися і за п'ять хвилин, а може кристалізуватися кілька тижнів. Все залежить від емоційного підйому, але я досі не навчився ним керувати. Має відбутися в душі те, що називаю «дзвіночком»: до мене «дзвонять» і диктують, а я записую…

Польський період творчості був досить плідним та позитивно вплинув на музичний світогляд Віктора Николишина. У 2000 році відомий український баритон Андрій Шкурган, лауреат Шевченківської премії, який працює у Варшавській опері, попросив композитора написати оркестрові переклади музичних творів. Результатом творчої співпраці стали два повних альбоми у симфонічному звучанні творів українських класиків, народних пісень(«Ой ти, Грицю», «Чотири воли пасу я»).

2002 року він повертається в Україну, тому що вирішує бути причетним до виховання другої дитини – сина Богдана. У Макові Віктор Николишин разом із дружиною створює дитячу студію «Світанок», в якій мали можливість удосконалювати свою майстерність виконавці Кам'янецького та Дунаєвецького районів. У творчій роботі розкривається ще одна грань Николишина як аранжувальника, майстра постави дитячих голосів. Його аранжування одразу вирізняється серед інших, тому що в ньому відчувається професійний підхід до створення музики: яскрава гармонізація, емоційний зміст пісні, її динаміка та тонко відчувається «душа» пісні. Саме робота з дітьми і визначила тематику його творів, які позначила душевною теплотою, ліризмом, емоційною барвистістю музичних образів.

– Коли і як з'явилась перша дитяча пісня?

– На це мене надихнули власні діти. Першу пісню я написав для них, точніше для п'ятирічної доньки Діаночки, яка стала першою виконавицею пісні «Колискова для матусі», а синочок Богданчик тоді тільки народився.

Віктор Николишин активно популяризує українську дитячу пісню, став автором біля 100 пісень. З'являються пісні у студійному записі: «Польова царівна», «Щастя не у вроді», «Кішечка», «Чепурний метелик», «Приходіть в казковий світ». Виконавці його пісень стають неодноразовими переможцями у відомих Всеукраїнських дитячих конкурсах, фестивалях «Слов'янський базар», «Соловейко України» та інших. Його пісні постійно звучать на популярному телепроекті «Крок до зірок».

– Як саме народжується ідея створити нову пісню?

– Музика-це для мене таїнство,магія. Музика-це частка моєї душі, енергії. Написання музики – це спосіб

самореалізації: донести людям свої емоції, відчуття, переживання. Цей процес нагадує паровий клапан, який випускає надлишок емоцій. Саме із надлишкової енергії народжується музичний твір.

Віктор Николишин брав участь у регіональному конкурсі «Молодість Надзбруччя 2002», де зайняв І місце у категорії «Авторська пісня та співана поезія». Слухачів та журі захопив тонкий ліризм та насичений супровід пісні. У цьому ж році у конкурсі «Подільський Оскар» він названий найкращим молодим композитором року подільського регіону в номінації «Крок до Парнасу» та нагороджений Грамотою Обласного Управління культури за досягнуті успіхи.

Віктор Николишин – досить неординарна людина, унікальний музичний філософ. Він дуже велику увагу приділяє віршам, які становлять основу текстів його пісень. У цій справі тісно співпрацює з відомими подільськими поетесами: Марією Бутою, Оленою Свідніцькою, Раїсою Попюк, Вірою Спірякіною, з поетами Миколою Флінтою та Миколою Дорожко.

– Як впливає текст вірша на створення пісні?

– Музикою можна вірш підсилити, передати яскравіше творчий задум поета, а можна навпаки заглушити основний зміст вірша. Тому, досить важливо, в який «емоційний костюм його одягнути».

У червні 2007 р. у м. Київ разом із видавництвом «Атлантік» випускає свою першу ліцензійну збірку з 12 дитячих пісень «Моя весела пісенька». Особливістю стало те, що він один із перших писав аранжування із «живими» інструментами, привчаючи молодь до якісної музики. Взагалі на той час ним написані більше 60 творів для дітей та молоді. Восени 2007 року він займає 1 місце у конкурсі на кращу пісню про м. Хмельницький «У віршах та піснях славімо наше місто». Великим здобутком є перемога у Всеукраїнському конкурсі композиторів «Спалахи багаття», що відбувся у березні 2008 р. у м. Київ, де Віктор зайняв призові місця у різних номінаціях. Усі преміальні кошти витратив на студію звукозапису. У липні 2011 року вийшов збірник дитячих пісень «Поділись своєю радістю». Книзі присвоєно гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Вона включає компакт – диск із 48 найкращих пісень із плюсовими та караоке – версіями.

Віктор Николишин стає вже досить відомим композитором не тільки в Україні. У 2012 році польський режисер центрального телебачення Анжей Мілановський замовляє йому музичний трек

до кінофільму «Ойчєц Матеуш», до 98 серії. Взявши за основу ритми колискової пісні «Ой там над місточком», він пише унікальну музику. Вона стала не тільки лейтмотивом усієї серії, але і влилася у душу польських глядачів. Мелодію наспівували усі, хто був причетний до створення фільму. Одразу ж отримав замовлення на аранжування 12 треків для дитячої телепрограми «AlaiAs».

– Як виникла така гарна мелодія?

– Я розпитав про сюжетну лінію, про героїв серіалу і максимально намагався потрапити в тему їхніх взаємин і хвилювань, тому було легко написати просту, але водночас мелодійну пісню, котра вразить кожне серце.

З 2013 року розкривається ще одна творча грань В. Николишина. Він був представником України в суддівському складі на Міжнародних дитячих конкурсах («Пісня над Бугом», «Grandfest», «Балтійська хвиля») у Болгарії, Польщі, Швеції, Латвії, Литві, Естонії, Білорусії. У цих творчих стосунках посилювався сплав двох важливих сфер життя митця – творчості та музичної діяльності. Цікавою сторінкою його творчості є міжнародні культурні обміни в Польщі, Прибалтиці. Вони представляють собою творчі зустрічі, спілкування та обмін музичним творчим досвідом.

На даний час Віктор Николишин займає посаду директора музичної школи в рідному Макові. Основна мета у нього дуже проста і світла – це музичне виховання та розвиток унікальної особистості, допомога в реалізації її творчих талантів.

Одна з крайніх яскравих сторінок його творчості є пісня «Рідна земля». Саме з нею кам'янчанка Рената Полуботкіна пройшла у півфінал відбору Дитячого Євробачення – 2017. Також з його оригінальною обробкою для симфонічного оркестру твору «Amazinggrace» Поліанна Рижак виборола 2 місце у Міжнародному конкурсі в м. Сан-Ремо, Італія.

За два останніх роки Віктор Николишин виграв гранд від ради міністрів Польщі на створення збірки музичних творів українських поетів польського походження 19 століття. Також видав збірки дитячих пісень – «Поділись своєю радістю» – 2, а також клавіри до неї і третю збірку.

У період російської навали видав кілька своїх пісень, а також творів колег, де виступив у ролі виконавця. Дані твори звучали на сцені драматичного театру в Хмельницькому та на 5 каналі

українського телебачення. У квітні 2022 року в м. Хмельницький відбувся спільний авторський концерт Віктора Николишина та Миколи Дорожка, де прозвучали спільні твори у виконанні артистів театру ім. Старицького та обласної філармонії. Твори звучали у супроводі театрального оркестру.

Підсумовуючи творчість Віктора Николишина, можна із гордістю сказати про значну роль нашого подільського земляка в музичній культурі не тільки подільського краю, але й України та поза її межами. Віктор Николишин є лауреатом Всеукраїнських конкурсів та суддею національних і міжнародних конкурсів, членом Національної музичної спілки України, володарем обласної премії «Людина року» та володарем відзнаки міністра культури за значний внесок у розвиток культури України.

Список використаної літератури:

1. Кульбовський М.Музичне гроно: вибране/ М. Кульбовський.- Хмельницький: Цюпак А.А., 2014.-408с. :іл.
2. Кульбовський М.З подільського кореня : нариси. Кн. 2 / М.М. Кульбовський. – Хмельницький :, 2003. – 200с. : іл.
3. Николишин В. Поділись своєю радістю. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011.-72с.

В.І. Куфльовський, *м. Хмельницький*

СРІБНИЙ ГОЛОС ОЛЕНИ ЛЕОНОВОЇ НА СЦЕНАХ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО ТА ЄВРОПИ

Олена Леонова (Николишина) є знаковою особою хмельницької та української культури на Поділлі та поза його межами. Її творчий та професійний шлях проходить через низку навчальних музичних закладів Хмельниччини: музична школа у Макові, музичне училище у Хмельницькому, консерваторія ім. М.Чайковського у Києві. Творча праця її триває у Хмельницькій обласній філармонії та у Хмельницькому музичному коледжі ім. Заремби.

Ключові слова: Олена Леонова, Хмельницька обласна філармонія, сопрано, бандура, бандурне мистецтво, вокальне мистецтво, органна музика на Поділлі, опера на Поділлі, Хмельницький музичний коледж.

Довідник «Хмельницький в іменах» у частині «МИТЦІ"(2010) повідомляє значну кількість імен, зайнятих у сферах архітектури, акторства, живопису, співу, композиторства, режисури та іншого. Зважаючи на наявність початкових та середніх навчальних закладів,

значна кількість подолян навчається стартових знань та навичок для творчої та професійної роботи у галузях мистецтва. Ці випускники поповнюють студентські місця в консерваторіях Одеси, Києва, Львова та за кордоном. Олену Леонову, (у дівоцтві Николишин), знаходимо на 90-ій сторінці. Лаконічні рядки з під пера М. Кульбовського фіксують основні дати життя і творчості солістки обласної філармонії та лауреатки загальноукраїнських та міжнародних конкурсів Олени Леонової (Николишиної). Народилася вона у Білогір'ї 20 червня 1967 року.

Дитячі роки Олени Николишиної минули на Поділлі у Білогір'ї та в Макові, куди переїхала сім'я [5]. Дитина з'явилася у співочій та музикальній родині. Дівчинка росла допитливою і уважно розглядалася у всі боки, росла допитливою. Бувши в малому віці спостережливою, бачила людей такими як вони є: ділила їх на хороших, які лагідні, уважні, спокійні і та на решту, які здатні на конфлікт та скандал. У її чотирирічному віці у помешканні з'явилась радіола – вона особливо привернула увагу малої слухачки: мерехтливі вогники супроводжувались дуже гарними звуковими творами, що захоплювали її увагу і нею переймалися.

Свої дитячі прогулянки супроводжувала наспівуванням яких-небудь пісень і обов'язково щоби її спостерігали глядачі, любила бути на людях. Багато пісень переймала від матері, яка їх наспівувала у будні та свята.

Першими підмостками стала шкільна сцена та шкільні свята та події, де юна Оленка була першою серед перших, задавала тон. У дитячій музичній школі, що у Макові, співала у супроводі батькового баяна. У школі було вокальне тріо під керівництвом батька. Це тріо взяло перше місце на хмельницькому конкурсі «Золоті кларнети». Згодом собі підігравала на гітарі та на бандурі, яку обрала через її багатострунну велич, інструмент заінтригував малу дівчинку також своїм сріблястим тембром. Це трапилось в часі відвідування Маківської музичної школи, де було багато різних інструментів. У восьмирічному віці почала навчатися у музичній школі по класу бандури. Танець також приваблював юну красуню, яка зачувши ритмічну мелодію, відтак тягнулася на пальцях до танцю. Танців у шкільний період вистачало. А ще телебачення демонструвало концерти класичної музики та балету. Було до чого прислухатися та з кого копіювати! Любила літературу та декламувала на подив однокласникам та учителям. Дитина була ангельськи щасливою!

При виборі шляху у навчанні музика і спів взяли верх – відмінно закінчила Маківську дитячу музичну школу, Хмельницьке музичне училище 1986 року по класу бандури, де її наставником був Микола Іванович Босенко. Під його керівництвом відбулося її сходження у якості бандуристки на всеукраїнських конкурсах та фестивалях, де вона займала високі місця. Київську консерваторію (тепер це Національна музична музична академія) закінчила 1992 року по класу бандури та факультативно-по класу академічного співу. Про навчальний період та наставників Олена Леонова поділилася з газетою «Проскурів».

В інтерв'ю газеті 2012 року вже викладачка Олена Леонова розповіла, що в училищі її педагогом з вокалу була чудова вчителька Ніна Островська. Після вступу до консерваторії вона потрапила у клас солістки Київського оперного театру, яка мала в репертуарі майже п'ятдесят оперних партій, Заслуженої артистки України Клавдії Радченко. Це була справжня співацька майстерня. Урок вокалу розпочинався о п'ятнадцятій годині і закінчувався приблизно о двадцятій. Тому що крім свого уроку слухали всіх студентів, знали всі програми, що співалися в класі. Спостерігаючи за роботою педагога вчились аналізувати, порівнювати та виправляти помилки. Часто академічні концерти класу відбувались у вигляді сценічних постановок. Приходив режисер і розпочиналась акторська гра. Було надзвичайно цікаво. Клавдія Павлівна дуже «морочилася» з учнями. Це була жінка надзвичайної працелюбності та непохитної волі [1].

У Київській консерваторії особливо не спішила знайомитись і давала знати хлопцям про небажання заводити знайомства, бо мала дружбу з хлопцем, що служив у війську. Та студент Сергій Леонов виявився тим, хто знайшов спосіб поспілкуватися з юною бандуристкою. Він переконав її у тому, що якась прогулянка парком чи похід в кафе ні до чо-го не зобов'язують. Спочатку вона себе переконувала, що дійсно буде не по дорослому повністю обмежувати себе в спілкуванні. В неї ніколи було побачень з цукерками та квітами. Вона була дівчинкою вихованою, тому всі її побачення – це студентські щоденні зустрічі у стінах навчального закладу. Тим часом аналізувала його риси, що він надійний відповідальний, сильний, там де треба він може відстояти, зовсім не боячись. Так у юної особи Олени склався портрет ідеального чоловіка. Тільки дружній період спілкування у них тривав не більше півроку. А потім якось все закрутилося і за рік

вони вирішили одружитися. Відсвяткували весілля у Макові і згодом народився у подружжя Леонових син Віталій.

Труднощі молодому подружжю допомогла вирішити дирекція Хмельницького музичного училища, – їх запросили на роботу на звільнені місця викладача бандури та керівника студентського симфонічного оркестру. А міська влада виділила молодому подружжю кімнату у комунальній квартирі. Знайшлася також робота у Хмельницькій філармонії. Створився камерний оркестр, Сергій Леонов став його засновником і керівником, а Олена – солісткою того оркестру. Крім оркестру у філармонії її партнерами стали органістка Наталя Молдован та композиторка і піаністка Ірина Алексійчук. Олені Леоновій таланить та хороших людей, особливо з колегами у музичному училищі, в філармонії і з керівництвом і просто з оточуючими. В училищі вона займається зі своїми студентами і радіє з того, що вони такі талановиті. Вона має дві роботи і говорить про дуже добрі умови її праці. Після спілкування зі студентами у коледжі, вона за півгодини ходу вже у філармонії. Говорить, що коли прийшла 1992 року у філармонію, тут бракувало солісток. Доводилося багато встигати, бо син був ще маленьким. Було не просто, але вона щаслива з того.

У 1990-х ще й встигала об'їжджати західні країни з концертами. У 90-ті роки минулого XX-го віку щоб утримати сім'ю на плаву, а зарплату виплачували раз на півроку, приходилося шукати додаткові доходи чи підробітки. Олена Леонова говорить про колег, які створили колектив-групу «Альфреско» (Керівник Олександр Дудар). З цим колективом вона стала виїжджати за кордон на гастролі, спочатку на місяць, далі на півтора. В основному це була Франція та ще Німеччина. З великим успіхом презентували

європейцям українські, подільські народні та сучасні популярні пісні українських композиторів. А ще кликали до Києва співати старовинну українську музику авторства Бортнянського. Консерваторська викладачка з фортепіано грала на клавесині, інший викладач грав на флейті, були віолончелістка та скрипалька, Олена співала. Сьогодні Олена Леонова вважає себе щасливою людиною, бо у неї є все про що мріяла з дитинства. Вона робить ту справу, яка їй призначена зверху. В неї гарно виходить – вона отримує задоволення від роботи. Спів Олени полонить серця слухачів легкістю творення, яка близька до імпровізації, вишуканістю жестів, цнотливістю погляду, багатством міміки, дивовижною трепетністю ніжних обертонів срібла-голосу, що проникають у самісіньку душу. Глибокою пристрастю виконавства, на межі сценічної жертовності: спів понад усе!

За десять років роботи у філармонії (1992-2003) Олена з певністю визначилась, що спів її не годує, що спів – її хобі. Спів це покликання Олени. Вона це довела трьома знаковими для її творчого утвердження роботами: презентацією вокального циклу «Пісні кохання» Ірини Алексійчук, першим виконанням у Хмельницькому Другої літургії Лесі Дичко «Тобі співаємо. Тебе благословляємо!» (авторизований переклад дев'яти частинного твору для голосу в супроводі фортепіано, який спочатку був написаний для восьмиголосого змішаного хору) та презентацією пісні-посвяти «Діві Марії» Олександра Дударя (слова Броніслава Грищука) в столичному Палаці «Україна». Варто зупинитися на кожній з них зокрема.

З історії сценічного (естрадного) життя багатьох музичних творів, які спочатку були освистані публікою, а потім стали вважатися світовими шедеврами, кожен початкуючий композитор знає, як важливо підібрати перших його виконавців. Від такого «хресного батька» («мами») залежатиме майбутня доля твору. Іноді автор ще при створенні твору орієнтується на певний колектив чи окремих виконавців. Так сталося і з вокальним циклом І. Алексійчук «Пісні кохання», написаним на вірші стародавніх японських поетів. Його перше виконання в 1997 році вона довірила своїй однокурсниці по училищу і консерваторії Олені Леоновій-Николишиній. І Олена не підвела свою подругу.

Проникливий, емоційно піднесений спів кришталевого сопрано в супроводі фортепіано самої Ірини Алексійчук зачепив найтонші струни хмельничан. Глибоке проникнення Олени в образну сферу семи міні-романсів з їх мінливою емоційністю та різнобічною настроєністю дало можливість співачці передати найтонші нюанси

творчого задуму авторки. Не так то й просто співачці, вихованій у традиціях європейського академічного співу, сягнути чистоти інтонування в пантатонічній японській мелодиці, якої дотримувалась І. Алексійчук. А найбільша складність таїлась в драматургії циклу, вибудуваній за принципом спірального емоційного розвитку почуттів героїні – від зародження першого почуття любові до вибухового, мов грім, ревнування, розчарування та відчуження від коханого. Співачці потрібно було вибудувати динамічну шкалу розвитку образу від піаніссімо до фортіссімо (найтихіше – найголосніше), віднайти в голосі потрібні тембральні фарби, щоб передати весь спектр мінливих почуттів героїні. А в заключному романсі зробити контрастну коду (заключення). Наче зітхання зболеної душі на приглушених тонах. Це занадто важко після динамічно напруженої кульмінації. Але Олена Леонова своїм гнучким голосом артистично легко здолала цей звуковий бар'єр, чим зірвала бурхливі овації.

Леонова презентувала «Пісні кохання» ще двічі: в Києві на засіданні ради Національної Спілки композиторів України та в Каневі на авторському концерті І. Алексійчук (1998).

Великий циклічний твір – Друга Літургія Л. Дично-розрахований на великий хор, виконувати будь-якій співачці всі 9 частин в одному концерті було б ой як важко. В інтерпретації Леонової твір прозвучав легко, політно, проникливо, ніби на одному диханні. У супроводі піаністки Валерії Розумової О. Леонова виконала Другу Літургію в органному залі Хмельницької філармонії в 2000 році. Це було справжнє Різдвяне свято для хмельничан, що запам'яталося їм надовго [2].

Пісню-посвяту «Діві Марії» О. Дудара Олена Леонова виконувала у 1999 році у Києві під час звітного концерту Хмельниччини в супроводі капели бандуристок (керівник Микола Босенко). Для творення образу Святої Богородиці співачка використала всі чари свого срібного голосу. Було продумано все до найменших деталей: одяглася в шати подільської вишиваної полотняної сукні, яка нагадувала вбрання Богородиці на подільській іконі Н. Ранчаковського з приватної колекції хмельничанина О. Чернова; погляд спрямований до небес, сакральний вираз обличчя, молитовно зведені руки. Леоновій вдалося в одному образі поєднати полярні риси: біблійну велич Діви Марії і приземлені почуття материнства. Така гармонія відбулась завдяки віртуозному володінню голосом, гнучкості якого відразу і не вловили слухачі, зачаровані співом [2].

Далі Олена Леонова розкриває секрет «свіжості» свого голосу. 2012 року вона вияснила, що секретом є щоденна праця. Адже навіть

п'ятихвилинний виступ на сцені вимагає багато сил, репетицій, часу на підготовку твору і ще мабуть її голосу пощастило, бо не любила гамірних компаній, їй комфортніше вдосконалюватися в тиші та усамітненні. Її голос є даром і знаряддям праці. Вона займається постановкою академічного голосу, що можна спостерегти навіть під час розмови. Має звичку розмовляти у високій позиції. Голос дуже залежить від стану організму. Його треба відчувати. Треба знати, яким стравам віддати перевагу, а від яких відмовитись. Як вияснилось, що їй протипоказане споживання солодощів та білого рису. А коли організм у тонусі, має сили, то й голос гарно звучатиме...

"(Її особливим) вмінням двома-трьома змінами пози або декількома рухами рук створити зорову картину образу, викликати у глядачів певні асоціації, емоційне переживання. Іноді здається, що вона позбавлена будь-якого сценічного страху, який багатьом виконавцям сковує голосові зв'язки, на обличчі робить маску. Для Олени сцена – це її театр, а спів – це свято її душі, і ніяка консерваторія не навчить цьому. З цим треба народитись і всеньке творче життя плекати його. У Леонової ця іскра Божа від народження», – так висловлювався Микола Кульбовський [2], формуючи сценічний портрет вокалісти Олени Леонової. Ірина Салій, журналістка з «Проскурова» зауважила здатність артистки О. Леонової у пісні проживати життя, що є ознакою справжнього артиста [3]. Ірина допитувалася про особливості її творчого репертуару, і почула, що дуже рідко трапляється музична композиція, у якій не відчуває вона себе. Співак, як хороший актор, спершу осмислює, проживає твір, потім виконує. Тоді слухач вірить, інакше не заслужиш його любові. Музика є звуковою інформацією. Аналогічно декламатору вона передає співом кожен поворот фрази, кожну емоцію. Співачка інколи навіть боїться своїх емоцій. Буває, пісня настільки ранить, що доводиться її кілька днів переплакати, а вже потім виступати на сцені, щоби не нахлинули сльози і спів лунав професійно. Щоб не було спазму в горлі. Особливо це стосується українських творів, де до кінця розумієш кожне слово. Співачка Леонова надзвичайно любить романси Лисенка, Степового, Кос-Анатольського, Левітової… У них і музична, і поетична мови дуже цікаві. В Хмельницькій обласній філармонії артистка виконує оперні твори, багато з них написані сучасними композиторами. Попри те, що репертуар чималий є ще багато не заспіваного.

На все не вистачає часу, адже роботу у філармонії поєднує з викладацькою справою у музичному коледжі. І скрізь викладається до

виснажливості. У Хмельницькому коледжі вона є викладачкою по класу бандури та вокалу. Викладачка бандури розповіла С. Бадєєву, що бандура – це історія нашого народу [3]. Коли вона була покладена на професійну основу тобто стала оркестровим інструментом, а це було у 1950-ті роки, виникло питання у її реконструкції та удосконаленні. Часто пропадаючи у своїй майстерні, викладач та бандурист Роман Гриньків пропускав уроки в консерваторії, але з часом презентував нову конструкцію бандури з перемикачами. Усіх нововведення захопило, бо це було зручно і виводило на новий рівень майстерності виконавця. Говорить, що виступала з бандурою в музичному училищі, в консерваторії на різних конкурсах, навіть по приїзду до Хмельницького. Але бандура – це окрема, дуже трудомістка праця. Потрібно щодня сидіти і займатися на інструменті годину-дві. Підбирати вокальні твори та їх інструментувати. Це значно важче ніж підготувати вокальний виступ. Як інструменталістка свої вміння та настанови реалізує у студентах. Викладачка Олена Володимирівна вважає, що коли студент обрав фах музики, то це його робота. А будь-яку роботу варто виконувати настільки добре, наскільки це можливо. Навчаючи гри на бандурі та постави голосу, Олена Володимирівна коментує вибір репертуару. Він, вибір зумовлений природою голосу і справою смаку. Особисто у співачки ліричноколоратурне сопрано. Коли твір крутися в голові, так що захоплює подих від мелодизму, вона береться за роботу. Про відмінності української вокальної школи від інших національних шкіл викладач та вокалістка твердить, що класичні канони вокального виконання для всіх народів є однаковими, тому талановиті українські студенти стажуються і працюють в оперних театрах Европи та Америки, а також перемагають у міжнародних конкурсах. Вокальна освіта стандартна для всіх. Коли ж мова йде про якісь відмінності, то це пошук особистого шляху та стилю.

Співачка Олена Леонова брала участь у міжнародних фестивалях, гастролювала у Франції, Італії, Польщі, Німеччині, Кореї та в інших місцевостях. Тому порівнює сприйняття камерної музики за кордоном та в Україні.

У Франції, де уроки музики плануються за рік. Виконуючи українську музику кілька разів у школах, вона помітила як школярі переймаються мистецькою людською працею – ніхто й не порухнеться так уважно слухають. Вони не знають української мови, вони повністю поринають в атмосферу народної пісні. Тоді їй подумалося, що власне у такий спосіб варто виховувати любов до музики. У них

кожна дитина грає на музичному інструменті. А італійці шаленіють від своєї музики. Олену Володимирівну вразила Південна Корея. Тамтешні мешканці дуже не схожі на інших.

В українців розвинене відчуття свободи, а в них відчуття – спільноти. Вони щасливі від того, що почуваються коліщатками одного механізму. А щодо сценічного мистецтва, вони та японці кардинально відрізняються від європейців. Їхні емоції наче застигли в масках. Одна маска – хитрий сміх, коли на сцені злий герой, друга – печальний герой, добрий, який страждає. А коли артистка виходить на сцену, показує різні природні емоції, – усі щиро переймаються сценічним дійством. І при цьому сидять, знову таки, як один організм.

Незабутні враження у співачки залишились від поїздки до Києва, де вона разом з нашою землячкою, композиторкою Іриною Алексійчук брала участь у святкуванні дня Імператора Японії. Їй довелось вивчити японський гімн (що був написаний у 18-му столітті) та японські народні пісні. Особливості мови, народних мелодій, дівчата в кімоно, промова посла, атмосфера приязні й толерантності – усе це надало можливості торкнутися до вишуканої культури самобутнього народу зі Сходу сонця.

Олена Леонова є однією зі знакових митців міста Хмельницького [1] та Подільського краю. Підкоривши глядацьку аудиторію задушевністю ліричного сопрано, співачка щоразу демонструє художню інтуїцію та фантазію, які підказують нову оптимальну інтерпретацію виконаних пісенних та оперних творів. Вже не один рік у Хмельницькій обласній філармонії ставлять опери та оперні партії.

Підмостки філармонії стають оперним театром, якого у місті Хмельницькому нема. Проте є органний зал, де органістка Наталя Молдован створює атмосферу європейської камерної музики і творить ненав'язливий супровід оперному співу Олени Леонової. Співачка ставить органістку вище всякої похвали, бо та працюючи в тандемі намагається створювати атмосферу комфорту для співака, а не допускає перевершення вокальних партій гучністю тембрів. Звичайно слухач не задумується над кількістю труб органу які формують звук, їх набагато більші від тої кількості, що виступає у в органному залі.

Співачка також володіє оркестровим слухом, бо за природою вона вокаліста, хоч володіє фахом інструменталіста. Її чоловік Сергій Леонов є диригентом симфонічного оркестру, то в її вухах симфонічна музика звучить вже 30 років. Оркестр творить музичні фарби…

У постановці оперного репертуару у Хмельницькому Олена Леонова бере активну участь. Вона співала головну героїню в «Ярославі Мудрому», в «Богдані Хмельницькому», опереті «Летюча миша" – головну роль Розалінди. Були в неї і другорядні епізодичні ролі. Маленька роль дає більше часу на її підготовку та дає можливість спостерігати. У постановці головного режисера Богдани Латчук-Воронової у дитячої опери «Пан Коцький» Олені Володимирівній належить одна з головних ролей – Лисички. Дуже цікавий образ, коли можна побути в перебільшених емоціях, які краще сприймаються дітьми.

Як справжня артистка, Олена Леонова завжди у творчих клопотах та пошуках. Постійно розучує новий репертуар, або ж тематичний розширює до свят. Цього року проходила березнева Шевченкіана, у якій брала участь. Виконала соло у кантаті Ревуцького «Хустина» та М. Скорика «Гамалія». Як викладач готує студентів на конкурс...

Планів багато, але ще з онучкою приходиться займатися. Тому сьогодні у неї час спресований, і його все менше, бо роботи більшає.

Олена Володимирівна, проходячи щодня на роботу, милується небом, привітними людьми, що йдуть назустріч, містом, і просто насолоджується життям:

"Хочу всім хмельничанам побажати щоб ми жили за європейськими мірками. Щоб ми не думали, що нам чогось не вистачає – комусь на хліб, комусь за квартиру заплатити, а комусь поїхати на відпочинок. Аби ми були вільні в своїх діях, в своїх бажаннях, і щоб рівень нашого спілкування також був толерантним, щоб ми вчились шанувати одне одного, не ображати, не гніватись, не нервувати, поступатись в дрібницях. І кожному знайти свій шлях, то якщо людина іде власним шляхом, вона радісна та щаслива. А це чи не найголовніше в нашому житті – тішитись та шанувати кожну неповторну мить!» [4].

За особисті заслуги та звершення співачка Олена Володимирівна Леонова є Заслуженою артисткою України, вона нагороджена Почесними грамотами Хмельницької облради та адміністрації, Міністерства культури України, облуправління культури [5], та повагою її шанувальників та прихильників, учнів та послідовників.

Список використаних джерел:

1. Бадєєв С. «Олена Леонова: Співаючи отримуєш у відповідь заряд емоцій і натхнення» // Проскурів. 2012. 16 лют.
2. Кульбовський М. З подільського кореня: нариси. Хмельницький: НВП «ЕВРИКА"ТОВ, 2003. С. 58-61.
3. Салій І. Своїм талантом ділиться зі світом // Проскурів. 2021. 3 берез.

4. Марцонь М. «Олена Леонова: мені для щастя треба відкрити вночі очі і побачити зорі» // Всім. 2014. 3 лют,
5. Хмельницький в іменах. Митці. Хмельницький: Видавець Цюпак, 2010. С. 90.

О.А. Брелінська, *м. Дунаївці*

ОЛЕКСАНДР ДАНИЛОВИЧ ПОЛЯНСЬКИЙ В ПАМ'ЯТІ ОДНОСЕЛЬЧАН

Простежується життя і творчий шлях Заслуженого артиста України професора Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії Олександра Даниловича Полянського, який народився в селі Голозубинці на Дунаєвеччині.

Ключові слова: Олександр Полянський, Голозубинці, професор, опера, вокаліст, меморіальна дошка.

31-го серпня 2019 року пішов з життя заслужений артист України, професор, почесний прикордонник України, лауреат республіканського і дипломант міжнародних та всеукраїнських конкурсів вокалістів Олександр Данилович Полянський.

Народився він 9 жовтня 1951 року на хуторі Хатки, який є частиною мальовничого села Голозубинці на Поділлі в родині сільських трударів Данила Васильовича і Надії Олексіївни Полянських. Мама, яка чудово співала, подарувала сину красивий і сильний з гарним тембром голос, від батька в спадок отримав крім імпозантної статури працьовитість та любов до рідної землі. У сім'ї було троє дітей, Олександр був єдиним сином і мав сестер старшу Таню та молодшу Любу.

Із спогадів сусідки та ровесниці Олександра Юлії: «Сашко завжди любив співати, його чудовим голосом захоплювалися всі Хатки. Був чемним та дуже уважним. Дитинство Сашка було бідним, голодним та холодним. В Їх сім'ї працював один батько, який утримував трьох дітей, хвору дружину та стареньку матір. Малий Сашко змалечку був навчений допомагати рідним, спочатку пас колгоспних телят, потім працював підсобним робітником. Але він, як і всі діти, любив розваги, особливо слухати грамплатівки, які крутили на патефоні більш заможні сусіди. Здібний хлопчик швидко вивчив напам'ять пісні Володимира Трошина і чудово їх виконував» [1]

«Мій перший прилюдний виступ відбувся у 1961 році в стінах рідної Голозубинецької школи на новорічному вечорі. Ще й сьогодні стає не по собі, коли пригадую той вечір. З переляку перехопило

подих, а слова пісні вилетіли з голови, всі до одного. Виручила сусідка, яка знала на зубок мій «репертуар"», – згадував Олександр Данилович. – А перший успіх прийшов на сцені Дунаєвецького районного будинку культури під час шкільної олімпіади. Перша премія – флакон парфумів із пульверизатором. Скільки то радості за таку відзнаку, за визнання мого таланту – мій голос оцінили!» [3, с. 294]

Наступним етапом в житті було закінчення восьмирічки та навчання в Балинському СПТУ, яке закінчив у 1966 році та отримав професію тракторист – машиніст. Пізніше працював машиністом на бавовняно-паперовому комбінаті в м. Карабаново Володимирської області, де продовжував співати на сцені заводського клубу. Бажання реалізувати себе як співака привело 18-річного Сашка на прослуховування в Московському ансамблі пісні і танцю військ ППО. За рекомендацією керівника ансамблю строкова служба О. Полянського розпочалася в Ленінградській артшколі, згодом продовжилася в Хабаровську, в ансамблі прикордонних військ Далекосхідного прикордоного військового округу.

По закінченні строкової служби залишився в ансамблі і поступив на вечірнє вокальне відділення Хабаровського училища мистецтв. Професійну музичну освіту здобув у Свердловській (сьогодні Єкатеринобурзькій) консерваторії в класі В.І. Удодової [2, с. 231]. Прожити на одну стипендію було важко, тому змушений був паралельно з навчанням працювати солістом Свердловської обласної філармонії. Життєві труднощі змусили згодом перевестись у Саратовську консерваторію, яку закінчив 1981 році.

По закінченні консерваторії працював солістом Новосибірського та Свердловського оперних театрів. Підготував 12 басових партій, зокрема: графа Монтероне в опері Дж. Верді «Ріголетто», дожа Альвізе в опері А. Понкіелі «Джоконда», Лонграфа в опері В. Вагнера «Тангейзер», Досіфея в опері М. Мусоргського «Хованщина», Володимира Галицького в опері О. Бородіна «Князь Ігор», короля Рене (П. Чайковського) « Іоланта», Карася «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського, Захара Беркута (Золотий обруч). Деякі з них виконував під час гастролей в Україні: у Дніпропетровську (Дніпро) 1988р. та Києві в 1992р. [4, с.447].

Працюючи солістом Свердловського оперного театру О. Полянський, викладав поставу голосу в місцевому педінституті. На замовлення товариства «Знання»підготував концерт у двох відділах із творів М. Мусоргського: арії з опери та цикл «Песни и Пляски смерти».

1983 року повернувся в Україну, де продовжив творчу діяльність в Хмельницькій обласній філармонії – солістом у 1983-1988 та 1989-1996 роках. 1988-1989 роках працював – солістом Львівського державного театру опери та балету імені Івана Франка.

Успіх та визнання прийшли до Олександра Даниловича саме в Україні. 1985 року став він лауреатом республіканського конкурсу вокалістів, 1992-го – дипломантом міжнародного конкурсу. 1996 року Президент України вручив йому свідоцтво про присвоєння почесного звання заслуженого артиста України. У вересні 2000 року нагороджений нагрудним знаком «Почесний прикордонник України»

1998 році Олександр Данилович ініціював створення Хмельницького муніципального хору та став його керівником, з 2003 року був солістом – вокалістом цього колективу.

Паралельно викладав вокал у Вінницькому педагогічному університеті, а згодом – у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії. Міністр освіти та науки України під час днів Хмельниччини в столичному Києві вручив йому атестат професора. Незважаючи на свою професійну зайнятість, завжди брав активну участь в різноманітних святкових та авторських концертах, благодійних вечорах. Завжди радо приймав запрошення від земляків, зустрічі з яким завжди з нетерпінням чекали односельчани.Чекали пісень у виконанні Олександра Даниловича: «Рідна мати моя», «Літа на зиму повернули», «Туман яром» (улюблена пісня його покійної матері), і звичайно, неперевершена «Гандзя». Слухачі забували про все – голос співака заворожував, наповнював енергією добра та сили.

Олександр Полянський був яскравою, незвичайною людиною, життя та творчість якої викликає повагу і захоплення. На знак вшанування пам'яті про відомого земляка пропоную назвати на його честь одну з вулиць села Голозубинці і встановити меморіальну дошку на приміщенні школи, в якій він навчався та неодноразово виступав.

Співати та прославляти прізвище Полянських продовжують його сини: старший Олександр Олександрович,1979 року народження, співає в опері в Польщі, одружений має три донечки, молодший Сергій Олександрович, 1985 року народження, прикордонник, захищає нашу рідну Україну.

Список використаної літератури:

1. Зі спогадів Лігоцької Ю.С., записаних автором 2022 році.
2. Кульбовський М.М. Одержимий співом // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: зб.наук.- краєзн.праць. Київ, 1997. С.231-233.

3. Прокопчук В.С, Заслужені працівники України – уродженці Дунаєвечинни: біографічні нариси. Дунаївці; Кам'янець-Подільський. 2019. С..294-297.
4. Фурман Ж.П. Славетний син Голозубинецької землі / Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій: зб.наук.- краєзн.праць. Дунаївці; Кам'янець-Подільський. 2013. С.445-448.

В.А. Онищук, *с. Маліївці*

КАПЕЛЬМЕЙСТЕР З МАЛІЇВЦІВ

У цій статті йдеться про талановитого організатора музичного духового колективу Франца Івановича Вітковського, який через жорсткі умови 30-х років змушений був залишити професійну діяльність і все життя займався аматорськими колективами.

Ключові слова: Франц Іванович Вітковський, капельмейстер, духовий оркестр, ансамбль баяністів, Маліївці, Малієвецький санаторій.

1905 року в хатині, що на південній околиці села Маліївців, народився хлопчик Франц. Часто вибігав він на берег маленької річечки, слухаючи безперервну загадкову мелодію води. З раннього дитинства Франц захоплювався музикою та співом. Одного разу почув віртуозну гру музиканта на трубі, і відтоді ці звуки глибоко запали йому в душу. На саморобних музичних інструментах(свистках) виводив мелодії народних та весільних пісень, гаївок… Батьки, зважаючи на захоплення дитини, віддали його на навчання до музиканта-скрипаля в сусіднє село Сприсівка. Той навчив хлопця нотної грамоти та гри на трубі. Франц був так захоплений музичним ремеслом, що самотужки продовжував навчання – зубрив теорію музики, освоював музичні інструменти. Досягнувши повноліття, був призваний на військову службу прикордоником у м. Кам'янець-Подільський. Враховуючи знання і вміння Франца Івановича, зовсім скоро командування частини призначило його полковим капельмейстером. До обов'язків капельмейстера входило керування полковим духовим оркестром, підбір репертуару, інструментовка музичних творів, а також підтримання високого професійного та художнього рівня оркестру, військової дисципліни та морально-психологічного стану особового складу. Оркестр, яким керував капельмейстер Вітковський, а це – понад 20 музикантів, щоденно проводив репетиції, обслуговував полк під час стройового навчання, відправлення військових ритуалів, урочистих церемоній, військових парадів, а також у святкові та вихідні дні давав концерти для військових та мешканців міста. Зі своїми

обов'язками Франц Іванович чудово справлявся і за це отримував подяки від командування частини. Полкове начальство часто задовольняло прохання керівника оркестру виступати з концертами та обслуговувати свята в його рідному селі Маліївці. Маліївчанка Олена Йосипівна Машевська,1926 р.н., пригадує: « *Я ще була малою, було мені тоді років вісім. Ми з батьками та сестрою ходили в сільський клуб на концерт військового оркестру. Клуб розміщувався у панській возовні. Там, де сьогодні стоїть будівля Малієвецької лікарні. Була сонячна весняна погода. На пагорбі, де пізніше був збудований новий Будинок культури, грав військовий оркестр. Настрій був прекрасний, піднесений, святковий. Збиралися люди. Під час концерту мені здавалося, що стіни і сцена здригалися від величних мелодій у виконанні духового оркестру під керівництвом Ф.І. Вітковського*».

1937 рік… Сталінський терор досяг свого апогею. Ворогів народу шукали скрізь і всюди. Репресіям підлягали не тільки за класовою ознакою, а й за національною. Вітковські, у графі «національність» яких було позначено «поляк», крім того в колгосп не вступили, були одноосібниками, як і багато інших маліївчан, підлягали розкуркуленню. У сім'ї забрали все – хату, худобу, реманент, землю, а самих виселили з села. Францу Івановичу загрожував арешт. Парторг військової частини, в якій служив Франц Іванович, порадив йому тікати з Кам'янця, бо він підлягає арешту, як поляк і куркульський син. Франц дослухався поради цього мудрого чоловіка, який ще й допоміг йому вчасно звільнитися зі служби.

Повернувся в Маліївці, жити не було де, тулився в родичів, знайомих. Саме в цей передвоєний час в Маліївцях змінився голова колгоспу. На зміну 25-ти тисячнику Нельському М.П. обрали місцевого Василя Бурчака, котрий дуже хотів мати в колгоспі духовий оркестр. Він викликав Франца Вітковського і запропонував йому організувати сільський духовий оркестр, а взамін пообіцяв дати якусь хатину. Так і сталося, голова дотримав слова, Вітковського забезпечили житлом. У невеличкій старенькій хатині разом з дружиною Софією розпочали нове життя, народили та виховали двох синів Володимира і Вікентія, які, як і батько, стали музикантами.

Через деякий час колгосп виділив кошти комплект інструментів і Франца відрядив за ним у м. Ленінград. Привізши інструменти, він почав набирати охочих навчатися гри на духових інструментах, ретельно відбираючи найздібніших, перевіряючи слух і такт. До першого складу колгоспних музикантів ввійшли: баритон – Мельник

Франц, тенори – Мельник Іван, Каспров Михайло, труби– Куземський Олександр, Яковлєв Анатолій, Заяць Володимир, Шатковський Альбін і сам Франц Вітковський, альти – Гуцал Володимир, Загура Антон, Гуцал Михайло, Ороховський Альбін, баси–Герасімов Михайло, Ороховський Володимир, кларнет – Заєць Микола, барабан – Фрідман Шіка.

Розпочались заняття. Спочатку освоєння інструментів, вивчення нотної грамоти, далі виконання вправ, поступово – від найпростіших до складних. Колишній трубач Анатолій Яковлєв пригадував: «…*За півроку ми вже виступали на обласній олімпіаді в м. Кам'янці –Подільському. Неймовірно, але ми зайняли перше місце. Нам видали грошову премію та нотну бібліотеку*». Після тріумфального виступу на обласній олімпіаді Франца Вітковського запросили організувати оркестр в сусідньому Підлісному Мукарові.

У ті часи духовий оркестр обслуговував усі урочисті заходи, які відбувалися в селі: колгоспні збори, вибори, відзначення державних свят, шкільні випуски, ну і, звісно, сільські весілля. Окрім керівництва духовим оркестром Франц Іванович навчав підлітків Маліївців, Сприсівки, Підлісного Мукарова та інших сіл гри на баяні та акордеоні. Анатолій Яковлів, займаючись в оркестрі, паралельно брав уроки гри на акордеоні. Його донька Людмила пригадувала, як батько віртуозно виконував «Турецький марш» Моцарта, танго «Бризги шампанського», «Угорський танець» Брамса та ін.

У березні 1944 року, після звільнення нашого краю від нацистських загарбників, Вітковський Ф. разом з іншими односельчанами був мобілізований до армії. Там йому теж доручили керувати воєнним оркестром. Демобілізувавшись наприкінці 1945 року, повернувся вже в свою рідну хату, де народився і яку були забрали в родини під час розкуркулення. Влаштувався на роботу в місцевий санаторій на посаду музичного керівника, одночасно керував духовим оркестром на паперовій фабриці в с. Проскурівка.

У повоєнні роки Маліївецький санаторій «Світанок» виконував роль великого аматорського культурного центру. Тут діяли духовий оркестр, ансамбль акордеоністів-баяністів, струнний ансамбль, хор, танцювальний ансамбль, акробатична група, драматичний гурток, чоловічий вокальний квінтет тощо. Керував цим великим самодіяльним колективом Франц Іванович. Сам безпосередньо займався духовим оркестром, хором, вокальними групами, ансамблем баяністів. Танцювальним колективом керував Шатковський Володимир Антонович, струнним деякий час опікувався фронтовий товариш

головного лікаря санаторію С.А. Кшановського В.Г. Березір. Акробатів тренував А.М. Яковлів, драматичний гурток вів Броніслав Задорожний. Ансамбль баяністів діяв у складі: Вітковський Франц – керівник, Козярецький Іван, Вітковський Володимир, Юнь Антон, Яковлів Анатолій, Шатковський Володимир. Павловський Станіслав. Учасниками струнного оркестру були Заяць Володимир, Козярецький Іван, Яковлів Анатолій, Шатковський Володимир, Павловський Станіслав, вихованці санаторію.

У 50-х роках минулого століття до складу духового оркестру Маліївецького санаторію входили Курос Анатолій, Павловський Станіслав, Юнь Антон, Фурман Петро, Колісник Віктор, Козярецький Іван, Яковлів Анатолій, Тютюнник Юзик, Заяць Олексій, Шатковський Володимир, Мацаківський Василь, В'юн Микола, Колісник Євген, Кшановський Едуард. Незмінним керівником був Франц Вітковський. Цей оркестр неодноразово перемагав на обласних конкурсах духових оркестрів (1947, 1950, 1952 рр.). У репертуарі переважали музичні п'єси танцювально-розважального характеру – польки, вальси, танго, народні мелодії. Звісно виконували і серйозні твори – вальс з п'єси «Маскарад» А. Хачатуряна, «Серенаду» Шуберта, увертюру до популярної тоді оперети І. Дунаєвського «Біла акація» та ін. Саме цей

Духовий оркестр Маліївецького дитячого санаторію «Світанок» та його керівник Ф.І. Вітковський (у центрі). 1952 р

колектив виборов перемогу на обласному конкурсі духових оркестрів у м. Хмельницький і був нагороджений комплектом нових музичних інструментів.

Особливою популярнісю користувався вокальний квінтет у складі Юня Антона, В'юна Миколи, Козярецького Івана, Яковліва Анатолія, Шатковського Володимира. Тоді, в кінці 50-х, популярною була пісня М. Фрадкіна та В. Лазарєва «Берези». Ансамбль так майстерно її виконував, що на деякий час пісня стала хітом Маліївців.

Франц Іванович проводив велику роботу з музичного виховання населення: проводив музичні лекторії, зокрема, деякі з них були присвячені українській музиці, а саме: «Українська класична музика», «Українська радянська музика», «Українська народна пісня» тощо.

1974 року, у віці 69 років, через крововилив Ф.І. Вітковський відійшов у вічність. Талановитий музикант, педагог, який виховав десятки музикантів, справжніх духовиків, баяністів та акордеоністів, досі живе в пам'яті вдячних односельчан та мешканців навколишніх сіл. Коли б не складні політичні умови, хтозна як могла б склалася доля цього віртуоза – самоучки, можливо він став би відомим диригентом, виступав би на великих сценах. Життєва стежина повернулась саме так, його справу продовжили діти, учні...І це важливо – життя прожив недаремно…

Список використаних джерел:

1. Матеріали музею історії села Маліївців.
2. Матеріали поточного архіву Маліївецького дитячого санаторію «Світанок».
3. Матеріали домашнього архіву Людмили Миколаївни Анцут.

П.Д. Храпак, Н.І. Кордонська, Настя Храпак, *м. Хмельницький*

РОЗВИТОК ТА ВЗАЄМНЕ ЗБАГАЧЕННЯ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ НОВОУШИЦЬКОЇ ТА ДУНАЄВЕЦЬКОЇ ГРОМАД

На основі власних спогадів і вражень автори висвітлюють діяльність знаменитого творця музичного мистецтва Миколи Гуцола, який розпочинав творчий шлях із власноруч виготовленої сопілочки, зробив вагомий внесок у розвиток культури та мистецтва двох сусідніх громад. Дослідження присвячене 100-річчю від дня народження митця.

Ключові слова: Ушицький повіт, Михайло Патон, духовий оркестр, сопілкарі, дводенцівка, джоломига, Торонто, творчий вечір, Іван Пустовий, Микола Гуцол.

Як відомо, в колишній Ушицький повіт Подільської губернії входила не лише сучасна Новоушиччина, а й частина населених пунктів Дунаєвеччини, Ярмолинеччини, Віньковеччини та нинішньої Вінницької області. Відповідно поширювалися культурні та мистецькі зв'язки.

Ще за часів кріпосного права Ушиччина, як і інші регіони Поділля, славилась троїстими музиками, скрипалями, сопілкарями, духовими оркестрами. Жодне весілля в селі не обходилося без музики [6, с.209]. У спогадах «З подільської давнини», 1911 року надрукованих у Санкт-Петербурзькому журналі «Русская старина», протоієрей М.І. Ковальський, який проживав у Хребтієві в 1853 – 1858 рр, писав, що «наречений і наречена в суботу перед вінчанням, яке, звичайно, було в неділю, повинні були з'явитись до пана на поклон. З музиками і дружками вони входили у двір поміщика» [3]. Це були троїсті музики, до яких долучалися сопілкарі.

Як відомо, духові оркестри започатковано ще в кінці XVII – на початку XVIII ст. в армії. Поширення та розвиток духової музики в громадянському суспільстві пов'язані з армійськими колективами. Так, у Новій Ушиці в 1913 році квартирував 17-й Донський козацький полк. Ушицький повітовий предводитель дворянства Михайло Оскарович Патон очолював на той час повітовий Комітет опікунства про народну тверезість. Цьому комітету належали Новоушицький Народний дім з чайною та бібліотекою – читальнею. Працювала народна аудиторія на 250 місць. На народні читання щоразу залучалось не менше 200 чоловік, все це проходило під музику 17-го Донського козацького полку, єдиного на той час духового оркестру в повітовому місті Новій Ушиці [1].

У селах паралельно з троїстими музиками організовувалися і духові оркестри, які поповнювалися музикантами, звільненими в запас з армійських колективів. Досліджено, що в Хребтієві духовий оркестр діяв ще в період господарювання в повіті Михайла Патона (1898-1917рр.) [2], який проживав у Хребтіївському маєтку і сприяв становленню духового оркестру [7, с.39].

Особливого поширення духові оркестри набули в 50-х-70-х роках минулого століття. Якщо в селі в одну і ту ж неділю відбувалось два чи три весілля, господарі заздалегідь домовлялися і наймали духові оркестри з інших сіл. Без духового оркестру, у той період, весілля не уявлялось [5, с.76].

У створенні духових оркестрів є певна складність: потрібно закупити близько 20 духових інструментів, підібрати

молодіжний колектив, провести навчання. Такий колектив діяв, зазвичай, 20-30 років, а то й менше із-за міграції та вікового фактору оркестрантів.

У селі Слобідка тодішнього Новоушицького району, наприклад, в 1950 році місцевий колгосп закупив музичні духові інструменти, організував навчання музикантів. Оркестр очолив Кушнір Іван Михайлович, який під час строкової служби грав у воєнному оркестрі на баритоні. Цей колектив був досить відомим, грав на весіллях та в свята не лише в селі, його запрошували на урочисті заходи, що проводились у Новоушицькому, Дунаєвецькому, Віньковецькому та інших районах Хмельниччини. Цей оркестр діяв більше 20 років. У Слобідці пам'ятають віртуозну гру скрипаля Якова Чорноконя, сопілкарів Івана Васильовича та Івана Макаровича Московчуків, інших аматорів музичного мистецтва.

Цікаво, що в селі Іванківці ще з 60-х років пам'ятають сопілкаря дідуся Івана Шендерука, гру якого в той час транслювали по місцевому радіо [11]. Варто відзначити, що у той час, як і раніше, гра на сопілці була надзвичайно поширеною і серед молоді. Хлопчики шкільного віку самі виготовляли сопілочки для себе і молодших братів. Гра на сопілці є надзвичайно мелодійною, природною, подобається слухачам, нею захоплюються і висококваліфіковані фахівці-музиканти.

Відомий на Поділлі, в Україні та за її межами композитор, поет-пісняр, аранжувальник, музикант Іван Тимофійович Пустовий, родом з Віньківців, грає більше як на 30 музичних інструментах, а на концертах обов'язково включає в програму гру на сопілці. У нього є різні типи сопілок, у тому числі подвійна сопілка – джоломига. Таку сопілку ще називають дводенцівкою. Мелодія зачаровує слухачів.

Авторські та народні мелодії Іван Тимофійович виконував на сцені обласного драматичного театру імені М.П.Старицького 2018 року під час концерту, присвяченого 80-річчю утворення Хмельницької області. На цей концерт були запрошені делегації з усіх районів і саме тут представником Хмельницької облдержадміністрації було оголошено, що Івана Тимофійовича Пустового визнано «Людиною року – 2017» у номінації «Кращий композитор» [4, с.5].

На творчому вечорі поетеси-піснярки Ніни Кордонської «Народилася пісня із мрії», що проходив 9 грудня 2018 року в Хмельницькому міському будинку культури, хмельницька співачка Наталя Каськова виконала пісню «Русалонька» на слова Ніни Іванівни та музику Івана Тимофійовича, в аранжуванні якої звучала жива гра

сопілки [4, с.132], а в 2019 році цю пісню Наталя Каськова заспівала на фестивалі української пісні у місті Торонто (Канада) [4, с.142]. Пісня сподобалась слухачам. Вони підходили аж до сцени, вслухалися в мелодію сопілочки. Виконання та аранжування пісні високо оцінені організаторами фестивалю [9].

Бурхливими оплесками схвалили гру Івана Тимофійовича на подвійній сопілці на другому творчому вечорі – презентації книги Н. Кордонської та І. Пустового «Пісні Подільського краю», що проходив 15 грудня 2019 року в Хмельницькому міському будинку культури.

Але повернемося до духової музики, творця музичного мистецтва Миколи Гуцола, який розпочинав творчий шлях із сопілочки [10] і залишив вагомий слід у розвитку культури та мистецтва Новоушицької та Дунаєвецької громад.

Він народився 100 років тому, 22 квітня 1922 р., у селі Мала Стружка Новоушицького району. З дитинства грав на сопілці з десятьма пальцевими отворами, яку сам змайстрував. Захоплювався мелодіями народних пісень. Музичної грамоти навчався самостійно.

Новоушичани та дунаївчани пам'ятають Миколу Михайловича як керівника прославлених у 60-70-ті роки минулого століття духових оркестрів Новоушицького та Дунаєвецького районних будинків культури.

Наталя Каськова, поет-пісняр Ніна Кордонська, композитор Іван Пустовий на творчому вечорі «Народилася пісня із мрії»

Його талант Миколи Михайловича музиканта, викладача музики, диригента, автора музичних творів яскраво проявився у повоєнні роки, коли він почав навчати молодь гри на баяні. У 60-ті роки він вже керував духовими оркестрами в Новоушицькій середній школі, технікумі. Навчав оркестрантів у селах Браїлівка, Івашківці, Антонівка. Розробляв партитури для інструментів. У репертуарі оркестрів – до 100 творів, серед яких звучала і класична музика, і мелодії українських народних пісень, і авторська музика митця. Найбільш популярною із авторських творів була «Полька-подолянка». За цей музичний твір Микола Михайлович був нагороджений дипломом на фестивалі молоді Хмельницької області у травні 1957 року. Оркестр запрошували на святкування єврейські сім'ї, оскільки він майстерно виконував мелодії єврейських пісень. Школу М. Гуцола пройшли більше 200 музикантів. Вже будучи досвідченим музикантом і керівником декількох оркестрів, заочно навчався в Житомирському музичному училищі [10].

На конкурсі в Києві 1964 року оркестр Новоушицького районного будинку культури під його керівництвом виконав марш з опери Дж. Верді «Аїда» і отримав І місце. Колективу за творчі здобутки було присвоєно звання народного оркестру.

І ось нове випробування – Миколу Михайловича запрошують очолити оркестр Дунаєвецької суконної фабрики. Оскільки той час на підприємствах посад керівника оркестру, художника не було, але була необхідність, бажання працівників та адміністрації розвивати художню самодіяльність, мистецтво, тому на фабриці Миколу Михайловича оформили старшим вагарем [12]. Тут у нагоді стають його організаторські та творчі здібності, особливо в керівництві хором, злагодженні оркестру та хору. Наполеглива праця увінчалась

Микола Гуцол. 1964 р.

успіхом – творчий колектив оркестр-хор теж отримав звання народного, став відомим на Поділлі та в Україні.

Знання та набутий досвід Микола Михайлович знадобився і в Новоушицькому районному будинку культури, і технікумі механізації сільського господарства.

У сімейному архіві Галини Миколаївни Гуцол – Шелудько, дочки Миколи Михайловича, й досі зберігаються грамоти, дипломи, світлини, плакати того часу. Серед них – Почесна грамота Міністерства культури Української РСР (1959), Диплом першого ступеня Хмельницького обласного управління культури (1964), Почесна грамота бюро обласного комітету КП України та виконкому Хмельницької обласної Ради (1964). 1967 року Хмельницьке обласне управління культури нагородило Гуцола Миколу Михайловича Грамотою як керівника духового оркестру Дунаєвецького районного будинку культури. Новоушицький технікум механізації сільського господарства нагородив Миколу Михайловича Почесною грамотою 1970 року, новоушицький районний відділ освіти, який на той час очолював Іван Семенович Кордонський – Почесною грамотою як керівника гуртка духових інструментів Будинку піонерів та на честь 50-річчя від дня його народження (1972).

У ході дослідження ми познайомились з Анатолієм Олександровичем Юрчишиним, який грав на тромбоні в оркестрі суконної фабрики під керівництвом Миколи Гуцола (1969 – 1971 рр). Він захоплено розповів про учасників оркестру: Володимира Зелінського (труба), Федора Федорова (кларнет), Володимира Каспрука (кларнет), Василя Августінова (труба), Миколу Ковальчука (баритон), Леоніда Кухаря (баритон), Петра Слободяна (барабан) та інших, і що керівник оркестру грав на баритоні. Оркестр грав на районних урочистих заходах, на танцювальному майданчику. Анатолій Олександрович додає: «Керівник оркестру – висококваліфікований музикант, добродушний, але любив дисципліну. Ми також старались, нотували партитури, відпрацьовували їх на репетиціях. Духовий оркестр – колектив виконавців, без дисципліни тут аж ніяк не обійтись».

Тут варто відзначити викладацьку майстерність Миколи Гуцола. Він вміло розвивав ініціативу, творчі здібності оркестрантів, які, у свою чергу, нині виховують молоде покоління музикантів. Свідченням цього є Анатолій Юрчишин, який нині працює викладачем музики в Дунаєвецькій школі мистецтв, гідно продовжує справу легендарного митця.

Список використаних джерел:

1. Державний архів Хмельницької області. Ф. 494. Оп.1. Спр. 1 Отчет Ушицкого уездного комитета Попечительства о народной трезвости за 1913 год. 3 арк.
2. Там само. Ф. 227. Оп. 1. Спр. 6676 Формулярные списки губернатора за 1909 г. 524 арк. Формулярный список о службе Ушицкого Уездного Предводителя Дворянства, отставного полковника Михаила Оскаровича Патона (арк. 521-524).
3. Ковальський М.І. З подільської давнини // Русская старина. – Санкт-Петербург, 1911. Т. 148, розд. V, с. 229 – 542.
4. Кордонська Н., Пустовий І. Пісні Подільського краю: збірка авторських пісень (нотне видання). Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2019. 148 с.
5. Храпак П.Д. Михайло Оскарович Патон: державник, господар, меценат: монографія. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2021. 212 с.: іл.
6. Храпак П.Д. Хребтіїв: старовинне подільське село на лівому березі середнього Дністра. Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2018. 284 с.
7. Храпак П. Михайло Патон: сторінки життя в селі Хребтієві на Поділлі // Наука і суспільство: журнал. 2021. № 11-12. С. 36 – 42.
8. Храпак Т., Храпак Н. Оркестри Новоушиччини // Наддністрянська правда. 2020. 16 лип. (№ 28).
9. Спогади хмельницької співачки Наталії Каськової та відеофільму з фестивалю української пісні в м.Торонто. 2019 р.
10. Спогади Гуцол-Шелудько Галини Миколаївни, дочки Миколи Михайловича Гуцола. 2020 р.
11. Спогади жителя села Іванківці Хребтіївські Михайла Кирика. 1975 р.
12. З архіву Дунаєвецької суконної фабрики: зарплата, допоміжні виробництва.

Л. М. Статкевич, *м. Дунаївці*

«МУЗИКА – ЗОРЯ В ЙОГО ДОЛІ»

Люди з вдячністю згадують тих, хто своїм життям і працею залишив добрий слід у нашій пам'яті. Учителі займають особливе місце в житті кожної людини. Перша вчителька, викладач улюбленого предмету, директор школи, як уособлення знань, справедливості, приклад для наслідування. Таким був Микола Мар'янович Статкевич, який понад 28 років очолював Дунаєвецьку дитячу школу мистецтв.

Він народився 24 червня 1945 року в сім'ї колгоспників села Грим'ячка Віньковецького району Хмельницької області. Тут в 1951 році пішов у перший клас місцевої школи.

1953 року в село привезли оркестр духових інструментів, з армії повернувся додому Яремчик Євген Миколайович – військовий музикант і став навчати гри на духових інструментах юнаків 15-16 років. А 9-ти річний Коля ходив попід клубом, ставав на камінець, щоб

побачити у вікно, що там відбувається і слухати, як грають. Нарешті вчитель запримітив цікавого спостерігача і взяв його теж в оркестр. Так відбулося перше знайомство з музикою.

Миколка ходив до школи, допомагав батькам по господарству, пас корову, а ввечері сідав на поріг чи на призьбу і грав на гармошці. Її він купив за гроші, які сам заробив на колгоспному тоці. Була велика цікавість до музики, хоча в родині не було великих музикантів, правда дядьки Петро і Франц грали на інструментах, були сільськими музиками.

1954 року в складі оркестру Микола брав участь в обласному фестивалі у м. Хмельницькому. 1955 –го знову участь у фестивалі.

Після закінчення середньої школи в 1961 році вступив до Новоушицького технікуму сільського господарства, але, мабуть, доля чи якась друга сила говорила, ні бути тобі музикантом! Бо не пройшовши по конкурсу залишився в рідному селі. Під новий 1962 рік прийняли Миколу на перший курс в Кам'янець-Подільське культосвітнє училище на відділ духових інструментів. Вчився наполегливо і зимову сесію здав разом з однокурсниками на відмінно.

У студентські роки, коли проходив практику в с. Нігин Кам'янець-Подільського району, разом з групою однокурсників провели вечір для молоді, про який повідомила районна газета [6].

Микола Мар'янович Статкевич

1964 року студент у складі духового оркестру Новоушицького будинку культури брав участь у Республіканському фестивалі творчості, на якому розпочинала свою сольну кар'єру Софія Ротару.

Молодість. Студентські роки в мальовничому місті над річкою Смотрич. Тут доля подарувала Миколі щирих друзів і зустріч з тією єдиною і коханою Оленою, яка також навчалась в училищі на бібліотечному відділенні. У їх серцях розгорілося полум'я щирого почуття. 1963 року

Олену направляють на роботу в с. Бокиївка Волочиського району завідувати сільською бібліотекою. Микола ж продовжував навчатись. Відстань між закоханими не стала перешкодою. При кожній нагоді Микола приїздив у гості до Оленки.

З серпня 1965 року доля тісно пов'язала Миколу з містом Дунаївці – 17 серпня його прийняли на посаду керівника духового оркестру районного будинку культури. Так розпочалась трудова діяльність. У жовтні 1965 року Микола з Оленою одружились.

Олена Опанасівна Царук-Статкевич

А потім була служба в армії. І знову музика, концерти, фестивалі, огляди, конкурси паралельно з основною службою. Цю яскраву сторінку біографії Миколи засвідчують численні дипломи, грамоти.

1968 року, закінчивши армійську службу, Микола забирає дружину з Бокіївки до Дунаївців. Щирі, привітні, доброзичливі, виховані Микола Мар'янович та Олена Опанасівна знайшли тут щирих друзів, добрих сусідів, колег.

3 вересня 1968 року Микола Мар'янович стає викладачем Дунаєвецької дитячої музичної школи, а Олена Опанасівна методистом Дунаєвецької районної бібліотеки.

В 1969 році в молодого подружжя народився первісток – син Віталій. А 1973 році приємною подією для родини стало народження донечки Людмили.

Працюючи на посаді керівника самодіяльного народного оркестру духових інструментів районного Будинку культури, Микола Мар'янович разом з оркестром брав участь в обласних та республіканських фестивалях, конкурсах. Про це свідчить нагороди – подяки, грамоти, дипломи:

1967 рік – духовому оркестру присвоєне звання «Народний духовий оркестр» і нагороджено Золотою медаллю;

1970, 1971 – колектив нагороджено Дипломом 1-го ступеня;

1972 – лауреат фестивалю самодіяльного мистецтва УРСР;

1973 – Диплом- 1-го ст. і Велика срібна медаль;

1973 – колектив за участь в обласному святі музики і нагороджений Дипломом 1-го ступеня;

1974 – колектив дав сольний концерт в районному Будинку культури;

1983-1985 – лауреат Всесоюзного огляду самодіяльної художньої творчості;

30 березня 1984 року – святковий концерт, присвячений 40-річчю визволення Дунаєвеччини від німецько-фашистських загарбників;

Березень 1985 року – творчий звіт колективів художньої самодіяльності Дунаєвецького району, присвячений 40-річчю Перемоги у Другій світовій війні;

Березень 1986 року – обласне фольклорне свято «Подільські вечорниці»;

80-ті – участь колективу в телевізійні програмі «Сонячні кларнети», ансамблю «Троїсті музики» під керівництвом М. Статкевича в зйомках художнього фільму «Циганка Аза»;

Колектив брав участь у третьому Республіканському святі народної творчості.

Дунаєвецький народний оркестр духових інструментів

«*Високою майстерністю виконання радує самодіяльний народний духовий оркестр Дунаєвецького РБК*», – відзначала в газета «Радянське Поділля» 17 січня 1970 року участь оркестру під керівництвом М. Статкевича в обласному фестивалі-конкурсі [3].

Працював Микола Статкевич і як педагог, і на громадських засадах керівник оркестру духових інструментів, організовував концерти в місті та селах району.

У січні 1971 року Миколу Мар'яновича призначають директором Дунаєвецької дитячої музичної школи, а 1975 року він вступає на заочне відділення Київського інституту культури і згодом отримує диплом про вищу освіту.

За часи директорування Миколи Мар'яновича школа оновлювалася, зростав контингент учнів та викладачів. На початку 80-х років в школі вже навчалося більше 400 дітей. Покращувалась матеріальна база школи, були придбані музичні інструменти, активніше почала поповнюватись шкільна бібліотека. У 70-80 роки учні школи регулярно брали участь і перемагали в обласних конкурсах юних виконавців. З'явились перші випускники, які згодом закінчили консерваторії. Із збільшенням учнівського контингенту, відкрились філіали школи в різних селах району [4;5;10].

На початку 90-х років в школі відкрилися нові класи – декоративно-прикладного та образотворчого мистецтва, хореографії, сольного співу і 1995 року вона отримала надали статус школи мистецтв. Школа змінила декілька приміщень. Саме завдячуючи Статкевичу М.М. влітку 1998 року школа отримала постійне приміщення. Чимало учнів – послідовників Миколи Мар'яновича стали професійними музикантами, працюють у духових оркестрах Збройних сил України, у закладах освіти і культури.

Микола Мар'янович – особистість надзвичайно творча і обдарована, з тонким почуттям гумору та енциклопедичними знаннями. Він був поціновувачем творчості видатного композитора Дунаєвеччини Владислава Івановича Заремби, збирав матеріали про життя і діяльність композитора на Поділлі, в Україні, 14 червня 1983 року в районній газеті «Ленінським шляхом» опублікував статтю «Й досі лунають його мелодії», приурочену 150-річчю від дня народження Владислава Заремби.

У січні 1989 року Указом президії Верховної Ради Української РСР Миколу Мар'яновича було нагороджено «Почесною грамотою»

за активну участь у розвитку художньої самодіяльності, організації проведення третього Республіканського свята народної творчості.

Маючи глибокі знання з гармонії, музичної форми, Микола Статкевич об'єднував навколо себе талановитих людей. Йому належить ідея створення естрадного оркестру, до якого ввійшли учасники художньої самодіяльності районного Будинку культури, музиканти-професіонали музичної школи, району, кіномережі, просто любителі естрадного жанру, заявили про себе на повний голос. У березні 1989 року естрадний оркестр дебютував з чудовим концертом, а солістом був Микола Гловінський [7].

1995 року побачила світ книга «Культура Хмельниччини», автором якої став начальник обласного управління культури Петро Якович Слободянюк. На її сторінках є інформація про відомих працівників культури Дунаєвеччини: Д.В. Шевчука, завідуючого районного відділу культури, М. М. Статкевича, директора ДМШ, соліст – вокаліста Ф. Б. Чешньовського, директора ЦБС Т. К. Прокопчук, директора РБК М. Б. Гловінського та ін. [9]. «Це митець, який вміє керувати собою, творчим процесом, своїми учнями – і не дивно, що в ньому геніально поєднався талант педагога і мудрого керівника навчального закладу, про якого з повагою відгукуються його сучасники», – так про Миколу Мар'яновича сказав Петро Якович Слободянюк 1997 року під час презентації книги

Своєю невтомною працею, наполегливістю, чуйним ставленням до людей Микола Мар'янович заслужив повагу, шанування і довір'я працівників культури області. Працюючи на посадах керівника духового оркестру Дунаєвецького районного Будинку культури, викладача і директора Дитячої школи мистецтв уесь запал своєї невтомної душі, енергію, творчу наснагу і сили віддавав естетичному вихованню дітей, популяризації музичного мистецтва, духовному зростанню народу, його культурно-національному відродженню. У цій його прекрасній подвижницькій місії поєдналося все – талант керівника, організатора, музиканта, досвідченого педагога [12].

Життя Миколи Мар'яновича Статкевича обірвалось у повному розквіті сил і творчих планів. Тяжкої, неповторної втрати зазнали дружина, діти та онуки. Із болем у серці ми визнаємо, що вже ніколи не отримаємо його поради, не почуємо влучних жартів… Йому навіки буде 53. Помер Статкевич Микола Мар'янович 30 травня 1999 року [8].

Світлій пам'яті Миколи Мар'яновича Статкевича відома поетеса Дунаєвеччини Анна Браверман присвятила вірш [1;2].

Пішов Подільський сокіл із життя,
Залишив нам поля безкраї.
Шум водоспадів і лісів,
Пташиний спів в зеленім гаї.
Він музику любив понад усе
Й служив їй вірно до останку,
Запалом юних надихав
І мирний день вітав щоранку.
Був правдолюбом на землі
І словом Божим дорожив.
Щасливим у житті є той,
Хто поруч з ним творив і жив,
Сьогодні згадують усі
Його високу людяність безмежну,
Відкрите серце золоте,
Уміння бути незалежним.
А він в усьому був взірцем
На цій землі святій і грішній.
Тому і втрата ця для нас
Така велика і невтішна.
Природу тонко розумів,
Любив квітучі липи і каштани.
Не відав, що через роки,
Весняний день останнім стане.
Промінням серця завжди грав
І совісті ставав мірилом.
На згадку школі залишив
Для соколят музичні крила.
Природа-мати не завжди
Таких людей нам посилає.
Ми розумієм, що вони
На крилах білий світ тримають.
Коли Подільський Сокіл наш
В духмяні впав обійми травня.
Відразу день змінила ніч
І хор пташиний стих зарання.
Прощальний жест послав усім
І опинився за межею.
У небо Соколом злетів
І попрощався із землею.
Вразливе чуйне серце мав,
Чудовий батько й чоловік
Запам'ятається таким,
Вкарбується в серця навік.
Жариною живою спалахне
У пам'яті дітей, онуків.
У шумі водоспадів оживуть
Його мелодії чарівні звуки.
Рве серце й душу музика сумна,
Тужливі ритми розсіває.
Його остання у житті весна
Обірваним акордом завмирає.
З команди вибув музикант
І залишив музичну ліру
Серця навіки збережуть
Його Любов, Надію й Віру.
Усім серцям наперекір
Незримо буде він присутній.
Його назавжди впише час
В прийдешній день, майбутній.

Список використаної літератури:

1. Браверман А. М. Мовою серця. Дунаївці 2000. 136 с.
2. Її. Світлій пам'яті Миколи Мар'яновича Статкевича // Дунаєвецький вісник. 1999. 10 черв.(№39). С.4.
3. Кононенко М. Талантів багато // Радянське Поділля. 1970. 17 січ. С.4.
4. Краєвська М. Ми музиканти, музиканти… // Ленінським шляхом». 1980. 29 квіт. С. 4.
5. Кудринецький Г. Спасибі, музико, тобі // Ленінським шляхом. 1987. 2 лип. С.4.
6. Кушнір В. З ініціативи практикантів // Прапор Жовтня. 1964.18 лют. С. 4.
7. На культосвітній ниві // Ленінським шляхом» 1989.13 квіт.(№45). С. 4.

8. Пам'яті товариша // Дунаєвецький вісник.1999. 3 черв.(№37). С. 4.
9. Слободянюк П. Я. Культура Хмельниччини. Хмельницький: Поділля, 1995.332 с.:іл.
10. Статкевич М. У нашій музичній // Ленінським шляхом 1978.15 груд.(№148). С. 4.
11. Його. Й досі лунають його мелодії // Ленінським шляхом. 1983. 14 черв. (№70). С. 3.
12. Його. Музика і життя невіддільні /Дунаєвецький вісник.1998.1 жовт.(№75). С. 1

В.С. Прокопчук, *м. Дунаївці*

БЛИЩАНІВСЬКИЙ ХОР 1950-х РОКІВ

Це був листопад – грудень 1953 – січень 1954 року. В країні після смерті Й. Сталіна почалися помітні переміни. Ослаб податковий тиск. Держава зміцнювала колгоспи, а отже – й села. Михайлівсьно-блищанівському колгоспові імені Сталіна повезло на голову. Микита Миколайович Кислоокий змінив не тільки обличчя господарства (з'явились алея тополь і яблунь вздовж дороги з Михайлівки до Слобідки Рахнівської, нові автомашини і трактори, впроваджувалися передові агротехнічні прийоми, колектив став учасником ВДНГ і т.п.), а й стиль взаємин: при дотриманні високої трудової дисципліни домінувала увага до людини, до молодих кадрів, їх навчання. Люди

побачили позитивні зміни, відчули перспективу. Все це окрилювало, міняло стосунки, підвищувало градус суспільного настрою.

У цих умовах велася підготовка до відзначення 300-річчя Переяславської ради. Звичайно, під лозунгом добровільного і давноочікуваного возз'єднання двох братніх народів – України і Росії. Саме тоді в Блищанівці почались репетиції сільського хору до його участі у великому святковому концерті в м. Києві. Хор мав представляти область, тоді ще Кам'янець-Подільську. Чому вибір впав на Блищанівку? Може тому, що в Блищанівській семирічній школі працював тоді відомий організатор кількох хорів учитель Василь Іванович Ірчишен. Але об'єктивною причиною швидше всього була участь жителів Блищанівки і Михайлівки в блищанівському церковному хорі, який крізь століття і покоління виробив у них витончений музичний слух, прекрасну голосову артикуляцію і диференціацію, власне – «виспівав» село. Вже з осені 1953 року в блищанівському клубі, який, здається, ще й не мав дерев'яної підлоги, розпочалися регулярні репетиції.

Хором керував Василь Іванович, область, а може район, дали баяніста. Постійно приїжджав з Проскурова вже тоді відомий хореограф і режисер, згодом заслужений працівник культури Української РСР Юрій Іванович Кузьменко. Були закріплені ще кілька незнайомих осіб. Час від часу на репетиціях бували керівники з області, району, голова колгоспу і сільради. Сидів постійно там і я, адже для села то була значна подія, а крім того в хорі співали мама, сестра Олена, стрий Василь і стрийна Ксеня, сусіди, односельці.

Дивлюсь на пожовтілу фотографію і з віддалі майже 70 років намагаюсь відтворити дорогі мені імена. Ось у центрі сидять чотири відповідальні за підготовку хору. Двох знаю точно-мій учитель по Блищанівській семирічній і Рахнівській середній школах, він же й хормейстер В. І. Ірчишен та Ю. І. Кузьменко, з яким пізніше мав різні службові контакти. Знайомі обличчя й двох інших. Але хто вони, як звались? Хіба мені дев'ятирічному було тоді до них. Я сидів з розкритим ротом і ловив звуки баяна, якого побачив уперше, спостерігав за ходом репетицій, разом з хористами вивчав тексти пісень, ставав учасником дійства, коли крізь шумливу какофонію звуків поступово проступала мелодія, а багатоголосся зливалося у милозвучний хор.

У першому ряду сидять жінки Ніна М'ялковська, Зоя Ірчишена – дружина хормейстра, Марія Боднар, завідуюча сільською

бібліотекою, Ганна Гавщук, Ніна Прокопчук, а далі, після керівників – Ганна Стадник, Євгена Файчук, Люба Савчук, Ольга Боднар та Марія Грищук. У другому, теж жіночому – Ольга Рибак, Люба Боднар, сестра мого шкільного товариша Василя, Зіна Цвітун, Марія Лисак, Ксеня Мельник – Кернична, Ганна Лисак, Ксеня Пурак, Надія Цвітун, Віра Тодораш, Надія Залецька, Ганна Кожух, Ліда Цвітун. Третій і останній жіночий ряд зайняло старше покоління, в основному – церковні хористи. Вони відрізняються від молодших ще й одягом: дівчата та молоді жінки – у віночках з різнокольоровими стрічками, старші – у хустках, здебільшого чорних. Але всі вони у традиційній старовинній суто блищанівсько-михайлівській святошно-парадній формі: вишитих квітами блузах і безрукавках, широких кольорових спідницях, оздоблених барвистими стрічками. Правда, біля них фотограф поставив двох молодиць – Надію Лисак і Марію Грищук. А далі – найстарша серед жінок Тодоська Лисак, наступна – моя мама Емілія Прокопчук, Ганна Гончарук-Прокопчук, стрийна Ксеня Прокопчук, Ксеня Блажійчук, Тетяна Цвітун, Катерина Боднар, Ганна Морозовська, Катерина Мельник, Ксеня Чекалюк. У верхньому ряду у вишитих сорочках і сірих смушкових шапках – чоловіки: Арсен Чекалюк, перший повоєнний голова блищанівського колгоспу, Яків Заєць, Степан Цюняк, Яків Грищук, Василь Петров, Олександр Ткачук, стрий Василь Прокопчук з пов'язкою на лівому оці, відміткою надавньої війни, Яків Пурак, Казимир М'ялковський, Степан Манчук, Григорій Блажійчук, Василь Боднар, Василь Цвітун і зав. блищанівським клубом Володимир Котюк. Ось вони 48 блищанівських хористів – 34 жінки і 14 чоловіків. Думаю, що не всі учасники хору попали до знімка. Приміром, відсутня на ньому й моя сестра Олена, яка вчилася тоді в Кам'янець-Подільській сільськогосподарській школі, приїжджала на вихідні, включалася в роботу хору, виступала в різних місцях – у Дунаївцях, Хмельницькому. І хоч чоловіків значно менше, зате голоси які! Чого тільки вартий баритон стрия Василя. Пригадую, у церкві та хорі його голос вирізнявся і силою, і тембром. Він, маючи гарний музичний слух, умів у слушний час підвищити чи понизити голосове звучання, надати співанці несподіваної окраски.

Ще й досі дзвенять у вухах ті пісні. «Ой, летіла горлиця через сад, гей!», – заспівували перші голоси. І тут включались чоловіки: «Розпустила пір'ячко на весь сад, гей, на весь сад!». Керівник хору руками подавав звичні сигнали, коли і кому включатися у спів, посилити чи

приглушити звучання й вимагав: «Енергійніше!». Серед народних жартівливих пісень, які виконував хор і нерідко й досі наспівую я, згадуючи далекі 50-ті – «Гуляв чумак на риночку», «Ой ти, гарний Семене», «Кину кужіль на полицю», «За городом качки пливуть». Протяжно і тужливо і в той же час барвисто звучала українська народна пісня «Летить галка через балку». Не знаю, як тоді до репертуару могла потрапити пісня «Чуєш, брате мій», авторство якої належить двом братам Лепким : Богдан 1910 року написав вірша, а Левномузику. Пісню співали українці-патріоти в роки Першої світової, а згодом вона стала своєрідною прощальною для українських емігрантів, доля яких погнала у далекі краї. Мабуть, організатори хору про те не знали, адже пісня ще й донедавна вважалася народною. Звучала вона настільки тужливо, що не залишала байдужими ні хористів, ні слухачів, яких з кожною репетицією все прибавлялося, у першу чергу – за рахунок дітей самих хористів. Мені було жаль отих бідних журавлів, змушених відлітати в якийсь вирій, жалібно прощаючись з рідним краєм. Бо вони натерли крила і, як співалося у пісні, мали десь там померти. Якось непомітно і хід репетицій, і самі пісні з їх вражаючими словами і музикою, атмосфера спілкування засівали дитячу свідомість, дитячі душі зерном любові до рідного краю, до свого народу. Репертуар хору налічував більше десятка пісень. Були величальні, були й ідейні – без цього репертуар не міг бути затвердженим. Урочисто-піднесено звучала «Ой чого ти, земле, молодіти стала». Але переважала все-таки народна пісня, адже хор то – з народу, із самого простого віддаленого від центру села, в основному з колгоспників, яких голова М.М. Кислоокий не тільки відпускав на репетиції та виступи, а й усіляко підтримував. Завершувала програму пісня про Україну, про могутній Дніпро. Десь під кінець, на словах «любимо тебе, як батьки любили, наша ти слава й весна», учасники концерту піднімались, і, підспівуючи хору, цілком щиро демонстрували свою любов до рідної України.

Пройшли роки, відлетіла у засвіт більшість хористів. 2016 року з допомогою моєї ровесниці з Блищанівки Зіни Трончук та колишньої хористки Ксені Пурак порахували: із 48 учасників хору на той час ще жили восьмеро: Ганна Гавщук, Любов Савчук-Сохатюк, Ксеня Кернична, Ксеня Пурак, Надія Федоришена-Цвітун, Ліда Цвітун, Надія Лисак, Василь Петров (мешкає в с. Воробіївка). На 1 вересня 2022 року залишилося тільки троє. Не має і керівника хору незабутнього

Василя Івановича Ірчишеного. Але пам'ять про те покоління не згасла. Не зник безслідно і їх талант – витончений слух, відшліфовані голоси, він переплавився у могуть голосів наступників – дітей, онуків, правнуків. Правда, все рідше звучить нині в селі співанка, здебільшого – у церкві, у дні Великодні та Різдв'яні, на Матку Божу та Михайла – храмові свята Блищанівки і Михайлівки, які й досі єднають жителів близьких долею двох сіл.

М.В. Семенюк, *с. Велика Кужелева*

НАРОДНИЙ АМАТОРСЬКИЙ ФОЛЬКЛОРНИЙ КОЛЕКТИВ «КРУЖІЛЬ»

Витоки колективу «Кружіль» тягнуться з часів хор – ланки жінок з Великої Кужелеви, яка брала участь у районних та обласних оглядах художньої самодіяльності. Але час невпинно біжить, люди відходять у засвіти і разом з ними губиться ота наша етнічна манера виконання української пісні, губляться наші традиції, забуваються обряди, все те, чим відрізняється український народ.

Над відтворенням цих забутих витоків продовжує працювати колектив «Кружіль», який функціонує понад 10 років. За цей час його склад мінявся, але незмінним керівником є Марія Всеволодівна Семенюк. У колективі 9 учасників, всі вони ініціативні, творчі, закохані в українську пісню люди.

Гордістю колективу є люди, віддані справі. Євгену Степанівну (1936 р.н.) Севастьянову ми називали невичерпною, бездонною криницею народної пісні. Співала в хор-ланці, у церковному хорі. У колективі з першого дня заснування і до останнього дня свого життя.

Перженіца Марія Василівна (1938 р.н.) – душа колективу. «Наш цінний антикваріат» – так ласкаво ми її величаєм. На жаль, останнім часом не співає за станом здоров'я та з огляду на поважний вік, але Марія Василівна приходить на репетиції, дає поради, згадує слова і мотиви забутих старовинних пісень.

Матвеєва Галина Анатоліївна (1967 р.н.) – наш незмінний соловейко, золотий перший голос колективу, виводчиця. Весела та компанійська.

Дубчак Людмила Михайлівна (1960 р.н.) – гордість колективу, багатодітна мама, виховала 5 синів, має багато онуків, але знаходить час для пісні. Жодної репетиції, жодного конкурсу не пропустила.

Лаба Галина Антонівна (1960 р.н.) – чарівна жінка, хороша подруга, прекрасний медичний працівник, її люблять і поважають люди. У колективі співає з дня заснування.

Романюк Віра Михайлівна (1985 р.н.) – жінка-свято, завжди усміхнена, готова прийти на допомогу, має невичерпний запас енергії і безмежно закохана в українську пісню.

Блажеєва Лілія Вікторівна (1985 р.н.) – молодий учасник нашого колективу, але знаючий і вміючий. Добра людина, чудова мама, надійна подруга.

Гаврілова Людмила Тимофіївна (1974 р.н.) – молодий учасник колективу, але людина, яка любить пісню, цінує дружбу і завжди готова підставити надійне плече від допомоги.

Незмінний керівник колективу «Кружіль» Марія Всеволодівна Семенюк (1956 р.н.). Сильна особистість, неперевершений організатор, надталановита жінка. Об'єднала навколо себе людей і вміло зв'язала їх піснями. То є важлива справа, яку Марія Всеволодівна не просто тримає у своїх руках, а ще й розвиває та досягає висот.

Репертуар фольклорного колективу – це старовинні українські народні пісні ліричного, жартівливого змісту, календарно-обрядові пісні, родинно-обрядові. Але найбільша робота проводиться по запису і відтворенню старовинних обрядів – «Обряд випікання короваю», «Обряд заплітання першої коси», «Обряд обжинок», «Обряд сплітання вінка», «Обряд Святого вечора», «Обряд хрестин».

2017 року колектив брав участь в обласному фестивалі «Проскурівські смаколики», на якому представив старовинний обряд випікання короваю, за що одержав диплом і грошову винагороду.

Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара» спільно з угорськими та французькими партнерами реалізує проект «Поліфонія» в рамках проекту «Креативна Європа» за підтримки Європейського Союзу. 30 жовтня 2017 року Великокужелівський клуб відвідали представники центру, які проводили запис українських народних пісень, колядок та щедрівок, обрядові пісні та обряд випікання короваю у виконанні фольклорного колективу «Кружіль».

У листопаді проводився запис колективу «Кружіль» обласним телебачення «Поділля Центр», на основі якого було показано три передачі з участі колективу.

2018 року фольклорний колектив «Кружіль» отримав почесне звання «Народний аматорський колектив».

16 січня 2019 року брав участь у всеукраїнському Різдвяному етнофестивалі «Дар днесь пребагатий», запровадженому громадською організацією «Відродження традицій Поділля». 20 травня 2019 року «Кружіль» став учасником «Семінару – практикуму з науково – виконавської реконструкції традиційної культури Поділля», де представив обряд «Заплітання першої коси» і гаївки. 5 червня 2019 колектив був запрошений до участі в національному фестивалі з фольклору «Евро Фольк – Україна» «Таланти 21 століття», який проводився в м. Чернівці і в категорії А (групи фольклорних пісень – автентичний фольклор) став лауреатом 3 ступеня. 17 листопада 2019 року такий самий фестиваль проводився в м. Запоріжжі, де колектив теж брав участь і в категорії Н (групи народних звичаїв, відтворення), представив «Обряд випікання короваю» і став лауреатом 1 ступеня.

2020 рік вніс свої корективи в роботу колективу. Участь у конкурсах не припинилася, а перейшла в іншу форму – онлайн-конкурси. У жовтні фольклорний колектив взяв участь в онлайн – конкурсі «Щира пісня над Жердям летить», який проводився відділом культури та туризму Чемеровецької селищної ради на базі Жердянського сільського будинку культури і став лауреатом ІІІ ступеня. У жовтні 2020 року стали учасником передачі «Ставка на емоції».

З 10 грудня 2020 року по 20 січня 2021 року громадською організацією Творче об'єднання «Таланти 21 століття» м. Харків був запроваджений онлайн – марафон обрядових новорічних пісень, де колектив представив «Обряд Святого вечора» і став лауреатом 2 ступеня.

2021 року колектив підтвердив звання «народного».

У березні 2022 році на міжнародному фестивалі-конкурсі «Славянский венец», який проводився в Болгарії, став лауреатом І ступеня. 19 травня проводився благодійний концерт до Дня вишиванки, в якому колектив теж брав участь, а зібрані кошти передав на потреби ЗСУ. У червні взяли участь в онлайн – конкурсі на базі Жердянського сільського будинку культури «Все буде Україна» і стали лауреатами ІІ ступеня.

У репертуарі фольклорного колективу більше ста пісень, але робота над репертуаром не припиняється, проводиться запис старовинних пісень, народних звичаїв та обрядів. Для участі в обрядах активно залучаються також молодь села.

В.С. Осецька, *с. Держанівка*

ФОЛЬКЛОРНИЙ КОЛЕКТИВ «ЗАБАВНІ КУМАСІ» ДЕРЖАНІВСЬКОГО СІЛЬСЬКОГО КЛУБУ

2014 року при Держанівському сільському клубі створено фольклорний колектив «Забавні кумасі». Учасниками колективу є вісім жінок віком від 54- х до 65 років і два чоловіки. Всі ці люди різні за професією і уподобаннями, але об'єднує їх закоханість в українську пісню.

Репертуар колективу складають в основному самобутні місцеві народні пісні ліричного, жартівливого змісту, є патріотичні, пісні воєнної пори, твори сучасних українських композиторів, а також календарно-обрядові – колядки, щедрівки, гаївки, весільні, жниварські. Більшу частину музичного репертуару записано з уст старожилів села. Такі пісні дуже подобаються глядачам і члени колективу залюбки виконують їх.

Пісні виконуються як акапельно, так і під музичний супровід.

На базі колективу діють малі форми: квартет, тріо, дует,соло.

Активна концертна діяльність колективу виражена в пропаганді традицій, звичаїв та обрядів свого краю, у збереженні культури, національної ідентичності, усвідомленні духовно-культурного зв'язку між поколіннями.

Учасники колективу відновили традиції святкування Дня села, Миколая, Різдва, Дня матері, Дня пам'яті за загиблими під час військових дій та ін.

Колектив «Забавні кумасі» веде активну творчу діяльність, його виступи прикрашають концерти та свята, які проводяться в селі та за його межами. Чимало добрих і приємних слів можна сказати про кожного члена колективу, але особливу увагу і повагу заслуговує солістка, чарівна і талановита жінка, яка, здається, володіє бездонною пісенною криницею, по вінця заповнену піснями – Казьмірову Галину Володимирівну. За словами жінки, все починалось ще з маминих пісень, що досі звучать у її серці. І хоча доля не завжди була прихильною до неї, пані Галина зуміла зберегти у своїй душі таке неоціненне багатство – нашу пісню – і щедро ділиться ним. Жоден захід, жодне свято не проходить без її чарівних і мелодійних пісень.

Душею колективу є його активний учасник, соліст і гуморист Кочепуд Василь Григорович. Це творча людина, яка живе піснями,

знає їх безліч, вміє досить легко підкорити увагу глядача, а все тому, що у кожну пісню, кожну гумореску вкладає свою душу, свої емоції і веселий настрій. Це вражає, хвилює, надихає і звеселяє.

За роки існування брали активну участь у обласних та районних культурно-мистецьких заходах, за що маємо чимало нагород і подяк міської ради і управління культури.

Колектив «Забавні кумасі» є постійним учасником фольклорно-етнографічних свят: «Дзвенить усюди коляда», «Трійця», «Івана Купала», «Подільська підкова» та ін. 2018 року колектив був учасником заходів до Дня Незалежності України в м. Хмельницькому, були запрошені на День міста у смт Чемерівці та на свято Івана Купала у м. Кам'янець-Подільський.

Учасники колективу постійно працюють над підвищенням свого професійного рівня, виконавської майстерності та підбором нового репертуару, мають багато прихильників та постійно прагнуть до вдосконалення, є прикладом для молодших поколінь – вокалістів.

Цілюща сила української народної пісні об'єднує учасників фольклорного колективу та робить їх духовно багатими. Вони віддають часточку своєї душі та серця вдячним глядачам.

Ю.Ф. Чешньовський, *м. Дунаївці*

ДАЙТЕ СЦЕНУ МЕНІ!..

Якби ми раптом почали класифікувати речі, без яких нам у житті не обійтися, то, напевно б, заплуталися. Адже їх так багато – звичних і небуденних, що ми навіть не задумуємося про їх значимість. І ніхто з нас точно не виокремлював для себе пісню, адже музику ми і так чуємо чи не щодня.

Для дунаївчанина Франца Чешньовського пісня – не лише процес, а й супутниця всього життя. «…*Добре пам'ятаю сільський клуб*, – згадує Людмила Весела, – *де я, ще школярка, прийшла на концерт. На афіші було зазначено, що співатимуть артисти з райцентру. Знаєте, той виступ Франца Броніславовича я пам'ятаю донині. Залишилося таке враження, ніби впала зірка у самісіньке серце. Звичайно ж, я тоді і думати не могла про те, що колись буду з цією людиною не лише особисто знайома, а дружитиму з ним і спілкуватимусь на засіданнях літературно- мистецького об'єднання «Сонях»...*» [2].

Кучеряві Нестерівці, за висловом поета Л. Лупана, дали життя майбутньому співаку, а його батьки хотіли бачити свого сина... шевцем. «*Ми в той час*, – розповідав батько, – *не мали радіо чи телевізорів. але й не відчували в них потреби. Село піснями аж дзвеніло: жінки йшли в поле із поля співаючи, хлопці йшли на вечорниці з піснями, та й мої батьки мали гарні голоси. Тож як мені було не співати*?».

Франц Броніславович Чешньовський – людина незвичайної долі. Народився в мальовничому селі Нестерівці на Хмельниччині, де босоногим хлопчиком бігав зі своїми однолітками і не знав, які випробування готує йому життя. Хлопчик з дитинства був хворобливим. В 11 років потратив на лікування до дитячого санаторію в Слобідці Шелехівській – там навчався гри на мандоліні і гармошці.

Через ту ж недугу в училище культури вступив тільки 20-річним. Закінчив його з відзнакою, потім був історичний факультет педінституту в Кам'янці-Подільському. А безсумнівними кумирами Ф. Чешньовського завжди були Дмитро Гнатюк і Борис Гмиря – їх старався наслідувати [3].

А шевцем він таки став на догоду батькам. Проте ні дня не працював за цим фахом, хоч і має 4-й розряд. Паралельно зі швецькою справою. горів бажанням навчатися у вечірній музичній школі. Але навчання було платним, а в сільського хлопця вистачило грошей лише на півтора місяця навчання

«*Я співаю завжди, коли в мене поганий настрій, бо як його ще піднімати, якщо ніколи не мав шкідливих звичок*?» – звичайно ж, це – жарт. Але Франц Броніславович своїми піснями покращує настрій усім слухачам. Де тільки не працював, завжди збирав кругом себе самодіяльні колективи – у Підлісномукарівській школі, у Дунаєвецькій школі-інтернаті,

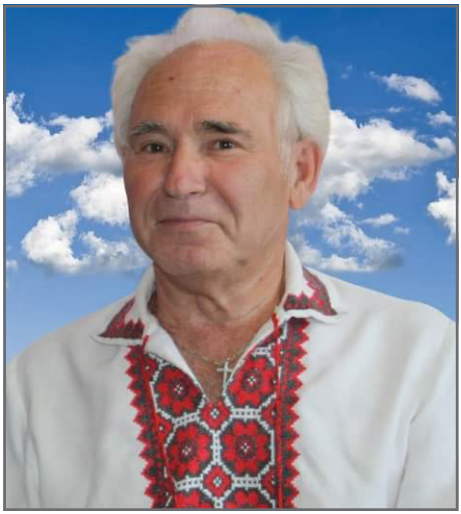

Франц Броніславович Чешньовський

у гуртожитку суконної фабрики... По-справжньому виявив під час відзначення 40-річчя Дня Перемоги. Він тоді заспівав разом з О. Полянським та В. Женченком, які на той час уже були знаними співаками. Олександр Полянський запросив його попрацювати в обласній філармонії. Ф. Чешньовського було туди прийнято після своєрідної «екзаменовки».

Здавалося б, звідси можна почати жити по-новому – творче середовище, нові люди... Були й виснажливі репетиції, і довготривалі гастролі по Україні, Росії, Польщі... Було й чимало недоброзичливців – сценічне життя не завжди відповідало уявленням Ф. Чешньовського про справжню богему і відповідний рівень культури [5]. До того ж у Дунаївцях чекала сім'я, а в обласному центрі влаштуватись було майже не можливо, невлаштованість дуже багато важить навіть для творчої людини. І тому вразлива натура Франца Броніславовича не дозволила йому більше року знаходитися в такому суперечливому середовищі.

«*Чи шкодував я про те – важко сказати: і так, і ні*, – розповідав він. – *Чимало моїх колег уже мають звання, а я радий тим, що чимало майстрів пісні схвально відгукуються про мій спів*». Врешті, у кожного своя доля, всяк, хто чув виступи Франца Чешньовського, не може забути його незвичайної сили голос, емоції і щось таке, що залишає у серці незгладимий слід. А такі пісні, як «Думи мої, думи мої», «Реве та стогне Дніпр широкий» у виконанні Франца Броніславовича взагалі хочеться слухати стоячи. Хіба це може зрівнятися зі званням і відзнаками, якими зараз влада обвішує людей, які нічого не варті?

Франц Чешньовський ніколи не аналізував свій репертуар – співав завжди те, що й самому імпонувало і зворушувало. Аж якось помітив, що зі всіх пісень у нього переважають твори Олександра Білаша. Обожнював співак також романси, вважав, що в них найбільше почуття, і, звичайно ж, не байдужий був до Шевченкових співаних віршів. А на початку 90-х почав сам писати пісні. Широкому їх розповсюдженню заважала як надзвичайна скромність музиканта, так і неможливість оприлюднювати свої твори. І все ж з деякими творами прихильники його творчості знайомі. Це і «Глибока вода» на слова А. Коляновського, «Синова грушка» – А. Браверман, «А мати жде» – Л. Лупана, «Любка» – В. Спірякіної, «Нумо, хлопці – козаченьки» – М. Іщенка [4].

А в «Сумної мелодії» взагалі цікава історія. Батько розповідав, що того ранку йому було якось сумно, почувався розгубленим і одиноким. І механічно почав щось награвати на старенькому фортепіано.

Мелодія плила наче сама по собі. І коли дружина Галина Іванівна запитала, що він там награє таке сумне, то він вирішив – ось і назва пісні. Швиденько записав ноти, потім прийшли і слова. Настрій пісні – щемливий і хвилюючий мінор – не може не проникати у найглибші куточки душі. Як не скажеш, що автор і сам вклав туди часточку свого серця? [1]. Поки що Франц Чешньовський ризикнув виступити лише з трьома своїми піснями (слова і музика – власні), кілька ще «визрівають» і чекають свого часу. Його авторськими творами є пісні: «Дунаївці мої», «Музика серця», «Дайте сцену мені», «Чим я порадую тебе» (присвячено дружині Галині)… «*Я щасливий, коли мені вдається залишити не лише приємне враження від співу, а й слід у душі. Пісня повинна бути не тільки зрозумілою, а й випромінювати світлу енергетику*», – зізнавався співак.

Його пісні саме такі – світлі й животворні. Він завжди хвилювався перед кожним виходом на сцену, неодноразово репетирував і вимогливо ставився до кожної ноти, аби усе було щиро. Адже її величність Пісня не терпітиме фальші. Одного разу удріївецька поетеса Євгенія

Бучківська принесла Ф. Чешньовському у подарунок вишиту сорочку та сказала слова: «*Ми часто захоплюємося великими артистами, коли читаємо про них, бачимо по телевізору. Лиш коли вони знаходяться поруч з нами, то сприймаємо їх як звичайних людей. А можна ж частіше висловлювати їм вдячність за ту чарівну музику, яку вони нам дарують, захоплюватися ними*». І вона права!

Франц Броніславович – завжди був душею компанії, бажаним та активним учасником як літературно-мистецького об'єднання, так і усіх концертів і культурних заходів. Уже згадана Євгенія Бучківська присвятила йому чудові слова:

Співак на сцені.
Затихає зал.
Ні, то не ноти,
не слова, не звуки.
То вище від пояснень і похвал,
То навіть серцю не дано збагнути.
Злетиш над світом за коротку мить,
Приходить віра чиста і прекрасна,
Як він співає – соловей мовчить,
А сміху – простір,
й сльозинам – рясно.
Він поведе, де клени й явори,
Джерела чисті і світанки в полі.
Де чорні і червоні кольори
На полотні і на стежинах долі.
Він тут володар, диригент душі,
Величність Пісня-на високім троні.
Співак на сцені... Оплески гучні –
Йому серця схиляються в поклоні.

Несподівано хвороба обірвала його життя у жовтні 2021 року, залишивши нездійсненими безліч творчих задумів. Поряд з Францом Чешньовським завжди світилися обличчя і окрилювалися серця, а його пісня завжди буде жити у пам'яті його земляків.

Список використаних джерел:

1. Весела Л. Поряд з ним змовкають солов'ї // Благовіст. 2005. (№ 45-46). С. 4.
2. Її. Усе життя співаючи. // Дунаєвецький вісник. 2003.16 серп. (№65-66). С. 6.
3. Ткачук Л.Г., Гандзюк М.М. Наш соловейко // Дунаєвецький вісн.2006. 6 квіт. (№25-26). С. 6.
4. Медобори: альманах /упорядк. та вступ Захар'єва В. Хмельницький: Цюпак, 2019. С.343.
5. Іванець О. Кольорові барви життя // Дунаєвецький вісник. 2011. 3 лист. (№88-89). С.4.

І.Ф. Будзінський, *м. Кам'янське Дніпропетровської області*

САМОРОДОК З ПАНАСІВКИ

Характеризуючи культурне надбання Дунаєвеччини, розумієш, що воно було б неповним без імені весельчака, гумориста, музиканта, художнього керівника Будинку культури, баяніста народного хору села Воробіївка Анатолія Івановича Богуцького. Цьогоріч, у червні, йому виповнилось би 75 і 20 літ, як його не має серед нас. Так склалося, що з Анатолієм Івановичем я був знайомий ще в далекі 60-і роки минулого століття, коли мого батька призначили завідувачем Панасівської початкової школи, не раз спілкувалися, що залишило яскравий слід у пам'яті.

Він народився в Панасівці 26 червня 1947 року в родині Івана Ілліча і Параски Михайлівни Богуцьких. Це була багатодітна сім'я: троє хлопців, двоє дівчат. З раннього дитинства діти навчені до праці, допомагали один одному, росли добрими, допитливими. У їх сім'ї завжди була атмосфера спокою, жартів і сміху, з подвір'я Богуцьких часто лунала українська народна пісня. Особливо вирізнявся старший Анатолій, який неначе та губка брав усе добре від батьків і навіть перевершив їх. Про нього говорили, що то самородок з Панасівки. Звичайно такі люди, на мою думку, народжуються не часто.

Розпочинав навчання в Панасівській початковій школі, продовжив у Січинецькій восьмирічній. Маючи фізичну ваду – кульгавість, він щодня ходив пішки до школи. Саме тоді зрозумів, що його покликання – це гра на баяні, пісня, сатира і гумор. Навчаючись у Дунаєвецькій середній школі, у зимові

місяці Анатолій квартирував у нас, бо тоді були холодні і сніжні зими, заметілі. Мені, тоді ще зовсім малому, приємно було слухати його жарти, гру на баяні, слухати частівки.

Потім Анатолій закінчив Кам'янець-Подільське культурно-освітнє училище по класу баяна і став завідувати клубом у рідному селі Панасівка. А коли у Воробіївці відкрили новий Будинок культури, районний відділ культури призначив його туди художнім керівником.

70-ті роки минулого століття стали часом розквіту художньої самодіяльної творчості. На той час головою колгоспу імені Т. Шевченка в селі Воробіївка був Павло Іванович Фурман. Він був «душею і серцем з культурою» і все робив для того, щоб в колгоспі був хор. Керував хором Василь Іванович Ірчишин, а Богуцький Анатолій Іванович був акомпаніатором. Учасниками хору були жителі сіл Воробіївка, Рахнівка, Кривчик, Панасівка, Січенці, Гута-Яцьковецька, Дубинка і Мушкутинці, учителі, вихователі, медичні працівники, завідуючі клубами, ланкові, яких щоразу виділений Павлом Івановичем автомобіль привозив на репетиції і концерти. Незабаром хор одержав звання народного. Його пісні звучали на фестивалях, конкурсах народноі творчості, творчих звітах. Не могли обійтися без Анатолія Богуцького урочисті проводи до армії, обжинки, день працівника сільського господарства. Жителі Панасівки, Січенців, Воробіївки, Рахнівки, Мушкутинців і навіть Дунаївців запрошували його на родини, хрестини, дні народження, на весілля. Він завжди був душею колективу.

Колишня завідуюча Будинком культури села Воробіївка Ткачик (дівоче – Бойко) Галина Володимирівна розповіла, що 1981 року, після закінчення Кам'янець-Подільського культосвітнього училища, була направлена у Воробіївку. «*Я мала гарний голос, співала. А в люди мене вивів Анатолій Іванович. Зі сцени, на польовому стані, на фермі не раз лунали пісні «Ой чого калина віти похилила», «Матіола», романс Владислава Заремби «Ніч яка місячна», «Рута-мята», «Їхали козаки», «Перелаз», «Хлопці кучеряві», «Ксенія» у моєму виконанні під акомпанемент Анатолія Богуцького».*

Цей сольний тандем Бойно-Богуцький існував аж до смерті Анатолія Івановича.

А ще був дует у складі Галини Бойко і Зіни Підгурськоі. Анатолій Богуцький, як художній керівник, створив вокальну групу.

Був активним учасником агітбригади, виїжджав на поля, тік, на ферми з концертами.

Він завжди був веселий. Таку характеристику дала художньому керівникові Воробіївського культурного комплексу Анатолію Богуцькому свого часу голова Січинецької сільради Людмила Антонівна Родіонова. «*Анатолій дійсно жив музикою, без неї не уявляв життя. Багато плідних років віддав культурно-освітній ниві як баяніст – віртуоз, дотепний гуморист, активний заспівувач*», – відмічав редактор Дунаєвецького радіомовлення Микола Осадчук [5].

З середини 1980-х почалися зміни в культурному житті, звернення до національних витоків. 1986 року в Кам'янець-Подільському відбулося перше обласне фольклорне свято «Подільські візерунки». Тоді воробіївські самодіяльні артисти радували чи не увесь Кам'янець-Подільський. Колишній фотокореспондент газети «Ленінським шляхом» Адам Надорожний, ще й досі пам'ятає, що дотепні, уміло виконанні Анатолієм Богуцьким гуморески щоразу викликали гучні оплески присутніх [6].

Віктор Степанович Прокопчук у своїх спогадах про І. І. Сварника, згадує, що, коли він приніс у видавництво «Каменяра» свій нарис «Дунаївці», Іван Іванович, тоді головний редактор видавництва, радив сказати про самодіяльні художні колективи Макова, суконної фабрики, колгоспу імені Шевченко, його голову Павла Івановича Фурмана, про художніх керівників, як от Анатолій Богуцький, одне слово – більше про духовну красу [1.с.130].

Співає Галина Бойко, акомпанує Анатолій Богуцький

А після смерті І. Сварника 31 травня 1992 року в Лисогірці, на його батьківщині, відбулися перші Сварникові читання, які зібрали багатьох письменників з Києва, Вінниці, Хмельниччини. Конкурсанти Анатолій Богуцький, Микола Бродовський, Дарина Дубів, Оксана Маніж і багато інших змагалися у вправності та дотепності, звучали байки та гуморески Івана Сварника. Жюрі відзначило переможців, вручивши посвідчення лауреата й Анатолію Богуцькому.

Анатолій Іванович був доброю і порядною людиною, його слова не розходилися із справами навіть у непередбачуваних обставинах. Це мені відомо особисто. Мої батьки домовились з Анатолієм, що він гратиме у мене на проводах до лав армії. І сталося так, що повістки на призов були виданні мені і його рідні на один і той же день. Але він виконав свою обіцянку і на проводах грав у мене, а потім ще й розвеселяв призовників на стадіоні в Дунаївцях перед відправкою до Шепетівкського збірного пункту.

А. Богуцький не створив своєї сім'ї, не було в нього своїх діток. Але був він музичним керівником у дитячих садочках сіл, що входили до колгоспу імені Т. Шевченка – Воробіївки, Панасівки, Січенців, грав учням Воробіївської, Січенецької, Вихрівської восьмирічної і Панасівської початкової шкіл. Він любив дітей, і вони любили його. Завжди у нього були гостинці для діток – цукерка, пряник, жуйка, мармелад. Бувало збере їх і пропонує розповісти віршик, сказати слова пісні. А в нагороду дарував смачненьке.

Йшов час, за працею не помітив, як прийшло п'ятдесят. На ювілей музиканта прийшли голови сільських рад, колгоспні спеціалісти, працівники культури. Голова Воробіївської сільради Анатолій Чесанівський привітав ювіляра такими словами:

Ти не Заремба і не Ревуцький,
Та знають серед школярів,
Де жарти й пісня –там Богуцький,
У свої п'ятдесят розцвів [3].

Того ювілейного дня народження стояла ясна і тепла погода, в Панасівці в садку були накриті столи – Анатолій Іванович пригощав гостей, лунала музика, жарти, ювіляр читав гуморески. Свято вдалося.

А далі знову пішли трудові будні. З ліквідацією колгоспів почала занепадати матеріально-технічна база села, працівників переводилися на неповні ставки, незабаром почалося скорочення штатів, у

тому числі й посад художніх керівників. Така участь не оминула й Анатолія Івановича. Безгрошів'я. Помирає мати. Наступила душевна прохолода, відчуття непотрібності, що привело в кінцевому результаті до трагедії….

В останню дорогу проводжали всім селом, учителі, учні. Діти плакали, вони його дуже любили і поважали. На похоронах зі словами співчуття виступила Людмила Родіонова. Свій останній прихисток він знайшов поряд з матір'ю, яку безмежно любив.

Список використаних джерел:

1. Прокопчук В.С. Дунаєвеччина: край і люди. Дунаївці; Кам'янець-Подільський: Абетка-Світ, 2013. 352 с.: іл.
2. Його. Іван Іванович Сварник – письменник – гуморист, байкар, життєлюб // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій : зб. наук.-краєн. праць. Дунаївці ; Кам'янець-Подільський, 2008. Вип. 4. С. 477– 488.
3. Спогади Чесанівського А.К.
4. Спогади Ткачик (Бойко) Г.В.
5. Спогади Родіонової Л.А.
6. Спогади Адама Надорожного.

С.В. Грідін, Л. П. Самборська, *м. Дунаївці*

ДУНАЄВЕЦЬКА ШКОЛА МИСТЕЦТВ: СТОРІНКИ ІСТОРІЇ

Шлях до вершин майстерності в мистецтві починається з двох речей: із закладеної природою обдарованості Дитини – та з любові і педагогічної вправності, тактовності Викладача, який відкриває перед нею двері в безмежний Всесвіт творчості. У маленької людини є потреба і готовність йти нелегкою дорогою пізнання, а мудрість і хист наставника – це дороговказ, який зміцнює в душі майбутнього майстра віру в себе і своє покликання, прибираючи з його стежок зайві терни.

Існують учбові заклади, сама назва яких налаштовує на небуденну хвилю. До них відноситься і Дунаєвецька дитяча школа мистецтв. Вже близько п'ятдесяти семи років в її стінах педагоги вирощують юні таланти, тут відбувається таїнство пізнання глибин музики, хореографії та образотворчого мистецтва.

Історія школи розпочалася 1965 року, коли в кам'яну будівлю Дунаєвецької дитячої музичної школи по вулиці Спортивній,

6 прийшли перших 40 учнів по класу фортепіано, акордеона, баяна та духових інструментів. Підготовчу роботу з відкриття школи провела Євгенія Ерастівна Гірняк, педагогічний колектив склали В. Передерко, В. Островський, Л. Маркіна, Л. Дробова, Є. Мельник, Ю. Нагребецький. Це були ентузіасти, самовіддана праця яких подарувала дітям можливість доторкнутись до чарівного світу музики. Не вистачало музичних інструментів, обладнання. Про технічні засоби навчання годі було й думати. Але було велике бажання вчитись і вчити.

І вже 1967 року в селі Маків відкрито перший філіал дитячої музичної школи з контингентом 25 учнів. Викладачами були Т.Д. Хоменко, В. Головін, В. Маслянко.

1969 року відкрито філіал у селищі Смотрич, де викладачами були В. Заянчуковський, Л. Шевчук, В. Дяченко, А. Юрчишен, П. Нижник. З 1971 року філіал в селищі Смотрич розпочав свою діяльність як самостійний заклад.

Багато зробив для становлення школи директор Всеволод Пилипович Островський. А 1971 року школу очолив Микола Мар'янович Статкевич. Його неймовірний організаторський педагогічний талант, уміння спілкуватися з дітьми гідні захоплення. Він був керівником оркестру духових інструментів, прекрасним виконавцем, організовував концертну діяльність у різних установах міста та селах району.

З кожним роком педагогічний колектив поповнювався педагогічними фахівцями, які несли з собою щось особливе, індивідуальне, творче. Одним із таких викладачів була Ніна Іванівна Мельникова, яка 1974 року була призначена завучем школи.

Вже в 70-80 роки учні школи почали регулярно брати участь і перемагати в обласних конкурсах юних виконавців. З'явились перші випускники, які продовжили мистецьку освіту, дехто закінчив і консерваторію. На початок 80-х років в школі навчалось більше 400 дітей. Викладання велось за 15 спеціальностями.

У серпні 1989 р. філіал відкрито і в смт Дунаївці, де викладачами працювали Л. Столяр, О. Федишин, В. Бей, В. Куртик.

Поступово покращувалась матеріальна база, були придбані музичні інструменти, активніше поповнювалась бібліотека, зміцнювався педагогічний колектив. 1992 році у зв'язку із збільшенням контингенту учнів до 490 Дунаєвецьку дитячу музичну школу переведено на другий та третій поверх адміністративного приміщення

Дунаєвецької районної державної адміністрації, по вулиці 1 Травня,1. З 1 листопада 1993 року відкрито клас декоративно-прикладного мистецтва, де викладачем працювала В. Спірякіна, людина творчих ідей, яка мала свої унікальні методи викладання улюбленого предмету. 1995 року відкрито клас хореографії, викладачем призначено Н. Магеру та клас образотворчого мистецтва з викладачем А. Михайловим.

Знаменною подією в житті школи став рік 1998-ий. Дунаєвецька дитяча музична школа перейшла в приміщення за адресою вул. Гагаріна, 20. Отримавши нові можливості, школа стала не тільки центром естетичного виховання дітей, а й місцем спілкування закоханих в мистецтво любителів музики. Наступного 1999 року школу очолила Ніна Іванівна Бугера, досвідчений керівник і викладач, яка дуже багато зробила для зміцнення матеріально-технічної бази і творчого потенціалу колективу. За роки функціонування школа посіла провідне місце серед кращих шкіл області. Підтвердження цьому – державна атестація 2009 року, пройдена з «відзнакою». Цього ж року завучем призначено Леоніда Володимировича Михаськова.

2000 року Дунаєвецькій дитячій музичній школі надано статус дитячої школи мистецтв, завучем призначено Світлану Миколаївну Максимчук. Були відкриті мистецькі класи в Мушкутинцях, Чанькові, Нестерівціях, що дає можливість охопити ще більшу кількість талановитих дітей. Мистецькі класи функціонують у приміщеннях загальноосвітніх шкіл до цього часу.

З 2004 року вперше на базі школи проводиться регіональний фестиваль-конкурс юних вокалістів «Перлинкове намисто». Того року також відкрито клас народної музики, викладачем призначено І. Лейченко.

2005 року заступником директора з навчальної роботи призначено Людмилу Павлівну Самборську, яка працює на даній посаді і зараз. 2011року відкрито групу хореографії на засадах самоокупності для дітей 3-5 років, перший набір склав 30 учнів.

Вагомий внесок у розвиток закладу зробили вже згадані директори Гірняк Є.Е, Островський В.О., Статкевич М.М., Бугера Н.І. Нині школу очолює Грідін Сергій Віталійович, який продовжує кращі традиції та починання своїх попередників. У закладі навчається 510 дітей, якими опікається 40 досвідчених педагогів. Не менша

гордість для закладу і самі викладачі. Більшість з них – це випускники цієї ж школи. Навіть є цілі династії викладачів.

В школі діє 6 відділів: фортепіанний, музично-теоретичних дисциплін, вокальний, народних інструментів, духових та ударних інструментів, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, а також клас хореографії. Працює 20 учнівських колективів та 6 дорослих.

З них 4 зразкових колективи та 3 народних: Зразковий дитячий естрадно-духовий оркестр «RITM BAND»; Зразковий ансамбль скрипалів «Ноктюрн»; Зразковий дитячий оркестр народних інструментів «Кобзарики»; Зразковий учнівський вокальний колектив «Лілея»; а також Народний ансамбль народних інструментів «Калинова рапсодія»; Народний аматорський жіночий колектив вокальний ансамбль «Лада»; Народний камерний ансамбль викладачів «Елегія».

Зараз школа має оновлений, сучасний вигляд. 2018 року зроблено капітальний ремонт класів, концертного залу, додаткових приміщень, замінено покрівлю. Вихованців школи зустрічають затишні, зручні класи, де для навчання та художнього, мистецького розвитку є усе необхідне.

Учні школи успішно навчаються, беруть активну участь у конкурсах, виставках різноманітного рівня, мають багато перемог як в Україні, так і за кордоном. Найбільш талановиті та працелюбні щороку відзначаються стипендіями міської влади.

Школа має багато відзнак різного рівня. Однак головна оцінка нашої роботи – це вдячні очі наших учнів, їх батьків, любителів мистецтва. У які б складні часи ми не жили, мистецтво не втрачає свого значення. Його ясний і чистий голос досягає сердець теплом високого натхнення, ллється світлом добрих почуттів. А якщо це так, проза життя з її проблемами нам не загрожує. Будуть будні, але завжди будуть і свята, свята душі, свята справжнього високого мистецтва. Це вічна і незмінна данність, бо людина народжується для творення і щастя.

ІІ. МИКОЛА МАГЕРА. ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРОЦЕС НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

В.С. Прокопчук, *м. Дунаївці*

ІЗ СКАРБНИЦІ ПАМ'ЯТІ: ЗУСТРІЧІ З М.Н. МАГЕРОЮ

Нашому землякові члену Національної спілки письменників України Миколі Никаноровичу Магері 1 вересня 2002 року виповниться 100. На жаль, сумлінно вивершивши свій земний шлях, він поринув у пам'ять. Однак ювілей є слушним моментом, щоб вкотре згадати, пом'янути нашого земляка.

Адже знав я Миколу Никаноровича не тільки як автора оповідань, повістей, казок, поетичних і драматургічних творів, а й як людину, з якою спілкувався понад 30 років. У цих контактах він розкривався як особистість, яка в повній мірі зреалізувала талант педагога, організатора освіти, громадського діяча, просвітника, а найповніше – письменника. У свідки беру твори Миколи Никанорович. У моїй домашній бібліотеці є 22 із 26 його книг, виданих за життя. На всіх – автографи, щирі й теплі слова, які багато можуть сказати і про автора, і про наші взаємини.

Портрет М.Н. Магери роботи художника Віктора Севця

Перша його книга «Мати» побачила світ ще 1971 року у львівському видавництві «Каменяр». Попасти у таке престижне видавництво – то чимале визнання. «Каменяр» брав до розгляду, як правило, твори вже відомих письменників. А тут раптом майже невідомий автор, та ще й з першою збіркою

оповідань, новел. Але погортайте цю невелику сімдесятивосьмисторінкову книжечку, із 17 творів для початку прочитайте хоча б «Син кличе», «Чужинець», «Мати», «Журавлі летять» і, особливо – «Лист до матері», і ви зрозумієте: книга – це гімн Матері, написаний справжнім майстром художнього слова. «Каменяр» майже через 20 років видав ще одну книгу Миколи Никаноровича – дві повісті «Пастушки» і «Друзі» та цикл оповідань «Хлопчачі вибрики», об'єднані спільною назвою «Хлопчаки». Його твори охоче брало київське видавництво «Веселка», опублікувало 5 книг («Журавка», 1973; «Чубчик»,1982; «Юрасик», 1984; «Друзі», 1988; «Добра дівчинка», 1988). Решта 19 книг видані в Хмельницькому під пильним оком самого автора.

Найраніший автограф відноситься до 1984 року. На титульній сторінці збірки оповідань «Юрасик» його гарним і виразним почерком засвідчено факт нашого знайомства: *«Шановному Віктору Степановичу – з приємністю про наше знайомство, згадав, не забув збори т – ва «Знання» на фабриці імені Леніна. На добро та щастя. 9.12.84».* Він прибув на збори лекторів великого трудового колективу району як представник обласної організації товариства «Знання» – важливої просвітницької організації радянської доби, голова літературної секції, член президії, з увагою вислухав доповідь голови первинного осередку Е.С. Дайчман, виступив, розповів про досвід кращих лекторських колективів області, дав поради. Там вперше і потиснули один одному руку, обмінялися думками, домовились підтримувати контакти. Правда, я знав про Миколу Никаноровича і до цього, про його роботу учителем та директором школи у Віньківцях, а згодом, вже як завідуючий районним відділом освіти, і про його роботу на посаді завідуючого кабінетом української мови та літератури Хмельницького обласного інституту удосконалення кваліфікації учителів, інспектора шкіл обласного відділу народної освіти. Знав сестру Валентину Никанорівну – талановиту вчительку рідної мови міської школи №1, брата Михайла Никаноровича – авторитетного начальника ливарного цеху арматурного заводу. Микола Никанорович час од часу публікував свої оповідання та новели в періодиці. Дещо довелося прочитати ще до тієї пам'ятної зустрічі на суконній фабриці. Відчув неабияку спостережливість, властиве йому уміння побачити в оточуючому те, що нашим оком не сприймалося, а, головне, вимальовати його словом, відчув добру ауру, якою полонив він співбесідника з перших хвилин спілкування, а також багатство внутрішнього світу, до якого хотілося доторкнутись.

Його твори, опубліковані видавництвами «Каменяр», «Веселка», засвідчили появу зрілого письменника. У результаті ще 1983 року він був прийнятий до Спілки письменників України. Стати членом цієї поважної організації у той час було не просто – треба було досягти високого рівня майстерності, визнання. А він у радянські часи став першим дунаївчанином, прийнятим до поважного аеропагу українських письменників.

Нас єднала не тільки земляцька близькість, а, у першу чергу – любов до рідного краю, бажання досліджувати його, популяризувати, примножувати славу. Але кожен своїми засобами: я – на ниві освіти і краєзнавства, він – у царині красного письменства. Історичне тло характерне майже усім його оповіданням, повістям. Краєзнавчими мотивами пройняті твори «Діда спродують», «З давніх літ», «Зелені паляниці», «Мати Божа» та інші. Найвиразніше проглядає воно зі сторінок повісті «Кам'янецькими стежками» (1989), присвяченої перебуванню 1846 року Тараса Шевченка, вже відомого поета, художника, а також співробітника Київської археографічної комісії, на Поділлі. Автор провів читача слідом за гостем кам'янецькими стежками то до хлоп'ячої гімназії, де працював Тарасів знайомий учитель Петро Чуйкевич, то до фортеці, а ще вулицями древнього Кам'янця, до Привороття Маківського на Кармалюкову гору, познайомив з багатьма тогочасниками. Перегортаєш останню сторінку і жалієш, що автор так швидко позбавив тебе товариства тридцятидволітнього поета, залишив сам на сам з роздумами. Прочитавши повість, я зразу ж відгукнувся на неї, спочатку телефонним вітанням, а згодом і письмовою оцінкою внеску автора в подільську шевченкіану. Микола Никанорович не забарився з відповіддю, надіслав книгу з дарчим надписом: «*Шановному Віктору Степановичу – письменнику, краєзнавцю, патріоту рідного краю з побажанням доброго здоров'я, творчої наснаги. Щиро – Автор. 11.04.1990 р.*». Водночас процитував відгук на повість Олеся Гончара: «*Дякую за книжку «Кам'янецькими стежками», за талановите відтворення тих місць, які і я колись мав щастя бачити. Сподіваюсь, що читачі належно оцінять Вашу працю, яка знайомить нас так переконливо з перебуванням Шевченка у Кам'янець-Подільському і з рідкісними піснями, що йому там відкрилися. Ол. Гончар. 31.03.1990*». Я щиро порадів відгуку на твір українського літературного класика.

Під час однієї із зустрічей, а скільки їх було очікуваних і приємних, заговорили про Тараса Григоровича Шевченка. Бо тільки що

я повернувся з працівниками відділу освіти і директорами шкіл з Черкащини, де побували і в школах, і в Каневі, і в с. Шевченковому. Враження переповнювали. Проходили біля школи №1, де якраз готувалося місце під бюст Шевченка. Поволі і я, і мій співбесідник почали пригадувати все, що зв'язувало нас і в творчому, і особистому з Великим Тарасом. Зійшлись на тому, що в кожного – свій Шевченко, свій дотик, оцінки, сприйняття. А шевченкознавчий доробок Миколи Никаноровича потребує доопрацювання, упорядкування і видання окремою книгою.

Пройшов час, розмова забулася. Аж раптом – телефонний дзвінок. *«Вікторе Степановичу, а я вже завершую книгу моїх напрацювань про Шевченка. Знайшов зошит періоду німецької окупації, а там вірш «Тарасе!». Вмістив повість «Кам'янецькими стежками», написав кілька оповідань – «Вимушена ночівля» про повернення Поета з Кам'янця на Волинь і ночівлю в Проскурові, «На шхуні» – про часи заслання і дещо інше. Думаю назвати «Мій Т. Шевченко». Напишіть вступне слово»,* – попросив на закінчення. Я погодився, і в невеликій розвідці «З Т.Г. Шевченком у серці» повідав про шевченкознавчий доробок лауреата обласної шевченківської премії М.Н. Магери. А 2002 року в Хмельницькій міській друкарні книга вийшла колосальним як для нинішнього часу тиражем – 3 тис. примірників. Незабарився і подарунок – книга з черговим автографом:

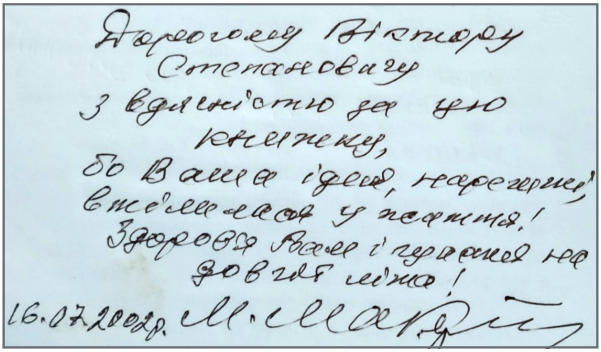
Дорогому Віктору
Степановичу
З вдячністю за цю
книжку,
бо Ваша ідея, нарешті,
втілилася у життя!
Здоров'я Вам і терпіння на
довгі літа!
16.07.2002р. М. Магера

Микола Никанорович – справжній патріот України, рідного краю. Він не тільки проніс це почуття через усе життя, а й робив усе, аби наблизити незалежність, день, коли український народ нарешті матиме свою державу. Перші твори юнака, який тільки що встав з-за

шкільної парти, не встиг зробити перші кроки в самостійне життя, як потрапив під чобіт окупанта, пройняті ненавистю до фашистів та їх місцевих поплічників. Зі своїм товаришем Веніаміном Кушніром розклеював написані від руки листівки, інформуючи дунаївчан про події на фронті, підтримуючи в такий спосіб їх дух. А після визволення зразу ж влився в ряди фронтовиків, був важко поранений, нагороджений орденами Слави III ст., Вітчизняної війни I ст., медалями. Та й після війни, взявши в союзники художнє слово, став справжнім борцем за рідну мову, розуміючи її роль в гуртуванні суспільства навколо національної ідеї. І в час маланчукового наступу на творчу інтелігенцію, коли досить просто було отримати ярлик українського буржуазного націоналіста і розділити долю Стуса, Чорновола, викладач української мови і літератури Хмельницького педучилища М.Н. Магера був у перших рядах захисників українства, замість ідейної атрибутики обладнав навчальну аудиторію в стилі шевченкової світлиці. А в переломний для України час, ще до проголошення незалежності, почав гуртувати на Хмельниччині демократичні сили – 1990 року очолив Хмельницьке обласне товариство української мови імені Тараса Шевченка, зробивши у такий спосіб рішучий крок до відновлення «Просвіти». 1996 року вийшла чергова художня книга, де Микола Никанорович заявив про себе як автора казок. Познайомившись згодом ще й з добіркою казок у «Вибраних творах»(1998), я звернув увагу на особливість «Казки про Хоробрих з Найхоробріших». Вона, як і прийнято, розрахована на дітей. Але – не зовсім. Тут мовою алегорії йдеться про досить серйозні речі – роль мови в консолідації суспільства і відповідальність суспільства та кожного його члена за збереження мови. Мені стало ще більш зрозуміло, що боротьба з утискувачами мови за її чистоту й авторитет, то не просто обов'язок письменника, а глибоко усвідомлений вибір напряму боротьби за Україну, її національну ідентичність громадянина і патріота М.Н. Магери. Зважаючи на високу ідейність казки, її художню досконалість, в одній з розмов порадив Миколі Никаноровичу виокремити «Казку про Хоробрих з Найхоробріших» і видати максимально можливим тиражем, аби донести до широкого кола читачів її великий патріотичний заряд. 1997 року казка, гарно проілюстрована відомим хмельницьким художником М.О. Андрійчуком, побачила світ півторатисячним тиражем.

А через кілька днів вона вже була в моїх руках. Зовсім несподівано Микола Никанорович присвятив видання мені. А на титульній сторінці залишив автограф: *«Дорогий Вікторе Степановичу! Щиро*

вітаю Вас з виходом цієї книжки! Ви були ініціатором видання «Казки про Хоробрих з Найхоробріших» окремою книжкою. Ось вона! Ще раз вітаю! Ваш М. Магера. 25.02. 1997 р., м. Хмельницький».

Автограф скріпив екслібрисом: по колу – «Микола Никанорович Магера», у центрі – герб України, слово – «Письменник», під ним – абревіатура «СПУ». Звичайно, то було явне перебільшення мого скромного внеску в появу книжки. Але мені – автору багатьох книг був зрозумілий стан письменника, який тільки що побачив своє творіння. Таких автографів залишив Микола Никанорович кілька десятків, вони – на книгах, листівках, у листах. За кожним своя мить, своя подія, нові грані його характеру.

Він по-особливому ставився до Дунаївців, рідної Могилівки, яка лише 1958 року втратила статус самостійного населеного пункту, об'єднавшись з Дунаївцями. Але саме це об'єднання нарешті дало містечку Дунаївці статус міста. Виступаючи на одній з науково-краєзнавчих конференцій зі спогадами про Дунаївці і Могилівку в роки окупації, він – уже Почесний громадянин м. Дунаївці, запропонував, швидше попросив, назвати одну з вулиць колишньої Могилівки «Могилівською». У каскаді перейменувавань, які відбулися на виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в

75-річчя М.Н. Магери відзначали в приміщенні обласної філармонії. 1.09. 97 р.

Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», частина вулиці ІІІ-го Інтернаціоналу від Гончара (вул. МТС) у напрямку Мушкутинців, свого часу центральна вулиця села Могилівка, рішенням сесії Дунаєвецької міської ради №5-1/2015 р. від 18 грудня 2015 року отримала назву «Могилівської».

Микола Никанорович поруч із званням лауреата обласних премій імені Тараса Шевченка і Богдана Хмельницького з гордістю носив звання лауреата премії імені Мелетія Смотрицького, 1988 року встановленої Дунаєвецьким районним відділом освіти на відзначення педагогів гуманітарного циклу дисциплін за їх визначний внесок у навчання і виховання школярів району. Отримав цю відзнаку цілком заслужено, бо побував у більшості шкіл району, зустрічався з учителями та учнями на різних районних форумах, за його творами («Читаночкою»(1995), «Маленькою хрестоматією» (1999, 2004 рр.), внесеними Міністерством освіти і науки України до програми з позакласного читання, пізнавало життя й посилювало патріотичні почуття не одне покоління українських школярів.

Свою відданість рідному краю продемонстрував і в останні миті земного буття, заповівши поховати на Могилівському кладовищі. На пам'ятнику – він у вишитій сорочці з ручкою в руці за робочим столом, у глибокій задумі, а може й тривозі за долю України, яка й сьогодні бореться з царем Нелюдом – вічним гонителем не тільки української мови, а й свободи українського народу. Наш незабутній М.Н. Магера і сьогодні з нами – у своїх творах, експозиціях музею в міській публічно-шкільній бібліотеці, у граніті прекрасного пам'ятника, у назві вулиці, яка пролягає біля його рідної домівки.

М.Н. Пуговиця, *м. Київ*

ВІДДАТИ ЛЮДИНІ КРИХІТКУ СЕБЕ

Майже через кожні п'ять років ми збиралися в місті Хмельницькому. Зїжджалися з різних куточків України, аби бодай на день поринути в минуле, згадати все те світле і приємне, що мали за чотири роки навчання (1967-1971) в місцевому педагогічному училищі – на відділенні вчителів початкових класів. Щоразу я придивлявся до колишніх однокурсників і по-доброму заздрив їхнім вихованцям. У жодного ані разу не вловив ноток розчарування професією. Навпаки: бачив бажання щодень дарувати своїм учням радість, допомагати кожному розкрити все те краще, що закладено в ньому природою, розвивати ті задатки, засівати юні душі зернами правди, принциповості, обов'язку. Був упевнений: їхні діти співають – і не лише на уроках. Вони знають пісні, звичаї, традиції свого народу. Вони люблять рідне слово – бо в ньому кохаються їхні вчителі. А вони вчилися того в педучилищі.

Після отримання диплома хто почав працювати, хто поступив до вишів, але з перших осінніх днів усі відчули, що чогось не вистачає. Не було поруч старших друзів, не було наставників, у яких можна знайти пораду в хвилину сумнівів, підтримку і допомогу, що так були потрібні. Тоді якось по-іншому стали дивитися на своїх учителів. Подумки зверталися до них, заново переживали кожен пам'ятний урок, аналізували бесіди, розмови, докопувалися до складових їхнього авторитету. І бачили те, що свого часу сприймалося як звичайне, належне, мимо чого проходили із заплющеними очима і що разом з тим закарбувалося до тайників пам'яті, аби потім не раз послугувати нам.

Минули роки. Вдивляюся в пожовклі від часу знімки своїх учителів – і дуже багато мені хочеться сказати про них доброго та щирого. Вони різні, вчителі вчителів. Але по-різному справжні вчителі. Хоч переважна більшість уже відійшла в інші світи, та вони були й залишаються для нас носіями не лише вченості, а й інтелігентності, духовності, культури. У них ми вчилися принциповості, справедливості, безкорисливості, щоденній постійній праці над собою. Правду кажуть, що найпереконливіша наочність – особистість самого вчителя. Своєю індивідуальністю він творить інші індивідуальності і це, мабуть, найвище призначення педагога.

Ось Алла Олександрівна Брила – незмінний класний керівник. Скільки зусиль, енергії доклала вона, щоб виліпити з учорашніх школярів завтрашніх вихователів. Скільки працювати довелося, аби підготувати їх так, щоб не збочили в ремісники, а вчили дітей творчо, натхненно. Аллу Олександрівну називали мої однокурсники мамою, а от батьком – Миколу Никаноровича Магеру, котрий переступив поріг педучилища теж 1967 р. Ми як студенти першого курсу, а він прийшов на перші свої лекції в якості вчителя рідної мови та літератури (доти працював інспектором шкіл обласного відділу освіти). До закінчення навчання в училищі наша група була його улюбленою, він же для нас – найулюбленішим учителем.

Як талановито, ненав'язливо прищеплював любов до українського слова, а через нього – до історії народу, до його культури! Микола Никанорович був і залишився для кожного вихованця еталоном совісті, працелюбства, гідним моральним зразком. Недаремно, мабуть, випускники 70-х, 80-х найчастіше згадують саме його уроки і позакласні заняття. Людина-легенда, Людина-творець. Хоч з 2008 р. його немає вже з нами, а й для сьогоднішніх учнів, студентів є учителем, буде ним і для наступних поколінь – юні вчаться і вчитимуться на його книжках. Адже десятки високохудожніх творів вийшло з-під пера Учителя від Бога і письменника від Бога! Переважна більшість їх – то дитячі повісті, оповідання, казки. Вони довго не залежувалися на полицях магазинів за життя автора – їх досить швидко розкуповували вдячні читачі. Не залежуються тепер і на бібліотечних стелажах.

Напередодні 100-річного ювілею Миколи Магери я відгукнувся на прохання оргкомітету вшанування пам'яті дорогого земляка поділитися спогадами про нього. Вирішив підключити однокурсників – усі, до кого звернувся, радо відгукнулися. Інтерв'ю з ними ставлю до центру розповіді – адже вони, випускники педучилища, все своє життя присвятили дітям, школі. Я ж після отримання диплома відразу поступив на факультет журналістики КДУ – завдяки знанням, які дали Микола Магера й інші вчителі вчителів у Хмельницькому. Про те, що мріяв стати журналістом ще з учнівських років, дописуючи до Полонської районної газети, розповів Миколі Никаноровичу при першому знайомстві – і він підтримав моє бажання, всіляко сприяв творчому зростанню, познайомив з колективом обласної молодіжної газети «Корчагінець», де друкувався протягом усіх 4-х років навчання і яка дала мені рекомендацію для вступу на журфак. Варто зазначити, що

вчитель опікувався всіма студентами, в кому помічав певні творчі задатки – про це ділиться спогадами наша Лідочка Ярохно, талановита поетеса зі Старокостянтинова, відмінник освіти України. І теж вихованка Миколи Никаноровича.

Після закінчення вишу я перших 12 років працював у надзвичайно популярній тоді газеті «Сільські вісті», головною темою публікацій обрав екологію. Написав сотні статей з питань охорони довкілля, друкувався в солідних журналах, колективних збірниках. Успіхами, як і невдачами ділився зі своїм Учителем – він завжди відгукувався. Наполегливо пропонував зібрати гостропроблемні публікації й видати окремою книжкою. Таку підготував під назвою «Сповідь біля млинового колеса» – вона вийшла 2005 р. у бібліотечці журналу «Неопалима купина». Здається, що Микола Никанорович появі її радів більше, ніж я, а надто після того, як незабутній Борис Олійник вручив мені диплом лауреата Всеукраїнської літературно-мистецької премії імені Івана Нечуя-Левицького за екологічну публіцистику.

Учитель радив не зупинятися, продовжувати лупати скалу байдужості до землі, річок, озер, лісів, яка здійнялася над усією Україною. Я не згортав свої походи та дослідження, продовжував друкувати гострі публікації, слідами яких навіть тодішня Рада Міністрів приймала спеціальні постанови. У 2011 р. вийшла ще одна моя скромна публіцистична книжечка «Ніж у гумус», яка теж не залишилася непоміченою – удостоївся Міжнародної літературно-мистецької премії імені Григорія Сковороди. Та це вже було в роки, коли не стало Миколи Никаноровича. Однак більшість статей він читав у рукописах, які йому надсилав. При редагуванні я обов'язково враховував ґрунтовні, слушні зауваження, дружні поради. М.Н. Магера був і залишається для мене Вчителем з великої букви – як і для моїх однокурсників. Отож годі вже про себе – пора передати слово їм.

Марія Клюцук – Бучковська, вчитель-методист української мови Кам'янець-Подільського ліцею:

– Хтось із великих сказав, що коли помирає людина, світ стає біднішим, бо втрачає те,чим вона жила,як сприймала все, що її оточувало, якою багатою та щедрою була її душа, сутність. Боляче говорити і писати ці слова про досить шановану, дорогу моєму серцю людину, Вчителя, письменника, поета, істинного сина рідної Хмельниччини – Магеру Миколу Никаноровича.

Це людина, яка завжди потребувала авторитету над собою, завжди мала комусь або чомусь служити. Це надавало сенсу її життю, яке було його скарбом, подарованим людським душам, нам –учням Хмельницького педучилища.

Скільки його пам'ятаю, то він вирізнявся своєю інтелігентністю, стійкістю характеру, наполегливістю, любов'ю й повагою до студентів. Учитель був не лише наставником, а й батьком, другом, товаришем, чуйним, вимогливим педагогом, котрий ніколи не забував про проблеми тих, хто поруч. Ми з нетерпінням чекали його уроків, на яких сіяв добре і вічне в душі кожного. Микола Никанорович був проти зазубрювання матеріалу, навчав нас розуміти прочитане. Ми поважали його ще й за те, що дуже рідко ставив негативні оцінки, змушував іти на перездавання, до того ж відповідати студенти мали чистою українською мовою. Застерігав, що нам доведеться все життя вирішувати різні проблеми, тому мусимо прислухатися до настанов старших. Педколектив училища дивувався, який треба знайти підхід до дітей, як добитися знань з рідної мови, щоби екзамен скласти майже всією групою (30 чол.) на «відмінно».

Його уроки з української літератури були віконцем, через яке ми бачили світ і людей у цьому світі. Микола Никанорович навчав висловлювати думку логічно, виразно, доречно, естетично, так як це було на заняттях з виразного читання. Дуже любив, коли я декламувала вірші і називав мене розумницею, соловейком, ясною зірочкою. Такі слова адресував й іншим, хто гарно відповідав на уроці. Цими словами заохочував усіх до навчання, цінував кожного, навіть трохи слабшого.

Одного разу на другому курсі ми складали екзамен з мови. Членом комісії була викладач російської літератури. Чомусь я не прийшлась їй до вподоби (і таке трапляється). Та він переконав її, аби уважніше приглянулася до мене і змінила свою думку, бо «таких «зірочок» треба берегти, а не недооцінювати».

Він стежив за модою – завжди охайний, з краваткою, в свята у вишитій сорочці, не розлучався з чистими носовичками. А от дівчат у коротких спідничках і з надто різким макіяжем не любив. Завжди говорив, що все повинно бути в міру.

Ніколи не забуду, як через багато років учитель, будучи на конференції в Кам'янець–Подільському педінституті, зайшов у ліцей, де я працювала. Якраз дзвінок покликав на перерву, у коридорі повно дітей, я зустрілася з ним біля учительської. Привіталася люб'язно, а він: «*Клюцучко, це ти, моє серденько?!*». Охоплена вогнем якоїсь

радості, я кинулася в обійми. Кілька хвилин ми стояли обійнявшись. Мені здалось, що доторкнулася до чогось святого, рідного, світлого, що знаходиться навколо дорогої людини. Учитель подарував тоді свою нову збірку, яка стала для мене коштовним скарбом. Я з гордістю можу назвати його Королем філології. За його життя побачила світ не одна книжечка, написана ним, яка вкладала в уста дітей рідне слово.

Дехто вважає, що доля людини визначається небесами, інші кажуть, що до неї йдуть і виборюють. Свою долю виборов, виплекав і Магера Микола Никанорович – людина слова, відповідальності, доброти і гідності. Саме він у Хмельницькому педучилищі (60-80-ті роки) запалив синій вогник, який приніс тепло і затишок, старався довести кожному з нас, що рідна мова – це чудовий сад, донесений до нас із глибини віків, сад, який став мовою нащадків, сад, який ми повинні берегти, аби жила Україна, аби не зник великий материк у слов'янському морі.

Він ніколи не розлучався з Подільським краєм, творив задля України, не втрачав зв'язку з рідною дунаєвецькою землею, здобував любов і популярність серед дітей та молоді своєю творчістю. Минають дні, роки, болить душа, а розум не хоче зрозуміти, що дорогий Наставник пішов в інший світ, звідки немає вороття. Всі ми сумуємо за ним. Так і хочеться голосно сказати, щоби почув: «*Учителю,ти завжди залишишся живим у наших серцях*».

Надія Сіканчук – Орлова, Мар'ївський сільський голова Баштанського району Миколаївської області:

– Спогади… Приємні… Зворушливі… Переді мною книги, подаровані моїм Учителем… Підписані його рукою…З прекрасними побажаннями… Подаровані мені, просто його студентці Хмельницького педучилища… І тоді, коли я отримувала їх із рук мого Учителя Миколи Никаноровича Магери, і тепер, коли я тримаю їх у своїх руках, відчуваю гордість, що була його ученицею, що доля звела мене з такою чудовою людиною.

М.Н. Магера присвятив себе педагогіці, студентам, котрі з теплотою згадують свого наставника. А ще він уміло поєднував у своєму житті учительство з письменницькою діяльністю. Він дуже любив, прекрасно знав українську мову і навчав нас шанувати рідне слово.

Пам'ятаю перші уроки. Це було цікаво, незвично, незвідано. Теми «Діалекти»,«Асиміляція»… Все для мене нове, незнайоме. Намагалась зрозуміти, вивчити, хоч було непросто, навіть страшно. Зате коли

Микола Никанорович у доступній, іноді дотепній формі кілька разів пояснив, стало зрозуміло. Досі (а минуло понад 50 років) пам'ятаю, знаю, користуюсь знаннями, які він передав нам. А ще навчив правильно вимовляти і вживати слова. Пригадую його «вимкнути світло», а не «включити свєт», або «зачинити, відчинити двері», а не «відкрити і закрити двері» тощо.

Цікавими були його уроки та позаурочні заходи. Був вимогливим, суворим і це тільки допомагало нам, студентам. Саме завдяки Миколі Никаноровичу Магері я чудово володію українською мовою, на чому постійно наголошують мої співрозмовники різного рівня. Пишаюся тим, що була його ученицею.

Ганна Шрубковська – Ніколаєва, директор Колосівської ЗОШ І–ІІІ ступенів Веселинівського району Миколаївської області, вчитель вищої категорії, відмінник освіти України:

– Кожен із нас зустрічав у своєму житті багато вчителів. Щасливий той, кому Бог подарував Учителя. Так, саме Учителя з великої літери.

Одного ранку до аудиторії зайшов Учитель і тієї ж миті життя студентів змінилося – ми побачили себе іншими очима, відтоді намагалися стати добрішими, розумнішими. У наше життя і наші серця увійшов тоді Учитель Микола Никанорович Магера, щоб залишитися в ньому на всі подальші роки, щоб допомагати, підтримувати, надихати на добрі вчинки. Викладач української мови і літератури звернувся до нас тихим, м'яким голосом, в його словах було стільки щирості, ввічливості, поваги до першачків, що всі враз принишкли. Вразила його бездоганна мова, широка ерудиція, глибокі знання, вміння передавати їх учням.

Невдовзі я зрозуміла, чим відрізняється справжній Учитель від того, хто просто працює вчителем. Допоміг випадок. Якось я запізнювалася на урок і в коридорі побачила, як Миколу Никаноровича біля аудиторії затримував колега. Він ввічливо його зупинив: «Пробачте, але я поспішаю до дітей». Так і сказав «до дітей», а не «на урок». І в цьому секрет його неперевершеності як Учителя і як людини.

Минув час. Я теж стала вчителем української мови та літератури. Пам'ять назавжди закарбувала в серці образ мого Учителя, котрому я вдячна майже всім кращим, що є в моїй душі, бо він навчив мене передусім любити і поважати людей, розуміти їх, допомагати їм. Він зробив нас, своїх учнів, щасливими, відкривши красу рідного краю та рідної мови, чудових українських пісень, посіявши в душах повагу до віковічної слави українців.

За все це я вклоняюся своєму Учителеві і запевняю, що пам'ятаю Вашу науку. Вона в моєму серці, вона – у кожній моїй клітинці. Ми дякуємо Вам за неї: і я, і ті нащадки, яким передаю Ваше сердечне добро, посіяне в душах своїх учнів.

Тамара Кушнір-Кошелюк, вчителька початкових класів Деражнянської ЗОШ №1 Хмельницької області:

– Український письменник, ветеран війни, патріот, педагог, охоронець рідної мови… Скільки багато добрих слів можна написати про Миколу Никаноровича Магеру! Мені випала нагода бути студенткою Хмельницького педучилища 1967-1972 років, коли він працював викладачем української мови і літератури. З трепетом душі й хвилюванням згадую ті роки! Вони повертають мене в часи юності й молодості, які в житті кожного з нас є неповторними, яскравими, незабутніми.

Згадую, з яким нетерпінням ми чекали уроків нашого Вчителя з великої літери. Принциповий і вимогливий, він прищеплював нам любов до рідної землі, до її природи, до українського слова. Ерудований, щирий, доброзичливий, порядний – таким залишився наш Учитель у моїй пам'яті. З його численних книг черпала любов до нашого подільського краю, до України, нетерпимість до несправедливості.

«Народе мій, моя ти Україно» – прочитала я в одному з численних художніх творів письменника. Ці слова надихнули написати вірш про Україну і присвятити пам'яті нашого дорогого Вчителя, земляка, справжнього українця та великого патріота Миколи Никаноровича Магери, якому в ці дні виповнилося б 100 років. Вірш не професійного літератора, але написаний з душею.

Україні

Ти знову в тривозі, Україно моя!
Накриває тебе сивая мла.
Не журися ти, нене, діти світло знайдуть
І волю святую до ніг покладуть!

Прийми ти, матусю, цей дарунок від нас
І серцем гарячим збережи на весь час!
За свободу твою ми життя віддавали
І ріками крові в століттях зникали!

Моя ти кохана, Україно моя!
Як серце болить і печалить душа.
Знову діти твої гинуть в війні
І кінця ще не видно цієї борні.

Простягни ж свої руки і, ніби крильми,
Нас разом міцно всіх обійми.
Під небом цим синім ми будемо жити
І жовте колосся під ноги стелити!

Віра Білокриницька – Швець, вчителька початкових класів Ожиговецької ЗОШ Волочиського району Хмельницької області:

– Пригадую, під час нашого навчання в педучилищі вийшла перша збірка оповідань Миколи Магери «Мати». Кожен із студентів прагнув тоді отримати автограф Миколи Никаноровича, і він кожному дарував книжкову новинку зі щирими побажаннями. Мене особисто вразила багата, досконала мова автора, простота викладу, захоплюючі сюжети. Пізніше, вже працюючи в школі, я стежила за творчістю свого Вчителя, старалася придбати нові книги. Якось в одній із рецензій прочитала слова Олеся Гончара, які він адресував Миколі Магері: «*Багато думок викликають Ваші розповіді про дітей Поділля, про їхні нелегкі долі. Такі людяні, такі природні ці життєві історії… Якби була моя змога, то я такі речі як «Мати Божа», або «Добра дівчинка», або «Діда спродують» і «Зелені паляниці» давав би у шкільних читанках, щоб їх читала вся юна підростаюча Україна*». Ці та інші оповідання друкувалися в книгах автора, які одна за іншою виходили в різних видавництвах. І хоч довго не було тих творів у шкільних читанках, вони були в моїй власній бібліотеці, і ми читали їх на позакласних заняттях зі своїми учнями. Як уважно вони слухали, як зацікавлено обговорювали написане, як просили ще і ще щось почитати… Це говорить про високу майстерність письменника.

Микола Никанорович мав солідну бібліотеку, дозволяв нам нею користуватися. Ми бували в нього вдома – після гостинного чаювання декому часом доводилося перездавати невивчені як слід уроки. За погано виконані творчі роботи, незнання тих чи інших мовних правил він ставив до журналу оцінювання знань не «двійку» чи «трійку», а «одиницю». Аби потім можна було легко виправити її

на «4». Не одному однокурснику по кілька разів доводилося тримати екзамен перед учителем, щоб заслужити ту «четвірку». Вимогливим був Микола Никанорович, а в підсумку ми мали міцні знання з рідної мови та літератури.

…І насамкінець – знову слово автора. Що додати до сказаного моїми однокурсниками по Хмельницькому педучилищу? Наведу лише пару рядків із відомого вірша Ліни Костенко:

«Віддай людині крихітку себе.

За це душа наповнюється світлом».

Наче про нього, Миколу Никаноровича Магеру написано. Він жив для людей, для дітей, повністю віддаючи себе їм. Пам'ять про нього – світла, вона не стигне.

Л.І. Ярохно, *м. Старокостянтинів*

ВІН СІЯВ ЗЕРНА ПРАВДИ І ЛЮБОВІ

Мабуть, у долі кожного був учитель, який запам'ятався на все життя. Саме таким для мене є Микола Никанорович Магера. Чому? Бо це людина, яка не просто виконувала свої професійні обов'язки – навчала української мови й літератури, причому бездоганно. Микола Никанорович був із тих, хто мав чітку життєву й громадянську позицію і навіть у ті застійні брежнєвські часи з гідністю ніс ім'я Українця. Оцю гідність людську й національну він умів передати й нам, учням Хмельницького педучилища. І робив це без гучних декларацій, без гасел і закликів, а своїм життєвим прикладом, своїм ревним служінням українській мові, синівським ставленням до рідного слова.

Така щира турбота про нашу мову була великою підтримкою нам, учням, тому що більшість із нас прибула на навчання із сільської місцевості, де, на відміну від тогочасного досить зрусифікованого Хмельницького, розмовляли українською. У Хмельницькому ж, особливо серед молоді, було таким, м'яко кажучи, не завжди комфортно, бо часто чули на свою адресу кпини й насмішки. Воно й не дивно, адже в радянські часи все робилося для того, щоб головною була російська. Простий, але промовистий факт: у 70-і роки із 36-и хмельницьких шкіл лише 4 були українськими, решта – з російською мовою навчання. Російська, по суті, стала мовою міста, українською можна хіба в селі. Тому кожен, як на нас зверхньо казали, «селюк» відчував себе маргіналом і не кожному, до речі, удавалося протистояти оцій

прихованій, але насправді досить відчутній тенденції до приниження, упослідження рідного, що, по суті, вело багатьох до відступництва, а відтак до зросійщення.

Але ж у нас був Микола Никанорович, який не словом, а ділом доносив до нас думку про красу й велич рідної мови, її багатство й довершеність, сам був для нас зразком бездоганного володіння українською і, що не менш важливо, – зразком мовної стійкості. Він був як батько-суворий і безкомпромісний, коли легковажили рідним словом, водночас доброзичливий і щирий у заохоченні глибше пізнати свою мову. Учитель слідкував за нашим мовленням, підказував, виправляв мовні огріхи, а коли хтось не дослухався, міг навіть різким, перченим зауваженням спонукати до виправлення помилки. Допустимо, хтось каже: «Приведу такий приклад..», а Микола Никанорович одразу: «Привести козу за мотузку, навести приклад!» І це одразу запам'ятовувалося. Не обмежувався лише зауваженнями. Невдовзі на стінах рекреацій ми побачили майстерно оформлені таблиці з порадами «Пильнуйте слово!» Це вже Микола Никанорович якимось робом постарався, знайшов художника, бо таких плакатів чи таблиць тоді не випускали: «Прийняти книги зі столу – взяти (брати) участь (не прийняти!); прийняти до гурту – вжити заходів (а не прийняти міри!); привести козу – навести приклад» і под.

Незабутніми стали його уроки літератури, де також не припинялася робота над словом, над відчуттям його глибини, підтексту, причини появи. Зокрема, коли ми опрацьовували образи твору, він завжди навчав опиратися на текст і не тільки наводити доречні цитати, але й спонукав до осмислення змісту й словесної форми того чи іншого художнього засобу. От, наприклад, звертає увагу на порівняння «Як молода щепа з панського саду» (про Гафійку, персонажа з повісті «Fata morgana» Михайла Коцюбинського) і розгортає навколо нього роботу, що спонукала кожного з нас не лише зрозуміти, чому саме у такий спосіб підкреслює автор красу дівчини, але й чому саме «щепа» і чому саме «з панського саду». Доходимо висновку, що молода щепа – не просто красиве, привабливе деревце, а ще й плекане, бо в панському саду, на відміну від селянського, були рідкісні вишукані сорти дерев, за якими доглядали фахові садівники. Отож ці дерева яскраво відрізнялися від звичайних дикорослих; саме такою особливо помітною красою вирізнялася з-поміж інших дівчат і Гафійка, любовно плекана матір'ю.

У такі хвилини відчувалося, як наш учитель насолоджується, просто упивається українським високохудожнім словом.

Велику увагу приділяв Микола Никанорович розвиткові творчих здібностей. Він час від часу давав нам домашнє завдання: спробувати написати оповідання або поділитися враженнями від улюбленого музичного твору чи картини. Коли помічав у когось із нас певні творчі задатки, запрошував до літературного гуртка, який сам й організував. Я мала честь бути членкинею цього гуртка, де ми навчалися працювати зі словом, розвивати творчі здібності, удосконалювати свої поетичні чи прозові спроби. Там познайомилася з Миколою Пуговицею (він по закінченню нашого педучилища завдяки таланту (працював у прозі) та опіці талановитого наставника став студентом журфаку Київського національного університету імені Тараса Шевченка, а згодом – відомим журналістом). Микола Никанорович підтримував гуртківців, заохочував до праці, давав слушні поради, картав за лінькуватість. Заслужити його похвалу було найвищою насолодою, відчуття якої не забудеш. Пам'ятаю, як йому сподобався, на його погляд, цікавий підхід до розгортання сюжету в одному з моїх учнівських оповідань, де хлопчики навесні пускали паперові кораблики в річку Коротницю й фантазували, що ці човники допливуть до самого Чорного моря, адже Коротниця впадає в Случ, Случ – у Горинь, Горинь – у Прип'ять, Прип'ять – у Дніпро, а Дніпро, усім відомо, – у Чорне море.

Коли в нас набиралося вже трохи більш-менш вдалих (як на той вік) спроб, організовував розширене заняття гуртка, куди запрохав цілі групи своїх учнів, перед якими ми звітували зі своїми творчими доробками. Це було, звичайно, і приємно для нас, і важливо, але й водночас дуже відповідально. Наші однолітки ділилися своїми враженнями, часом критичними зауваженнями, а часом схвальними відгуками, що, у свою чергу, спонукало нас, гуртківців, до ретельної роботи над словом. Ми тоді й не знали, що сам Микола Никанорович теж письменник, до того ж фронтовик, який пройшов усю війну, був поранений, контужений. Тоді якось було не прийнято про це говорити. Може, тому, що його покоління практично все перейшло крізь горнило війни, як, наприклад, і мій батько, який усього на рік був молодший від Миколи Никаноровича. Крім того, наш учитель був скромною людиною й ніколи не натякав навіть на те, що довелося пережити, не говорив про свої творчі плани. Про це ми дізналися вже

тоді, коли він, вийшовши на пенсію, видав свої твори, частина яких увійшла або до програмних, або рекомендованих учням для додаткового читання. Тоді про нього заговорили як про письменника, причому досить цікавого, твори якого читаються легко, хоч порушені в них часто дуже болючі проблеми. Зокрема, він, мабуть, із небагатьох, хто зумів написати для дітей твори, у яких ідеться про страшний період Голодомору, до того ж написати просто й дохідливо, глибоко знаючи не лише пережиті події, а й психологію дитини, бо ж – педагог.

З особливою вдячністю згадую його підтримку, коли мене мало не вигнали з педучилища «за неправильную трактовку национального вопроса». Мій наставник підтримав мене навіть тоді, коли всі шишки й каміння посипалися на нього як учителя української мови, що «виховав націоналістку». Микола Никанорович, мабуть, вірив у мене, вірив навіть тоді, коли я (було таке) перестала вірити у свої творчі можливості. Він же при наших нечастих тоді зустрічах (педучилище з горем навпіл я вже закінчила) завжди казав мені, щоб видала хоч маленьку книжечку, хоч невеликим накладом. Але я тоді вважала це недосяжною й даремною мрією. Він так і не побачив моїх збірочок, які вийшли, до речі, як і в нього, – коли я вже стала пенсіонеркою. Не дізнався він також, що мене прийняли спочатку до Національної спілки журналістів України, а згодом – до Національної спілки письменників України. Думаю, він щиро порадів би за свою ученицю, адже так тепло, по-батьківськи, завжди ставився до мене.

… Востаннє ми бачилися десь за пів року до його відходу у вічність. Я і моя колега були в Хмельницькому на якомусь семінарі. Зайшла мова про Миколу Никаноровича, про його твори для дітей, і я запропонувала їй відвідати мого вчителя, що мешкав на Кам'янецькій. Вона була здивована, що це насправді можливо, і з радістю погодилася. З нехитрими гостинцями ми завітали до Миколи Никаноровича. Було видно, що ця людина, яка все життя підтримувала своїх вихованців, тепер, переживши інсульт, сама потребувала підтримки. Ми трішки прибрали в кімнаті, погомоніли. Микола Никанорович був щиро радий, що його пам'ятають, завів нас до своєї шикарної бібліотеки, подарував декілька своїх книг.

Це була осінь, а наступного літа, у червні, велике серце великої людини зупинилося навічно. Проте світла пам'ять, овіяна теплом і любов'ю Учителя, його мудрістю наснажена, не схолоне й не згасне довіку.

М.І. Красуцький, *м. Кам'янець-Подільський*

КАМ'ЯНЕЦЬКИМИ СТЕЖКАМИ

О Кам'янцю сивий, з мітками бойових «ран» на стінах і стрімких вежах твоїх фортець, вічно юний у зеленому мареві садів і Товтр, впродовж багатьох століть ти був і залишаєшся справжньою колискою краю Подільського, його гордістю і красою. Немало гроз і руйнівних бур, лихоліть відшуміло над тобою, а ти як гордий Фенікс, здолавши усі незгоди і негаразди піднявся з руїн. Ставав дедалі привітнішим і прекраснішим.

Ти, Кам'янцю був свідком і співучасником великих знакових подій у нашій українській історії, впевнено торував вистражданий поколіннями шлях до Незалежності, зробив свій вагомий внесок у відродження культури і духовності рідного народу. Твоїми крутими звивистими стежками понад Смотричем прокладали шлях до визнання «у світ широкий» Ісайя Кам'янчанин, Степан Руданський, Юхим Сіцінський, Михайло Драй-Хмара, Іван Огієнко, Микита Годованець, Володимир Даль, Володимир Свідзинський.

Немов бистрі весняні води мчать роки. Через десятиліття протореними кам'янецькими стежками промандрував і він, Микола Магера. Наш земляк. Подоляк. Вчитель. Педагог. Закоханий у Слово, закоханий в українську мову, українську літературу. Мав за плечима уже чималий життєвий досвід, зібраний багаж знань. А ще – зовсім юним брав участь у найкровопролитнішій з усіх війн, які знало людство – Другій світовій. Отож про бачене, вистраждане, пережите він і писав у своїх творах-повістях, оповіданнях, віршах. Писав правдиво, суворо, переконливо і доступно для різних категорій читачів. Він писав з життя і про життя, його герої – прості люди, що прийшли на сторінки його книг із звичайних сільських вулиць, з полів, від плуга і борони, з хліборобською завзятістю, з любов'ю до рідної землі, до тих, хто живе і трудиться на ній.

Такими є його «Мати», «Журавлі», «Добра дівчинка», «Хлопчаки» «Зелені паляниці» (про Голодомор –33), «Я хочу жити», «Привіт тобі, сонце».

Окремо варто відзначити його чи не найкращу річ – «Кам'янецькими стежками», де автор простежує-досліджує перебування в Кам'янці-Подільському Т.Г. Шевченка у жовтні 1846 року. Описує його зустріч з учителем міської гімназії Петром

Чуйкевичем, його враження, захопленість чарівною красою міста нам Смотричем. Пізніше чимало різних авторів – прозаїків, поетів писали (і, безумовно, ще писатимуть про цю подію), що на їхню думку цей твір М. Магери є одним з найкращим з-поміж інших.

Мої найперші зустрічі з Миколою Никаноровичем Магерою припали на кінець 70-х років минулого століття. Працюючи редактором газети в Кам'янці-Подільському, я неодноразово бував у Дунаївцях, де мешкала сестра моєї дружини. Там жив і працював Микола Никанорович. Роками зустрічалися, віталися. А пізніше, у 90-их, зустрілися в Спілці письменників України, вірніше, в її обласній філії. Запам'ятався прозаїк М. Магера тим, що говорив завжди коротко, по-серйозному, був доброзичливим, особливо коли стосувалося творчості молодих авторів.

Запам'яталося, як після присудження мені однієї з літературних премій Микола Никанорович з сумом зауважив: «*Це ж Красуцький усі премії забирає*». Пожартував та забув. Та я не гнівався на сивочолого ветерана, здається, тоді найстарішого в у нашій когорті.

Микола Никанорович дуже любив наше місто, часто відвідував його, виступав з читанням своїх творів. Міцна творча дружба пов'язувала його з відомим в Україні краєзнавцем, професором, доктором історичних наук Віктором Степановичем Прокопчуком, який багато зробив і робить сьогодні для популяризації творчого набутку письменника серед його земляків-подолян.

Літа, літа! Куди так швидко мчите нас? Ось Миколі Никаноровичу виповнилося б уже 100. А я все ж бачу його ще зовсім молодим, повним сил і енергії. Він – за старенькою друкарською машинкою стукотить і стукотить. Друкує щось для дітей. Це добре. Це потрібно для їх виховання, щоб зростали гідними громадянами України, гідними своїх батьків та дідів.

Т.К. Прокопчук, *м. Дунаївці*

НЕЗАБУТНІ ЗУСТРІЧІ

1984 рік, сонячна осіння днина. Подвір'я Дунаєвецької районної бібліотеки утопало в квітах – палахкотіли айстри, чорнобривці, майори, сальвії. Повернувшись з обіду, я зайшла до кабінету і через вікно побачила, як невисокий сивий чоловік поставив свого саквояжа, нагнувся над клумбою, ніби розмовляючи з квітами. Не встигла

сісти за робочий стіл, як відчинились двері і на порозі вже стояв той самий чоловік. Лагідно посміхаючись, мовив:

– Я – Микола Магера. А ви мене знаєте?

– Чому не знаю? Я знайома з Вашими книгами для дітей, які є в нашій бібліотеці, багато чула про Вас від колег з обласної бібліотеки, Ваших читачів, шанувальників, від сестри Валентини Никанорівни.

– Оце з автобусної зупинки йшов до рідної домівки на Могилівці і не зміг пройти повз таку красу. Я дуже люблю квіти.

– Знаю, Ви так майстерно описуєте їх у своїх творах…

– Чи бачили ви, як цвітуть Петрові батоги? – продовжив гість. – Не бачили? І не знаєте, які вони? Від кольору цих квітів у нашій Могилівці здавна серпень називали синьооким…

Так відбулося наше знайомство.

А вже 11 січня наступного року відбулася зустріч читачів районної дитячої бібліотеки з письменником – земляком.

Більше 20 років колектив районної бібліотеки дружив і співпрацював з Миколою Никаноровичем. Це засвідчує і хроніка наших плідних взаємин:

11.01.1985 р.	зустріч читачів районної дитячої бібліотеки з письменником, презентація книги «Юрасик», яку подарував з надписом: «Звідси починається читач!»
15.11.1987 р.	обговорення книги «Друзі» в дитячій районній бібліотеці та бібліотечних філіалах сіл В. Побійна, Нестерівці, Маків, Міцівці, Залісці, Зеленче
20.09.1988 р.	презентація книги «Добра дівчинка» в дитячій районній бібліотеці. Зустріч з читачами у Шатаві, Лисці, Воробіївці
8.10.1989 р.	прем'єра книги «Кам'янецькими стежками»
19.10.1991 р.	презентація книги «Батіжок» у дитячій районній бібліотеці, на подарованому примірнику якої написав: «Дунаєвецькій районній бібліотеці для дітей з щирими побажаннями творчої наснаги, великої праці в ім'я вільної незалежної демократичної України»
26.09.1992 р.	вечір-портрет Миколи Магери в Дунаєвецькій районній бібліотеці, присвячений 70-річчю від дня його народження
24.12.1992 р.	зустріч з читачами районної бібліотеки, подарував кілька книг «Зелені паляниці»
10.05.1993 р.	зустріч з ветеранами Другої світової війни в районній бібліотеці, на якій був присутній як учасник бойових дій і Микола Магера, виступив з розповіддю «З шкільного порогу – на попіл війни»
27.05.1993 р.	чергова зустріч у районній бібліотеці під час республіканської наукової конференції «Дунаївці: їх роль і місце в історії Поділля», де він зробив повідомлення про передвоєнні Дунаївці, село Могилівку

18.11.1993 р.	надіслав книгу «Хитрий горобчик» з надписом: «Надсилаю свою нову книжечку. Зичу Вам, працівникам бібліотеки, успіхів у пропаганді книги»
31.03.1994 р.	зустріч з читачами районної бібліотеки, присвячена 50-річчю визволення району від німецько-фашистських загарбників, вперше прочитав поетичні твори, написані в роки війни
9.03.1995 р.	в дитячій районній бібліотеці прем'єра книги «Привіт тобі, сонце», яку подарував з написом: «Вітаю усіх працівників і читачів бібліотеки з наступаючим 50-річним ювілеєм Великої Перемоги»
20-30.03. 1996 р.	декада книги в бібліотеках району «Стежками творчості Миколи Магери», під час якої відбулася прем'єра його нової книги «Читаночка» як в районній бібліотеці, так і в сільських філіалах. Кілька десятків книг подарував читачам районної та сільських бібліотек. На подарованій «Читаночці» написав: «Щиро зичу працівникам і читачам бібліотеки всього найліпшого в житті. Ваш М. Магера».
Травень 1997 р.	свято української мови в дитячій районній бібліотеці за книгою «Казка про хоробрих з найхоробріших»
1.09.1997 р.	ювілейний вечір, присвячений 75-річчю від дня народження Миколи Магери в районній бібліотеці за участі представників влади, громадськості, читачів
Листопад 1997 р.	брав участь у науково-краєзнавчій конференції «Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій», на якій виступив із спогадами про село Могилівку, де народився. На збірнику матеріалів конференції написав: «Бажаю вам, моїм читачам, успіхів у вивченні та дослідженні історії рідного краю»
Травень 1998 р.	під час акції «Бойовий орден і медаль в твоєму домі» бібліотекарі зібрали спогади фронтовиків-орденоносців і оформили альбом, свої спогади в альбомі залишив і Микола Магера
Вересень 1998 р.	у бібліотеках району пройшов тиждень книги «Тарасові шляхи на Поділлі» за повістю Миколи Магери «Кам'янецькими стежками»
Листопад 1999 р.	у дитячій районній бібліотеці прем'єра книги «Вибрані твори», яку подарував читачам
Вересень 2000 р.	парад книг Миколи Магери в дитячій районній бібліотеці, на якому були присутні письменники рідного краю
19.08.2002 р.	презентація книги «Мій Тарас Шевченко» в районній бібліотеці за участю В.С. Прокопчука, кандидата історичних наук, професора Кам'янець-Подільського педагогічного університету, який написав вступну статтю до цієї книги. Микола Магера подарував бібліотеці книгу з автографом: «Шановним працівникам і читачам бібліотеки, моїм дорогим землякам»
Вересень 2002 р.	місячник книги «Наш Микола Магера» в бібліотеках району

1.09.2002 р.	ювілейний вечір «Я ваш і серцем, і душею», присвячений 80-річчю від дня народження Миколи Магери в районній бібліотеці за участю читачів та широкого кола громадськості
20.02.2003 р.	зустріч читачів районної бібліотеки з М.Н. Магерою та його новою книгою «Їх щастя попереду», яку подарував з написом: «Щиро зичу колективу бібліотеки доброго здоров'я, наснаги у праці на радість дунаївчан»
18.05.2004 р.	прем'єра книги «Безсмертний корінь», на подарованому примірнику написав: «Вірю, дорогий читачу, що в цій книзі знайдеш для себе щось корисне, потрібне у житті»
Вересень 2005 р.	зустріч читачів районної бібліотеки з М.Н. Магерою та його новою книгою «Пісні про кохання»
Листопад 2006 р.	презентація біобібліографічного довідника «Дунаєвеччина в іменах», виданого районною бібліотекою, де в розділі «Члени Національної спілки письменників України» поданий матеріал про Миколу Магеру
1.09.2007 р.	остання зустріч з письменником у стінах Дунаєвецької книгозбірні – ювілейний вечір, присвячений 85-річчю від дня народження Миколи Магери за участі представників влади, широкого кола громадськості, друзів письменника, родичів та читачів. Подарував портрет, намальований художником В. Севцем, який сьогодні відкриває експозицію музею Миколи Магери в дитячій районній бібліотеці.

У вересні 2005 року під час чергової зустрічі на подарованій щойно виданій книзі «Пісні про кохання» написав: «*Щиро дякую директору бібліотеки і всьому бібліотечному колективу за 20 років нашої співпраці по пропаганді книги*».

Микола Никанорович любив Дунаєвеччину, рідну Могилівку, яка ще 1958 року влилася до складу міста. Він брав участь у науково-краєзнавчих конференціях, які бібліотека проводила спільно з районною організацією Всеукраїнської спілки краєзнавців. У травні 1993 року під час всеукраїнської наукової конференції «Дунаївці: їх роль і місце в історії Поділля» зробив цікаве повідомлення про передвоєнні Дунаївці, село Могилівку, де виріс і звідки полетів у широкий світ. А потім була прогулянка містом, і він показував об'єкти, про які розповідав у своєму виступі на конференції.

Не раз особисто або й у колективі інших ветеранів ділився спогадами про минулу війну, 1998 року, під час акції «Бойовий орден та медаль у вашому домі», повідав за що отримав орден Слави ІІІ ст., бойові медалі, а в альбомі записав свої спогади.

З виходом кожної нової книги наші читачі чекали письменника, на спілкування з ним та героями його творів. Ми проводили декади книги, місячники не тільки в районній бібліотеці, а й у сільських філіалах, і Микола Никанорович бував і там, зокрема у Великій Побійній, Нестерівцях, Макові, Шатаві, Лисці, Міцівцях, Залісцях, Балині та ін. На кожній зустрічі він, як педагог і тонкий знавець дитячої душі, цікавий співрозмовник, зачаровував і дітей, і дорослих. Вони засипали питаннями, і він ненав'язливо і доброзичливо спонукав своїх співрозмовників до щоденного спілкування з книгою, до пізнання з її допомогою навколишнього світу.

У Балинській сільській бібліотеці під час літературного читання за книгою «Юрасик» до Миколи Никаноровича підійшов хлопчик і запитав:

– А ваш Юрасик справжній?

– Як тебе звати?

– Василько.

– Мені цікаво, Васильку, як ти думаєш? – запитав школярика.

– Знаєте, я так, як і Юрасик, допомагаю мамі, бабусі, годую кролів.

– Ось бачиш, ти сам відповів на своє питання. Юрасик справжній, такий, як і ви всі, хто допомагає своїм друзям, батькам.

Спілкування з читачами Дунаєвецької районної бібліотеки під час презентації повісті «Кам'янецькими стежками». 8 жовтня 1982 року.

2007 року, під час останньої зустрічі, Микола Никанорович подарував бібліотеці свій портрет, роботи художника В. Севця. Вже тоді у нас зародилася думка про музей письменника в Дунаєвецькій районній бібліотеці.

2009 року ми й розпочали роботу з його створення. До групи, яка

працювала над цим проектом, ввійшли заступники директора бібліотеки О.Ю. Білошицька та Л.Є. Коржинська, художник А.Г. Верстюк, працівники районної дитячої бібліотеки Г.Я. Хозінська та Л.І. Гоцуляк. Очолила цю роботу я, тоді директор районної ЦБС, розробила тематико-експозиційний план, виділила з бюджету необхідні для реалізації проекту кошти. Чимало матеріалів для експонування передала сестра письменника заслужена вчителька України В.Н. Магера, частину експонатів, заавтографовані книги, листи, спогади, фотографії, свого часу подаровані Миколою Никаноровичем, мала бібліотека. Художні роботи майстерно виконав художник бібліотеки Анатолій Григорович Верстюк.

Робота тривала два роки. 10 вересня 2010 року, під час Магерівських читань, відбулося урочисте відкриття музею письменника, в якому взяли участь представники районної влади, обласних організацій Національної спілки краєзнавців України, Національної спілки письменників України, Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України Національної академії наук України при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, обласної бібліотеки для дітей, обласного телебачення і радіо, колеги, друзі і родичі письменника. Зокрема – голова Хмельницької обласної організації Національної спілки краєзнавців України Л.В. Баженов, доктор історичних наук, професор, заступник голови В.С. Прокопчук, доктор історичних наук, професор, члени НСКУ С.Е. Баженова, доктор історичних наук, професор, І.М. Конет, доктор фізико-математичних наук, професор, А.Г. Роздобудько, відповідальний секретар Хмельницької обласної організації Національної спілки краєзнавців України, В.І. Горбатюк, голова обласної організації Національної спілки письменників України, директор обласного літературного музею, П.І. Маліш, письменник, журналіст, племінник письменника Ю.С. Поліщук та сестра В.Н. Магера. Вона й перерізала стрічку, а першу екскурсію в новоствореному музеї провели Л.Є. Коржинська та Г.Я. Хозінська.

В експозиціях та фондах музею – понад 200 експонатів. Це – рукописи, твори письменника, документи про навчання, трудову діяльність, бойові нагороди, інші фронтові реліквії, альбом, листи, особисті речі.

Експозиція починається з того портрета, який збудив думку про музей. Далі іде розділ «З родини починається Україна». А це – фотографії дідуся, батьків, свідоцтво про народження письменника, макет хати, в якій народився і зростав. У наступних розділах – «Тривоги

фронтових доріг», «Учитель від Бога», «Письменник, громадський діяч», «З Шевченком у серці»- чимало цікавих документів, зокрема- військовий квиток, карта часів Другої світової війни, на якій він написав: «*Цю карту я привіз із Австрії, на ній позначені місця, де проходила наша армія у 1945 р.*», ордени, медалі, щоденник, спогади, неопубліковані матеріали тощо.

З того часу музей відвідали сотні читачів та гостей міста.

Микола Никанорович щоразу приїжджав до нас 31 березня, у день визволення району від німецьких окупантів. Не пам'ятаю точно, коли я йому зателефонувала, чи в кінці лютого, чи на початку березня, щоб домовитись про чергову зустріч з читачами районної бібліотеки, а він відповів: «*Пробачте, але цього разу приїхати не зможу – хворію…*». А потім після паузи добавив: «*Заїдьте до мене, коли будете в справах у Хмельницькому. А може – у вихідний разом з Віктором Степановичем. Я дуже хочу з Вами поспілкуватися, передати деякі документи, книги, що останнім часом вийшли з друку*».

І ось ми на порозі його квартири. Увійшли в коридор і наче опинилися в бібліотеці. Тут – шафи під стіною, а в них книги, підшивки газет, журналів. Господар запросив у світлицю. Біля вікна – робочий стіл письменника, де він тільки що працював, над ним портрет мами

У день останнього приїзду в Дунаївці після вечора, присвяченого 85-річчю письменника. 1 вересня 2007 року.

Марії Миколаївни, поруч – Тараса Шевченка, уквітчаний вишитим рушником. А далі – книги і книги.

У той день останньої нашої зустрічі ми довго спілкувалися. Він показував листи від українських письменників, які готував до передачі в особистий фонд обласного архіву, подаровані ними книги, фотографії, щоденник, рукописи і розповідав, розповідав… Він провів нас до виходу. Став на порозі. В очах був неприкритий сум і непрошена сльоза...

Поверталися з почуттям задоволення від спілкування і тривоги. А через деякий час прийшла сумна звістка – Миколи Никаноровича не стало.

В. Є. Берека, *м. Хмельницький*

МАВ ЩАСТЯ СПІЛКУВАТИСЬ

Моє життя тісно пов'язане зі школою. Мав щастя працювати вчителем сільської школи, її директором, впродовж десятиріччя був заступником начальника обласного управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації. Був ректором Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (колишнє Хмельницьке педагогічне училище), Хмельницького обласного інституту післядипломної освіти. Завжди мав справу з роботою шкільних бібліотек. Був радий зустрічі з тими, хто писав книги для дітей. Мав щастя читати твори відомих подільських майстрів слова (Володимир Бабляк, Василь Баженов, Ростислав Балема, Роман Болюх, Василь Горбатюк, Броніслав Грищук, Микола Захарович, Микола Коваль, Василь Кравчук, Леонід Лупан, Оксана Радушинська, Людмила Савчук, Валентина Сторожук, Григорій Храпач та ін.). Їх літературний доробок допомагав розбиратися в найскладніших педагогічних ситуаціях, розуміти душу дитини, вирішувати її проблеми, вникати в історію розвитку зростаючого покоління.

З Миколою Никаноровичем Магерою познайомився 1993 року. Тоді він подарував мені збірку своїх віршів «Я хочу жити», випущену 1990 року. Детальне ознайомлення з нею вразило, адже вміщені в ній твори написані в 1942-1945 роках. У них молодий поет кликав до боротьби з фашизмом.

Захотілося детально познайомитися з його творчістю. З трепетом душі читав збірку «Зелені паляниці», до якої увійшли новели, оповідання, казки. Зробив висновок: тільки сучасник – людина великої

душі могла так талановито описати лихоліття голодомору. Не зміг без сліз читати сторінки, де малі діти годинами простягали худенькі рученята до матері і скиглили: «Матусю да-а-а-й хлібця-я!», «Мамцю-ю-ю, дай пити-и-и!», «Мамо, дай хліба!» Тому рекомендував матеріали цієї книжки використовувати під час тематичних уроків, присвячених голодомору 1932-1933 рр. в Україні. Більшість сучасних людей ті зелені паляниці не бачили. І дай, Боже, щоб їх ніхто і ніколи не бачив.

З великим інтересом знайомився з творами М. Магери, присвяченими боротьбі за утвердження української мови, проти запроданців і покручів. Такою є казка «Хоробрі з Найхоробріших». У ній письменник прославляє рідну мову, таврує зрадників і перевертнів, котрі продали мову й Батьківщину, проміняли її на чужинську. Продовження цієї теми зустрів у казці «Чубчик», в якій засуджуються колишні і теперішні русифікатори українського народу.

Так книга за книгою опановував літературний доробок Миколи Никаноровича, який складає 26 окремих видань. Досі уважно читаю його книги. Для мене вони джерело мудрості, звідки черпаю наснагу, любов до України та малої Батьківщини, рідного слова і людей.

Особливо Микола Никанорович гордився своєю шевченкіаною Вона складається з низки творів, які розповідають про перебування Великого Кобзаря на Поділлі. До них відносяться повісті «З давніх літ» і «Кам'янецькими стежками», окремі оповідання і вірші. Він ніколи не ділив їх за вагомістю. Мабуть тому, що працюючи над ними, сповна віддавав себе творчості, боявся сфальшивити, уникав надмірного прикрашання подій...

У моєму житті було багато знаменитих людей, з якими хотілося спілкуватись, ділитися думками і планами. Серед них виділявся Микола Магера – справжній учитель, талановитий письменник і просто патріот.

В.М. Ільїнський, *м. Хмельницький*

У ПАМ'ЯТІ НАЗАВЖДИ

Микола Никанорович Магера – людина, про яку на Хмельниччині відомо майже кожному, як кажуть, від великого до малого.

Він відомий як педагог, який вклав душу, знання і вміння не одному своєму учневі, тому що майже половину життя віддав педагогічній справі. Спочатку вчителем української мови та літератури

Віньковецької середньої школи, а потім і її директором (1951 – 1956 рр.). Далі був методистом і зав. кабінетом української мови у Хмельницькому обласному інституті удосконалення вчителів (1956 – 1967 рр.), а в 1967 році розпочав свою працю на посаді викладача української мови та літератури у Хмельницькому педагогічному училищі, де працював до 1984 року.

Але основний напрям діяльності, якому Микола Никанорович був вірним усе своє свідоме життя – це письменство. Поет, прозаїк писати починає ще з юних літ. А здобувши фах філолога, не покидає це заняття до останніх днів свого життя.

Познайомився я з Миколою Никаноровичем десь на початку 90-х років минулого століття. Він досить дружив з Павлом Хорошенюком, талановитим журналістом, який до початку 90-х знаходився на посаді інструктора обкому партії, вів пресу і видавничу справу, а 1992 року був призначений на посаду заступника генерального директора Хмельницької обласної телерадіокомпанії «Поділля-Центр». З Павлом Івановичем товаришував і я. Ми жили в одному домі, часто зустрічалися за чашкою чаю. Частим гостем такого чаювання у Павла Івановича був і Микола Никанорович. Саме так я вперше познайомився з цією досить цікавою, творчою, надзвичайно доброю і привітною людиною.

Наші зустрічі були схожі одна на одну: обговорювали перебудовчу ситуацію в країні, стан літературної творчості у той складний час, аналізували і прогнозували майбутнє української літератури, преси і культури взагалі. Щось з цього важко виділити, як значне і важливе, але були моменти, які особливо закарбувалися в пам'яті.

Один із них, це коли Микола Никанорович подарував нам з Павлом по настінному відривному календарю з дарчим підписом. До речі, хочу зауважити, що календарі такого типу були загальноукраїнськими і

випускалися централізовано, за своєю популярністю і накладом перевищували газету «Правда» (щоденне і найбільш впливове друковане видання в СРСР). У цих календарях містилося безліч цікавої інформації і обов'язково розповіді про видатних людей. У подарованому нам календарі був листок, на якому містилась інформація про українського письменника М.Н. Магеру Окрім короткої біографії повідомлялось і про те, що дві його казки увійшли до читанки другого класу. А читанки того часу видавалися Міністерством освіти одноваріантно, і це дійсно була подія, яка говорила про визнання творчого таланту письменника М. Магери всією Україною!

Інша подія, що відклалася в пам'яті, пов'язана з його книжкою «Казки». Ілюструвати цю книгу Микола Никанорович попросив мене. Пам'ятаю, як заохочував мене до цієї справи, аргументуючи тим, що дочка у мене Оксанка, а перша казка у цій книжці теж називається «Оксанка». До речі, я саме в цій ілюстрації використав реальний образ дочки, а в казці «Грицеві друзі» зобразив сина Сергія.

Запам'яталася мені й досить зворушлива зустріч з Миколою Никаноровичем на моїй персональній виставці в міському

краєзнавчому музеї. Якось так склалося, що офіційно я його не запросив, але побачивши афішу біля музею, він сам завітав. І його присутність, людини знаної, високоавторитетної, його виступ, підняли авторитет і значимість моєї виставки.

Незабутнім у пам'яті залишилося святкування 85-річчя Магери М.Н., яке відбувалося в Хмельницькій обласній телерадіокомпанії. У залі панувала по-особливому добра дружня атмосфера. Всіх, хто офіційно виходив на сцену і вітав ювіляра, Микола Никанорович міцно обіймав і тепло дякував за привітання. У таких обіймах після слів привітання побував і я. Це була моя остання зустріч з письменником.

Часто 1 вересня, з початком нового навчального року, я згадую цю світлу людину, талановитого письменника і просто доброго мого знайомого.

В.П. Спірякіна, *м. Дунаївці*

ЖИТТЯ СПОВНЕНЕ КРАСИ Й ВЕЛИКОДУШНОСТІ

Сто років, як одна мить. Здається, ще вчора відбулася зустріч з Миколою Никаноровичем, а таких зустрічей було багато, бо це наш земляк – дунаївчанин. Добродушний, толерантний – таким було моє перше враження про педагога-вихователя Миколу Магеру.

Особливо запам'яталась одна із перших зустрічей у вересні 1988 року, на яку я була запрошена директором Дунаєвецької районної бібліотеки Тамарою Костянтинівною Прокопчук. До зустрічі з гостем готувались з великою радістю. Декілька відвідувачів стояли біля входу в бібліотеку, щоб завчасно сповістити про прихід поважного гостя. Невдовзі до нас підійшла група людей. Вони привітались, а один з них, усміхнений чоловік, запитав: «*А чому ви, шановні, ще на вулиці, а не в залі*?» На це ми відповіли: «*Чекаємо гостя, щоб сповістити директорку*».

Незнайомець раптом запропонував: «*Давайте разом підемо до читального залу, а гість прийде і ми там його зустрінемо*». Промовив і почав підніматися по сходах. У цей час Тамара Костянтинівна несла хліб до читального залу. Коли вона побачила гостя, то зупинилася здивована і трохи збентежена. Микола Никанорович підійшов до неї, привітався і сказав: «*Доброго дня, шановна Тамаро Костянтинівно*!» «*Рада вас зустрічати, Миколо Никаноровичу*!" – відповіла директорка і вручила гостю хліб на вишитому рушникові. «*Ви мене*

зустрічаєте, як бувало мати, ще в сінях, а до залу зайдемо усі разом. Не все по сценарію має бути», – і під оплески шанувальників пішов до залу, тримаючи на рушнику духмяний хліб.

Так відбулась моя перша зустріч з відомою особистістю на презентації одної з його перших книжок для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку «Добра дівчинка», ілюстрована Ларисою Гармизою і надрукована у київському видавництві «Веселка» 1988 року тиражем 125 тис. Книжечка тоненька, 24 сторінки, а скільки мудрості в цих оповіданнях. Чого варте одне з них – «Чубчик».

З цікавістю слухали автора діти та дорослі. Одне, коли хтось розповідає, а тут сам автор: він не читав – він був актором на сцені. Зал притих, а мені аж дух перехопило від хвилювання. Я раптом подумала: «От би усі митці так уміли налаштовувати контакт зі слухачами та глядачами. Як добре, що я сьогодні присутня на зустрічі».

Що ж написано у цій книжечці? Чим приваблює оповідання «Чубчик»? Головні герої – родина шпаків. Микола Никанорович вдало розкрив велику тему Роду, його існування, цінності, шану і любов до свого краю, до своєї пісні, мови. Я тоді подумала, що нам, дорослим, потрібно вчитися на його творах прищеплювати дітям любов до своєї країни. У мене одразу з'явилась, як маленький вогник, мрія – навчитися так писати, щоб розуміли і діти, і дорослі. Пізніше у мене з'явились такі поетичні рядки:

«*Коли від серця пишеш ти,*
Вкладаєш мудрість в низку слів,
Лише тоді твої рядки
Не згаснуть упродовж років».

Таких зустрічей було багато. Письменник-педагог працював натхненно: книги, мов ластівки, виходили одна за одною. Я бережу його книги. Хочу розказати про одну із них, повість «З давніх літ», видану в Хмельницькому 1995 року. Це автобіографічний твір, події якого прив'язані до родинного гніздечка в селах Могилівка та Слобідка Гірчичнянська, де пройшло дитинство та юнацькі роки автора.

В книзі є оповідання «Жорна», «Зелені паляниці», які дуже мене вразили, тому що я з дитинства добре пам'ятаю і голод, і холод, і позику. На творах Миколи Никаноровича набували знань вихователі, вчителі шкіл, викладачі вишів і цвіт української нації – діти.

Письменник-педагог був мудрою людиною, у простих життєвих подіях розкривав істину, яку розуміли усі. Творчість Миколи Магери

неповторна і важлива у час російської агресії. Ось чому малі діти стають волонтерами, допомагають Збройним Силам України. У книзі письменника «Добра дівчинка» є оповідання, «Як цар вовк їжаками не наївся». Микола Никанорович наче передбачив події, які проходять в Україні сьогодні. Вороги отримають по заслузі, як у тому оповіданні автора: перемога буде за нами!

На творах нашого відомого земляка виросте ще не одне покоління нащадків.

М.А. Ластовецький, *м. Дрогобич*

МІЙ ДЯДЬКО МИКОЛА МАГЕРА – ПИСЬМЕННИК З ДУНАЇВЦІВ

100 років від дня народження Миколи Магери – письменника, поета, громадського діяча, педагога, великого патріота України доводиться, на жаль, відзначати в умовах війни, яку проти нашого народу розв'язала Московія з наміром знову загнати нас в колоніальне ярмо, знищити (як це відбувалось століттями) не тільки нашу державність, але й нашу культуру, історія, мову, взагалі – саме поняття українства!

Недарма кажуть, що світова історія постійно повторюється, але часто в парадоксально-протилежному вигляді. Адже Микола Магера в юнацькі роки воював проти німецького фашизму, був поранений і контужений, мав військові нагороди, а тепер його книги стали вагомою зброєю в боротьбі проти москальсько-шовіністичного новоімперського рашизму. Як ніколи раніше – саме в XXI столітті, в епоху надзвичайно бурхливого розвитку НТР, війна Росії проти України відбувається не тільки на фронтах, але й в гуманітарному просторі. Це т. зв. «гібридна війна». Тому своє «освоєння» тимчасово захоплених українських територій зайди починають зі спалення наших бібліотек та музеїв, шкіл і вишів.

Хід війни, яка вже триває понад півроку, показує, що, застосовуючи гебельсівські прийоми і методи, Путіну та путіністам вдалось дуже агресивно настроїти проти нас більшу частину не тільки власне російського народу, але також і «тубільне» населення в свій час підкорених царською Росією народностей Сибіру, крайніх Сходу, Півночі та Півдня неозорої імперії, які, хоч і ведуть злиденне життя в своїх «резерваціях» (на відміну від казкових розкошів панівної верхівки, насамперед правлячого клану), однак є повністю зазомбованими і

оглушеними тоталітарною пропагандистсько-репресивною машиною. Що найбільш прикро і огидно бачити, – це як в войовничому запалі антиукраїнства там масово обробляється молодь на кшталт сумнозвісного «гітлерюгенду», формуючи з неї нікчемних людиноненависницьких рабів, нових «путінюгендів», калічачи її свідомість і мораль. Тому зараз дуже важливого значення набуває не тільки українська, україномовна та проукраїнська «доросла» література, але також – і навіть особливо! – на протидію та супротив загарбникам література для дітей та юнацтва, і, зокрема, творчість Миколи Магери, який в цьому жанрі, поряд з іншими, працював активно і плідно. Потрібно відзначити, що всі книги Миколи Магери сповнені добротою, безмежною вдячністю життю на планеті Земля, її природі, вони випромінюють красу і світло, завжди правдиві, чесні і відверті, водночас, і це дуже важливо, українсько-патріотичні.

Я надзвичайно зобов'язаний дядькові Миколі – рідному братові моєї мами (в дівоцтві – Ніни Магери) за те, що він зумів ще в заледве дошкільному віці розпізнати в мені майбутнього музиканта, всіляко сприяв моїй музичній освіті, наполегливо радив оволодівати нею (оскільки після закінчення середньої школи з золотою медаллю мене певний час вабили також технічні спеціальності) і переконав мене в цьому, особливо після того, як (якось перебуваючи в Києві по службових справах) він знайшов час і зумів зустрітись з видатним українським композитором Левком Ревуцьким та показати йому мої перші написані музичні твори, які той схвалив.

Вже навчаючись в Хмельницькому музичному училищі (тепер імені дунаївчанина – піаніста і композитора Владислава Заремби) я, якщо можна так сказати, був свідком «народження» його першої збірки «Мати» і першим її «слухачем» (звичайно ж – і читачем) у читанні вголос самого автора, який на мені – музикантові – «перевіряв» дієвість і вплив звучання його друкованого слова. Також неодноразово мені доводилось спостерігати, як наполегливо він «шліфував» буквально кожне слово, кожне речення, готуючи збірку до друку. Як згодом виявилось, більшість оповідань та новел з неї стали хрестоматійними і ввійшли в шкільні програми.

Не можу не згадати, яким щасливим виглядав Микола Никанорович (в ті часи було прийнято називати по батькові), коли разом з моїми батьками і моєю сестрою Людмилою він був присутнім на відкритому державному екзамені у Львівській філармонії під час

виконання симфонічним оркестром моєї дипломної роботи- симфонічної поеми «Львів», якою я закінчував композиторський факультет Львівської державної консерваторії ім. М. В. Лисенка. Наші людські, родинні стосунки та творчі контакти продовжувались і надалі протягом багатьох років аж до його відходу у кращі світи.

Микола Магера – письменник був натхненним, щирим та істинним співцем Поділля, яке, за словами Лесі Українки, є «красою України» і, звичайно, рідних Дунаївців, де у нього прокинувся непереборний потяг до «красного письменства». Його велике серце завжди було наповнене і переповнене любов'ю до рідної матері, до Дунаєвеччини та подолян-хмельничан і взагалі, – до всіх без винятку людей, а насамперед – до України і Тараса Шевченка, перебування якого на Поділлі він вперше змалював у повісті «Кам'янецькими стежками» та інших творах.

Завдяки творам Миколи Магери Дунаївці та Дунаєвеччина, як яскраві представники Хмельниччини, а загалом – всього Поділля, гідно увійшли в сучасну українську літературу.

О.П. Григоренко, Вадим Григоренко, *м. Хмельницький*

МИКОЛА МАГЕРА, ЛЮБОВ СЕРДУНИЧ: ТВОРЧЕ СПІЛЬНЕ В ЗОБРАЖЕННІ ВІЙНИ

На основі двох авторів із Хмельниччини: Миколи Магери та Любові Сердунич, – а також двох їхніх збірок аналізується спільна тематика творів, зокрема тема війни. Дослідженням зроблено спробу виокремлення спільних мотивів у творчості цих відомих поетів-подолян, зокрема, у зображенні війни.

Ключові слова: Микола Магера, Любов Сердунич, тематика творів, Друга світова війна, сучасна московинсько-українська визвольна війна, жанри творів.

Одночасне читання книг двох письменників: Миколи Магери та Любові Сердунич… Випадковість. Так вийшло. Хоча, кажуть, у житті нічого випадкового немає. Проте мимохіть зауважимо: тематика цих двох авторів дивовижним чином переплітається. «Наступництво поколінь»? Чи таїна письменства?..

Тож спробуємо проаналізувати це на основі лише двох збірок, які втрапили до рук. Тобто розглянемо одну збірку М. Магери й одну – Л. Сердунич. Одночасно запитуємо один одного: як так стається? Що

надихає обох цих письменників? Адже хоч обоє з Хмельниччини, проте з різних країв, а ще – різного віку: з різницею у 37 років. До того ж, Любов Сердунич із жалем говорить, що з відомим письменником Миколою Магерою їй не пощастило бачитись. У 1990-их роках старосинявка була тільки начувана про відомого дунаївчанина, хоча заочно знайома з ним значно раніше: цікавилася його творчістю, як учителька української словесності вивчала її зі школярами різних класів під час уроків літератури рідного краю. Не впевнені, що Микола Никанорович чув про неї, тоді – ще початківку в літературі, однак ниті їхнього спільного – саме у творчості, і їх – не мало.

Почнемо з того, що й в житті обох цих творчих людей чимало спільного. Обоє – вчителі української словесності, мають відзнаки за працю, нагороджені одним орденом: «За заслуги» ІІІ ступеня. Л. Сердунич – 2007 року, а М. Магера – 2008 року. Державну нагороду отримали обоє за Президента В. Ющенка. Обоє – спілчани НСПУ, писати художні твори почали ще у шкільні роки. Обоє – просвітяни, Любов Андріївна очолює РО ВТ, а ще вона – голова РВ ВОВ, двох літературних гуртків та інших ГО [1]. Про життєвий шлях, творчі здобутки і науково-дослідну діяльність цієї світлої і прекрасної особистості новітньої історії України, з великим і щедрим серцем, повним любові, запрограмованим на добро, яка сповна віддана Україні вже знає вся країна [2, с.77-163]. Микола Никанорович 27 років очолював секцію літератури і мистецтва обласного товариства «Знання» [3].

І навіть вказане вище число (37) – об'єднало обидва життєписи: 37 років було старшому письменникові, коли народилась Любов Сердунич, і 37 років було їй, коли вийшла її перша збірка…

А запримітили ми, автори статті, ці схожості, перечитуючи збірку Любові Сердунич «Зайдам – зась!» [4] і, як далеке відлуння, – збірку М. Н. Магери «Привіт тобі, сонце!» [5], до якої увійшли вірші й казки, створені під час Другої світової війни, учасником якої він був. Читаєш його вірші 80-річної давності – і висновуєш: такі вони суголосні з подіями наших днів, коли закривавлена Україна знемагає під вогнями від загарбника, тільки тепер – уже московинського! Суголосні вони і з тематикою творів Л. А. Сердунич, зокрема, з вищеназваною збіркою, яка витримала уже два випуски: 2016 і 2018 років. А збірка «Привіт тобі, сонце! – це та сама збірка, про яку слушно мовив у її слові «Від редактора» П. Хорошенюк: «*Це не просто поетична збірка – це вже документ, це свідчення людини, яка пережила, вистраждала*

фашистську окупацію, відміряла тисячі кілометрів фронтових доріг, падаючи від куль і осколків, та знову і знову після шпиталів вертаючись у стрій» [6, с. 5].

Як і Микола Магера, Любов Сердунич пише про війну. Є в неї твори і про ту, яку пережив відомий письменник-дунаївчанин. Її, війни з німецькими фашистами, вона не бачила, бо народилася через 14 років після неї, однак у її селі є пам'ятник Скорботній Матері, який всякчас нагадує про війну, а в лісі, поблизу її рідних Теліжинців, – пам'ятник двом юним теліжинцям, чи не першим на Старосинявщині жертвам німецьких окупантів. І це не могло не озватись у її чулому, небайдужому серці. Так народився вірш «Вічно юним моїм односельцям М. Стасюкові та І. Дідоренкові…» [7, с. 9 – 11]. Написала авторка й інші поезії та оповідання про ту війну, однак усе-таки, як і обіцяли, оминемо увагою решту її книг (а їх уже понад 20), як і інші збірки М. Магери, позаяк стаття вийде надто розлогою, а означена нами тема легко простежується й за двома їхніми книгами…

Отож війна – спільна тема не лише у їхній творчості, а й у житті. Микола Магера воював, Любов Сердунич живе в час війни, волонтерить, допомагаючи українському війську і тим наближаючи Перемогу. Як патріотка України, волонтерка із багаторічним стажем, яка багато разів побувала з допомогою нашим воякам на буремному сході, Л. Сердунич пише твори і про сучасну війну: з одвічним нашим ворогом, який називав себе то братом, то сестрою, аби приспати нашу пильність. І приспав… І саме тому зараз триває війна з ним, уже 9-ий рік, а насправді – майже 400 років! І тому чутливе серце Любові Сердунич озивається на ці страшні події сьогодення. Й вона не лише описує те, що відчуває і чим переймається, а й докоряє байдужим і приспаним, нагадуючи про свої давні і постійні застереження щодо підступності московин; славить наших воїнів-захисників; своїм натхненним словом надихає їх на звитяги, а читача – на віру в Перемогу України й активне наше долучення до її наближення: «*Нам ніхто добра не дасть! Тож єднаймось! Зайдам – зась!*», каже поетка у двовірші, однойменному з назвою збірки. Або ще одне її застереження:

Всім відкриті ми, иноді – дуже.
Мир, свобода, братерство… Ми – за!
Всім відкриємо двері і душу,
Тільки зайдам непроханим – зась! [8, с. 137].

Багато творів М. Магери, якби не було вказано їх авторства, можна сприйняти як сучасні:

Садок зеленіє, цвітуть скрізь квітки…
Ридає навколішках Мати (Вірш «Могила») [9, с. 16].

Або ще один: про вивезення німцями українців у Німеччину… Читаєш – і думаєш про сучасне викрадення українських дітей і дорослих. У фашистів – методи одні, тільки напрямок руху – різний: у західних (німців) – на захід, у східних фашистів (рашистів) – на схід, у московію (з огляду на її поведінку свідомо пишемо це слово з малої літери).

Туди забирають від батька, від неньки
Дітей, що не знали життя,
Щоб там рабували, свій край позабули,
Куди не буде вороття («Вже сонце заходить») [10, с. 16].

У важку годину народ завжди згадує своїх будителів, провідників, радиться з ними, кличе. До Тараса Шевченка, духовного батька української нації, звертаються й поети. Зокрема, і М. Магера (в окремих творах), і Л. Сердунич, яка у наш буремний час видала окрему книжку рідкісних матеріалів про Т. Г. Шевченка та своїх творів про нього. Це збірка «Сучасний, злободенний, вічний». Є згадки про Т. Шевченка й у її збірці «Зайдам – зась!» («Як Тарасів мало в Україні!», «Кобзар», «Де ти, хлопчику з Майдану?»…). Обоє авторів беззаперечно вірять, що Тарасове Слово, його дух – це зброя. На цьому поет Микола Магера й наголошує, звертаючись до Великого Кобзаря:

Встань, Тарасе, встань з могили,
Встань і подивися,
Ще одним хоч до народу
Словом озовися (Вірш «Тарасе!») [11, с. 39 – 40].

А які злободенні рядки М. Магери в інших творах! Як перегукуються вони із сучасними подіями! Наче написані сьогодні і для нас. Хоча б оці: «*Війна гримить, пожежі всюди, То ворог нам приніс*» («Село»); «*Дайте зброю хлопцям усім нашим, Підем волю, щастя здобувать*» («Дайте зброю хлопцям нашим!»)… Поет-воїн коротко означив і мотивацію своїх творів:

Берусь я співати,
Людей піднімати,
Піснями своїми
До бою скликати! («До пісні», с. 17).

На велику біду: колабораціонізм під час війни та зрадництво – звертає увагу і М. Магера, й Л. Сердунич. У нього – це вірш «До вас, продажні!», яким заявляє прямо: «*Сьогодні я вас проклинаю, А завтра суд на вас прийде!*» (с. 27); у неї – поезії «Після війни», «Гендлярі», «Страшно не тоді…», «Пристосуванцям», «На вустах народу», «Зомбовата», «Хто колаборанти?» та низка інших. І, ясна річ, поетка аж ніяк не наслідувала його, Миколу Магеру. Такі вірші пишуться з великого болю, як слушно зауважив поет А. Ненцінський у рецензії до першої збірки Любові Сердунич: «Джерелинка» (1996 р.). А ще, крім вияву болю, такі твори обох поетів – як попередження про відповідальність кожного за свої дії та як заклик до елементарної людяності і правил співжиття, за порушення яких повинна бути сувора покара, позаяк так зване християнське прощення призводить до нових бід і смертей мирних народів.

Хто зброю постачав, хто «вата»,
Хто мародерствував із них –
Буде не важко з'ясувати
І вже тепер, й після війни («Після війни», с. 98 – 99).

Просто і зрозуміло висловлює воїн М. Магера свою мрію 80 років тому:

Я хочу жити не рабом,
А вільним, як людина! (Вірш «Я хочу жити!», с. 19).

Ще одне ословлення воєнних подій – в однойменному (за першим рядком) вірші: «*Вже місто вороже у наших руках, На вулицях пусто, будинки горять*» (с. 60). Нам ці рядки так нагадують наше сумне сьогодення і мрію сучасних українців, щоб нарешті знищити імперію зла: дику, ординську, фашистську московію. І це – не просто мрія, народжена з причини багатовікового гноблення московинами українців. Це – потреба, просто необхідність, яка забезпечить мир і щасливе життя не лише в Україні, а й у всьому світі. Поведінка північного сусіда переконала: іншого виходу немає.

Читаємо спогади М. Магери про війну 80-річної давності: 1941 – 45 років [12], яку він бачив і брав участь у ній як воїн, а перед очима – страшні картини сучасної, московинсько-української, війни, свідком якої довелося бути і Любові Сердунич, й усім нам нинішнім. А його вірші «Тікала дівчина полями» (с. 39), «Дайте зброю хлопцям нашим!», «Мамо!» (с. 42), «Краю мій!» (с. 28) так перегукуються із сучасністю!

Ця чеснота: провидіння – добре помітна й у поезії Любові Сердунич, зокрема, у її поезіях, написаних ще до початку сучасної війни: до 2014 року «Не раби!» (2004), «Як Тарасів мало в Україні!» (2009), «По той бік Холодного Яру» (2010), «Новітня січ» (2014), «Захисти!» (2010), «ДанбаSS» (2004), у прозовій замальовці «Зайдам – зась!» (2002), а також у пізніших віршах «Одвічний ворог» (2014), «РаSSєї вірити не можна!» (2016)… Бо в багатьох питаннях вона йде попереду інших: вочевидь, їй дано прозріти раніше багатьох із нас. А пояснюється це просто: лише той, хто знає правдиву історію своєї країни, може визначити, хто її ворог, і може застерегти від лиха, чітко визначивши причини біди. Й тому Любов Сердунич запитує, відверто обурюється, констатує і прямо звинувачує:

Може, досить бути толерантним,
Мій народе, до всіляких зайд?
Гине юний цвіт у битвах ратніх!
Бо ми знову гнемось, мов лоза! («Новітня січ», с. 14).

А в дні перемоги Помаранчевої Революції, під час всенародної ейфорії, вона не була зачарована, а також мудро застерігала:

Тільки стіймо сторожко на чатах:
Революції ще дух вита! (Вірш «Не раби!», с. 10 – 11).

Діти під час війни… Ця тема також відображена у творах обох авторів. В обох жанр – колискова. У Миколи Магери – це вірш «Дитяча»: своєрідна колискова-монолог згорьованої неньки. Присипляючи дитину, вона каже:

…Ти татка не маєш –
Він впав на війні.
Ой, люлі, ой, люлі,
Як жить далі нам?» (Вірш «Дитяча», с. 22).

У Любові Сердунич на цю ж тему є вірш «Прифронтова колискова», у якому живе велика материнська мрія й надія, що татко її сина повернеться живим і з перемогою:

Люлі-люлі, мій синоню!..
Принесуть лелеки доню –
Будеш мати ще й сестричку.
Перемога, вірю, – близько.
І повернеться твій татко...
Ти рости, моє дитятко,
Як татусь твій: і безстрашним,
І сміливим... (Вірш «Прифронтова колискова», с. 49).

Про неї, сучасну війну, авторка писала немало, починаючи з березня 2013 року та й із подій на Майдані під час Революції Гідності. А її поезія і проза вийшли окремою збіркою («Зайдам – зась!»), яка має вже два випуски (2016 і 2018 років), оприлюднена й у багатьох колективних збірниках, на сайтах і в соцмережах.

Усіх нас разом і кожного по-своєму травмувала війна, яку розпочали рашистські україноненависники. Багато хто із нас, громадян України, воює, багато хто працює на своєму фронті. Письменники – зазвичай на творчому, бо ж, як відомо, Слово – це також зброя, особливо під час війни та будь-якої боротьби. І таких творів в обох авторів не бракує. Зокрема, з патріотичними, антивоєнними творами Любові Сердунич можна ознайомитися не лише у її збірках, а й на сайтах. Напр.: на сайті «UA Modna» (добірка віршів «Україна була, є й вічно буде!») [13] і на сайті «Золота пектораль», де представлено добірку антивоєнної поезії під назвою «Зброєю проти ворога служить і Слово…» [14].

Серед жанрів спільне – й казка. Вона – у творчості обох авторів, та ще й обоє облюбували віршовану. У Магери М. Н. їх – кілька. У Сердунич Л. А. з віршованих видано поки що одну: «Осінню казку», яка знайшла місце у її збірках для діток «На човнику долоньки» та «Краплини сонця на долоньці». Інші – прозові, але починала казкувати саме віршованою. Прозові казки писав і Микола Магера. Їх, як і в Любові Сердунич, не багато, але щодо неї, то є сподівання, що авторка ще поповнить свою казкіану для дітей (її неологізм), тим паче, що вони вже написані, і видасть. Бракує лише спонсора.

Збірка «Зайдам – зась!» – це поезія і проза для дорослих. А казка Любові Сердунич «Гатилів Дуб», яку поки що не видано, перегукується із казкою Миколи Магери «Хоробрі з найхоробріших». В останній так виразно звучить тема мови, що це неможливо не помітити, а створено казку на початку нашої незалежності. «*Пишався своїм чудо-деревом Мовою народ волелюбний, охороняв його пильно від напасників і ворогів, нікому кривдити не давав»; «Щодня вороги на наші кордони нападають, села і міста палять, плюндрують поля, батьків і немовлят убивають, хлопців і дівчат у рабство забирають. Нема спокою від царя Нелюда»; «За волю треба на смерть з ворогом стати»; «Народ волелюбний хоч і в рабстві був, а рідне дерево на поталу ворогам не давав»; «…поки воно живе, доти і житиме народ волелюбний»; «Вогнем нищити зрадників і перекинчиків! Щоб і сліду на*

нашій землі від них не зосталось!» [15, с. 100 – 112]… Наче про наші дні!.. Втім, мова була, є і завжди буде найважливішою зброєю проти ворогів, тому її треба плекати й берегти, наголошують обидва автори.

Отже, і М. Магера, й Л. Сердунич почали писати свої казки на початку війни, яка випала на їхню долю: М. Магера – 1943 року (війна з німцями), а Л. Сердунич – 2015 року (війна з московинами). Бо саме казка – найдоступніший і найзрозуміліший жанр для дітей, яким можна (і варто) говорити з ними про війну. І головний стрижень сюжетів у казках обох авторів – оборона рідної землі, мова, воля.

Наболіле питання мови виокремилось у збірці Любові Сердунич «Зайдам – зась!» цілим циклом, окремим розділом поезій про рідну їй, українську. І названо його лаконічно: «Мова». У цьому розділі – і традиційна поезія, й дума, й акровірш, і колискова [16, с. 32 – 55]. Натхненними, щирими словами поетка просвітлює, будить, закликає, дивує унікальними можливостями української мови, переконує не мовчати, говорити, писати, діяти, бо

Якщо ти – нащадок сарматів
Чи аріїв-укрів – на чати!
Коли говорять гармати –
Слова не повинні мовчати! [17, с. 41].

І справжній славень мові – це вірш Любові Седунич «Мово превелична» (с. 40).

Тож спільного, як бачимо, у творчості обох авторів немало. Й це, на нашу думку, вкотре підтверджує вислів Є. Маланюка: «Як в нації вождя нема, тоді вожді її – поети». Тому висновком – єдине: прислухаймось до письменників, наших ідейних вождів! Задля збереження української мови, задля її панування як єдиної державної, а отже, задля безпеки, миру й незалежності України.

Список використаних джерел:

1. Любов Сердунич // Вікіпедія: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D1% /80%D0%B4%D1%83%D0%BD%D0%B8%D1%87_%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%BE%D0%B2_%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D1%97%D0%B2%D0%BD%D0%B0
2. Вадим Григоренко, Олександр Григоренко. Село Теліжинці на Старосинявщині – мала Батьківщина видатної представниці вітчизняної інтелігенції Любови Сердуніч // Село Теліжинці на Старосинявщині: історія, проблеми, перспективи розвитку: матер. всеукр. наук.-краєзн. конф. 19 серпня 2022 року. Вінниця, 2022. С. 77-163.
3. «Не стало письменника Миколи Магери // Сайт «Всім», 12.08.2008: https://vsim.ua/ua-i-svit/ne-stalo-pismennika-mikoli-mageri-124277.html

4. Сердунич Л. Зайдам – зась!: поезія, проза. Хмельницький: Цюпак А. А., 2018. 148 с.: іл.
5. Магера М. Привіт тобі, сонце!: поезії, казки, щоденник. Хмельницький, 1995. 136 с.
6. Хорошенюк П. Від редактора // Магера М.Привіт тобі, сонце! поезії, казки, щоденник. Хмельницький, 1995. 136 с.
7. Сердунич Л. Вічно юним моїм односельцям М. Стасюкові та І. Дідоренкові… // ОдКРОВенняЯ: поезія, проза. Хмельницький: Мельник А. А., 2007. 140 с.
8. Сердунич Л. Зайдам – зась!. Там само.
9. Магера М. Привіт тобі, сонце!. Там само.
10. Магера М. «Привіт тобі, сонце!». Там само.
11. Магера М. «Привіт тобі, сонце!». Там само.
12. 1Магера М. Війна, дітоньки, війна // https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=8075
13. Сердунич Л. Україна була, є й вічно буде!: добірка віршів // сайт «UA Modna»: https://uamodna.com/articles/antyvoenni-virshi-ukrayina-bula-e-y-vichno-bude/]
14. Сердунич Л., добірка антивоєнної поезії «Зброєю проти ворога служить і Слово…» // сайт «Золота пектораль»: http://zolotapektoral.te.ua/%d0%b7%d0%b1%d1%80%d0%be%d1%94%d1%8e-%d0%bf%d1%80%d0%be%d1%82%d0%b8-%d0%b2%d0%be%d1%80%d0%be%d0%b3%d0%b0-%d1%81%d0%bb%d1%83%d0%b6%d0%b8%d1%82%d1%8c-%d1%96-%d1%81%d0%bb%d0%be%d0%b2%d0%be/?fbclid=IwAR2hmAt6bI0vpVdSXTlgGxBPF8EAkERc7FAV_WiJX3NC_ijxX5Qvqz-TRr4
15. Магера М., «Привіт тобі, сонце!». Там само.
16. Сердунич Л., розділ «Мова» // «Зайдам – зась!». Там само.
17. Сердунич Л., «Зайдам – зась!». Там само.

О. А. Романюк, *м. Дунаївці*

БАТЬКО І СИН КРАСІНСЬКІ

Метою цього дослідження є показати міцний зв'язок між батьком та сином, попри прямо протилежні погляди на політичні і культурні процеси, які вирували в тогочасних реаліях. За завдання собі ставимо розглянути листування приватного характеру, що в найкращих своїх зразках має історико-культурне значення і проливає світло, як на розбіжності у поглядах, так і родинний зв'язок між непересічними особами, які не лише бували в Дунаївцях, але і були їх повноправними господарями.

Ключові слова: Зигмунд Красінський, син, поет, Вінцент Красінський, батько, генерал, листування, епістолярна творчість, Міцкевич.

Коли 1834 року померла Антоніна Красінська, власником Дунаївців став її син Вінцент Красінський – воєвода Королівства Польського,

французький, а згодом і російський генерал і сенатор, ад'ютант російського царя Олександра I, одружений з Марією Радзивіл [2].

У свою чергу його син Зигмунд Красінський був видатним поетом і драматургом, прозаїком, одним з найвизначніших польських поетів епохи романтизму поряд з Адамом Міцкевичем та Юліушем Словацьким. Автор драми «Irydion» народився в Парижі 19.02.1812 р., незадовго до походу Наполена на Росію. При хрещенні отримав імена Наполеон Станіслав Адам Фелікс Зигмунд. Правда, батьки дитини швидко відмовилися від використання першого з цих імен через несподіваний поворот політичної ситуації. Хрещеною матір'ю була Марія Валевська, коханка Наполеона I.

Наш інтерес викликав той факт, що на погляди і життя польського поета найбільший вплив мав його батько Вінцент Красінський. Незважаючи на бунт молодого поета, йому так і не вдалося звільнитися від впливу батька, який втручався як у його політичні погляди, так і в особисте життя (наприклад, змусив одружитися – це сталося в Дрезно 26.VII.1843 р. – з Елізою Браніцькою (Elżbieta Franciszka hr. Branicka), незважаючи на його любов до Дельфіни Потоцької). Під впливом батька Зигмунд не брав участі в патріотичних виступах та Листопадовому повстанні 1830-1831 рр. Остракізований, тобто зневажений колегами, змушений був перервати навчання. Покинув батьківщину, щоб хоча частково звільнитися від впливу батька і відтоді переважно перебував за кордоном – у Німеччині, Франції та Італії.

Зв'язок з батьком посилила родинна трагедія – 1822 році Зигмунд втратив матір Марію Красінську (Maria Urszula Krasińska), яка померла 12 квітня 1822 р., коли Зиґмунду ледь виповнилось 10 років. Після її похорону генерал Красінський з сином вирушили в подорож до Дунаївців, у маєтності матері. Ця подорож мала певний символізм – період дитинства для Зигмунда закінчився і опіку над сином перебрав на себе батько. Він хотів поглибити знання сина про блискуче минуле їхнього роду в аурі Подільських краєвидів [5]. Десятирічний сирота переклав увесь свій душевний тягар на батька.

«*Традиційною проблемою біографії Красінського*, – пише Марія Яніон (Maria Janion), – *є велика справа його життя, яку зазвичай описують формулою «батько і син». Йдеться про величезний вплив генерала Вінцента Красінського на свого сина, який протягом усього життя був зачарований видатною індивідуальністю свого батька.... Йдеться передусім про позначення ідейного впливу генерала на*

Зигмунда, який виявився, зокрема, у нав'язуванні йому конкретної оцінки Листопадового повстання [10, с.12].

Беручи до уваги факт постійних подорожей і відому епістоломанію автора комедії «Небожественної комедії» (Nie-Boska komedia), листи поета до батька є найвиразнішим свідченням стосунків між ними.

На початку доречно буде звернути увагу на постать самого батька. Навчався Вінцент лише в приватному пансіоні у Львові, однак домігся високого становища дякуючи, не в останню чергу, своїм природним здібностям та пристрасті до читання. Про особливість постаті батька свідчать наступні факти. Зі щедрої руки імператора Франції Вінцент отримував нагороди та відзнаки: у 1807 р. – Хрест Почесного легіону, у 1811 р. – титул графа, а за участь у походах 1812–1813 рр. – послідовно чини бригадного і дивізійного генерала. Після поразки Наполеона і ще до повернення з Ельби цей відомий прихильник імператора змінив свої політичні бачення, переконавши себе (а потім і сина), що він здійснює патріотичний вчинок: сюди він привів царя з залишками польського війська і став найвірнішим підданим правителя Королівства Польського. 1815 році він отримав від Олександра І високу відзнаку – орден св. Анни, а в 1821 році – орден Білого Орла. Виконував також функції першого маршалка сейму, заступника державного намісника, отримав чин генерала та сенатора-воєводи. Але, перш за все, домігся від російської влади підтвердження права власності на родові маєтки. Перебуваючи в особливій прихильності Петербурга (як колись Парижа) (громадська думка вважала його за колаборанта), підтверджував цей факт своїми вчинками. Під час т. зв. парламентського суду над активістами Патріотичного товариства (Towarzystwo Patriotyczne), єдиний серед членів суддівської колегії польського сейму проголосував за суворе покарання, згодом заборонив синові брати участь у похороні голови цього суду сенатора Белінського, що сильно позначилося на переживаннях і подальшій долі Зигмунда.

Окремою і надзвичайно драматичною для поета була поведінка батька під час Листопадового повстання. У ніч 29 листопада 1830 року Вінцент Красінський, генерал кавалерії, який командував польською кіннотою, перешкодив її переходу на бік повстанців. Він подав у відставку перед повсталим Тимчасовим урядом і, перевдягнувшись, через прусський кордон прорвався до Петербурга, пропонуючи послуги російському імператору (а водночас і «польському королю»,

коронованому у Варшаві 1829 р.), якого вважав законним правителем Польщі (з чим генералів син ніколи не мирився). Після повстання Вінцент Красінський служив членом Державної та Адміністративної ради і, недовго – намісником Королівства.

Життя Вінцента Красінського було сповнене бажання підняти і зміцнити велич власної родини, будучи в певному сенсі творцем або – як він волів називати – будівничим своєї влади, хотів підпорядкувати життя свого сина цій меті [3].

Листування з батьком 1828–1832 рр. зберегло цікаві висловлювання поета про події в країні, а також про внутрішні його переживання [8].

Звернемо увагу на стосунки між батьком і сином з точки зору їх погляду на творчість і діяльність Міцкевича. Листи поетів – романтиків, зокрема листи З. Красінського, перетворюються на щоденник, теоретико-літературні та філософські трактати.

Якщо дослідник і видавець величезної кореспонденції автора «Іридіона» Зигмунд Судольський влучно підкреслив у Міцкевича – епістолографа «огиду до всіляких тем, які були модними на той час, будь-які схильності до самоаналізу почуттів або до створення літературної версії його власної біографії» [6 с.11], а в Словацького – ментальну теорію листа-сповіді» [6, с.12], то спираючись на думки сучасників і нащадків, він назвав епістолографічну працю Красінського безцінним свідченням епохи, унікальним коментарем до суспільно-політичних і літературних подій та власної творчості поета, надзвичайною панорамою ідей, неповторним досвідом світу й людей, нарешті – унікальною автобіографією в листах [6].

Коли ми починаємо аналізувати образ Міцкевича в епістолярній творчості Красінського, то одразу зауважимо, що спостереження про автора поеми «Дзяди» (Dziady) потраплять у сферу кожного з цих тематичних напрямків, хоча й не однаковою мірою. На момент знайомства з Міцкевичем він включений до блоку «подорожні репортажі»; пізніше вони становлять важливий предмет міркувань про питання літератури та мистецтва, або філософські чи соціально-політичні питання. Скористаємося також зауваженнями Аліни Вітковської щодо специфіки епістолографії Красінського. Вона пише, між іншим: *«Його [Красінського] листування можна поділити на дві великі групи: сповідальні [...] та філософські [...] листи, що часто набирають характеру наукових дисертацій. [...] Адресати листів створюють своєрідну систему дзеркал, в яких Красінський відбивається та розглядає себе.*

З його боку, отже, це процес самотворення і водночас гра з іншими, психологічна, любовна, інтелектуальна, світоглядна і моральна гра. [...] Листи Красінського письменник свідомо трактує як літературу. [...] Водночас [...] вони виявляються надзвичайно романтичними, оскільки беруть участь у героїчному намірі переступити літературу та обмеження слова, часто вживані романтиками, вони намагаються досягти непізнанного [1, с.594-597].

Шістнадцятирічний студент Варшавського університету із захопленням читав «Конрада Валленрода», щойно привезеного з Росії. Це був 1828 рік. У листі до батька від 26 березня (тобто лише через два місяці після публікації поеми в Петербурзі у січні 1828 року) він писав із Варшави про «історичний роман з історії Литви та Пруссії» Міцкевича: «*Мені здається, що в Польщі ще не було нічого подібного. Цей темний, похмурий характер, ця мстива зрада – все лякає серце, збурює розум, відносить душу до пекельних мрій. А які гарні вірші, яка сила, енергія, гармонія – все дихає жалем і смутком, жалем, який нам так личить*» [9, с.31].

Ця влучна, а тоді така поодинока рецензія у Варшаві (граф Вінцент мав зовсім інші погляди на цю поему!) – це вже внесок у самохарактеристику поглядів видатного романтика згодом. У своїй рецензії на французький переклад поеми Красінський писав про «Конрада Валленрода» як про «поетичний шедевр нашою мовою», наголошуючи на універсальності поетичного послання: « *[...] високість думок і поглядів ставить її творця в ряд людей, які перестають бути виключною власністю своєї батьківщини, щоб стати частиною свого віку та його історії*» [11].

Скоро відбудеться зустріч з Міцкевичем. Це станеться влітку 1830 року, в Женеві, де Зигмунд продовжив навчання після закінчення Варшавського університету. Поетів познайомив обопільний друг, Антоній Едвард Одинець. Ось свідчення про цю зустріч, дане найближчій людині, тобто батькові: «*11 серпня. Я був у Женеві і бачив Одинця, який познайомив мене з Міцкевичем, він прийняв мене дуже чемно, але був дуже блідий і слабкий, невеликого зросту, худорляве обличчя, але красиві, спокійні, меланхолійні риси. [...] Міцкевич – холодний, похмурий. Виявляється, він дуже здорова людина. Я думав зовсім навпаки. Іноді ми створюємо дивний образ людей, який руйнується після знайомства з ними*» [8, с.181]. Отже, маємо перший опис вражень від знайомства з Міцкевичем, зроблений вісімнадцятирічним юнаком.

Знаючи думки про автора «Кримських сонетів» А. Міцкевича Каєтана Козьміана, поширені, ймовірно, в салоні генерала Вінцента Красінського та з його схвалення, пізніший автор «Іридіона» був приємно розчарований. Після спільної з автором «Дзяди» подорожі в Альпи він суттєво поглибив – знову ж у листі до батька – цю характеристику: *«О! Які фальшиві судження були про нього (Міцкевича) у Варшаві. Має глибокі знання, володіє польською, французькою, італійською, німецькою, англійською, латинською та грецькою мовами. Він досконало знає європейську політику, історію, філософію, математику, хімію та фізику. У літературі, можливо, ніхто в Польщі не має стільки знань. [...] Судження дуже розумне, серйозне до речей. Відверто сумний і задумливий; зморшки на його тридцятилітньому чолі вже закарбувалися на його біді. Завжди спокійний, мовчазний, але видно по очах, що кинута іскра спалахне полум'ям, яке спить в грудях. Він здавався ідеалом вченої людини й справжнього генія»* [8, с.187].

Тут варто додати, що судження вісімнадцятирічного юнака, який, зрештою, всього за кілька років подарує Європі одну з її найвидатніших драм, аж ніяк не є спонтанними; навпаки – це збалансовані думки, засновані на довшому аналізі та роздумах. Автор листів визнає, що знайомство з Міцкевичем було процесом, а не результатом швидкоплинних спостережень. Він зізнається батькові, що спочатку «хотів познайомитися з Міцкевичем ближче» [8,с.14], і першим етапом цього пізнання було «спостереження за Міцкевичем» [8,с.15]. Тут доречно навести такі слова: *« [...] Товариство Міцкевича надзвичайно корисне. Я навчився від нього розсудливіших і безсторонніших речей цього світу, позбувся багатьох забобонів, упереджень та фальшивих уявлень, і це обов'язково матиме вплив на моє подальше життя, добрий і шляхетний вплив* [8, с.193].

Женевські зустрічі залишили глибшу характеристику Міцкевича, який уже був художником, ерудитом і просвітителем. Про свої розмови з Міцкевичем Зигмунд пише батькові не без полемічного натиску, знаючи консерватизм генерала та класицистичну огиду до романтизму: *«Розмови, які я мав з ним, просвітили мене багато в чому щодо літератури та філософії. Нехай тато повірить, що я говорю не упереджено, а правду. Він – найосвіченіша людина, яку я коли-небудь бачив, людина, рівна європейській цивілізації, який на диво добре знає як примирити реальність сухого життя з найпіднесенішими ідеями поезії та ідеальної філософії, маючи найчистіші наміри та волю, і водночас широкий розум, що охоплює всі науки та мистецтва, чудове судження про політичні та наукові справи, непохитний розум*

у повсякденних справах, спокійний, тихий характер… Зустріч з ним принесла мені багато користі» [8, с.197-198].

Тоді Міцкевич стає моральним авторитетом в очах Красінського; Зигмунд переймає його судження про справи та людей, охоче посилається на його думку, наприклад, критикуючи снобізм, а якщо він сперечався з ним, то відзначав важливість його судження.

Іноді Міцкевич є також посередником у зав'язуванні цікавих нових знайомств Красінського. Саме він познайомив молодого Зигмунда з Шимоном Клюстином, росіянином антицарських поглядів. Красінський зазначив ці римські зустрічі в листі до свого батька: «*Іноді відвідую і одного москвича Клюстина, який з мамою і сестрою; я з ним познайомився через Міцкевича, це людина, яка гідна бути з іншою нацією»* [8, с.240]. У це коротке речення Зигмунд вносить характерні, і, мабуть, не дуже приємні для батька, антиросійські акценти.

Згодом, шляхи обох поетів розійшлися, їхні погляди поляризувалися. Але захоплення першим бардом стало постійною частиною культурної свідомості Зигмунда Красінського. Процитуємо наприкінці цього дослідження фрагмент некрологу, хоча його адресатом був не батько поета, а інший представник старшої генерації – Адам Солтан, давній друг Зигмунда: «*Пан Адам уже пішов від нас – від цієї новини у мене серце розірвалося. Він був для людей мого покоління і медом, і молоком, і жовчю, і духовною кров'ю. – Ми всі його. Він взяв нас на хвилі свого натхнення і кинув у світ. То був один зі стовпів, що тримали склепіння, зроблене не з брил, а з стількох живих і кривавих сердець – стовп був величезний, хоч і сам зруйнувався й упав у прірву, і все склепіння тепер має тремтіти, і плакати на його могилі краплями крові з ран сердець! Найбільшого барда не лише народу, а й усіх слов'янських племен уже немає в живих. Сумно-сумно-сумно»* [7, с.617].

Аристократ із консервативними поглядами багато років перебував під впливом особистості Міцкевича, мав свій погляд на велич Міцкевича як поета. У своїй творчості підкреслював самовідданість творця, яка зводиться зокрема до чесного пошуку істини. Він порівняв його місце в польській літературі із роллю Мікеланджело у світовій культурі. Красінський неодноразово, особливо в листах до Дельфіни Потоцької, цитував із пам'яті фрагменти текстів Міцкевича, надаючи їм рис афоризмів. Скільки разів доводилося йому з любов'ю гортати ці вірші, оскільки вони так глибоко врізалися в його свідомість!

Після 1831 року Зигмунда постійно переслідували фізичні страждання: нервовий розлад, який посилювався різницею в переконаннях

з батьком, для якого він був покірним сином, і постійна хвороба очей, яка загрожувала йому сліпотою, змушуючи надовго поринати у самотні думки в темряві кімнаті. З осені 1832 р. до весни 1833 р. він перебував у Петербурзі з батьком, який хотів переконати його служити при царському дворі, але той не пристав на прохання батька.

У листах до батька др. пол. 1930-х рр. відчувається глибокий песимізм, якесь усвідомлення змарнованої молодості. І тут варто підкреслити, що єдиною розрадою у важкі часи стає, як це не виглядає парадоксально, саме зв'язок із батьком, який останнім часом глумився над сином заборонами та диктаторським контролем його майбутнього. Ейфорія, а потім і розрада від знайомства з Йоанною Бобровою тривалого заспокоєння не приносять. Любов до батька продовжує бути домінуючою силою в житті Зигмунда, незважаючи на великі розбіжності у поглядах та їхні наслідки. Тому, ці міркування про стосунки між батьком і сином, засновані на аналізі, здавалося б, важливої проблеми тогочасної політичної та культурної свідомості, закінчимо прямим зізнанням у синівській любові: *«Отже, якщо моя доля склалася так, що я ні в чому не покладаюся ні на свій розум, ні на вчинок, то я б міг покластися на свого батька усім серцем. Хочу, щоби він вірив у мою любов до нього, у те, що він у мене єдиний на світі – у ньому мій дім, у ньому вся моя сім'я, у ньому спогади про дитинство і обов'язок перед майбутнім. Я був би щасливий бути далеко від людей,*

Усипальня Красінських під костелом в Опіногурі.

далеко від світу, але з батьком [...]. Одне знаю, що люблю я тата, щиро і всією душею» [9, с.31].

Один із найбільших поетів польського романтизму [12], Зигмунд Красінський помер від туберкульозу 23 лютого 1859 року в Парижі [13]. Вінцент був для Зигмунда найвищим авторитетом протягом усього життя – поет пережив свого батька лише на три місяці. Труп був перевезений до Опіногури поблизу Цеханова (Ciechanów), історія якої переплітається з життям і творчістю одного з найбільших польських поетів. Тут зараз знаходиться музей романтизму (Muzeum Romantyzmu w Opinogórze), який збирає пам'ятні речі, пов'язані з історією родини Красінських, з особливим акцентом на Зигмунда Красінського.

У 2008 році в Дунаївцях з'явилася вулиця Красінських. Міська рада своїм рішенням № 6-17/2008 від 22.04.2008 р. «з метою… відновлення історичної справедливості» перейменувала одну з центральних вулиць, на якій розташований колишній «палац Красінських». Можливо, на цьому будинку, де тепер розташовується міський культурно-мистецький, просвітницький центр, доречно би виглядала меморіальна табличка про перебування тут великого польського поета. Не таємниця, що українсько-польські стосунки сповнені історичних травм і фантомних болів, але зараз ці стосунки налагоджуються, з'явився шанс залагодити й історичні суперечки. Були часи добрі й недобрі, але взаємини між двома народами залишали глибокий слід – у культурі, мові, традиціях. І збереглися людські стосунки, і здійснювалися переклади –Т. Шевченка на польську, А. Міцкевича – на українську. І віками поєднувала обидва народи спільна мета – позбутися зловісного гніту російського імперіалізму й шовінізму. Все за концепцією Єжи Гедройця – «Не може бути вільної Польщі без вільної України».

Результатом проведеної роботи є поглиблене розуміння того, що попри глибокий родинний зв'язок та теплими стосунками між батьком і сином, видатний польський поет і драматург Зигмунд Красінський зміг зберегти свою особистість та індивідуальність у поглядах. Висновком є те, що епістолографія може бути цінним джерелом історичних знань про погляди і переконання авторів листування.

Список використаних джерел:

1. A. Witkowska, R. Przybylski, Romantyzm, Warszawa 1997.
2. Aftanazy R. Materialy do Dziejow Rezydencji. – Warszawa, 1992. – T. IXa: Dawne wojewodstwo Podolskie.
3. Ibidem.

4. Jerzy Sewer Dunin-Borkowski: Almanach Błękitny. Warszawa: 1908.
5. Muzeum Romantyzmu w Opinogórze, https://www.facebook.com/Muzeum-Romantyzmu-w-Opinog%C3%B3rze-664990543571660.
6. Z. Krasiński, Listy. Wybór, oprac. Z. Sudolski, Wrocław 1997.
7. Z. Krasiński, Listy do Adama Sołtana, oprac. i wstęp Z. Sudolski, Warszawa 1970.
8. Z. Krasiński, Listy do ojca, oprac. i wstęp S. Pigoń, Warszawa 1963. Zbiór zawiera 43 listy z lat 1828–1832 oraz jeden list ze stycznia 1836 r.
9. Z. Krasiński, Listy do różnych adresatów, t. I, zebrał, opracował i wstępem poprzedził Z. Sudolski, Warszawa 1991, s. 17–98 (83 listy).
10. Z. Krasiński, Nie-Boska komedia, wstęp M. Janion, Wrocław 1965.
11. Z. Krasiński, Pisma, Kraków 1912, t. 8, s. 202–208, wyd. J. Czubek (t. 1–8)].
12. Zygmunt Krasiński, [w:] Alina Witkowska, Ryszard Przybylski, Romantyzm, Warszawa: PWN, 2003, s. 402, ISBN 83-01-13848-3.
13. https://wiadomosci.onet.pl/150-lat-temu-zmarl-zygmunt-krasinski/zxv8v.

В.Б. Байталюк, *м. Дунаївці*

ДУНАЄВЕЦЬКЕ ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКЕ ОБ'ЄДАННЯ «СОНЯХ» ІМ. ВОЛОДИМИРА БАБЛЯКА

Літературно-мистецьке об'єднання «Сонях» ім. В.С. Бабляка – добровільна творча організація митців Дунаєвеччини: поетів, прозаїків, а також майстрів народної творчості, художників, самодіяльних композиторів та виконавців. Була створена навесні 1986 року спочатку як літературна студія, яку назвали ім'ям Володимира Самійловича Бабляка, так як саме у той час широко відзначали 70-літній ювілей видатного письменника-земляка. На установчому засіданні літературної студії були присутні Віктор Прокопчук, працівники редакції районної газети Григорій Іліх, Микола Іщенко, Альберт Соколовський, Володимир Захар'єв та Роман Болюх. Головою літературної студії ім. В. Бабляка обрали поета-байкаря Р. Болюха, заступником – поета і художника Г. Іліха, секретарем – В. Захар'єва.

Спочатку літературна студія працювала при редакції районної газети. На той час право публікувати художні книги мали лише декілька українських видавництв. Тому місцеві автори практично не могли видати власну книжку. Як експеримент, на рубежі 90-х років у Хмельницькому дозволили створити редакційно-видавничий відділ, який розпочав випуск книг місцевих авторів власним коштом та коштом спонсорів. Члени літературної студії ім. В. С. Бабляка одними з перших скористалися такою можливістю. 1990 року побачили світ перша поетична збірка Афанасія Коляновського «Сльозою

згірклою не змилось», перша книга сатири і гумору Романа Болюха «Персональні ляпаси» та перша історична повість Володимира Сутковецького «Віск і криця». 1991 року до читачів надійшли чергова сатирична збірка Романа Болюха «Сміх без утіх» та спільна збірка лірики Володимира Захар'єва і Тамари Мельник «Довічне відлуння любові». 1992 року надруковано збірки «Повернення до себе» Афанасія Коляновського та В. Захар'єва «Допинг для Ангела». 1993 року Роман Болюх, крім гумористичної «Несучий півень», видав ще й поетичну збірку «Одсвіти», а Афанасій Коляновський – поетичну «На грані часу». 1994 року першою поетичною збіркою «Чорно-біла елегія ночі» порадувала поціновувачів художнього слова молода поетеса Лариса Ковальчук (1969 р.н.), Афанасій Коляновський опублікував збірку «За словом слово», Володимир Сутковецький – чергову історичну повість «Таємниця старого майстра», Петро Тулизик – першу повість «Хто внесе прапор?» та роман «Я скажу йому сама!». 1995 року першою поетичною збіркою «Латка жита» вагомо заявив про себе Микола Іщенко. Роман Болюх видав «Вибране». Тоді ж Афанасій Коляновський опублікував п'яту збірку –«Вибір», Анна Браверман (1935 р.н.) дала старт появі пізнавальної літератури для дітей розмальовкою «Порахуй і розмалюй». 1996 року в доробку Романа Болюха з'явилася п'ята книга – «Буковий ряст», у Афанасія Коляновського шоста – «Підкова на щастя». Микола Іщенко представив читачам повість «Пізнай себе», Анна Браверман – збірку віршів для дітей «Стежина», Антон Гуляс – першу збірку «Повінь любові». Тоді ж Миколою Іщенком, Анною Браверман та Афанасієм Коляновським були підготовлені до друку збірки «Круча», «Криничка» і «З дерева буття», які побачили світ 1997 року.

Перше десятиліття літературної студії ім. В.Бабляка пройшло у наполегливих творчих пошуках та роботі місцевих літераторів, реалізації особистих планів студійців. Результатом цього були не лише видані книги, а й те, що 1993 року Р. Болюха прийняли до Спілки письменників України. 1995 року такої честі удостоївся і А. Коляновський.

Першими учасниками міського осередку літературної студії стали Лариса Ковальчук, Микола Іщенко, Віра Спірякіна, Анна Браверман, Борис Матвіїв та Володимир Захар'єв. Головою обрали Віру Спірякіну. Тоді ж Лариса Ковальчук, Борис Матвіїв та Віра Спірякіна ввійшли до редакційної колегії першого альманаху «Сонях», обов'язки редактора-упорядника дісталися В. Захар'єву. У 1998 році на початку

квітня було випущено перший альманах із найкращими творами авторів того часу. Презентували «Сонях» 19 травня 1998 року в міському кінотеатрі «Мир». До кола літераторів готові були приєднатися самодіяльні співаки і виконавці авторських пісень. Ядро громади погодилося перейменувати районну літературну студію у літературно-мистецьке об'єднання «Сонях» ім. В. Бабляка. Відтоді розпочався підйом літературно-мистецького об'єднання в цілому. До нього увійшли майстрині декоративно-прикладного мистецтва Валентина Войткова, Оксана Цимбалюк, Світлана Денисенко, поетеси Євгенія Бучківська, Раїса Попюк, Тетяна Барабаш, Світлана Дармограй, Олена Покровка, літератор-християнин Олег Погинайко, гумористи Олександр Толоковий, Тетяна Щербій та Анатолій Заянчуковський.

Водночас кожен зі спілчан-літераторів досягав певних власних перемог. 1998 року Віра Спірякіна (1941 р.н.) випустила першу збірку віршів «Горлиця». 1999 року побачили світ перша поетична збірка Галини Бабляк (1958 р.н.) з М. Кужелівки «Від душі», дитяча книжечка «Яблунька» Анни Браверман та збірка поезій «Перевал» Миколи Іщенка. 2000 року з'явилися друга збірка Галини Бабляк «Передчуття падолисту», «Мовою серця» Анни Браверман та перша поетична збірка Людмили Гулей «Мелодія душі». 2002 року видрукувано збірку поезій Миколи Іщенка «Полин» та поему «Хлопчик мить», збірку оповідок, бувальщин, гумору та спогадів Петра Тулизика «У кожного своя доля і своя недоля». 2003 року побачила світ перша поетична збірка Людмили Веселої «Вереснева містерія» та третя збірка поезій В. Захар'єва «До...». 2004 рік став знаменним першими збірками «Ієрогліф самотності» Ольги Остапчук та і «Бентежний вітер» Олени Ткачук (1987 р.н.). 2005 року Людмила Гулей видала другу збірку «За покликом серця», Петро Тулизик – роман «Священний талісман», 2006 року – Олена Ткачук збірку поезій «Тяжіння неба». Не збавляли темпів члени Національної спілки письменників Роман Болюх і Афанасій Коляновський.

Мистецьке крило об'єднання теж досить результативно працювало. Чималих здобутків досягли Віра Спірякіна, Валентина Войткова і Оксана Цимбалюк. До літературно-мистецького гурту влилися художник Олександр Островський (1959 р.н.) та фотохудожниця Олена Прокоф'єва (1963 р.н.). Олександр представляв себе та літературно-мистецьке об'єднання «Сонях» у Польщі, де мав дві персональні виставки та брав участь у мистецькому проекті «Swiatowci». Творчі роботи Олени можна було побачити на сторінках обласної та районної преси.

Органічною складовою об'єднання став композиторсьно-виконавський сектор, серед яких Віктор Николишин (1973 р.н.) як співак і композитор виступав з відомими польськими гуртами «Мерітум» та «Страфа тиші». Написав десятки пісень на слова місцевих поетів; чудовий співак та віртуоз гри на баяні та клавішних інструментах Володимир Шкорбецький (1976 р.н.) став спеціалізуватися на аранжуванні пісень. Співпрацював з місцевими поетесами Вірою Спірякіною та Раїсою Попюк, співаком Ф. Чешньовським, вірші яких поклав на музику. Вікторія Крупник (1966 р.н.) написала пісні на слова В. Захар'єва, М. Іщенка, Л. Ковальчук. А найяскравішим самоцвітом об'єднання, безперечно, усі визнали співака Франца Чишневського (1943 р.н.). Він був лауреатом Всеукраїнського конкурсу «Сонячні кларнети», дипломантом фестивалів «Сонцеграй», «Зорі надії» та інших. Спробував себе і в композиторстві, написавши музику на власні слова та вірші місцевих поетів.

У 2011 році літературно-мистецьке об'єднання відзначило 25-річний ювілей. До цієї події була приурочена книга Володимира Захар'єва «Сонях» міцний зернятками», яку автор презентував під час урочистої події. Також своєрідним підсумком творчої праці став черговий літературно-мистецький альманах «Сонях», куди увійшли як поетичні, так і прозові твори учасників ЛМО. Він був надрукований у 2013 році за сприяння меценатів.

Літературно-мистецького об'єднання постійно поповнювалось новими творчими особистостями. Долучились до нього Наталя Мазур з Дунаївців, Ганна Корчинська з Рахнівки, Олег Гнатовський з Макова, Вікторія Олійник і Тетяна Корпусова із с. Зеленче, Марія Гуменюк із Воробіївки, Галина Колісун із Залісців, Олександр Яцюк із с. Велика Побійна. А уродженець райцентру Сергій Феодосьєв друкував свої твори не лише у літературних альманахах та районному часописі, а й у столичних журналах та газетах. Пізніше вийшла друком його книга малої прози «Життєвий крах професора Черненка». До «соняхівців» долучилась і вчителька Кам'янець-Подільської школи Антоніна Яковенко-Уляницька, родом із с. Михайлівка. Пізніше її публікації в газеті «Дунаєвецький вісник» віднайдуть місце у збірках «Все те, що на серце лягло» (2017) та в автобіографічній повісті «Книга мого роду» (2022).

Діяльність членів ЛМО «Сонях» не обмежується даною організацією, тому чимало літераторів скористалися цим правом і вступили до лав ВТС «Конгрес літераторів України», Національної спілки письменників, Національної спілки журналістів України та інших спілок і

громадських об'єднань. Членами Національної спілки письменників стали поетеси Ольга Остапчук та Людмила Весела, які видали наступні свої книги: відповідно «Нагорода за ніжність», «Снігом і миртом"; та «Кленовий пасьянс», « Між ріками і Богом». До Хмельницького обласного осередку Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України» увійшов, а також очолив її Володимир Захар'єв – на той час уже відомий не лише як поет, а й краєзнавець, автор шести книг поезій та малої прози, майже тридцяти книг краєзнавчих досліджень. Приєднались до їхнього письменницького об'єднання Наталя Мазур, Маргарита Шевернога, Віра Спірякіна, Тетяна Пилипчук, Валентина Ластовська. Йосип Осецький – наш земляк, уродженець села Держанівка, не лише один з небагатьох сучасних поетів, що пише ронделі та сонети, а й написав тексти до майже сотні пісень, автор книг «Офіцерський вальс», «Грона любові», «Черешневий сад», «На майдані надії» та ін.. А ще він – активний учасник ЛМО, порадник та вчитель для молодих письменників.

Надзвичайно стрімко і багатогранно заявила про себе великим творчим доробком Наталя Мазур. Вихід у світ кожної її книги було справжнім святом, відзначався цікавими презентаціями. «Душа на кінчику пера» Поезії (2012), «Мокре сонечко»:вірші для дітей (2012), «Трем тиші»: поезії (2016), «Забавлянки» (2019), «Потешки» (2019), «Стакато дощу»: пісні (вірші – Наталя Мазур, музика – Олександр Коляда, 2019), «Казки самшитової алеї» (2020); «Досі люблю»: пісні(вірші – Наталя Мазур, музика – Василь Корба, 2022). Поетичний світ Наталі Мазур не обмежився лише віршами чи літературою для дітей. На її слова було написано багато пісень, у тому числі й композитором, аранжувальником Анатолієм Мельником із с. Слобідка Рахнівська. Результатом таланту та копіткої праці Н. Мазур стало прийняття її до Національної спілки письменників.

Одна за одною виходять у світ книги В. Спірякіної: «Вітрила любові» (2019), «Дві сили"(2022); Т. Пилипчук: «Післясмак"(2017), «Казки на ніч» (2018), «Казкові мандри» (2019), «Казковий всесвіт» (2022), «Пробудження"(2022).

Видрукувала і свою першу книгу В. Ластовська «Коли душі нічого більш не треба!» (2018). Вагомою, відшліфованою і досконалою є проза Євгенії Бучківської. Кожен твір, почерпнутий із життя, це маленька драма або оптимістична розповідь, яка глибоко западає в душу. Вона – авторка поетичних збірок «По той бік дощів», «По той бік дощів – 2» («Бедрихів край»), «Перлини надвечір'я» (м. Хмельницький,

вид-во А. Цюпак). Часто публікуються в різноманітних літературних альманахах та в районному часописі як прозові, так і поетичні твори Ганни Корчинської із Рахнівки, а частинка її прози лягла на сторінки збірки «Одвічний двобій», яку виготовив і подарував авторці почесний член ЛМО «Сонях», відомий поет і краєзнавець Йосип Осецький.

Час диктує свої теми та умови. Так період російсько-української війни не залишив осторонь і «соняхівців». Окрім того, що проводили благодійні заходи у місті та селах району, вони долучались до видання збірок, які відправлялись на фронт для піднесення духу нашим захисникам. Активістами у цій справі виступили Віра Спірякіна та Тетяна Пилипчук. У співавторстві ними видані та відправлені в зону бойових дій для українських захисників книги: «Оберіг» (2018), «Зерна» (2020)., «Планета на долонях» (202).

Руслан Палаш – краєзнавець, дослідник історії рідного краю з Нестерівців неодноразово ділився з читачами «ДВ» цікавими дослідженнями. Будучи учасником боїв на сході України, брав участь у виході із Дебальцевського котла, пізніше відобразив ті події у книзі « Поміж зруйнованих шахт і людський доль ».

Коли 30-річний ювілей літературно-мистецького об'єднання «Сонях» зібрав усіх учасників: поетів, прозаїків, композиторів, художників, майстрів декоративно-ужиткового мистецтва, саме тоді з'явилась ідея створення літературно-мистецької антології. Відразу з'явилась і відповідна назва «Пером і пензлем, і душею». І ось вона, книга (упорядники В. Байталюк та Є. Бучківська), в якій поєдналось творче минуле і сьогодення, відомі краяни та ті, кого доля закинула далеко від рідної Батьківщини. А ще земляки, які назавжди залишилися у нашій пам'яті. 2018-го книга за сприяння Дунаєвецької міської ради з'явилася майже у кожній бібліотеці громади. На сторінках антології «Пером і пензлем, і душею» (2018) знайшли місце і ті «соняхівці», кому ще не вдалось мати окрему власну книгу.

За три з половиною десятиліття творчий доробок об'єднання складає біля сотні власних книг, багато публікацій у літературно-мистецьких альманахах та колективних збірках, десятки перемог у конкурсах і фестивалях, багато персональних виставок, презентацій, зустрічей шанувальниками прекрасного як у районі, так і в Хмельницькому Чернівцях, Львові, Кам'янець-Подільському, Мукачево, Ужгороді, Коломиї, Києві.

Є серед членів об'єднання й ті, без кого обміліла земля. Пішли за обрій, але залишили нам свої думки і почуття, болі та розчарування.

Відійшли у вічність поетеса-співачка, прекрасна подруга Тамара Мельник із с. Балин, мудрий і скромний наставник молоді Микола Іщенко, несподівано не стало інтелектуала й оптиміста Сергія Феодосьєва, обірвав на пів слові свою пісню Франц Чишневський, не судилось завершити цикл «вихрівських розповідей» почесному учаснику об'єднання Івану Михайловському, не вдалось здійснитись мрії – зняти фільм на основі своїх дитячих оповідань Олегу Погинайку, не все розповів чудовий прозаїк Володимир Шевченко (родом із с. Ганнівка), не встиг вишити «свого найкращого рушника» Петро Батюкевич зі Смотрича. Перестав надсилати свої твори-спогади про малу батьківщину Семен Шнайдерман з далекого Ізраїлю, підготував та не встиг видати свою другу книгу гуморист Степан Репецький. Вони назавжди залишаться не лише у пам'яті «соняхівців», а й в історії нашого літературно-мистецького об'єднання, тому що кожен із них вписав важливу сторінку в історію рідного краю.

Список використаних джерел:

1. Захар'єв В. «Сонях» міцний зернятками». Хмельницький: Цюпак А. 2011.
2. Пером і пензлем, і душею. Хмельницький: Вид-воPoliDruk, 2018. 268 с.
3. Прокопчук В.С., Прокопчук Т.К. Дунаєвеччина в іменах. Дунаївці, 2006. 92 с.
4. Слово єднає. Хмельницький: Вид-во ФОП Цюпак А., 2018. 312 с.
5. Сонях. Дунаївці, 1998. 88 с.
6. Тернавське гроно. Хмельницький: Ред.-видав. відділ, 1993. 90 с.

Л.А. Сердунич, *смт Стара Синява*

МОВА ХУДОЖНІХ ТВОРІВ АФАНАСІЯ КОЛЯНОВСЬКОГО

У статті розглядаються художні твори Афанасія Коляновського, уродженця села Тернавка Дунаєвецького (тепер – Кам'янець-Подільського) району Хмельницької области. Основну увагу зосереджено на питанні мови творів цієї видатної постаті української літератури, учителя, культурно-освітнього діяча, письменника (поета і прозаїка).

Ключові слова: Поділля, Хмельниччина, Афанасій Коляновський, історія, освіта, Друга світова війна, літературна творчість, тропи.

Переглядаючи свої розробки уроків 1990-их років, натрапляю на урок позакласного читання з літератури рідного краю за темою: «Поезія Афанасія Коляновського. «Сльозою згірклою не змилось»». І пригадалась та збірочка маленького формату, але великого вмісту, перша у доробку поета. І пригадалося, як ми, учителі рідної

(української) словесности, на початку 1990-их років вишукували твори тоді не знаних, нових для усіх нас, письменників і їхні біографії, аби дати школярам якомога більше відомостей про того чи иншого автора, раніше не визнаного, забороненого або забутого. Так було і з вивченням творчости А. М. Коляновського. Тож мета і завдання мого дослідження – доповнення тих відомостей про нашого краянина, які були на той час і про які повідомляє Вікіпедія, а також незайве наголошення на важливій домінанті й особливості творчости подолянина Афанасія Коляновського, а за великим рахунком – і кожного письменника: мові його художніх творів.

Чим же особливим відзначена його творчість, що її вивчали і вивчають у школах? Та передусім – трішки й про самого А. Коляновського.

Афанасій Миколайович Коляновський народився 6 серпня 1925 року в селі Тернавка, нині – Томашівка Дунаєвецького (тепер – Кам'янець-Подільського) району Хмельницької области. Зовсім молодим брав участь у Другій світовій війні, де втратив ногу. За відвагу був відзначений орденами і медалями.

Уже по війні, 1953 року, закінчив історично-філологічний факультет Кам'янець-Подільського педінституту (тепер – Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка). Понад 30 років присвятив учительській праці. Викладав українську мову, літературу та історію в Удріївській та Томашівській школах тоді Дунаєвецького району» [1, с. 239]. Згодом переселився у село Ляпинці Хмельницького району, де помер 5 лютого 2013 року.

Як поет дебютував 1949 року добіркою віршів ув обласній газеті «Радянське Поділля» (Хмельницький). Вже перші чотири збірки засвідчили, що українська література збагатилася справжнім поетом. Тож 1995 року А. М. Коляновського було прийнято до Національної спілки письменників України [2].

А. Коляновський – лавреат Хмельницької обласної літературної премії імени Микити Годованця. Й на цьому мені особливо відрадно наголосити, позаяк теж маю честь бути відзначеною цією поважною премією.

Афанасій Коляновський – автор близько двадцятьох поетичних та прозових збірок: «Сльозою згірклою не змилось» (1990), «Повернення до себе» (1992), «На грані часу» (1993), «За словом слово» (1994), «Вибір» (1995), «Підкова на щастя» (1996), «Очима пам'яті» (Вибране, 1997), «З дерева буття» (1997), «Велінням совісті» (1998), «Цвітовидь

райдужна» (1999), «Нерідний дід» (видання для дітей, 1999, Бедрихів край; 2002), «Літоспад» (2000), «Живу своїм» (вірші, 2003), «Квінтет» (Оповідання, «Бедрихів край», 2003), «Сміх під страхом» (Гуморески, «Бедрихів край», 2005), «На рідних стежках» (Колекція, 2006), «Повернення» (Сонети, «Бедрихів край», 2007), «Незігране танго» («Бедрихів край», проза, 2007) [3].

Мова для письменника – це все: хліб духовний, зброя й наснага. І тому саме через обстоювання української мови у пресі, книжках А. Коляновського і в його усних виступах ще під час застою влада піддавала автора остракізмові, тобто, кажучи українськими словами, різкому осудові й гонінню. Проте, як зазначає відома літературознавиця і колишня моя викладачка Євгенія Іванівна Сохацька, «минулася пора табу і закритого інформаційного простору. Поет, який у прісноп'ятні радянські часи зазнав переслідувань та обмежень (… тривалий час був позбавлений можливості друкуватися), мов той фенікс, воскресає духом» і спішить поділитися зі своїми читачами власним доробком майже щороку у вигляді нової збірки [4].

Про громадянську позицію і щиру, людяну вдачу вчителя, громадянина, письменника Афанасія Миколайовича Коляновського красномовно говорить і такий епізод із його життя періоду 1940 – 50-их років, коли мав статус фронтовика. Уже тоді, трохи відступивши від канонів поведінки радянського вчителя, Афанасій Миколайович сіяв у душі своїх вихованців щось людське, уникаючи зашкарублости й муштри радянської школи. Однак… Де ж це тоді бачено, щоб учитель з учнями, наприклад, за столом святкував, навіть якщо це День Конституції? А наступного дня, звісно, – наказ по школі про те, що такий-то вчитель з учнями святкував на квартирі День Конституції. За це йому винесли сувору догану і звільнили з керівника драматичного гуртка... Одначе для своїх учнів А. М. Коляновський був, як мовиться, «учителем на все життя». Адже на схилі літ його учень, письменник Володимир Білінський, за свої кошти видав два томи вибраних творів свого улюбленого наставника. Чим же заворожували учнів твори вчителя? І чим вони досі приваблюють школярів та дорослих читачів?

Як на мене, передусім читачку, головне – те, що у його творах відчутна щирість і справжність як ліричного героя творів, так і самого автора. Ці риси-чесноти просто струменять із кожного його слова. Опріч того, твори А. Коляновського цікаві, позаяк наповнені вдалими й незатертими епітетами (*осіння* розмова, *розкута* людина, *тріскучі*

ефіри, око *лихе, несхитний* оптиміст, *розбуджені* жалі, *духотворящий* жар, *василькові* рушники, дорога *людська, жовтий* жаль, *черства* душа, *«нафталінові»* літа, *полинна* тривога, *лакейська* сприть, *байдуже* око, *гидотливі* утіхи, *чарівлива* глибина, образи *живі і милі, недобре* око, *невситенне* зло, *одчайний* крик, *старість* душевна, залицяльник *мамалижний*, вік *глитайський* і *лихоманний*), порівняннями (*як громи, гранати; спогад-світлячок; наче серпень з інею воскрес; неба голубий намет*), образними, свіжими метафорами (*тінь поблідне, стечуть узори на теплі, сердечний медальйон, колючість сліз, фортуна на ножі висить, шлях синів, стежечка витягнулась, розквіття свобод, вечір йде на каганець до хати, подаленіли імена, скручувався день*), антитезами (*молодість – старість, добро – зло, темрява – світло…*). І ці слова, наповнені барвами усіх відтінків, грають, захоплюють, живуть! А це – справжня поезія!

Художнє слово покликане дивувати, просвітлювати, змінювати (настрій, погляди, життя). І слово поета А. Коляновського – саме таке. Натрапляєш на епітети-означення *морозний* твір, світанки *бузкові, місячна* валторна, небо *дзвінке, перлиниста* роса, небеса *рожеволисті,* світанки *рум'яні,* синь *вечорова,* небеса подільські *синьолиці,* на метафори *росою вибризне трава, жоржини дзвонять в барвоквіть, вітер прислухається, радістю проплаче* (роса), *образи накриє хмара* – і дивовижним чином опиняєшся серед тієї краси, й бачиш іще більше. Натрапляєш на епітет *живлющі* (небеса) і метафору «*небеса // Весна зіп'яла над собою*» – і мов бачиш таку завше радісну картину початку весни. Те ж можна сказати й про инші тропи. І тому така поезія вабить читати її знову й знову. Бо, як зазначав письменник-хмільничанин Д. Остапов (світлої пам'яти!), «поезія – це тоді, коли хочеться читати і вдруге, і втретє». На підтвердження цій моїй думці-спостереженню напрошується відгук письменника М.А. Мачківського про твори А.Ф. Коляновського: «Пише так, що, читаючи його рядки, завжди проймаєшся хвилюванням» [5, с. 239]. Розмаїття метафор дозволяє назвати А. Коляновського справжнім майстром метафоризованої поезії.

Жанровість творів письменника А. Коляновського – теж розмаїта. Його перу однаково підвладні *вірш-спогад, вірш-пісня*, *вірш-заклик, лірична мініатюра*, *поема*, яку він скромно називає спробою, *сонет, балада, вірш-медитація, байка* («у два рядки»), *гуморески, оповідання*. А особливо йому до вподоби жанр *ідилії* шевченківського зразка.

Однак не все у творах А. Коляновського й ідилічне. Письменник іще в ті роки бачив ворожість московитів до України. «Ніжний лірик використовує гнівну лексику, різкий тон, коли йдеться про недругів незалежності, тих, хто позначений рецидивами імперського мислення. Йдеться передусім про північних сусідів та п'яту колону в Україні: «*І претензій у сусідів много – / Те віддай і тут їм поступись, / Скільки в них до України злого!*»» [6, с. 439].

1991 рік. Поет радісно вітав незалежність України. Він знаходив для неї образне й барвисте слово, яке ясніло вірою в її майбутню зорю, тому вона для нього «*пшенична, калинова, солов'їна / Живуча* незалежна Україна» (вірш «Щасливий, хто...»).

З відновленням української незалежности письменник відновлює й нашу лексику. Відрадно бачити у творах А. Коляновського й так звані репресовані слова, які він активно відроджує із забуття і впроваджує у свої твори, а відтак – і в мовлення читачів. Тоді, в його час, такі слова совєтський режим усіляко таврував і винищував або забороняв. До впроваджених поетом у власних творах належать і діалектизми, які активно використовує автор, котрий виріс на них, і колись загальновживані слова, наприклад, *поспіль, покуть, далебі*…

Тонку та чутливу душу письменника А. Коляновського засвідчують і зменшувально-пестливі слова, якими наповнені усі його збірки. Зокрема, слова: *гронця, стежечка, свічечка*, *хлібець*, *вербиченька, материночка, снопику, сніпочку, голубочки, жайворонята, буланчики, горличка, озерця* та чимало инших. Безперечно, вони виховують у читачів такі ж чесноти, тому його словодумці віриш і сприймаєш усією душею.

Особисто мене завше тішить, якщо письменники (і не тільки) використовують говірки (говори, діалекти) свого краю, які совєтські науковці вилучали зі словників або називали їх застарілими, наближаючи українську мову до «общєпанятнава» «їзика»-вінегрету, збитого з мов загарбаних народів: т. зв. «російської», точніше – московинської. Колорит рідного, подільського, побуту у поезіях А. Коляновського передано доречним використанням діалектизмів, напр.: «*гнилиці* запашні», «зеленою *шалінкою* покрита», «*бараболя*», «*пацьорки* роси», «відерцем по *цямрині*», «*набрижив* лоба», «у *слоїку* фус», «лакейська *сприть*», «*другодні*» тощо. Це приваблює, опріч того, засвідчує любов автора до материнської мови і мови своїх краян, а головно-виховує цю любов і в читача.

У творах А. Коляновського нерідко натрапляєш і на авторські неологізми, себто нові слова. Напр., у вірші «На війні» це такі новотвори: *зацибулена* (перловка), у вірші «Люблю узлісся змалоліть…» – *змалоліть*, а слова *вліті*, *срібність* – у поезії «Зимова папороть», «сонячне *осрібля*» (вірш «Глибока вода»), *живлющі небеса* (вірш «Небеса»), *сурмонить* (сонет «Сурмонить вечір пелехаті брови»). У вірші «Якби…» – *розквіття*. «*Несамовиття*» – в однойменному вірші. В инших творах – *літоспад* (однойменна збірка), *однокімнатці* й *залицяльник мамалижний* (оповідання «То не паспортистка») та в низці инших (*зернгриво, барвоквіть, бурштиніють, спилючені, закольорилося, виклинюючись, краплиця, сонцеліття,* «усміхнулася *віясто», окру́гля,* «*внеосяжна* далина», *степливши, одноного* (живеться), «бджоли *зумрінь*», «в *миротворі*», «*зафіалчене* око», «і немає *мрієсну», давноліття, зоревись, рвачі-руйначі, чинодрал, хлібохват*). Про що це свідчить? Як зауважив мислитель Артур Шопенгауер, «вичитані істини – це мов гербарій, а власні думки-знахідки – наче живі польові квіти». Тож уміння створити власні неологізми теж свідчить про оригінальність (самобутність), неабиякий інтелект людини, здатність міркувати, творчо мислити і, звісно, про мовну письменницьку майстерність. Було б чудово, якби ці новотвори прижились у нашій мови і тим збагатили б її.

Чудове відчуття рими й ритміки дозволило поетові означити жанр багатьох своїх поезій як *поезія-пісня*. Тому чимало (понад 30!) поезій автора стали піснями. Зокрема, такі: «Глибока вода», «Студентка-подоляночка», «Василинка-нежуринка», «Солдати їхали з війни», «Журавлі», «Мамина мова» й инші. Деякі з них – на вустах співаків. І це – ще одне свідчення відчуття автором Слова, адже твори не кожного поета отримали пісенні крила. Тому можемо говорити і про музикальність поетичного слова А. Коляновського, тим паче, що у його твори рясно вкраплено ще й музичні терміни й вислови. Напр.: *«розкрилиться рапсодія кохання», «Землі і сонця арфовий дует», «стихлі астральні хорали», «органна музика небес», «в увертюрі високого дня», «душа арфічно виграє», «поїзд цокотів руладу / Клавішами бурих шпал», «хриплувате соло», «Місячна сюїта», «вітру біла баркарола»*... І це вдало підкреслює образність і підсилює метафоричність поезій з метою відтворення симфонічного різноголосся світу і «розкриттю його філософської суті», що робить поезію автора «притягальною і чаруючою» (Є. Сохацька).

Загалом призначення Слова – не лише повідати, здивувати, а, головно, сприяти шляхетним діям. І саме на такій місії Його Величности Слова наголошує А. Коляновський:

І сила слова лише в тім,
Коли воно удвох з надією
Правдивим поростком своїм
Одухотворюється дією. («Слово») [7, с. 68].

Про мову творів А. М. Коляновського гарно відгукувались не лише читачі, а й відомі науковці, письменники, його колеги по перу і по НСПУ. Напр., Микола Мачківський писав: «Поезія Афанасія Миколайовича Коляновського позбавлена надмірних ускладнень, заштрихованості, однак багата внутрішнім теплом, глибоким підтекстом. Свіжості його віршам надають виразно окреслені художні деталі, образна мова. Поет добре відчуває слово, освоїв такі складні віршовані форми, як сонет, октава, децима» [8, с. 239].

А літературознавиця Є. І. Сохацька називає А. Коляновського «майстром метафоризованого письма, світлої образності», тому «його поезія хвилює, пронизує, переконує в правоті його слова, вселяє надію» [9, с. 441].

Схвально відгукувався про творчість А. Коляновського і його краянин, доктор історичних наук, професор, Заслужений працівник народної освіти України Віктор Прокопчук, зокрема, і в передмові до дебютної для поета збірці «Сльозою згірклою не змилось» ще 1990 року, і тим по-земляцькому благословивши його «у довгу путь від поколінь до поколінь» [10, с. 8].

Пророчі слова В.С. Прокопчука! Так і сталось! І тому нині ми знову й знову повертаємось і звертаємось до цілющої поезії Афанасія Коляновського, й захоплюємося його віршоцвітом і прекрасною мовою творів. Бо, як писав А. Коляновський у поезії «Мамина мова», «*лиш у мові живій // Жити духу народу*» [11, с. 65].

Список використаних джерел:

1. Літературна Хмельниччина XX століття (Хрестоматія). – Хмельницький: ТОВ «Поліграфіст», 2005. – 608 с.
2. Прокопчук В., Коляновський Афанасій Миколайович // Енциклопедія сучасної України: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=5822
3. Коляновський Афанасій Миколайович // Вікіпедія https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BB%D1%8F%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%90%D1%84%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%96%D0%B9_%D0%9C%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87]

4. Сохацька Є., Співець Подільської землі: поетичний доробок Афанасія Коляновського / Є. І. Сохацька // Освіта, наука і культура на Поділлі. – 2015. – Т. 22. – С. 437 – 558. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Onkp_2015_22_37
5. Мачківський М., Чесна і світла сповідь // Літературна Хмельниччина ХХ століття (Хрестоматія). – Хмельницький, 2005. – С. 608).
6. Сохацька Є., Освіта, наука і культура на Поділлі. Том 22. Там само.
7. Коляновський А., «Сльозою згірклою не змилось». – Хмельницький: Облполіграфвидав. – 1990. – 84 с.
8. Мачківський М., Чесна і світла сповідь // Літературна Хмельниччина ХХ століття (Хрестоматія). Там само.
9. Сохацька Є., Співець Подільської землі: поетичний доробок Афанасія Коляновського / Є. І. Сохацька // Освіта, наука і культура на Поділлі. Там само.
10. рокопчук В., Слово про автора // Коляновський А., «Сльозою згірклою не змилось». – Хмельницький: Облполіграфвидав. – 1990. – 84 с.
11. Коляновський А., «Сльозою згірклою не змилось». Там само.

Й.П. Осецький, Т.В. Шевченко, *м. Хмельницький*

ВОЛОДИМИР СТАНІСЛАВОВИЧ ШЕВЧЕНКО – ДУХ ІСТОРИКА У СВІЧАДІ ПИСЬМЕНСТВА

У роботі розкривається історико-дослідницький сегмент особистісного творчого духу українського письменника-прозаїка і журналіста, подолянина Володимира Станіславовича Шевченка, що проявився у його художньому реалізмі й науковій об'єктивності відображення історичних фактів, подій та їх учасників в літературних творах про Устима Кармелюка, публіцистичних і краєзнавчих дослідженнях спроби антирадянського селянського повстання 1931 року на Дунаєвеччині та дописемної історії с. Ганнівка Дунаєвецького району.

Ключові слова: Шевченко Володимир Станіславович, Національна спілка письменників України, с. Ганнівка Дунаєвецького району Хмельницької області, історичне краєзнавство Устим Кармелюк, селянське повстання 1931 року на Дунаєвеччині, художній реалізм, дух особистості.

Видатний подолянин, уродженець с. Ганнівка на Дунаєвеччині (нині Кам'янець-Подільський район), український письменник, журналіст і краєзнавець Шевченко Володимир Станіславович почав регулярно з'являтися до читачів зі своїми книгами з 1984 року. Всього він став успішним автором 30 книг, з яких 25 вийшли друком вже за часів незалежної України. У цих виданнях яскраво проявилося неповторне світосприйняття і світорозуміння автора, присутня тільки його душі і лише його творчому генію оригінальна манера

відображати незбагненну складність людських почуттів і взаємовідносин, вчинків та їх мотивів. При цьому завжди і скрізь твори В. Шевченка наче пронизує його авторське власне гостре прагнення зберегти історичну правду в зображенні соціального фону, в якому живуть і обертаються персонажі його повістей, оповідань, художніх нарисів і досліджень.

В різний час до висвітлення окремих періодів творчості письменника та аналізу його творів долучалися Ю. Блажевич, П. Брицький, Г. Гула, М. Жулинський, А. Костовська, Л. Крайнік, В. Мацько, В. Прокопчук та інші літературні критики, історики і краєзнавці. Втім, творча спадщина письменника і його внесок у вітчизняну літературу досі детально не вивчалися і все ще чекають своїх дослідників.

У цьому сенсі також слід вважати прогалиною відсутність досліджень щодо пов'язаності особистісного духу письменника з тематикою, змістом, образною системою і героями його літературних і художньо-публіцистичних творів.

Зазначені обставини зумовили мету цієї праці – дослідити ознаки творчого духу особистості Володимира Станіславовича Шевченка як письменника та дослідника-краєзнавця, що проявилися у його художньо-реалістичному та об'єктивному публіцистично-науковому відображенні історичних подій та їх учасників у творах про Устима Кармелюка, про спробу антиколгоспного селянського повстання 1931 року на Дунаєвеччині та про дописемну історію с. Ганнівка Дунаєвецького району.

Поняття «дух особистості» в цій роботі використовується авторами у загальнофілософському, психологічному й соціологічному розумінні як внутрішня життєва енергія людини, що проявляється у її життєздатності й життєдіяльності. Згідно теорії систем, дух особистості є рушієм усіх підсистем людської особистості та усіх видів її діяльності. При цьому, за філософією мови, дух особистості найбільш чітко і повно проявляється в мовній діяльності, що практично постійно супроводжує будь-які дії чи рухи особи.

З цього погляду, дух творчої особистості є найбільш змістовною й об'ємною категорією, оскільки, крім стимулювання різних видів діяльності, спрямованих, здебільшого, на виживання, він продукує і вузькі, але високоінтелектуальні її види, що виділяють індивідів з особливими нахилами і здібностями. Саме до таких багатих духом особистостей і належав Володимир Станіславович Шевченко-людина з поглибленим відчуттям змісту і форми українського слова

та здібностями до особливого виду розумової діяльності тобто літературної творчості, що полягає у творчій обробці інформації та її викладі засобами художнього слова.

Майбутній літератор прийшов у земне життя 21 серпня 1940 року – на перехресті часу, коли на різних континентах вже понад рік розгоралася Друга світова війна та ще залишалося біля десяти з половиною місяців до нападу гітлерівців на тодішній СРСР. Пекельне бойовище між двома нелюдськими режимами – гітлеризмом і сталінщиною двічі прокотилося у 1941 та 1944 роках з артилерійськими канонадами і кривавими загравами спалених хат по українських землях, у тому числі по його маленькій батьківщині – с. Ганнівка на Дунаєвеччині (нині – Кам'янець-Подільського району) [4].

То ж разом з природженими і ще захованими глибоко в дитячій душі природними здібностями, на формування особистого духу хлопчика активно впливали життєві сили матері Ольги і батька Станіслава – обоє з хліборобських родин, що і собі, за українськими патріархальними традиціями, створили собі єдину на все життя сім'ю. Дух морально чистих і роботящих батьків постійно й активно засвоювався Володею. Зростаючи день від дня в умовах війни і гітлерівської окупації та шукаючи тепла в зимовій хатині десь на запічку, кутаючись у домашні лахмітки, дитина водночас вбирала в себе мудрий зміст тихих українських материних пісень та батьківських казок про перемогу добра і сердечності над злом, розуму і кмітливості над тупістю. А на четвертому році його життя хоча й прогнали гітлерівців, та хата зосталася без батька, якого мобілізували на фронт. Єдиною опікункою і годувальницею протягом тривалого часу залишалася тільки мати, яка в у мовах війни ще тяжко працювала в рільничій бригаді, обробляючи землю навіть запрягаючи корів, бо коней в колгоспі тоді не було. На щастя, вже тоді Володя зростав слухняним і чуйним хлопчиком. За спогадами родичів, особливо він співчував батькові, коли той який повернувся з фронту з понівеченою ногою, але продовжував працювати – і в невеликому домашньому господарстві, і діловодом у колгоспі, і столяром для усього села.

Поєднання природжених розумових здібностей і родинного духу проявилося у Володі вже після голодних весни і літа 1947 року, коли він пішов у перший клас сільської школи. Початкові чотири класи хлопчик здолав 3 червня 1951 року, отримавши відзнаку – збірку дитячих оповідань Юрія Германа з пам'ятним написом «За відмінне навчання та зразкову поведінку». Далі, вже у середніх класах, він теж

навчався старанно й залюбки. Тож на святі з нагоди першого випуску ганнівської семирічки 1954 року підліток разом зі свідоцтвом отримав ще й похвальну грамоту і преміальну 550-сторінкову книгу з кольоровими вкладками авторства вченого-садівника І. Мічуріна від редакції відомої у той період всеукраїнської дитячої газети за активну участь в олімпіаді юних натуралістів.

Далі юнак поповнював і розвивав свій особистісний дух в умовах середньої школи в сусідньому с. Зеленче. Тут необхідно зазначити, що колективний дух педагогів цієї школи не міг не закарбувати у собі біль і спільну пам'ять про втрати часів сталінщини. Так, 14 жовтня1937 року тут був безпідставно заарештований учитель Олександр Данилович Цибульський. Сталінські карателі звинуватили його у належності до контрреволюційної організації, після чого за рішенням НКВС і Прокурора СРСР 30 грудня 1937 року стратили у м. Кам'янець-Подільському. Ще однією жертвою сталінщини став учитель Улян Пантелійович Мудрий, якого заарештували 04 лютого 1938 року і звинуватили у контрреволюційній діяльності. Так звана «особлива трійка» УНКВС Кам'янець-Подільської області, в яку входили секретар обкому правлячої партії комуністів-більшовиків, начальник управління НКВС і прокурор області, 31 березня 1938 року вирішила долю учителя, засудивши його до розстрілу.

До речі, учителем географії у Володі Шевченка в зеленчанській школі був Віктор Павлович Мудрий, 1913 року народження, який в роки насильницької колективізації і голодомору на початку 30-х років XX ст. навчався у сільгосптехнікумі в с Голозубинці на Дунаєвеччині. Але там його звинуватили в належності до придуманої сталінськими карателями всеукраїнської організації «Спілка визволення України» («СВУ») та проведенні антирадянської агітації. На підставі цих звинувачень Віктор Мудрий 14 липня 1933 року був засуджений колегією ДПУ УРСР на 3 роки позбавлення волі умовно. Вже у своєму зрілому віці В. Шевченко часто згадував добрими словами цього учителя, вважаючи його прикладом для себе і взірцем добра, мудрості, тактовності та уміння донести знання до школярів.

Після завершення у 1957 році шкільного навчання, майбутній письменник отримував досвід самостійної праці сезонним робітником-вагарем Залісецької МТС у с. Ганнівка, а пізніше – обліковцем рільничої бригади у колгоспі.

Далі він спробував себе на культосвітній роботі, працюючи з січня 1958 по серпень 1959 року завідувачем Ганнівського сільського

клубу. Та усе ж у хлопцеві переважала тяга і глибока повага до книг і друкованого слова. То ж з вересня 1959 року він вже завзято навчався на бібліотечному відділі Кам'янець-Подільського технікуму підготовки культурно-освітніх працівників, який улітку 1961 року закінчив з відзнакою.

Після цього впродовж чотирьох місяців завідував Ганнівською бібліотекою, з осені 1961 до осені 1964 року гартував свої сили і дух, відбуваючи трирічну строкову військову службу, звідки повернувся на культосвітню ниву у Летичівський район Хмельниччини – в Го́лосківську сільську бібліотеку а потім у районну бібліотеку для дорослих на посаду завідувачем абонементу [1].

Саме починаючи з цього періоду в його діяльності все частіше і більше стала проявлятися творча складова духу його особистості, що опиралася на міцний попередній життєвий досвід, відданість загальним народним і родинним традиціям, незрадлива залюбленість в українську мову і друковане слово. Доказом цього стають його перші літературні твори, опубліковані летичівською районною газетою у вересні 1965 року, та запрошення йому вже через два місяці від редакції щодо переходу на постійну роботу в це видання спочатку літературним працівником, а згодом і завідувачем відділу [5].

З цього часу розпочався нестримний поступ В. Шевченка до вершин журналістської професії, що постійно кликала його до відкритого світобачення, пошуку й аналізу актуальних фактів, подачі читачам об'єктивної фактичної й аналітичної інформації, а тому постійно вимагала скрупульозної роботи – над собою. За сім успішних років, відданих летичівській районці, В. Шевченко без відриву від роботи заочно закінчив факультет журналістики Київського університету імені Т.Г. Шевченка та був прийнятий до лав Національної спілки журналістів України.

А з 1972 року далі були чотири роки праці завідувачем відділу дунаєвецької районної газети, що вже позначилися новим рівнем творчого духу ганнівчанина – народженням ним значної кількості творів малої прози, що склали основу першої збірки оповідань та новел письменника. Далі, з червня 1976 року він упродовж десяти років працював кореспондентом, старшим кореспондентом, заступником відповідального секретаря і завідувачем відділу обласного часопису «Радянське Поділля» (нині – «Подільські вісті»). Вершиною його роботи В.С. Шевченка як журналіста слід вважати діяльність на посаді власного кореспондента на Поділлі у Державному інформаційному

агентстві РАТАУ (потім ДІНАУ та УКРІНФОРМ). За висококваліфіковане всебічне висвітлення життя області в лютому 2001 року він отримав почесне звання Заслуженого журналіста України, у 2008 року його відзначили Почесним нагрудним знаком агентства, а у 2010 року – Почесною грамотою Кабінету Міністрів України.

Поданий вище екскурс у біографію геніального літератора дає підстави прийти до висновків, що формування особистісного духу Володимира Шевченка, у тому числі його творчої системної складової, в основному, було завершене вже наприкінці першої чверті його життєвого шляху тобто всередині 60-х років XX ст. [1; 8]. Як свідчить авторський аналіз, системним підґрунтям цього рушія його письменницької творчості слід вважати природжені розумові здібності, що були примножені впливом українського національного духу і його виявами в українській літературній та усній народній мові, родинним духом, перейнятим від батьків, духом педагогічних колективів за місцями навчання, а також різноплановим духом оточення за місцями трудової діяльності.

З'ясування цієї обставини дає змогу далі відійти від хронологічного викладу інформації до вирішення завдань роботи на основі висвітлення результатів аналізу конкретних фактичних даних.

Насамперед, об'єктивність наших висновків засвідчують підсумки авторського дослідження змісту книг Володимира Шевченка про відому в українській історії постать ватажка селянського руху першої пол. XIX ст. Устима Кармалюка – «Ой, Кармелюче, по світу ходиш…», «Ой родився Кармалюка в селі на Поділлі…», «Вийся, вийся, хміль листатий» [9; 10; 11].

Читаючи їх, не можна не відчути, як в авторі б'ється двоякий дух – і майстра художнього слова і журналіста-дослідника. Але в цьому немає жодних протиріч, оскільки вони об'єднані однією основою – ідентичністю відображення як у народній пам'яті і свідомості, так і в душі письменника історичної ролі Устима Кармелюка (він же Кармалюк, Карманюк, Кармель) як народного героя. В. Шевченко, який з дитинства сформував у собі духовну єдність з народом, і тут заодно з ним. Він знає, що, можливо, десь-комусь вдається обманути когось одного чи, навіть, групу осіб. Але народ не обманеш! Тому, концентруючи по-журналістськи ретельно зібрану інформацію про свого героя у вдало використаній літературно-мистецькій формі оповідок, письменник засобами художнього слова розкрив, водночас, і належність свого власного духу до національного духу українства, яке в

особі Устима Кармелюка і його побратимів ще двісті років тому не жаліло себе у боротьбі за волю, проти ненависних кріпосних порядків, соціальної нерівності й несправедливості [2; 3].

Цю особисту духовну позицію В. Шевченко-прозаїк не афішує і не висуває в жодній із трьох книг про Устима Кармлюка на перший план. Навпаки, він використав свої можливості і творчий дух журналіста й літератора-краєзнавця, аби зібрати чимало невідомих навіть історикам документально зафіксованих фактів в архівних і музейних установах та здійснити глибоке обстеження територій, де діяв герой його творів. Ба, більше – він навіть отримав особисті свідчення від нащадків небідних осіб, яких «розкуркулював» народний месник. І лише після цього, опираючись на весь зібраний інформаційний матеріал, письменник вступив у гнівну дискусію з так званими «неодослідниками», які в новітній час почали оцінювати Устима Кармелюка як кримінального злочинця і грабіжника. Як пригадує проф. В. Прокопчук, свою ціль в цих дослідженнях В. Шевченко яскраво висловив на одній із зустрічей з читачами Дунаєвецької районної бібліотеки таким чином: «*Коли я бачив і чув, як цього воістину народного месника показують злодієм і бандитом, мене це зачіпало за живе. Я взяв собі за мету стати на його захист, відновити справедливість і повернути правдивий образ історичної особи, борця за права і волю простих людей нинішньому та наступним поколінням*» [7].

Ще одним доказом духовної єдності письменника з рідним народом, у тому числі з подолянами – його земляками, вважаємо його книгу «Чи всі трави хиляться за водою?». Чи то під впливом підслуханих в дитинстві розмов сільських ветеранів, чи завдячуючи іншим обставинам, але дух допитливого краєзнавця сягнув старанно замовчуваної глибокої народної драми часів насильницької сталінської колективізації, відображеної у колись надто таємних документах кримінальної справи органів державної безпеки за 1931 рік про спробу повстання селян на Дунаєвеччині з центром у селах Тернава і Мала Тернава (нині Новодунаєвецька об'єднана територіальна громада), у тому числі в с. Ганнівка. З погляду історії, ці матеріали віддзеркалювали активний спротив селянства антинародній аграрній політиці радянського комуністичного режиму, що обезземелював і залишав без засобів існування селян та насильно заганяв їх у колгоспи. З процесуального-правового боку, це була єдина на Хмельниччині за весь радянський період кримінальна

справа, у якій слідчі вилучали в обвинувачених фактичні докази – вогнепальну зброю та інші бойові засоби.

Професійно глибоке оволодіння слідчою інформацією відкривало перед творчим генієм В. Шевченка декілька різних шляхів, так би мовити, реалізації цих відомостей. З-під його пера могли вийти, наприклад, історична драма, героїчний роман чи цікавий бойовик. Однак в даному випадку його творчий дух проявився у тому, що автор не спокусився цими можливостями, а з властивою йому скромністю розмістив у своїй книзі із двох частин фактично два твори. Перша частина – це художній нарис чи повість-реставрація про повстанців і співчуваючих їм селян, їх долю і про соціальний фон, що збурив їх до спротиву А в частині другій розміщено характерний лише для історико-архівних досліджень детальний авторський огляд багатотомної архівної кримінальної справи. Як писали критики, такий творчий крок дав автору змогу майстерно вималювати справжню драму обездоленого сталінщиною українського села напередодні Голодомору, правдиво передати факти і цим зробити книгу своєрідним Актом моральної реабілітації невинно знищених сталінським режимом селян [8; 12]. З погляду цілей нашого дослідження, книга «Чи всі трави хиляться за водою?» реально доводить єдність духу особистості В. Шевченка з громадським і особистим духом українського селянства і, безпосередньо –працьовитих, нескорених і, водночас, на диво терплячих в очікуванні свободи і справедливості його земляків.

Ще одним цікавим проявом єдності духу письменника з духом його земляків варто вважати його працю над проектом про стародавню Ганнівку. Цю тему Володимир Станіславович упродовж тривалого періоду обговорював з авторами цього дослідження. Він захоплювався минулим свого рідного села і його людьми, назвою своєї, як прийнято величати, «малої батьківщин» та її мікротопонімами, що ідентифікували окремі тутешні місцини. Але, водночас, допитливу душу письменника і краєзнавця бентежило, на його думку, непереконливе не підтверджене жодними архівними документами тлумачення походження назв Ганнівка і Стасівка від імен нікому невідомих осіб. Не менше запитань викликало в нього спрощене, народно-етимологічне пояснення походження назви Козацька долина – протяжної улоговини між селами Ганнівка і Вихрівка – та системи існуючих на долині в часи його дитинства, а тепер вже осушених новітніми господарями джерел і мочарів, що називалися Сині озера. Зокрема, він мав сумніви щодо тлумачень появи назви Козацька долина завдяки невідомій, неописаній

в жодних джерелах битві українських козаків з іноземним військом. Більше того, у цій рекреації не знайдено жодних матеріальних доказів середньовічної битви –уламків шабель, мечів, решток вогнепальної зброї, ядер, куль чи засобів захисту, упряжі, інших деталей військового спорядження. Разом з тим, за археологічними даними, на сільських полях було знайдено більш давнє свідчення господарювання хліборобів-трипільців – крем'яний серп.

Пошук у співавторстві відповіді на ці запитання проводився на науковій методологічній основі та із застосуванням повністю підтриманих В. Шевченком передових методик системного аналізу даних з давньої історії, відомостей про сільський ландшафт і лексики індоєвропейської мови, якою спілкувалося праісторичне населення краю. У підсумку було вперше доведено пов'язаність декількох тутешніх топонімів з індоєвропейською мисливською лексикою. Так, у мові первісної спільноти складене слово «ган-ні-ївіка» означало «мисливці, що живуть і діють внизу (в долині)», а «ганніґу» – «мисливці на болоті (у багнюці)». На думку Володимира Станіславовича, цим «болотом» могли бути відомі йому з дитинства, а нині зниклі через штучне осушування, придатні для мезолітичного полювання мочарі з сучасною назвою «Сині озера», у якій доволі чітко проглядаються релікти індоєвропейських слів «сіна-каасаара» у значенні «для заготівлі запасів харчів озéра». На походження з мови первісних мисливців назви прилеглого зі сходу до с. Ганнівка ареалу *Козацька долина* також вказують сліди суми індоєвропейських слів «цáсаа+ці» тобто «мисливці-мешканці» або «ко-асанáа-ці» – «на худобу стрільці». Ці віднайдені слова могли поступово зазнати мовних спрощень до «ко-са-кі», близького з українським «козаки». Таким же давнім є другий елемент цього мікротопоніму – «долина», співзвучний з «да+луу+інá» у значенні «постачальники, збиральництвом багаті». Організація цього проведеного у співавторстві краєзнавчого і лінгвістичного пошуку наочно підкреслили спрямованість духу Володимира Шевченка як історика-дослідника на пошук об'єктивної наукової істини, а результати цієї роботи, за його наполяганням, були опубліковані у науковому виданні [6].

Відомо, що Володимир Станіславович Шевченко мав світлі і чисті наміри подати цей матеріал як вступний у плановану ним книгу про історію с. Ганнівка і його прекрасних людей. Але, на превеликий жаль для нас усіх, цим задумам у 29 квітня 2021 року заступила дорогу жорстока всесвітня епідемія.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що особистісний дух письменника В, Шевченка як дослідника історичних подій і процесів був лише частиною його творчого духу, багатство і розмах якого мають розкрити наступні студії літературного спадку цього справжнього, високопрофесійного майстра художнього слова і вірного сина українського народу.

Список використаних джерел:

1. Блажевич О. Бібліотекар став журналістом і письменником / Календар знаменних і пам'ятних дат на 2020 рік. Хмельницький : ФОП Стрихар А.М., 2019. С. 128-131.
2. Блажевич Ю.І., Ващук Н.І. Трилогія Володимира Шевченка про Устима Кармалюка : відновлення історичної достовірності про народного героя // Хмельницькі краєзнавчі студії. Хмельницький, 2019. Вип. 21. С.172-175.
3. Брицький П.П. Устима Кармалюка взято нарешті під захист // Хмельницькі краєзнавчі студії. Вип. 23. Хмельницький, 2019. С. 224-226.
4. Костовська А.А. Він родом з села Ганнівка // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій : збірник науково-краєзнавчих праць. Вип. 6. Дунаївці; Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2018. С. 244–246.
5. Нестеренко С. Його творча особистість формувалась на Летичівщині. «Летичівська газета», 1997, 4 червня.
6. Осецький Й.П., Шевченко В.С. Ознаки дописемного походження мікротопонімів у с. Ганнівка : народна етимологія і наукове обґрунтування // Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій : збірник науково-краєзнавчих праць. Вип. 6. Дунаївці; Кам'янець-Подільський : ПП Буйницький О.А., 2018. С. 103-110.
7. Прокопчук В.С. «Непрофесійний історик» Володимир Шевченко і його кармалюкіана / Вийся, вийся хміль листатий : дюжина оповідок про Устима Кармалюка / передм. В. Прокопчука. Хмельницький : ФОП Цюпак А.А. 2018. С.3-6.
8. Прокопчук В.С. Журналіст, письменник, краєзнавець / Творці історії Подільського краю. Дунаївці; Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2021. С.520-530.
9. Шевченко В.С. Вийся, вийся хміль листатий : дюжина оповідок про Устима Кармалюка. Хмельницький : ФОП Цюпак А.А., 2018. 312 с.: іл.
10. Шевченко В.С. Ой, Кармелюче, по світу ходиш… роздуми над дослідженнями про Устима Кармалюка – давніми і недавніми. Хмельницький: ФОП Цюпак, 2013. 280 с.
11. Шевченко В.С. Ой родився Кармалюка в селі на Поділлі… Погляд на художню Кармалюкіану у співставленні з історичною правдою. Хмельницький : ФОП Цюпак А.А., 2016. 248 с.
12. Шевченко В.С. Чи всі трави хиляться за водою? Дослідження спроби повстання проти колективізації на Дунаєвеччині. У двох частинах. Хмельницький : Видавець ФОП Цюпак А.А. 2018. 184 с.

Л.М. Весела, *м. Дунаївці*

ТИША І ВІДГОЛОССЯ ПОЕТИЧНОЇ ДУШІ

Якщо неможливо пригадати, коли і як познайомилася з людиною, з якою давно приятелюєш, то здається, наче знала її завжди. Саме так у мене склалося з Наталею Мазур – письменницею з Дунаївців. Здається, історія знайомства і подальшої дружби розпочалася з районного літературно-мистецького об'єднання «Сонях», що, зрештою, було б логічно. Тоді мені відкрився не тільки глибокий і зворушливий світ цієї незвичайної авторки, а й сама її особистість – багатогранна, делікатна, з тонким відчуттям прекрасного, чим відразу мені заімпонувала. Емоційність і стриманість, спокій і драма, та основне – правдивість і непідкупність образів Наталі найбільше характеризують її творчість. І хоча пані Наталя тоді прийшла як початківець, проте в ній безпомильно відчувалася зріла авторка.

Як розповіла вона сама, поезією захопилася ще змалку, продовжувала писати і в шкільні роки. Однак подальші життєві обставини склалися так, що довелося займатися зовсім іншими справами, які не дотичні з літературою. Бо за фахом Н. Мазур – економіст, закінчила Тернопільський фінансово-економічний інститут. Будні, сімейна рутина, здавалось, витіснили з її життя дитячо-юнацьке захоплення. Тільки іноді народжувались якісь поодинокі віршовані рядки, які надійно ховала шухляда її письмового стола. Та зрештою, від себе не втечеш – творчий потенціал мусив колись виринути і проявитись, а літературній творчості судилося посісти чільне місце в житті пані Наталі. Вірші, які десь-колись писалися

Наталія Павлівна Мазур

протягом довгих років, знайшли свій шлях до читача через інтернет. Там авторка отримувала не лише перші схвальні (і не дуже) оцінки, першу критику, а й зустріла чимало прихильників і однодумців. Воно й не дивно, адже в поетичних творах Наталії Павлівни є все: роздуми про вічні теми, ностальгія і щемливі спогади, безкінечні сподівання, самозаглиблення, осягання граней життя через особистий досвід. Їй притаманний елегантний стиль, коли кількома мазками змальовується ціла історія або життєва драма:

Потерта парасолька вже давно
Забута десь у комірчині тьмяній.
А ми удвох в кімнаті мовчимо…
А парасольці сниться дощ весняний.

Або ж в іншому тексті – одним реченням про несправджені сподівання:

Замітає завія сліди,
Спраглі мрії, палкі сподівання.
Ти покликав мене у кохання,
Тільки сам забарився прийти.

Окрім місцевого літературно-мистецького об`єднання ім. В. Бабляка «Сонях» м. Дунаївці, Н. Мазур є учасником літературно-творчої спілки «Елітер» м. Хмельницький, міжрегіонального літературного товариства «Об`єднані словом» м. Івано-Франківськ, Хмельницького осередку Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України» та Української асоціації письменників художньо-соціальної літератури Західного регіону м. Львів.

Віршовані рядки Наталі народжені винятково з відчуття краси і гармонії, надзвичайної спостережливості за світом і людьми. А ось такі рядки могли народитися і дорогою на ринок, серед шуму ранкових вулиць, і біля нічного вікна наодинці з собою: *«Місто зітхає, йому би спочити на мить,/Вимкнути світло, машини, людей і розмови./ Скільки століть промайнуло, а місто не спить…/Просто містам так судилось – не спати ніколи».*

Відколи Наталія Павлівна впевнено увійшла в літературу, її ім'я стало з'являтися в різноманітних збірниках та альманахах, в періодичних виданнях України, на поетичних сайтах. Якщо б почати перераховувати її літературні здобутки і нагороди, то не вистачить і газетної сторінки. Проте найбільш знаковими для Н. Мазур є публікації в таких колективних збірниках: ***м. Хмельницький:*** «Свою Україну любіть» (2011), «Оберіг» (2012), «Добра казка» (2012),

«Медобори», «Літіум» (2012), «Ліра» (2012), «Сонях» (2013), «Вінтаж» (2013), «Сто творів, які варто прочитати цього літа» (2013), «Софія» (2014), «Берегиня» (2014), «Дух землі» (2015); «Сила почуттів» (2015), «Поетична топоніміка» (2015), «Антологія сучасної української літератури» (2015), «Дух вічний України» (2015), «Магія кохання» (2016), «Дух вічний України» (2016), «Барви» (2016), «Енциклопедія сучасної літератури» (2016), «Пером і пензлем, і душею» (2018), «Слово єднає» (2018), «Літературна громада» (2018); ***м. Кременчук*:** «Натхнення» (2013), «Осінь в камуфляжі» (2014); «Огні горять» (2017); ***м. Канів:*** «Скіфія», «Антологія сучасної новелістики та лірики України», «В тонах любви» (рос.) (2014), «Намалюй мені ніч» (2015); ***м. Київ:*** «Різдвяний карнавал» (2014); «Поезія натхненна жінкою» (2016р.); «Слово жінки» (2016); «Обпалені крила» (2018); «Різдвяний карнавал поезій» (2019); ***м. Луганськ:*** «Писанки яскраві» (2014); **м. Чернівці**: «Небесна сотня» (2014); ***м. Мукачево:*** «Воїнам світла» (2015); ***м. Львів:*** «Рудик» (2015); «Рядками долі» (2018); ***м. Червоноград:*** «Галицький меридіан» (2016); ***м. Кам'янець-Подільський:*** «Кам'янець-Подільський, заспівай» (2016); ***м. Лубни:*** «Мислити і жити Україною» (2016); ***м. Покровськ***: «Пригорнусь душею до Вкраїни» (2017); «Зоряна криниця» (2018); ***м. Харків:*** «Харківський міст» (2017); « Музыка моря» (рос.) (2018); ***м. Івано-Франківськ*** «Літературний ліхтар» (2017); ***м. Дрогобич*** «Гомін підгір'я» (2017); ***м. Острог*** «Крила» (2018); ***м. Житомир*** «Житомир TEN» (2018), (2019); ***м. Дніпро*** «Мальви для героя» (2019).

Цей перелік я зберегла собі з тих пір, коли писала пані Наталі рекомендацію до вступу до Національної спілки письменників України. Ця подія сталася ще у вересні 2021 року. Тому підозрюю, що цей перелік далеко не повний.

Співець краси і гармонії – це про Наталію Мазур. Описуючи якісь життєві події та ситуації, авторка приміряє їх до дійсності, але не оцінюючи, а даючи читачеві самому зробити висновок та прочитати між рядків.

Чому ж до цих пір у мені ще бринить відголосся
Тих слів, що промовив мені у останній розмові?
Враз тиша запала глибока, і навіть здалося –
Цей дощ і ця ніч у моєму житті випадкові.

Тиша і відголосся, описані авторкою, створюють відчуття дуальності світу, протиставляючи поняття «було-стало». Ритмічність, легкість віршованих рядків пані Наталі припали до вподоби багатьом композиторам, що написали музику на її вірші. «Стакато

дощу» – збірник пісень на слова Наталії Павлівни, музику для яких створив композитор і співак з м. Бердичів Олесь Коляда.

Розповідь про особистість і творчий світ Наталії Мазур була би неповною без згадки про її творчість для дітей. Сама пані Наталя якось зазначила, що спілкування з онучками і вигадування для них різних історій і відповідей на найбільш несподівані запитання і наштовхнуло її на створення дитячих текстів – як поетичних, так і прозових. «Мокре сонечко», «Забавлянки», «Казки самшитової алеї» – це назви книжок її авторства, адресовані найменшим читачам. А всього з-під її пера вийшло вже 8 книг. 2020 року в Берліні за підсумками VII Міжнародного конкурсу вийшла збірка сучасних казок німецькою мовою «Zwei Käfer», куди увійшли дві казки Наталі Мазур «Маленька Адрі та Зубна Фея» і «Кецаль». Твори Наталі Мазур внесені до посібника серії «Шкільна бібліотека» для 5-7 класів закладів загальної середньої освіти та рекомендовані Міністерством освіти та науки України.

Оглядаючи творчість Наталії Павлівни, мимоволі думаю: а якби вона не робила перерву у творчості на довгих 20 років, скільки написаного нею було б зараз на книжкових полицях? А з іншого боку – може, пані Наталі і треба було весь цей період накопичувати емоції, збагачувати життєвий досвід та колекціонувати враження, щоб зрештою стати такою авторкою, якою вона є тепер? Хтозна. Але очевидно одне: насьогодні в особі Наталії Мазур ми маємо потужну письменницю, яка є не тільки окрасою, а й вагомою постаттю в сучасній українській літературі.

***Н.П. Мазур**, м. Дунаївці, **В.В. Танасійчук**, с. Великий Жванчик*

ТУЛИЗИК ПЕТРО ІВАНОВИЧ: У КОЖНОГО СВОЯ ДОЛЯ

В роботі досліджується життєвий і творчий шлях журналіста, письменника, ветерана ІІ Світової війни, жителя с. Великий Жванчик Дунаєвецького (тепер Кам'янець-Подільського) району Хмельницької області Петра Івановича Тулизика.

Ключові слова: Тулизик Петро Іванович, журналіст, письменник, ІІ Світова війна, с. Великий Жванчик, м. Дунаївці, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область.

Так уже визначила доля, що статтю про письменника Тулизика Петра Івановича я пишу в час російсько-української війни. Росіяни

зазіхнули на свободу і незалежність України. А вісімдесят років тому П.І. Тулизик разом з іншими українцями захищав волю і свободу держави, яка на той період була імперією з назвою СРСР і до складу якої входила Україна.

А оскільки і я причетна до тієї епохи, то мені надзвичайно цікаво досліджувати постать мого земляка, 102-річчя від народження якого якраз минає. Як же ще мало знаємо тих, кому належить подякувати за працю, за просвітництво, за науку, за книги, за чесне життя… Про Петра Івановича мало інформації в інтернеті, його ім'я не знайти у Вікіпедії. Короткі відомості про письменника зустрілися мені в біобібліографічному довіднику «Дунаєвеччина в іменах» авторів Прокопчук В.С., Прокопчук Т.К., Олійник С.В.. Добрим словом згадав свого колегу Хмельницький літератор Микола Мачківський у книзі «Древо триєдине».

А пам'ятати Петра Тулизика варто, хоча б тому, що постать він видатна, і як сам писав: «… *совістю не кривляв і не кривляю та легкого хліба не шукав і не шукаю…*».

Петро Іванович Тулизик народився 5 листопада 1920 року в с. Великий Жванчик на Хмельниччині. Ось як описує цю подію сам Петро Іванови у розділі «З автобіографічного» в книзі «В кожного своя доля і своя недоля»: «*Я Івана Андрійовича Тулизика неслухняний, – бо хто не був молодим, той не був дурним, – син Петро, на світ білий появився 5 листопада (тобто під знаком Скорпіона, а отже, без щастя і долі) 1920 року. Відтоді село Великий Жванчик… стало моєю милою і до скону незрадливою батьківщиною*».

Петро Іванович Тулизик (1920 – 2011)

Батьки: мати – Ганна Іванівна (по дівочому – Сусляк) і тато – Іван Андрійович – народили семеро дітей. Бідні, незаможні селяни кожного дня виконували непосильну роботу, аби лише прогодувати свою сім'ю. «*Після*

смерті тата в 1928 році мати-вдову наступної весни з трьома дітьми – мною, Галиною і Степаном загнали до колгоспу; їхні ж дочки – Надя, Зіна, Парася і синочок Петрик на той час повмирали», – згадував Петро Іванович.

Мати з усіх сил тягнулася, аби дати дітям освіту. В збірці «Людина між людьми» у спогаді «Нелегка нам випала доля» Петро Іванович написав: « *Ні, не мала щастя-долі селянська вдова – моя мати. І ми, напівсироти, не жили, але животіли, проте чужого хліба не їли, а тяжко трудилися за трудодні… за які в бувалі роки платили п'ять копійок і двісті грам хліба*».

Навчався Петро Іванович в Великожванчицькій середній школі, далі у Харківському машинобудівному технікумі, Чернівецькому учительському інституті ім. М. Горького. Згодом закінчив факультет журналістики Львівського державного університету ім. І. Франка.

До виходу на пенсію, понад 30 років, працював у редакції районної та міжрайонної газети, з них чверть століття – відповідальним секретарем. «*Хоч корпівною була моя праця*, – пише Петро Тулизик, – *я все ж радий належністю до тієї журналістської гвардії, яка творила пресу дієву і послужну трудящій людині*».

Майже шість років (жовтень 1940 – червень 1946) віддав дійсній військовій службі на флоті. Учасник і ветеран Другої світової війни (1941-1945). Нагороджений бойовим орденом та п'ятнадцятьма медалями. Інвалід І групи. Земляки удостоїли його високого звання – Почесний громадянин Великого Жванчика.

Перший твір «Мать» Петро Іванович написав у 1942 році російською мовою. Оповідання було надруковане у флотській пресі і літзбірнику. У збірнику «Младшие командиры флота» надрукував нарис «Защитник Родины». А рукописи повістей «Степова бувальщина» і «В ті роки» у воєнному розгардіяші безслідно загубилися.

Після демобілізації в 1946 році написав кілька оповідань і новел, гуморесок і спогади про письменника-земляка В.С. Бабляка, які публікувались в газетах і альманахах, київських журналах « Дніпро», «Вітчизна», «Дивослово». В обласному альманасі «Літературне Поділля» №2 за 1957 рік надруковано повість про село «Передній край».

У 1994 році вийшов з друку роман «Я скажу йому сама!..» у Хмельницькому обласному видавництві «Поділля» (300 с.). На той час письменнику було 74. Проживав він у рідному селі, у батьківській глинобитній хатині. Отримував мізерну пенсію, тож спонсором видання стало Балинське училище-радгосп Дунаєвецького району

Хмельницької обл. Замилування рідним краєм та його працьовитими людьми аж бринить у кожному рядочку цього твору. Мова проста і невибаглива, яскраво описує життя звичайного подільського села за часів перебудови та у перший рік Української незалежної держави.

Мені пригадуються ті перші роки незалежності. Розірвані зв'язки між п'ятнадцятьма країнами, з яких складалася комуністична імперія. Зараз би сказали – «начисто порушена логістика». Та тоді ще цього слова ніхто не вживав, та й навряд чи знав. Ішли в минуле за комуністичним монстром колгоспи та радгоспи, великі і малі підприємства. Роботи немає, зарплати і поготів. Авторці статті в ті часи пощастило влаштуватися реалізатором в магазин канцтоварів. Якось у магазин зайшов старий, сивий дід. Прошаркав кирзовими чобітьми по підлозі від дверей до прилавку.

– Дівчино, – запитав, – а чи маєте в продажі чорнило?

– Так, звісно. Ось фіолетове, синє, червоне, чорне, – виставляю на прилавок пузаті пляшечки з чорнилом.

Придивляюся до покупця. Кремезний дядько. Одягнений в чистий, проте чудернацький, як для тих часів, одяг. Штани-галіфе, заправлені в чоботи. Суконне півпальто вицвілого синього кольору. Але чисте, добротне. На голові – картуз. Так одягалися після війни. Так, пам'ятаю, ще ходили дорослі чоловіки в шістдесятих роках. А зараз уже кінець двадцятого століття, мода зовсім інша.

– А яке найкраще? – запитує покупець.

– Найкраще ось це, чеське, – дістаю та демонструю іще одну пляшечку. – Та воно втричі дорожче, ніж наше.

– Щоб гарно писати, потрібно щоб і чорнило гарне було, – сказав, і дістав з внутрішньої кишені чудернацьку чорнильну ручку з пером. – А ви мене не знаєте?

– Та ні, – кажу, – не знаю.

– Я Тулизик. Петро Тулизик, – і так запитально і прискіпливо подивився на мене.

– Ні, – кажу, – вибачте, не знаю.

– Та письменник я з Великого Жванчика.

Тут уже я пожвавилася, бо Великий Жванчик – то моє дитинство, село мого батька. Ми розговорилися. Петро Іванович знав усіх моїх родичів. Чорнильні пляшечки виблискували на скляному прилавку, а ми мило бесідували про Жванчик. Петро Іванович таки купив те чеське, найдорожче чорнило. Одразу й ручку свою чудну заправив. А на прощання подарував мені книжечку. Так, цю, зелену – «Я

скажу йому сама!..» і надписав чудернацькою ручкою чеським чорнилом: «Гречній панні Наталії Павлівні Мазур на щастя, на долю, довгі роки життя і з побажанням Вам гарного і чемного хлопця. Від автора-земляка».

Чула я потім розмови, в яких згадували Петра Івановича, як ощадливого та економного чоловіка. Можливо, отримуючи мізерну пенсію, і заощаджував на одязі, взутті чи продуктах харчування. А от у літературу вкладав усе найкраще. Я тому свідок.

У 1995 році вийшла збірка Петра Тулизика «Хто внесе прапор». (Хмельницький. Поділля. 170 с.), до якої ввійшли повість про школярів, оповідання, новели, гумор, із спогадів про В.С. Бабляка.

У 1997 році світ побачила збірка прози «Людина між людьми». (Дунаївці. Друкарня. 212 с.). В книгу увійшли оповідки, бувалиці, гумор, 2002 –го збірка «В кожного своя доля і своя недоля» (Дунаївці. Друкарня. 268 с.), до якої увійшли оповідки, бувальщини, спогади, гумор. Упродовж свого життя автор вів блокнотно-щоденникові записи. Дещо з почутого, побаченого та пережитого вміщене у збірці.

У 2005 році вийшов роман «Священний талісман». (Дунаївці. Друкарня. 230 с.).У 2010 році вийшла збірка «Добрим людям на добрий вечір» (Хмельницький, Цюпак, 188 с.). Збірка у розділах «Мініатюри з натури», «Думки вголос», «Діалоги», «Довільні рими» в основному порушує морально-етичні теми. Багатьом оповідкам притаманний демократичний гумор. Мова легка і читабельна.

Петром Тулизиком була підготовлена до видання збірка «Рідна мово, мовся». Та мені не відомо, чи книга побачила світ…

Нещодавно, син Юрій передав музею Великожванчицької середньої школи рукописи батька. Гадаю, педагогічному та шкільному колективу школи вдасться гідно зберегти пам’ять про письменника.

За відсутності грошей в автора та усунення держави від книговидання, спонсорами випуску книг ставали трудові колективи, друзі, знайомі Петра Івановича. Як от ТОВ «Жванчик», доктор історичний наук, професор Прокопчук В.С., директор Хмельницького обласного літературного музею Горбатюк В.І., директор Балинського училища-радгоспу Бугерко А.А, директор Великожванчицької школи Грицюк І. М., журналіст Захар’єв В.А., техпрацівниця Великожванчицької школи Сусляк С.П., та багато інших людей, а також голова ради ветеранів, праці та дітей війни Танасійчук В. В., співавтор цієї статті, який був не лише добре знайомим з Петром Івановичем, але часто-густо підтримував його словом, ділом, матеріально.

Петро Іванович завжди дякував своїм землякам, котрі допомагали з'яві книги у світ.

Важко жилося Петру Івановичу «без щастя, без долі»… Одружився, проте сімейне життя не склалося. І хоча з дружиною народили та виховали сина Юрія, жили нарізно. Довгий час Петра Івановича доглядала сестра Галина. Він любив її великою братньою любов'ю. Часто-густо промовляв: «Це моя Галина зварила», «Це моя Галина зробила». Пізніше опікуном ветерана-інваліда стала племінниця Надія Степанівна.

Коли Петро Іванович осліп на обидва ока, на виручку прийшли земляки, а хірург Віталій Чернецький повернув зір. Це дало змогу знову писати в своїй маленькій, глинобитній хатинці, ще батьківській, темній, вогкій. Тамуючи біль писав, створював ескізи герба України, трудився над тлумачним словником українських слів, написав кілька варіантів гімну України. Людина міцного характеру, великої сили волі! Мав гоноровий характер, завше відстоював свої погляди. Завжди був чесним та порядним, скромним, дисциплінованим.

Вельми тішився, коли запрошували його, як письменника, у школу, на зустріч з учнями. Приходив завжди з багажем своїх творів. Любив дітей, охоче розповідав їм про написане, про своє життя.

90-річчя письменник зустрів у колі близьких друзів. Серед них були Горіх О.Б. – депутат сільської ради, Танасійчук В.В. – голова ради ветеранів війни, праці та дітей війни, Михайловський Т.А. – журналіст, Скоробогач П.І. – голова ради ветеранів Дунаєвецького району. З привітанням прийшли й учні Великожванчицької школи.

А за рік. Петра Івановича не стало. 09 грудня 2011 року друзі, жителі села провели його в останню путь з пошаною. І лише пам'ять та вивчення творів Петра Тулизика допоможе краще пізнати письменника, палкого шанувальника українського слова. Письменник завжди наголошував, що українська мова, як духовна основа нації, повинна звучати скрізь.

Список використаних джерел:

1. П.І. Тулизик. Я скажу йому сама! Хмельницький: Поділля, 1994. 240 с.
2. Петро Тулизик. В кожного своя доля і своя недоля. Дунаївці: Друкарня, 2002. 288 с.
3. Петро Тулизик. Добрим людям на добривечір. Хмельницький: Цюпак, 2010. 188 с.
4. Микола Мачківський. Древо триєдине. Кам'янець-Подільський: ТОВ Друкарня Рута, 2020. 560 с.

5. Пером і пензлем, і душею: літ.-мистец. антологія Дунаєвеччини: Хмельницький: ФОП Сторожук, 2018. 267 с.
6. https://docplayer.net/49714531-Dunaievechchina-v-imenah.html
7. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%96%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%BE-%D0%BC%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%BE%D0%B1%27%D1%94%D0%B4%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%C2%AB%D0%A1%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%85%C2%BB#%D0%9F%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%BE_%D0%A2%D1%83%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA
8. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=EC&P21DBN=EC&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=A=&S21COLORTERMS=1&S21STR=%D0%A2%D1%83%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA%20%D0%9F$

К.Я. Івахова, *м. Хмельницький*

ТВОРЧИЙ ПОРТРЕТ ПОЕТА ЙОСИПА ОСЕЦЬКОГО

Ім'я Йосипа Осецького пов'язане з цікавими творчими напрацюваннями з українського поетичного і пісенного мистецтва. Більш як за півстоліття своєї літературної діяльності Йосип Петрович написав чимало талановитих творів у різних літературно-поетичних жанрах, пісні. Завжди був у напружених пошуках своєї тематики, свого стилю, своєї творчої концепції, нових засобів художньої виразності для втілення духовного (емоційного) світу людини, нової свідомості сучасного йому покоління. Він працює в багатьох літературно-мистецьких жанрах – пісні, романсу, балади, ронделю.

Йосип Петрович народився 5 листопада 1946 року в с. Держанівка на Дунаєвеччині. У 1967 році закінчив історико-філологічний факультет Кам'янець-Подільського державного педінституту (нині Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка). Займатися поезією розпочав ще в дитинстві, а згодом продовжив і в студентські роки. Працював у школі учителем, культосвітнім працівником, на громадській роботі. Перебував на військовій службі, сходинками якої пройшов від рядового воїна, курсанта школи молодших артилерійських майстрів до полковника.

Творчі інтереси Осецького надзвичайно різнобічні. Він цікавиться новими науковими пошуками, прекрасно знає світову художню літературу, всесвітню і вітчизняну історію, теорію права. У 2011 році отримав звання доктора філософії в галузі права, захистивши

кандидатську дисертацію про запобігання особливо небезпечним видам злочинності. А 31 жовтня 2019 р. прийнятий до НСПУ.

Мрійливість, природна емоційність відбилися в романтичній одвертості, психологічності й динамічній напруженості творчості Йосипа Осецького. Високий оптимістичний настрій, вихованість в атмосфері поваги насамперед до української культури, а також до мистецтва інших народів, широта поглядів, розуміння суспільних явищ обумовили жанрове багатство, національний колорит, довершеність літературно-петичної форми характеризують масштабність творчого мислення літератора, оперування складними категоріями у літературі. Поет своєю своєрідною творчістю торує стежиною любові, вражаючи правдивістю власного світу естетичних образів. Його приваблює поезія символістів з її примхливими загадковими образами, багатством поетичних барв, відкритою та іноді прихованою емоційністю.

В творчому доробку Йосипа Петровича поетичні книги: «Офіцерський вальс», «Черешневий сад», «Грона любові», «На майдані надії». А кілька тижнів тому побачила світ нова книга поезій під романтичною назвою «Стежка кольору місяця». Свої вірші він створює у формі сонету (14 рядків), ронделя (13 рядків), балади, поетичного модерну та пісенних текстах.

У яскравому калейдоскопі метафор, порівнянь, антитез, алітерацій його збірки «Офіцерський вальс» у вигляді листів-звернень автора зі своєї військової служби до батька-матері, до сім'ї, до друзів-побратимів, а відтак і до всіх читачів, звучать мотиви радості життя і щастя долі, смутку за втраченими надіями, ніжної ліричної закоханості та оптимістично-скептичної іронії.

Однією зі справжніх стихій Й. Осецького стала пісенна поезія. Її вигідно виділяє високий художньо-естетичний рівень, глибока філософська зосередженість, могутнє національне дихання. Саме тому великою зацікавленістю і повагою його вірші використовуються у творчості подільських композиторів. Збірка «Черешневий сад» відображає ставлення автора до вічних людських цінностей, до друзів, рідної землі. У творах збірки з'являються ті якості, що найяскравіше характеризуватимуть індивідуальність Осецького – драматизація ліричних образів, широкомасштабність. До збірки увійшли поезії (пісні, романси, балади), більшість з яких були покладені на музику і звучали піснями на сцені у Палаці культури «Україна» в м. Києві, на численних концертах, у радіо- і телепрограммах. Народний артист України,

композитор Володимир Смотритель поклав вірші Осецького у канву біля двох десятків мікроепізодів для своєї драматичної соціально-психологічної моновистави «Словоспів» у монотеатрі «КУТ».

У світлі національно-визвольної боротьби українського народу особливо варта уваги пісня «Ми не блудні сини», у якій, в мистецькому сенсі, яскраво продуковані філософські роздуми про життя, про споконвічні людські національно-патріотичні ідеали і духовно-моральні цінності, що сповідують вірні сини України на нелегких історичних теренах і в сучасному розбурханому світі:

Ми не блудні сини,
Ми із житніх колось і барвінку,
Ми не блудні сини,
Хоч і довго хилилися ниць,
Ми молилися волі й волали до неї одвіку
Та волами брели
Чорним Шляхом чумацьких зірниць.
Ми не раз ворогів
Переймали на битій дорозі,
За Вітчизну святу
Не жаліли життя козаки –
Лиш сумні матері
Передчасно сивіли в тривозі,
І червоним та чорним
Гаптувалися їх рушники.
Ще холодні вітри
Б'ють снігами і градом в обличчя,
Та в садах недарма
Нам зозуля на щастя кує –
То ж збираймося, браття,
На високе і праведне віче:
Хай почує нас кожен,
Що воля і правда в нас є!
Нам сьогодні роботи –
По вінця, без міри і ліку,
І хоча не згасають
Тривожні вогні блискавиць,
Ми в дорогу далеку
На світанку прийдешнього віку
Напуваємо коней
Із вільних і чистих криниць.

Народний артист України, композитор Володимир Смотритель поклав вірші Осецького у канву біля двох десятків мікроепізодів для своєї драматичної соціально-психологічної моновистави «Слово-спів» у монотеатрі «КУТ».

У світлі національно-визвольної боротьби українського народу особливо варта уваги пісня «Ми не блудні сини», у якій, в мистецькому сенсі, яскраво продуковані філософські роздуми про життя, про споконвічні людські національно-патріотичні ідеали і духовно-моральні цінності, що сповідують вірні сини України на нелегких історичних теренах і в сучасному розбурханому світі:

Народний артист України, композитор Володимир Смотритель поклав вірші Осецького у канву біля двох десятків мікроепізодів для своєї драматичної соціально-психологічної моновистави «Слово-спів» у монотеатрі «КУТ».

У світлі національно-визвольної боротьби українського народу особливо варта уваги пісня «Ми не блудні сини», у якій, в мистецькому сенсі, яскраво продуковані філософські роздуми про життя, про споконвічні людські національно-патріотичні ідеали і духовно-моральні цінності, що сповідують вірні сини України на нелегких історичних теренах і в сучасному розбурханому світі.

Сонет як музична форма характеризується глибокою лірично-інтимною психологічністю та оригінально-специфічною витонченістю музичної мови у відображенні ліричного поетичного змісту.

МОЯ НЕЗАЙМАНА...

(пісня-сонет)

Виводять жайвори пісні над полем,
Високі райдуги, шляхи круті –
Моя незаймана, єдина доле,
Не залишай мене на самоті.
Скажи мені, де ти без мене, де – зі мною,
Відкрийся щиро, не мовчи і не лукав,
Бо вже війнуло, як зимою, сивиною,
А я тебе,
А я тебе, немовби, ще й не відшукав.
Я так спішив тебе збагнути, осягнути
Я мчав із осеней до весен і назад,
Та не відкрив, не долетів – скували пута,
І вже на обрії зоріє листопад.

Виводять жайвори пісні над полем,
Пливуть-колосяться жита густі –
Моя незаймана, єдина доле,
Ми не залишимось на самоті.
Живу надією, що стрінемся з тобою,
Угору лину, припадаю до землі –
Так просять просині окрилені любов'ю
І небо міряють,
І небо міряють щороку журавлі.
Скажи мені, де ти без мене, де – зі мною,
Відкрийся щиро, не мовчи і не лукав,
Бо вже війнуло, як зимою, сивиною,
А я тебе, немовби, ще й не відшукав.
А я тебе, немовби, ще й не відшукав…

Щодо художньо-естетичної своєрідності пісні-сонету «Моя незаймана», то її автори – поет Йосип Осецький і композитор Іван Пустовий віднайшли немало художньо-мистецьких засобів для успішної реалізації творчого задуму.

По-перше, сонетний філософсько-психологічний характер твору вдало втілений в поетичному образі «живої й незайманої усе життя Долі». Ліричний герой сонету відчуває її і в піснях жайворонка, що підіймаються над весняним житнім полем, і в райдугах, що уквітчують небеса, і в курликанні окрилених любов'ю журавлів, і, звичайно, у здоланих і майбутніх шляхах-дорогах. Але попри всі здолані життєві далі, сивину на скронях та зоріючий на обрії листопад, герой сонету щоразу хвилююче бачить свою Долю такою ж недосяжною і тому незайманою, як і в його юності.

По-друге, у музичній фонетиці віршу «Моя незаймана» переважає романсово-сонетний жанрово-стильовий характер, що відображено в оригінальній мелодичній і цікавій ладо-гармонічній структурі, помірній метро-ритмічній побудові. Композитор традиційно використав класичний принцип відповідної жанру контрастної побудови сонетної форми у вигляді заспіву і приспіву.

Витончена мелодія сонету викликає приємні враження, легка для виконання. Таким чином, сонет «Моя незаймана» має належний філософсько-психологічний та художньо-естетичний рівень, може з

успіхом використовуватися в побутовому музикуванні, у навчальних та професійних цілях.

Про зовсім зрілу майстерність Й. Осецького свідчить художньо-технічна довершеність в сонеті «Купе на двох». Усе це надало творові своєрідного ліричного колориту.

КУПЕ НА ДВОХ

(сонет)

Дороги сталь рівняє дужий потяг,
Підкова-місяць в кадрі за вікном,
Купе на двох…На столику вино…
Дві склянки й тост – за нині і за потім!
Слова – напівпусті, напіввагомі…
Надії… Мрії… Натяки… Думки…
В одному потягу і, навіть, у вагоні –
Та в різні боки їхали роки!
Ковток вина дошукується дна:
– Попутнице, не наша в тім вина –
У світ ранковий Вас несуть вітрила,
Мене ж чекає станція нічна –
Мене ж чекає станція нічна –
Химерну ноту огортали крила
Німого кадру давнього кіна…

Але вимоги до структури сонету нерідко заважають його втіленню у музичну форму. Тож додаткова праця над текстом у співдружності з композиторами і співаками братами Гжегожевськими збагатили цей текст і надали творові необхідного своєрідного ліричного колориту. Йосип Петрович завжди був і залишається людиною романтичною, мрійливою, має нахил до опоетизування людських почуттів і пристрастей. У своїй «Баладі про три вербички» і власній мелодії до неї ним відтворені якнайтонші коливання настрою, мовно-поетичної світлотіні. Тема любові до батьківщини, культом якої були людські патріотичні почуття, значною мірою у нього були ідеалізовані, часом надто вишукані й поетично піднесені у цій пісні-баладі.

БАЛАДА ПРО ТРИ ВЕРБИЧКИ

Слова і мелодія Йосипа ОСЕЦЬКОГО
Київ – Хмельницький, 17.08.2003 р.
Дійові особи: Козак, Старша Сестра, Середня Сестра, Молодша сестра, Війна, Тінь у вікні.

Три сестри – три краси,
Як вербички росли,
У любистку купалась коса
І між трьох заблукав –
Щастя-долю шукав
Молоденький завзятий козак.

Каже старша:
– Бери – я вербичка твоя...
Друга каже дукати нести,
А молодша – зоря,
Очі – сині моря,
Ой, утопився б, та не підійти!

Старшу брав-обнімав,
Пригортав-прихиляв,
Та не гріла вона козака:
Чи верба не така,
Чи причина яка,
А ламати – не сміла рука.
Слухав другої він,
Та зустрів шахраїв,
Що три шапки крутили щодня –
Не вгадав, не впізнав,
Не ту шапку підняв,
Ой, від ганьби утікав
Навмання...

А знялася страшна
Над землею війна,
Щонайкраща сама підійшла –
В руки шаблю дала,
До коня підвела
І притримала ще й стремена.

Першій шкода верби,
Другій – грошей-казни,
Третя стала, як тінь, у вікні:
– Чи вернеться, чи ні
Той козак із борні
Ой, по війні в стремені
На коні?

Знайшовши дійові динамізуючі засоби й персоніфіковані образи, Осецький тим самим розширив масштаби й вагомість своєї музичної думки – це характеризує його як поета-пісняра. До всього цього слід додати, що й самі теми його, внутрішньо напружені, енергійні, яскраво контрастують між собою, а це ще одне з енергодайних джерел творчого самовираження.

Створення поетом пісні-балади «Три вербички» відбувалось досить оригінально. Процес появи і реалізації незвичайного творчого ідейно-тематичного змісту твору став результатом його бачення поета-пісняра уві сні.

Про цей незвичний творчий процес згадує очевидець Григорій Кушнір (м Красилів) : «*Це була середина серпня 2003 року, коли я ще*

був студентом. Будучи на канікулах і маючи вдосталь вільного часу, я зголосився допомогти Йосипу Петровичу в оцифруванні частини інформації для його дисертації. Але для цього треба було з'їздити з Хмельниччини до Києва. У столицю ми добиралися нічним автобусним рейсом і прибули десь аж перед світанком, тож вирішили перепочити.

Прокинувся я десь через чотири години тобто після дев'ятої ранку від цокання комп'ютерної клавіатури. Відкриваю очі і бачу за столиком перед екраном Йосипа Петровича, який ретельно друкує і править якийсь текст ще й тихо щось мугикає.

Він оглянувся на мене і розповів дуже цікаву історію. За його словами, у своєму ранковому сні він, начебто, опинився в коридорі якоїсь школи, де мав відбутися урок музики. Тут же він попросив невідомого учителя, аби той впустив поета на цей урок. Мовляв, ніколи не був на уроках з цього предмету, тому й цікаво послухати, як він відбувається.

Учитель не заперечував, і ось Йосип Петрович опинився вже у класі. Жодного учня чи викладача в приміщенні не було, але там стояли три ряди звичайних шкільних парт. Місце для себе він вибрав за останньою партою в середньому ряду. І тут раптом відчулося, що парта наче для школяра-першокласника, бо перебувати за нею дорослій людині було дуже тісно і незручно.

У класі і поза ним було тихо, не відчувалося ніякого дитячого гамору. І тут у сні прийшла цікава думка. Якщо сьогодні на календарі 17 серпня, а це була реальна дата, то ніякого шкільного уроку музики не повинно бути. Очевидно, слід очікувати складання екзамену чи заліку з музики або додаткового заняття з відстаючими учнями.

Та ось до класу зайшли з баянами двоє дорослих чоловіків, які сіли на останню парту у лівому ряду. Очевидно, їм теж було тісно, тому свої інструменти вони поставили на парту, а далі почали грати вступ і заспівали дуетом. Мелодія була надзвичайно красива, вона ніби охоплювала всю душу, але слів цієї пісні було неможливо ні розібрати, ні, тим паче, запам'ятати.

І раптом цей сон перервався. У квартирі і за вікном стояла повна тиша, а мелодія, яка тільки що наснилася, продовжувала звучати у душі. І Йосип Петрович тут же вирішив створити текст, який за ритмікою і змістом міг би відповідати почутій пісні з його незвичайного сну. Тому й розбудив мене своєю роботою на комп'ютері, а мугикав, аби нікуди не відлетіли подаровані сном звуки.

А десь через півтори години я вже читав баладу про козака, що шукав свою любов між трьох сестер, і про кохання, перерване війною, куди його провела в надії на переможне повернення наймолодша і найкрасивіша із дівчат.

Чесно кажучи, тоді 17 серпня 2003 року, я дуже подивувався розповіді Йосипа Петровича про його сон. Але нині я дивуюся іще більше поетовій душі, яка ще за більш ніж 18 з половиною років до 24 лютого 2022 року наче передчула початок страшної війни, у пекло якої заради перемоги над ворогом провели своїх коханих, рідних і близьких сотні тисяч українок – дівчат, сестер і матерів».

Йосип Петрович глибоко «занурюється» в дослідження глибиннх історичних витоків національної культури, мови, духовності. В узагальнених, неповторно-своєрідних формах його поетичної творчості відбиваються характерні риси етнічного мислення й почування народу. Прискіпливо шукав своєї манери полум'яно-патетичного висловлення ідейного концепту української неоязичницької, релігійної організації – Рідної Української Національної Віри. Його думка сувора і стримана, коли поет вдається до важливих філософських узагальнень. А його почуття палкі й безпосередні в моменти душевної відвертості, піднесеної патетики, емоційної насиченості. Адже РУНВіра відтворює національні духовно-сакральні особливості українського народу. Це стародавній світогляд українців, які прагнуть відзначати рідні свята, жити за рідними багатолітніми звичаями та обрядами, котрі своїм корінням сягають ще дохристиянських часів. Й природно, що яскрава новизна і свіжість нової літературної матерії його оригінальної творчості привабили композитора і режисера Володимира Смотрителя для використання його поезії для театралізованого сценічного втілення естетики РУНВіри у виставі «Магія душі».

Збірка ронделів Й. Осецького «На майдані надії» – часточка буття й душі автора, який знайомить свого читача з формою вірша-ронделя. У таких поезіях усього дві рими, тринадцять рядків, з яких повторюються перший, останній та сьомий, а також другий з восьмим. Проте поету не так важлива форма, як зміст.

Ронделі (фр. Rondel) – вірш (тверда форма), що складається з 13 рядків в трьох строфах. У найбільш суворому вигляді рондель є два катрена і заключне п'ятивірш, написані таким чином, що перші два вірша повторюються в сьомому і восьмому, а найперший, понад те, ще й в якості заключного (тринадцятого). Рондель виник в

середньовічній французькій поезії в XIV-XV століттях, коли писався переважно як поетичний «восьмискладник». Знамениті ронделі належали французькому поету Карлу Орлеанському та одному з очільників французького ліричного символізму

Стефану Малларме (1842-1898). Блукаючими пошуками поетичних формул ронделя позначені вірші німецького експресіоніста Георґа Тракля (1887-1919). Як варіацію французької віршованої форми рондо відродив англійский поет

Алджернон Чарлз Суінберн (1837-1909) у вірші «Сто років рондо». Теодор де Банвиль опублікував в 1875 році «Ронделі в манері Карла Орлеанського». Традиція ронделя поширилася в чеській (Ярослав Врхліцкій, Вітєзслав Незвал, Ярослав Сейферт) та інших поезіях. Однак слід зауважити, що звернення до цієї складної віршованої форми українських поетів досить епізодичне. Ронделями писали і Максим Рильський, і Павло Тичина, Яр Славутич, Микола Боровко. При цьому, слід врахувати, що в ряді випадків озаглавлені таким чином вірші поетів ХХ ст. власне Ронделями не були.

РОНДЕЛІ

Мобілізуються тополі
під хмарним вітром на горі...
Уже давно ми на порі,
давно всіх кличемо: до волі!
Гукнем же в світ про наші болі!
Щоб од планети й до зорі –
почули скрізь пролетарі,
за що ми б'ємся тут у полі!
Мобілізуються тополі! П.Тичина. Ронделі. 1920 р.

ОСІННЯ КАВ'ЯРНЯ

Пісня створена композитором Леонідом Нечипоруком на основі вірша-ронделя «Осіння кав'ярня» Й.Осецького.

Звичайно, це ще не остання кава –
Це вийшов жовтень вересню навпроти:
Сідлає свічка воском кучерявим
Старого канделябра позолоту,
Скрипучі двері вправно і лукаво
Пригадують забуті літа ноти:
Звичайно – це ще не остання кава.

Це вийшов жовтень
вересню навпроти:
По вікнах деренчать дощу октави,
Очікує на вуст вологий дотик
Ковточок-дух заморської гіркоти,
Купаючись у філіжанці слави –
Звичайно, це ще не остання кава!

Очікує на вуст вологий дотик
Ковточок-дух заморської гіркоти,
Звичайно, це іще –
Звичайно, це іще,
Звичайно, це ще не остання кава!

На спільному творчому вечорі Йосипа Осецького і Лідії Яцкової в обласному науково-методичному центрі культури і мистецтва була також представлена рідкісна збірка ронделів Яцкової «Меланхолічний вальс», в якій вміщено п'ятдесят ронделів про любов. Ритмо-мелодикою вальсу та рондо передано інтимні й філософські роздуми, показано ліричну картину глибоких почуттів поетеси під оригінальною назвою назвала «Рон-де-лю-бов» не випадково. Авторка збірника ронделів зауважує : «Впевнена, що ронделі відроджуються, набирають нового звучання на хмельницькій землі, в них – звуки мелодії і молитви. Вони несуть в собі щось округлене, точніше, кругленьке, як сонечко, і розсипають зірочки радості і натхнення на всіх, хто цього чекає і бажає». «Від прочитання її поезії стає світліше на душі, світ доброти розширюється аж до овиду, а слово навіть після того, як промовлене, не перестає звучати. Рон-де-лю-бов – це сонце (божество) і людина (поєднана в любові з божеством», – йдеться у передмові заступника голови Асоціації поетів-ронделістів Володимира Литвина.

Слід зауважити, що Йосип Осецький проявив себе зрілим науковцем, опублікувавши понад 70 наукових праць. У його наукових пошуках розкриваються можливості і переваги синергетичного підходу і новітнього системного аналізу при реконструкції палеоісторичних соціальних і економічних процесів, які неможливо відтворити традиційними методами окремих наукових галузей. Розглядаються особливості систем розвитку давнього суспільства зі світу природи до цивілізації, елементами яких була особистість людини, природно-ландшафтне середовище і мова конкретних

спільнот. Джерельну основу його ґрунтовних досліджень складають праці з давньої історії України і археології, порівняльно-історичного мовознавства, топоніміки, інших суміжних галузей, теорії систем і системного аналізу, а також словники української мови, санскриту і довідкові матеріали з топонімії.

Щоб окреслити науковий доробок Й. Осецького ми, не вдаючись до конкретного аналізу його наукових праць (це тема для окремого розгляду) окреслимо лише їхню актуальну проблематику : **«***Вчення О. О. Потебні і релікти індоєвропейської мисливської лексики в апелятивах і онімах української мови: дані системного аналізу» (2012), «Етимологія кольорів «чорний» та «червоний» у дзеркалі санскриту» (2013), «Санскрит і архаїчні топоніми як джерело історичної інформації про екологічні мікрорайони з розведення великої рогатої худоби у Праукраїні епохи неоліту», «Можливості застосування системного методу у дослідженнях етимології архаїчних топонімів» (2010), «Індоєвропейська етимологія назв обрядових великодніх яєць у світлі етнолінгвістики і системного аналізу», «Ознаки творення праукраїнським етносом хоронімів Карпати, Бесарабія, Буковина, Галичина, Гуцульщина в індоєвропейську мовну епоху» (2021), «Лексико-семантичні ознаки індоєвропейської етимології архаїчних хоронімів української мови у світлі наукових концепцій Івана Огієнка та філософії мови», «Системи словотвору самоідентифікаційних назв протоукраїнських спільнот на землях центральної та північної Китайгородщини»* (2021).

Отже, Йосип Петрович Осецький – творча і харизматична особистість. У його збірках ми відкриваємо світоглядні позиції людини не зовсім звичайної долі, автора-патріота. Його оригінальне поетичне за формою і щире за змістом бачення і відчуття загальнолюдських цінностей добра, вірності, дружби, любові, йдуть паралельно з відкритим і десь злегка іронічним поглядом поета на своїх ліричних героїв, на себе і навколишній світ.

Йосип Петрович Осецький сьогодні в розквіті сил живе у м. Хмельницькому та веде активну громадську діяльність. Він є керівником відокремленого підрозділу Громадської організації «Всеукраїнський центр протидії корупції та сприяння правоохоронним органам «Антикорупційна ініціатива» в Хмельницькій області, членом правління Громадської організації «Хмельницька обласна правозахисна колегія по роботі з правоохоронними, силовими та

фіскально-контролюючими органами», засновником і членом правління Хмельницького обласного осередку Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України». Працює над майбутньою книгою під робочою назвою «Багаття забутих предків» (санскрит – мова і топоніміка).

Тож побажаймо талановитому подільському митцеві Йосипу Осецькому подальших творчих успіхів в нашій мирній Україні.

Список використаних джерел:

1. Осецький Йосип. Офіцерський вальс : поет. листи зі служби Хмельницький : [б.в.], 2002. 68 с.
2. Осецький Йосип. На Майдані надії: сучасні ронделі. Сімферополь: Доля, 2005. 98 с.
3. Осецький Йосип. Черешневий сад: пісні, романси, балади. Хмельниц.: Вид – во ХГПІ, 2003. 52 с.
4. Осецький Йосип. Грона любові. Сімферополь: Доля, 2004. 116 с.

Н. П. Мазур, *м. Дунаївці*

ВАЛЕНТИНА БОГДАНІВНА БАЙТАЛЮК – ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ

У роботі досліджується життєвий і творчий шлях педагога, журналістки, письменниці, з 2010 року головного редактора газети «Дунаєвецький вісник», громадської діячки Валентини Богданівни Байталюк.

Ключові слова: Байталюк Валентина Богданівна, педагог, журналіст, громадська діячка, письменниця, редактор, дружина, с. Вихрівка, м. Дунаївці, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область.

Біографія людини, її життєвий і творчий шлях завжди були в пріоритеті вивчення та дослідження. Особливо, якщо це стосується видатних особистостей минулого. Але і серед наших сучасників ми знаходимо прізвища людей, про яких потрібно писати уже зараз, при житті. Вони не лише створили себе, але й залишають значний слід у долях учнів, колег, знайомих, рідних. Тому необхідно записувати їх спогади зараз, поки є кого розпитати, поки є кому згадати. Саме до таких постатей належить Валентина Богданівна Байталюк – українка, подолянка, учителька, журналістка, письменниця.

Статті, а тим паче дослідження творчого та життєвого шляху В.Б. Байталюк, не зустріти на просторах інтернету чи в наукових джерелах. Проте така жінка заслуговує на це, адже її творчість знайома читачам не лише на Хмельниччині.

Фактичну основу статті складають результати авторського аналізу інформації за темою роботи, спогади колег та родичів, а також особисті спогади автора про зустрічі та співпрацю з В.Б. Байталюк з дитинства та упродовж життя.

Валентина Богданівна Байталюк народилася 10 жовтня 1957 року в м. Дунаївці Хмельницької області в сім'ї робітників. Дитинство пройшло в с. Вихрівка, де проживала її бабуся Надя.

Вчилася в Дунаєвецькій середній школі №1 (1964-1974 рр.) Наші шкільні роки пройшли нарізно, бо, скажу вам, різниця в чотири роки в шкільній тусовці – то величезна відстань. Адже коли ти приходиш до школи першачком, то де вже тобі до жовтеняти четвертого класу!

А мами наші товаришували. Їх поєднувала не лише любов до Вихрівки, в якій проживали їхні родини, але й спільна праця ткалями на Дунаєвецькій суконній фабриці. А оскільки побудувалися недалечко одна від одної на «новостройках», які зараз усі дунаєвецькі мешканці знають під назвою «Нью-Йорк», то кликали одна одну, коли поночі йшли на третю зміну.

Та повернімося до Валентини Богданівни. «*Моє життя поділяється на три періоди*, – неодноразово говорить письменниця, – *дружина, учителька, журналістка*.

І. Дружина

«Михайло – кохання усього мого життя!», – часто згадує покійного чоловіка Валентина Богданівна. І дійсно. Увагу до своєї майбутньої дружини Мишко почав виявляти ще в четвертому класі. Якось «влетів» після уроків до класу, в якому прибирала Валя, і перевернув відро з водою на підлогу. Валя тоді довго ганялася з мокрою ганчіркою за бешкетником, який таким чином привертав до себе увагу дівчинки, яка

сподобалася. Їх дитяча дружба згодом переросла в кохання, далі – у шлюб та сім'ю.

Разом виховали двох чудових дітей – Володимира та Наталку.

Життя Михайла трагічно обірвалося в молодому віці. Уже тепер Валентина Богданівна, дивлячись, як зростають їх онуки, у зовнішності та характері нащадків намагається побачити риси свого Мишка – кохання усього її життя.

II. Учитель

Вчителькою Валя надумала стати ще в шкільні роки. Її твори вважалися найкращими в класі, а вірші під різними псевдонімами друкувалися в районній газеті.

Одразу ж після закінчення школи в 1974 році подала документи до Кам'янець-Подільського педагогічного інституту. Екзамени склала непогано, та от серед тих, хто поступив, прізвища свого не знайшла. Обурена, поспішила виявити причину. І коли в деканаті її почали заспокоювати, в запалі вигукнула: «Я все рівно поступлю! От побачите! Я все рівно поступлю!»

У 1974 році Валя стала піонервожатою в Лисецькій восьмирічці. Сумлінно виконувала свою роботу і мріяла бути студенткою. Лише з четвертої спроби у 1977 році її зарахували на заочний факультет. Їздила на сесії, складала іспити і паралельно працювала в школі, на практиці вивчаючи суть роботи з дітьми.

У 1981 році, уже закінчуючи виш, була переведена на роботу в середню школу селища Дунаївці (зараз – Новодунаєвецька ТГ) на посаду філолога. Досі пам'ятає своїх перших учнів, знає, як склалися їхні долі. І вихованці не забувають свою Валентину Богданівну. Буває, сивочолі чоловіки при зустрічі починають світитися внутрішньо, усміхатися і щиро дякувати вчительці за науку, за українську мову, якої навчила.

Чоловік, сім'я, маленькі діти, велике навантаження в школі – усе несла Валя на своїх плечах гідно. І хоч до роботи і з роботи часто потрібно було добиратися автостопом – не шкодує, що так сталося.

Адже, переборюючи усі труднощі, збагачувалася життєвим досвідом, ставала міцнішою та витривалішою.

Молоду філологиню, яка не цуралася ні роботи за програмою, ні поза програмою, яка вела свої уроки, ніби ставила міні-вистави одного актора, яка збирала фольклор, писала методичні

матеріали, проводила семінари, помітили в районному відділі освіти та в 1986 році прийняли на посаду методиста.

На новій посаді Валентина Богданівна в кожному селі району побувала, кожну школу відвідала. До кожного вчителя-філолога знаходила підхід. А вони називали її «наша Валентина Богданівна» і знали, що вона завжди допоможе, дасть слушну пораду, підтримає.

Ходили чутки між мовниками, що найвища оцінка їхньої праці буде тоді, коли в очах Валентини Богданівни, яка завітала на урок, блисне непрохана сльозина, коли жінка розчулиться від майстерно прочитаного віршу чи натхненної відповіді учня.

У 1995 році Байталюк Валентина Богданівна очолила районний осередок всеукраїнського товариства «Просвіта» в м. Дунаївці.

У 2008 році її було обрано головою районного літературно-мистецького об'єднання «Сонях» ім. В.Бабляка.

ІІІ. Журналістка

У 2010 році Валентина Богданівна Байталюк очолила районну газету «Дунаєвецький вісник». На той час уже мала власну збірку поезій «На околиці літа» (Бедрихів край, 2007р., 64 с.). Її твори були опубліковані в альманахах, періодиці.

Вшановуючи пам'ять поетеси – члена ЛМО «Сонях», подруги Тамари Мельник, Валентина Богданівна систематизувала її праці та видала збірку поезій «Душею нескінченності належу» (Кам'янець-Подільський, ПП Зволейко Д.Г., 2007р., 80 с.). Поетична збірка включає велику частину доробку Тамари Борисівни, розкриває великий світ думок та почуттів. У віршах переплітається громадське та особисте, радість і біль, смуток і страждання, але обов'язково присутня віра в торжество добра, справедливості, любові.

Під керівництвом та за сприяння Валентини Богданівни побачила світ книга «Фольклорне намисто Дунаєвеччини» (Хмельницький, ТОП Цюпак, 2014 р., 146 с.). У книзі представлені казки, легенди, спогади, перекази, притчі Дунаєвеччини, які любовно зберігало чимало поколінь наших земляків.

2013 року Валентина Богданівна стає членкинею Спілки журналістів України.

Як письменниця, бере участь у численних конкурсах, фестивалях. Нагороджена дипломами, грамотами та цінними подарунками.

На честь 30-річчя ЛМО «Сонях» 2018 року побачила світ літературно-мистецька антологія Дунаєвеччини «Пером і пензлем, і душею» (Хмельницький, ФОП Сторожук, 2018 р., 267 с.). Упорядниками були Валентина Байталюк та її колега-подруга Євгенія Бучківська. До книги увійшли твори поетів та прозаїків Дунаєвеччини – членів районного літературно-мистецького об'єднання «Сонях», членів НСПУ та НСЖУ, творчих особистостей, а також тих, чиї імена занесено на літературні та мистецькі сторінки Дунаєвеччини.

На сьогодні Байталюк В.Б. є власником та керівником ПП «Дунаєвецький вісник». У газеті «Дунаєвецький вісник» під керівництвом редакторки працює згуртований колектив журналістів-однодумців, які підтримують рівень газети, якій нещодавно виповнилося 90 років.

Письменниця видала збірки: «Час і вічність» (Хмельницький, ФОП Стасюк, 2016 р., 151с.). Літературно-художнє видання вмістило поетичні та прозові твори; «Цвіте терен» (Хмельницький, ФОП Цюпак, 2016 р., 60 с.) – документальна повість про родину авторки; «Зустріч» (Біла Церква, Час змін, 2020 р., 140 с.). – оповідання, новели, документальна повість.

Зараз, у серпні 2022 року, час написання статті, як і кожен українець, живе мрією про закінчення війни, перемогу та повернення додому синів і доньок рідної Батьківщини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Байталюк В. Зустріч. Біла Церква: Час змін, 2020. 140 с.
2. Байталюк В. На околиці літа. Городок: Бедрихів край, 2007. 64 с.
3. Байталюк В. Цвіте терен. Хмельницький: ФОП Цюпак, 2016. 60 с.
4. Байталюк В. Час і вічність. Хмельницький: ФОП Стасюк, 2016. 151с.
5. Пером і пензлем, і душею: літ.-мистец. антологія Дунаєвеччини: Хмельницький: ФОП Сторожук, 2018. 267 с.
6. Мельник Т. Душею нескінченності належу / упрядн. В. Байталюк. Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 2007. 80 с.
7. Фольклорне намисто Дунаєвеччини. Хмельниц.: ТОП Цюпак, 2014. 146с
8. https://youcontrol.com.ua/catalog/executives/b/baytaliuk-valentyna-bohdanivna/
9. https://ij.ogo.ua/tag/valentina-baytalyuk/
10. https://vseosvita.ua/library/rozrobka-uroku-literaturi-ridnogo-krau-u-8-klasi-na-temu-valentina-bogdanivna-bajtaluk-pismennica-dunaeveccini-dokumentalna-povist-cvite-teren-vidlunn-17342.html
11. http://dungimn.at.ua/news/zustrich_iz_valentinoju_bajtaljuk/2013-09-20-200
12. https://vsim.ua/Podii/dunaevetska-poetesa-vidala-pershu-zbirku-virshiv-na-okolitsi-lita-70907.html
13. https://adm-km.gov.ua//doc/directions/2016/06/088rk_300616.pdf

Т.М. Пилипчук, *м. Дунаївці*

І ДВА КРИЛА НЕСУТЬ НАД БІЛИМ СВІТОМ

Ось так живу!
Серед людей і квітів,
Вслухаючись у музику дощів.
Я так живу!
Щоб кожен день радіти,
В стрімкому леті зоряних світів!

Віра Спірякіна

Жити з насолодою, радіти кожному дню, нести красу своєї душі людям. Так проходить життя знаної не лише на Дунаєвеччині, а й далеко за її межами особливої людини Віри Петрівни Спірякіної. Поетеса, художниця, письменниця, чуйна і добра людина. Багатогранність її особистості відкривається тим, кому пощастило з нею ближче познайомитися.

Віра Петрівна Спірякіна (Ясніцька) народилася 28 лютого 1941 року на Городоччині Хмельницької області, у селі Ліпибоки, що за 18 км від курортного містечка Сатанів. Після 10-го класу працювала старшою піонервожатою у Ліпибоцькій та Веселецькій школах.

З 1965 по 1996 роки працювала бібліотекарем, інструктором по культурно-масовій роботі серед військовослужбовців та їхніх сімей. Організовувала вечори відпочинку, ляльковий театр «Світлячок», вела гурткову роботу з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва.

Творчий шлях майстрині пензля і слова почався ще в дитинстві, вона збирала пір'ячка птахів, щоб потім створювати свої перші

картини. Унікальну техніку виготовлення картин з такого незвичного матеріалу, як пір'я, Віра Петрівна опанувала самотужки. А от писати картини фарбами їй подобалось завжди. Вдосконалити майстерність художниці допомогло навчання в профільному виші, де здобула вищу освіту за фахом станковий живопис і графіка.

Перша збірка поезій під назвою «Горлиця» побачила світ 1998 року. До неї ввійшли твори доби юності, тому кожен рядок випромінює енергію. Читач отримує можливість побачити душу Віри Спірякіної через її творчість, торкаючись серцем віршів про першу чисту і ніжну любов, про природу і рідний край. Авторка відтворили у віршах яскраві сюжети щоденного життя кожної людини, тому поезія відлунює в серцях приємним щемом.

Наступний здобуток поетеси – збірка «На крилах жар-птиці» (2007 р.). У силу життєвих обставин між виходом першої і наступної книги пройшов чималий проміжок часу. Саме завдяки цьому твори авторки більш витонченні і мелодійні, а роздуми – зрілі і глибокі.

2016 року Віра Спірякіна розкрилась по-новому, тепер як казкарка. Світ побачила її перша дитяча книга «Буськова подяка». Головна ідея авторки полягала в тому, щоб розповісти молодому поколінню про важкі часи в історії українського народу. Ключовий твір збірки, на честь якого і названа книга, описує події з життя однієї родини періоду голодомору. Письменниця апелює до

емоцій читачів, таких як співчуття і сум, намагається нагадати про вічні цінності.

Як краєзнавець Віра Петрівна заявила про себе нарисом історії рідного села Ліпибоки «Вогник роду». Довгі роки авторка збирала матеріали, спілкуючись з односельцями, аби в результаті видати цікаву і навіть в чомусь унікальну книгу, куди включений родовід більшості сімей, що проживали на той час у рідному селі авторки.

Черговий етап у житті поетеси ознаменувався появою нової збірки поезій «Вітрила любові». В ній присвяти рідним і близьким, любовна і пейзажна лірика. Авторка закликає читачів жити з насолодою, любити і віддавати тепло свого серця іншим без сумнівів і страху. Чому вітрила любові, а не кохання? Бо в книзі йде мова про любов у широкому сенсі слова.

Активна громадська позиція Віри Петрівни знайшла відбиток у циклі віршів про АТО і війну.

Моя ти рідна, Україно!
Ми вдосталь маємо зерна,
Щоб проросло пагіння Миру,
Любові, Віри та Добра!

Щоб підтримати бойовий дух тих, хто боронить наші кордони, у співавторстві з Тетяною Пилипчук і Борисом Матвієвим упорядкувала і видала три збірки поезій: «Оберіг», «Зерна» і «Планета на долонях».

Гордістю і черговим здобутком Віри Спірякіної стала книга казок і оповідань для дітей та їх батьків «Дві сили», яка побачила світ 2022 року. І знову письменниця вирішила не лише принести радість людям своїми творами, а поділитися життєвим досвідом, нагадати, що світ врятують дві сили – любов і доброта.

Віра Петрівна порівнює людську долю з дорогою. Кожен сам обирає свій шлях, на який виводить серце. Він рухається в конкретному напрямку, долаючи перешкоди, не зважаючи на примхи погоди. На шляху зустрічаються різні перехожі. Одні стають друзями, інші – супутниками, бо йдуть в тому ж напрямку. Найцінніші ті, хто залишаються поряд у складні моменти життя. Хто підставляє плече і підтримує в негоду, коли вітер збиває з ніг.

Перевірені роками люди тішать душу вже тим, що вони є на цьому світі. Серед таких друзів є Раїса Бубляс з Городоцької центральної бібліотеки. З нагоди 80-річного ювілею Віри Петрівни вона зазначила: «*Віра Петрівна Спірякіна є гордістю мальовничого села*

на Городоччині, де вона народилась. Де пройшло її дитинство. Вона є гордістю всієї Городоччини. Мені приємно, що я ходила в ту саму школу і перша вчителька була в нас одна. Односельці неодноразово запрошують її на зустрічі, цікавляться творчістю. А коли вийшла у світ книга «Вогник роду» (книга про рідне село, її жителів) охочих зустрітися з автором, придбати книгу, доторкнутися до спогадів про рідну землю виявилось дуже багато. І з різних куточків України прибули односельці на зустріч з автором, щоб поспілкуватись, подякувати за чудову книгу».

З ентузіазмом розповідає про дружні стосунки і плідну співпрацю з Вірою Петрівною Наталія Онищук, у минулому директорка Новоушицького історико-краєзнавчого музею: «*Я вдячна долі за те, що колись подарувала мені можливість познайомитись з Вірою Петрівною, з її унікальними витворами з пташиного пера. Коли в Новоушицькому музеї проводилась виставка її робіт, то приходило дуже багато відвідувачів. Вчителі приводили учнів з шкіл селища і майже з усіх сіл нашого району. Я пишаюся тим, що мала можливість познайомити своїх земляків з її творчістю*».

Черпаючи натхнення від природи, Віра Спірякіна створює і унікальні картини з нефарбованого пір'я, і ліричні вірші. Своїми рядками вона закликає кожного:

Стрічайте ранки в гомоні пісень,
Хмелійте в ночах в пахощах жасмину,
Купайтесь в росах під Іванів день,
Доки життя дарує нам хвилину!

Віра Спірякіна торує свій шлях у стані емоційного сплеску. Кожного разу в поетеси відбуваються нові цікаві зустрічі. Одна із них переросла в довготривалу дружбу з талановитим українським графіком і живописцем киянином Цезарієм Ганушкевичем, уродженцем Ярової Слобідки, що на Дунаєвеччині. У властивій майстру витонченій манері прозвучали спогади про їхню першу зустріч з Вірою Петрівною: «*Далекий 1997 рік… Перша зустріч… перше враження: красива, струнка, висока, з розкішним кучерявим волоссям, щира та відверта, закохана у мистецтво. Так, це про пані Віру, непересічну особистість та прекрасну мисткиню, яка полонила відразу. Її поетична творчість, просякнута любов'ю до людини та природи, до батьківської оселі, до близьких та дорогих людей, до рідного краю – це щасливі спогади про весну першого кохання, про зоряні ночі, теплі літні дощі,*

про сонячні щасливі дні, про патріотизм та важку працю, пропущені через незахищену душу та зболене серце, мереживом виткані на сторінках поетичних збірок та на полотнах її художніх творів. Це невеликого розміру шедеври з пір'я, в яких досконала композиція, гармонійне поєднання кольорів та неймовірно позитивна енергетика. Так відчувати красу може тільки людина високої духовної культури».

Велику підтримку поетеса отримує від сім'ї. Донька Світлана, зять Сергій, онуки Аня і Андрій, сестра Тамара. Всі ці дорогі серцю люди наповнюють змістом її сьогодення, надихають на подальшу творчість.

Напевно, розповісти про багатогранну особистість Віри Спірякіної краще мене на сьогодні мало б хто зміг – ми дружимо і плідно співпрацюємо багато років. Я не просто перечитала всі її книги, а й допомагала в створенні деяких з них. Ми разом підбирали твори до збірок, радились, узгоджували художнє оформлення, часом – сперечалися, але завжди доходили згоди, чекали збірки з друку і раділи, коли отримували. Книги Віри Спірякіної, я певна, дарують насолоду читачам.

Л.М. Весела, *м. Дунаївці*

НЕРОЗХЛЮПАНЕ СОНЦЕ ІСТИННОЇ ПОЕЗІЇ

Жінка під парасолькою неспішно оминає калюжі і заходить у затишну кав'ярню. Їй нині не хочеться нікуди поспішати. Біля віконця з вигадливими вітражами тераси так затишно сидіти і слухати дощ. Попіл сигарети неспішно струшується в глиняну попільничку, дим в'ється теплою хмаркою над круглим столиком. Вона любить саме круглі столики – за ними не почуваєшся самотньою. Зрештою, вона й так не самотня – в неї насамперед є вона сама зі своїм світом, думками, планами, віршами. І вона належить насамперед собі. «*Ламай підбори, акрилові нігті, долі, стереотипи, квіти…*», – це про ліричну героїню дунаєвецької авторки, поетки і журналістки Ольги Остапчук. Публікації у виданнях «Дзвін», «Березіль»,» Жінка», «Літературна Україна», лауреат конкурсів «Привітання життя», «Молоде вино», «Болохівський фестиваль», «Конкурс ім. І.Іова» – ось далеко не повний перелік участі поетеси у літературному житті нашого краю та України.

Надзвичайна оригінальність образів і глибина – ось що завжди характеризувало творчість Ольги. «*Її вірші можна читати по кілька разів і щоразу відчувати нові емоційні спалахи, дивуватися її*

нестандартності образів, багатства і природності мови. Ці твори є глибоко особистісними і водночас наповненими узагальненнями», – так відгукнувся про поезію О. Остапчук письменник, і громадський діяч, книговидавець і наш земляк Сергій Пантюк. Я, як багаторічний читач Олиної поезії, додала б: і настільки щільної і сконденсованої, що вона не піддається цитуванню. А кожен герой – це або знайома жінка, або безвусий хлопчик-доброволець, який дуже швидко змужнів на війні, або часто й ти сама – саме пізнаваність образів і типажів робить тексти Олі по-справжньому близькими за відчуттями та емоціями, що сприймаєш їх як щось близьке і особисте.

«Мені ніколи не розв'язати твоїх кросвордів,
Не відчути шкірою думок течію безмежну,
Не смакувати твого духу, не перелитись за твої межі,
Не переловити усіх гоблінів, фей і тролів,
Не перейти усього відчаю, не вичавити твого болю…», – це про жінку, яку хочеться розгадати і прочитати. Але оскільки це неможливо, то її залишається тільки захищати і оберігати.

«Ще немає нічого, ти знаєш немає нічог,о ще незайманий сніг ще янголом скинуте пір'я, ще день чистий ще чистий, коли не сотворений Богом навіть світ, навіть сум, навіть сіре середзим'я», – це про те, що було перед початком всього, і скинута янгольська пір'їна – як передвісник і передчуття всього, що принесе нам і радощі, і страждання.

«Клубочаться демони, чинять свою веремію, пошерхлі думки розривають обійми і сни, і дивним таким видається заснути собою, таким, як колись, до війни. До цієї війни…», – і це не тільки про воїна, який після виснажливого бою подивиться на світ зовсім іншими очима. Це і про тих, хто їх чекає з тої війни, захлинаючись у молитвах і з тривогою поглядаючи на дорогу безсонними ночами.

А може, це про щось зовсім інше, де кожен прочитає своє. Бо тексти О. Остапчук – не про події, а насамперед про відчуття. Створені нею образи, сюжети і події, незмінно переходять у площину любові. З особливою теплотою і виразністю прописані персонажі простих людей, котрих можна зустріти на вулицях міста і котрі на перший погляд живуть своїм невибагливим і начебто простим життям, але одночасно кожен з них є цілим всесвітом – глибоким, поетичним, унікальним, таким, як його побачила і відчула авторка. Бо тільки візії та долі якихось конкретних людей є найбільш упізнаваними і від того особливо зворушливими. Здається, авторка безмірно

любить своїх героїв – починаючи від хлопчиків-воїнів, що танцюють кулеметні аркани на полях боїв України, і діда Василя, незграбного художника-самоука (вірш «Мальовидло»), і стареньку пару Петра і Палажку, що так ніжно несуть цілий вік свою любов, що *«людям бідолашним невтямки – як ото можна нести те сонце, нести та й не розхлюпати?»*

Поезія О. Остапчук по-своєму виражальна – тією оригінальною образністю і майстерністю, прикрашеною ще й жіночим сприйняттям і шармом літературного покоління, що заявило про себе у часи незалежності України особливими індивідуальними інтонаціями. *«Моє покоління, недобите бандюками у 90-х, нічого не знало про Стуса, але вчило польську, робило капітали на жуйках, светрах BOYS та шкіряних куртках і радо зустрічало міленіум…»* – це лише коротенький штришок опису того середовища, в якому не тільки гартувалися характери, а й народжувалися поети. Ольга – не виняток, бо також дитина свого покоління. А намагання авторки висловитися через незвичність слова є очевидним доказом літературної майстерності і вільним володінням різними способами версифікації. *«ми просто ті, кого не долюбили, а хтось пішов так сміло не лукаво, не боячись істерик і прокльонів, когось ловило щастя – не впіймало»,* – Ольга не притримується струнких конструкцій чи якогось одного стилю – в її доробку однаково не бракує як верлібрів, так і текстів-зразків силаботоніки. І від цього її творчість тільки виграє. Блукання часом, сновидіннями, переплетення мотивів, запозичення і обігрування окремих з них («Біжи, Лоло, біжи…», «Гангстерське», де інтерпретовано на свій лад драму відомих кіношних героїв Бонні і Клайда) додає поезії. О. Остапчук притаманної тільки їй поетичної неповторності. У збірках Ольги Остапчук «Ієрогліф самотності», «Нагорода за ніжність», «Снігом та миртом» поезія – це період, коли «співає вулиця стооким вуликом/ так легко жити ще, так просто ще», передчуття, про яке не знають ще «ні комахи, ні люди», а поміж цього всього відчуваєш, що «душа – гніздечко втомлених думок, поснулих від пекучого одчаю», коли ще «на дні бокалів дрімали вчорашні зими». І через те, що поетичний світ такий багатошаровий, тому ця поезія подекуди як «танець крила, такий досконало-відвертий», то як «вологий відчай змішаний зі сміхом», то «суміш моря і сонця/ каміння і стиглих ожин». І якщо «забуті листи у поштовій скриньці живуть доти допоки на них чекають», то й аналогічно з поезією – щоб вона звучала, їй «потрібен лиш голос/ шалене гітарне соло».

Скільки отого болю, що дна не видно,

Скільки отого щастя – ще невідомо», – і так хочеться, щоб ці рядки були передчуттями не болю, а нових віршів. Життя триває – *«утікай лиш для того, щоби повернутись колись», бо «твій фініш укотре ставатиме стартом».*

А отже, неодмінно будуть нові тексти, а в них – політ і дитинність, глибина і чуттєвість. Бо поети знають – *«нічого в житті не буває даремно і нічого не зникає».*

К.А. Чабан, *м. Хмельницький*

ВІДЗНАЧЕННЯ 100-РІЧНОГО ЮВІЛЕЮ ІВАНА ІВАНОВИЧА СВАРНИКА НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

На Хмельниччині здавна шанують своїх земляків, які народились і виросли тут, а згодом прославили свій край у творах та які впродовж усього життя підтримували тісний зв'язок із своєю батьківщиною, куди б не закидала їх доля. Серед таких згадаймо славетне ім'я Івана Івановича Сварника – відомого українського письменника-байкаря, автора 8 поетичних збірок, перекладача, педагога, редактора журналу «Жовтень», а ще чудового оратора, батька 3 дітей та щирого товариша.

Народжений у селі Лисогірка на Дунаєвеччині в багатодітній родині Іван Іванович змалечку пізнав поневіряння із-за клейма сина «ворога народу» та навчився покладатися на власні сили в усьому. Закінчивши Вишнівчицьку середню школу, вступив до Кам'янець-Подільського учительського інституту (нині – національний університет імені І. Огієнка). Пройшов усі незгоди Другої світової війни як командир гармати і партизан. Згодом були Львівський університет, одруження, переїзд до Луцька та педагогічна робота на Волині. До Львова Іван Іванович переїздить 1957 року, відтоді працює у видавництвах «Каменяр», журналі «Жовтень», там виходить друком перша поетична збірочка.

Із Хмельниччиною увесь час підтримує тісний зв'язок: 1968 року був на відкритті музею Микити Годованця в Кам'янці-Подільському, 1977 року – на відзначенні ювілею Леоніда Глібова в Чорному Острові, 1986-го – учасником свята «Подільські візерунки» в Кам'янець-Подільському. Не полишав свою малу батьківщину, Дунаївці, Лисогірку та Вишнівчик. Завжди чудово виступав й пишався

своєю «подільською пуповиною», а у виступах з гумором відстоював власну громадянську позицію. Одне з таких фото, з його рукописним текстом та учасниками читань у селі Лисогірка чудово збережено та використовується під час екскурсій у Хмельницькому обласному літературному музеї.

У червні 2021 року вся культурна спільнота Хмельниччини відзначила 100 літній ювілей свого земляка. Цьому були присвячені низка видань та соціокультурні просвітницькі заходи, які відбулись в обласному центрі, у містах та селах.

Одним із перших згадано про 100-літній ювілей Івана Сварника у виданні Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки «Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини на 2021 рік». Календар укладається щорічно працівниками книгозбірні в співпраці з краєзнавцями, науковцями. Статтю про Івана Івановича Сварника «Мій вічний дух ширятиме над рідною землею» підготувала до видання учений секретар бібліотеки, заслужений працівник культури України Надія Синиця. Календар вийшов друком 2020 року в м. Житомир, офіційно презентований у бібліотеці в лютому 2021 року і розповсюджений серед центральних бібліотек області. Присутність його повнотекстової версії в електронній бібліотеці на веб-сайті за посиланням http://ft-ounb.ounb.km.ua:8080/ bitstream/ 123456789/ 452/4/ 2021_02_07_11.pdf збільшила можливість доступу до інформації ширшому загалу.

Вагомим виданням подолян про Івана Сварника до його 100-річчя стала збірка спогадів і відгуків під назвою «Невтомний життєлюб».

Вшанування пам'яті Івана Сварника у с. Лисогірка Дунаєвецького району

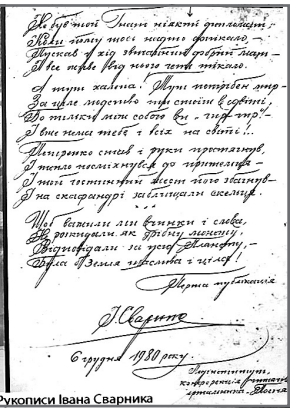

Рукописи Івана Сварника

Над її упорядкуванням працював доктор історичних наук, професор, Почесний краєзнавець України Віктор Степанович Прокопчук, зібравши і надавши безцінні спогади про Івана Івановича М. Олійника, Є. Дудара, читця А. Паламаренка, багатьох письменників-подолян. До збірки доклали зусиль Василь Іванович Горбатюк – директор Хмельницького обласного літературного музею, здійснивши літературну редакцію текстів, а також працівники Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки, упорядкувавши бібліографію Івана Сварника із фондів книгозбірні. Видання було підтримано обласною комісією з книговидання при Департаменті інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельницької обласної державної адміністрації коштом обласної ради й вийшло друком у житомирському видавництві БукДрук, розповсюджено серед бібліотек області.

Масові відзначення 100-річного ювілею подільського письменника на Хмельниччині почались у перших числах червня 2021 року у закладах культури та освіти на Дунаєвеччині.

У Дунаєвецькій міській публічно-шкільній бібліотеці 1 червня 2021 року відбувся конкурс читців байок та гуморесок «Жартома про все на світі», у якому взяли участь 25 виконавців – учнів 1–9 класів шкіл Дунаєвецької громади. На святі звучали розповідь ведучих свята, бібліотекарів Галини Хозінської та Ніни Сохатюк про життя та

творчість Сварника Івана Івановича. Спогадами про Івана Івановича ділилась головний редактор газети «Дунаєвецький вісник» Валентина Байталюк. Присутні переглянули відео привітання від сина Івана Івановича Сварника – Івана Сварника молодшого. Майстерність й талант виконавців оцінювало журі у складі директора Дунаєвецької міської публічно-шкільної бібліотеки Олени Сидорович, головного редактора газети, керівника літературно-мистецького об'єднання «Сонях» Валентини Байталюк, письменниці Наталі Мазур, вчительки ЗОШ №2 Ніни Ящишиної та бібліотекаря публічно-шкільної бібліотеки с. Іванківці Валентини Трембач. Переможців вітали та відзначали голова Дунаєвецької міської територіальної громади Заяць Веліна Владиславівна та заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради Бец Алла Вікторівна. Перемогу здобули: І місце дует Вус Валерій та Шляга Анастасія 4 кл. с.Вихрівка, ІІ місце Гаврилюк Ангеліна 6 кл. с.Залісці, ІІІ місце Блажеєв Владислав 8 кл. с. Велика Кужелева. Окрему увагу в номінації «Глядацькі симпатії» журі приділили самому найменшому учневі 1 класу с. Ганнівка Барановському Михайлику. Усі діти в Міжнародний день дітей отримали подарунки.

Цьому конкурсу передували заходи у селі Лисогірка на Дунаєвеччині. 28 травня 2021 року там зібрались учасники читань – учнівська молодь, працівники школи, клубу, декламували вірші, відвідали криничку, з якої пив воду Іван Сварник і поклали квіти до його

портрета. Свято супроводжувалось народними піснями, які любив Іван Сварник.

Обласні урочистості з нагоди 100-річчя Івана Сварника відбувалось на Хмельниччині онлайново з використанням Інтернет-технологій у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби та дотриманням протиепідемічних вимог. «Мій вічний дух на журавлиному крилі» – таку назву мали загальнообласні літературні читання, що об'єднали шанувальників творчості Івана Сварника з різних куточків області й не лише.

Розпочато читання 2 червня 2021 року в обласній універсальній науковій бібліотеці. До їх проведення долучились директор обласного літературного музею Василь Горбатюк, представники Дунаєвецької територіальної громади, працівники та читачі обласної та інших бібліотек області. Звучали байки Івана Сварника у виконанні дітей і дорослих. Безцінними спогадами про батька та підготовку до 100-літнього ювілею у Львові поділився син письменника, Іван Іванович Сварник. Актор Львівського театру імені Леся Курбаса Андрій Водичев майстерно прочитав вірша Івана Сварника «Даруй же, доле, вигоріть дотла». Актор зізнався в захоплені Сварниковими творами, його близьким знайомством з родиною письменника, яка прищепили йому любов до сварникової поезії. Вшанування пам'яті про Івана Івановича Сварника на Хмельниччині відбувалось за підтримки та при щирій участі членів його родини, зокрема сина письменника,

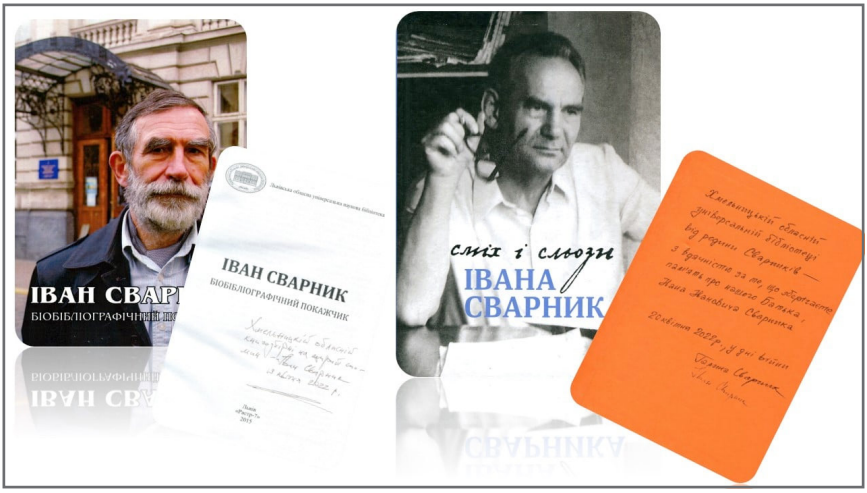

директора Львівської обласної універсальної наукової бібліотеки Івана Івановича, а також його доньки Галини. Вони надали відеозаписи, використані в бібліотеках області. Саме членами родини упорядковано, видано грунтовне видання – збірку «Сміх і сльози Івана Сварника». Сюди увійшли уривки з щоденника, вибрані байки, неопубліковане, спогади і нариси про Івана Сварника, у тому числі членів родини та подолян. Тут вміщено спогад Віктора Степановича Прокопчука «Там мене половина», для якого письменник – не лише відомий земляк із Дунаєвеччини, але й друг, з яким приятелював та мав стосунки під час візитів І. Сварника на Хмельниччину.

Унікальною книга стала не лише через її зміст. У квітні 2022 року під час обласного форуму «Книжкова весна на Хмельниччині», що проходив у Хмельницькій ОУНБ, Іван Іванович Сварник приїхав у Хмельницький, презентував книгу подолянам та подарував її до фондів обласної, Дунаєвецької публічно-шкільної та бібліотеки села Лисогірка зі словами подяки за збереження пам'яті про батька.

Хмельничани вшановують пам'ять про Івана Сварника в різний спосіб. Ми читаємо про нього книги, декламуємо його байки, звертаємось до пам'ятних місць його перебування тут, досліджуємо творчість та знаходимо для себе щоразу щось нове. Через гумор і сльози, трагічні і героїчні сторінки його життя, спогади рідних і близьких відкриваємо риси характеру, що закладались тут, на Поділлі. І. Сварник й досі популярний та знаний серед дітей та молоді, людей старшого віку. Живуть його книги і народжуються нові, життя триває разом з його нетлінним гумором.

Список використаних джерел:

1. Прокопчук Віктор. Байкар-гуморист із Лисогірки (до 100-річчя Івана Івановича Сварника) // Дунаєвецький вісник. 2021. №20-21.
2. Синиця Н. «Мій вічний дух ширятиме над рідною землею» // Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини на 2021 рік. С.127-130
3. Сміх і сльози Івана Сварника: До 100-річчя письменника /упорядн.:Галина Сварник, Іван Сварник. Львів, 2021. 416с.
4. «Жартома про все на світі»: Про відзначення 100-річчя Івана Сварника на Дунаєвеччині // Дунаєвецька міська рада. Електронний ресурс. Режим доступу: http://dunrada.gov.ua/news-one/6523
5. «Мій вічний дух на журавлиному крилі»: Про обласні літературні читання до 100-річчя Івана Сварника // Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека. Електронний ресурс. Режим доступу: http://ounb.km.ua/news/2021/2021_06_02_6/2021_06_02_6.php

III. ВИДАТНІ ХУДОЖНИКИ І МАЙСТРИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

В.С. Прокопчук, *м. Дунаївці*

НАРОДНИЙ ХУДОЖНИК УКРАЇНИ ОЛЕКСАНДР МУЗИКА

Дунаєвечинна, як і будь-який мікрорегіон Хмельниччини, дала Україні багато творчих особистостей, у тому числі й когорту художників, і, навіть, народного художника України Олександра Федоровича Музику. Десь року 1999-го, перебуваючи в Києві у справах, пов'язаних з Українським фондом культури, до правління якого обирався кілька разів, отримав пропозицію від Віктора Женченка, штатного працівника УФК, письменника, заслуженого діяча мистецтв України побувати в майстерні художника О.Ф. Музики. «*Дивовижна людина,* – атестував його Віктор Васильович, – *фронтовик-моряк, народний художник України, та ще й твій земляк з Дунаєвеччини...*».

У будинку №8 по вул. Перспективній, де розміщені майстерні відомих українських художників, нас зустрів сімдесятирічний невисокий, міцно збитий чоловік, привітний, інтелігентний. Кімната – десь на 30 квадратних метрів. У вікно заглядало сонце, надаючи розставленим під стінами закінченим і незакінченим картинам яскравого вигляду. Познайомились. Дізнавшись, що я із Дунаївців, закидав питаннями: А як там мої Миньківці? А що робиться в школі? Хто очолює колгосп і сільраду? А чи не знаю я того чи іншого? Розмова зав'язалася жвава і невимушена. Намагався і я більше дізнатися про свого знаменитого земляка. Олександр Федорович охоче повідав про юність, фронтові роки. Витягував то одну, то другу картини, розповідав, як виник задум, що на них чи хто зображений.

Зразу ж зрозумів, що він, у першу чергу, мариніст. «Тут стояли на смерть» – картина з'явилася 1968 року після поїздки по місцях боїв, де в суворі 40-і обороняв Одесу, Севастополь, а згодом і визволяв їх та інші причорноморські міста. Не раз був у вогняному пеклі, отримав контузію. Груди моряка – фронтовика усіяні бойовими нагородами. На картині крутосхилий пагорб, на ньому – обеліск.

Пагорб – у маках, що символізує пролиту кров. Мати з донечкою прийшли до пам'ятника поклонитись полеглим. «Ми повернулись у Севастополь» – про визволителів, що зупинились на набережній, скинувши ворога з останньої п'яді севастопольської землі. А «Причал часів минулої війни» – вихоплений поглядом художника куточок приміської природи, де про війну нагадують поржавілі корпуси залишених на мілині суден.

Цій тематиці був вірним до кінця життя земного і творчого. На щастя, він не покидав пензля до останнього дня. У Спілці художників України очолював осередок митців – ветеранів війни, а ще – шефську комісію, водив групи художників на зустрічі з курсантами, моряками, об'їздив майже усі флоти, легко знаходив мову як з офіцерами, так і рядовими моряками. Бо знав справу не з книг. У результаті з'явились – одна за одною – картини з життя повоєнного флоту «У далекому фіорді», «Кораблі повертаються до бухти», «Авіаносний крейсер «Київ», «Гроза на морі».

Представив Олександр Федорович і свій пейзажний доробок – світлі, опоетизовані фрагменти природи. Картина «Сади цвітуть» – то прекрасний образок весняного буяння. Літом дихає його «Сонячний день», у пейзажній замальовці «Ранок» вже золотиться осінь. Цікаві зимові краєвиди проглядають з картин «Перший сніг», «Дорога».

Віддав художник данину історичній тематиці. У картинах «Козацький пікет, тривога» (1991), «Проводжала мати сина», «Дума про козака Голоту», «Козаки в корчмі» звернувся до козацької звитяги, яка свого часу надихнула й Іллю Рєпіна на панорамне полотно «Козаки пишуть листа турецькому султану». «Правду не закувати» (1964) – це з шевченкіани О.Ф. Музики. Пережитий школярем Сашком Музикою голодомор 1932-1933 рр. знайшов відбиток у картині «Незабутній 1933-ий» (1994).

О.М. Музика – вправний портретист. Про це свідчать картини «Іван Франко на березі Чорного моря» (1956), «Чайка: Леся Українка на березі Чорного моря» (1972). З його полотен постають образи фронтовиків Героя Радянського Союзу пілота, напарника О. Покришкіна полковника Г.Г. Голуб'єва, письменника П.І. Автомонова. Галерею жіночих образів відкривають портрети матері, дружини.

Власне, у Народного художника України Олександра Федоровича Музики – понад 400 полотен.

Вже тоді, у ході розмови, чимало дізнався про життєвий шлях художника. Запропонував взяти участь в одній з науково-краєзнавчих конференцій, що проходили в Дунаївцях, опублікуватись у наступному числі наукового збірника «Дунаєвеччина очима дослідників, учасників і свідків історичних подій». А через кілька тижнів отримав листа з пропозиціями: про нього напише киянин В.А. Щербак, а із земляками, тобто дунаївчанами та миньківчанами, планував поспілкуватись влітку 2001 року, влаштувавши свою персональну виставку. Попросив список цікавих осіб, образ яких надумав втілити на полотні. І такий список, погоджений з головою райдержадміністрації, я надіслав йому. До нього, звичайно, попали Герасим та Мелетій Смотрицькі, Владислав Заремба, Віталій Стеньгач та Марія Мазур – Герої Соціалістичної Праці та ін.

Почав шукати інформацію про О.Ф. Музику. Із біографічного довідника «Мистецтво України» дізнався, що народився наш талановитий земляк 21 січня 1921 року в селянській родині у знаменитих Миньківцях, які славнозвісний Ігнацій Сцібор Мархоцький свого часу перетворив у «Миньковецьку державу» з прикордонними стовпами, своїми законами тощо. Тут закінчив школу і за рік до початку війни був призваний на флот. Війна застала на Чорному морі. Важкі оборонні бої, не легші – за визволення Криму.

Демобілізувався 1947 року, став студентом живописного факультету Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва (нині – академія мистецтв). Випускника з червоним дипломом прийняли на посаду заступника директора Львівського училища прикладного мистецтва. А через чотири роки обійняв посаду директора Кримського художнього училища в Сімферополі. 1961 року переведений на таку ж посаду до Республіканської художньої середньої школи імені Т.Г. Шевченка в м. Києві, де пропрацював більше 20 років. Завдяки його енергії і наполегливості у 1968-1969 навчальному році школа отримала приміщення по вулиці Кузьминській, 4 у живописній зоні Сирецького парку.

Як встигав зайнятий адміністративною і педагогічною роботою О.Ф. Музика написати більше 400 полотен? – не раз задавався таким питанням. Відповідь знайшов, поспілкувавшись з молодшим віком колегою Олександра Федоровича народним художником України М.Н. Гроховим, з яким познайомив мене все той же Віктор Васильович Женченко.

– Ми з Олександром Федоровичем у Спілці тісно співпрацювали, – повідав Микола Никифорович. – Я очолював парторганізацію, а він – ветеранську. Не раз організовували зустрічі зі школярами, трудовими армійськими, флотськими колективами. Він скрізь встигав завдяки своїй зібраності, відповідальному ставленню до справи. Був вимогливий, не терпів інертності, лінощів, бездумності, розхлябаності… Якось сталося так, що в день 80-річчя Олександра Федоровича я був відсутній і не привітав його. Надолужив, вибачаючись, через кілька днів. Побажав такої ж бадьорості, творчості, яка була йому притаманна, щоб останню свою хвилину зустрів за мольбертом…

На жаль, ці побажання виявилися пророчими. За кілька місяців після ювілею, затиснутий складними обставинами Олександр Федорович покинув світ земний.

Не був зреалізований план організації виставки на батьківщині, не побачили ми портретів славетних дунаївчан, які мріяв написати він. Залишилося кілька листів, низка відкриток з його картинами. 4 травня 1999 року, вітаючи з Днем перемоги, повідомляв: «… Якось у червні – липні буду у Вас і тоді, думаю, ми домовимось про мою виставку на батьківщині». 26 березня 2000 року надіслав ще одного листа: «Посилаю Вам обіцяні фотографії своїх творів різних років, різних за жанром і тематикою. На ваш розсуд відберіть, що будете вважати за потрібне». Він мав на увазі твори на майбутню виставку. Але – не судилося…

26 лютого 2021 року в миньковецькому клубі відбулися урочистості з нагоди 100-річчя художника. У доповіді, виголошеній мною, з виступів старости села Н.П. Олійник, заступника дунаєвецького міського голови А.В. Бец, Н.П. Мазур, Ф.П. Поліщук та інших учасників свята постав образ земляка, людини, в житті якої віддзеркалилась ціла епоха. Звучали й пропозиції перейменувати вулицю Зарічну, де провів дитячі та юнацькі роки Олександр Музика, на вулицю його імені, а на школі встановити меморіальну дошку. Це було б і заслужено, і справедливо.

К. В. Журба, *с. Городець, Рівненська область*

ВЕНІАМІН КУШНІР З ДУНАЄВЕЧЧИНИ

У статті розкрито життя і творчість уродженця Дунаєвеччини Веніаміна Кушніра, мотиви гуцульського побуту на живописних полотнах художника. Застосовується біографічний метод задля показу впливів на творчість митця гуцульського побуту і його прояви в модерністичній манері написання полотен. Автор здійснює огляд полотна «Трембіта» (1962) за допомогою мистецтвознавчого художньо-стилістичного і історико-культурологічного аналізів. Зазначені методи спрямовані на розкриття історичного контексту створення робіт в реаліях радянського тоталітарного режиму, або радянської деспотії, і виявлення особливостей художньої манери Веніаміна Кушніра, огляд використаних засобів виразності, а також виражених у творах ідей.

Ключові слова: Веніамін Кушнір, гуцульський побут, біографічний метод, модерністична манера, Дунаєвеччина, мистецтвознавчий аналіз, радянський тоталітарний режим.

Мета дослідження полягає в аналізі творчого доробку Веніаміна Кушніра, зокрема інтерпретації побуту і культури гуцулів у модерністичних полотнах митця. До того ж автор хоче показати самобутню творчість українського митця в контексті радянського тоталітарного режиму і його активну участь у русі шістдесятників.

Виклад основного матеріалу. Дунаєвецький живописець ХХ століття Веніамін Кушнір був важливою особистістю для формування модерністичного руху в радянській Україні. Його визнають насамперед талановитим митцем, патріотом, учасником руху шістдесятників, педагогом і активістом.

Український митець народився на Дунаєвеччині в с. Рудка, у родині українських патріотів.

Ранній період творчості Веніаміна Кушніра представлено серією пейзажів, етюдів та невеликих замальовок. Ранні роботи створені під впливом художника І. Максимовича з Дніпропетровщини, що проживав у м. Дунаївці в період Другої світової війни. Для ранніх пейзажів Кушніра характерні насичені та яскраві фарби у темно-зеленій та синіх відтінках.

1948 року розпочав навчання у Львівському інституті прикладного і декоративного мистецтва на факультеті монументально-декоративного живопису у майстерні Р. Сельського. У період навчання в академії формується і унікальна особиста манера в стилі реалізму Веніаміна Кушніра з мотивами модерністичних течій, що

поєднали в собі доробок попередніх генерацій митців, зокрема Михайла Бойчука, Йосипа Бокшая та інших.

Значний пласт у творчості митця становить тема українських Карпат та побут гуцулів: життя, уклад, одяг, звичаї, іконопис та архітектура. У період навчання у Львівському інституті спілкувався з жителями Українських Карпат – гуцулами-горянами. Здійснював регулярні подорожі карпатськими селами з іншими студентами. Працював над серією етюдів, ескізів присвячених побуту гуцулів. Під час однієї з подорожей став свідком гуцульського чоловічого танцю – Аркан, поширеного серед гуцулів в Івано-Франківській, Чернівецькій та Закарпатській областях. Згодом художник пише картину «Аркан» (1961). Яскраві кольори, співставлення червоного та зеленого – життя та природи. Сюжет полотна подібний до роботи французького художника початку 20-го ст. Анрі Матісса «Танець» (1910). Життя і побут гуцулів значно вплинули на творчість художника, сформували естетичне відчуття барв, світлотіні в подальших роботах.

Основна активність громадської та творчої діяльності Веніаміна Кушніра припадає на 60-ті роки, що зв'язано з його переїздом до Києва. Саме тут з початком праці в колективній майстерні на території Києво-Печерської Лаври у 1959-1960 роках оформлюється його яскравий стиль з переосмисленням національних українських ідеалів. Тут з'явились його перші програмні полотна «Лісоруби» і «Плотогони» (1959 – 1960), позначені національною образністю та власним неповторним стилем. У 1961 році завершує роботу над картинами «Червоні маки» й «Трембіта».

Остання стала вершинним досягненням Кушніра цього періоду (нині зберігається в Національному музеї ім. Андрея Шептицького у Львові). Незважаючи на сміливість і монументальність композиції та манери виконання, картина здобуває широке визнання, відтворюється на листівках, що видаються масовим накладом. Він експонує свої твори на республіканській виставці у Києві та всесоюзній виставці в Москві. Станковий твір «Трембіта» (1961) є хорошим прикладом у жанрі соціалістичного реалізму в українських інтерпретаціях. Монументальність полотна, строге композиційне рішення. Гуцули-трембітарі як символ кличу до свободи, до власного коріння та національного самоусвідомлення. Митець детально зображує одяг трембітарів, компонуючи гаму червоного, чорного та білого кольорів, що складає враження триєдності з однієї сторони, а з іншої – окреме сприйняття кожного трембітаря.

1962 року Веніамін Володимирович стає активним членом Клубу творчої молоді «Сучасник», очоливши його художню секцію. Спілкується з Василем Симоненком, Євгеном Сверстюком, Опанасом Заливахою, Іваном Світличним, Аллою Горською, Галиною Зубченко, Людмилою Семикіною та іншими видатними представниками української інтелігенції, так званими шістдесятниками [1, 2]. Долучився до загальних тенденцій руху шістдесятництва: відродження національних традицій в літературі, малярстві, музиці, і стикається з опором тогочасного радянського режиму.

Протягом 1962 року повторно дійснює подорож Карпатами. У цей період з'являються серії «Дземброня», «Криве Поле», «Ясіня», виконані у характерній декоративній, модерністичній манері. Серія «Дземброня» робіт художника, створена протягом подорожі до Карпат у 1962 році, розкриває побут і життя гуцулів Івано-Франківщини. Веніамін Кушнір у своєрідній манері виписує деталі в портретах жителів с. Дземброня, як носіїв унікальної спадщини української історії. Художник детально зображує вбрання, побут, пейзажі Карпат і своєрідність гуцулів. Це виразно проявляється в етюдах «Карпатський типаж» та «Старий в крисані» (1962) [3,2].

Успіх митця на республіканській та всесоюзних виставках з полотном «Трембіта» (1962) помітила радянська художня критика. Надалі від Веніаміна Кушніра очікували робіт на виключно радянську тематику: портрети вождів, колгосп, фабрика та інші. Митець відмовився відразу і це спричинило негативне ставлення до художника в офіційних спілчанських колах, яке згодом призвело до того, що його твори все менше з'являються на виставках, особливо це зв'язано з роботою митця «Кобза» (1964). Після створення цього полотна Веніамін Кушнір став переслідованою персоною в партійних списках комуністичної влади.

1964 року клуб «Сучасник» було закрито, а наступного року почались перші репресії. Найбільше на свідомість Веніаміна Кушніра вплинула звістка про арешт Опанаса Заливахи [6,6].

Після 60-х років Веніамін Кушнір жив закритим життям, у фінансових труднощах із-за неприйняття радянською владою та відсутності замовлень. Лише в період Незалежної України було отримано можливість відкрити життя і творчість Веніаміна Кушніра знову.

Творчий доробок Веніаміна Кушніра безсумнівно є важливою складовою мистецтва ХХ століття і потребує належної оцінки.

Список використаних джерел:

1. Веніамін Кушнір – біографія // Боривітер, URL: https://boryviter.etnoua.info/novyny/ veniamin-kushnir-biohrafiya/ (дата звернення: 14.09.2022)
2. Кушнір Веніамін – Далечінь // Аукціоний дім Дукат, URL: http://www.dukat-art.com/ua/auctions/tihij-aukcion-1/lot/39 (дата звернення: 14.09.2022)
3. Кушнір Веніамін\\Життєпис, URL: http://archive-uu.com/ua/profiles/veniamin-kushnir (дата звернення 14.09.2022)
4. Гром среди ясного неба. Выставка шестидесятника Вениамина Кушнира в Киеве|Артхив, URL: https://artchive.ru/news/2351~Grom_sredi_jasnogo_neba _Vystavka _ shestidesjatnika_Veniamina_Kushnira_v_Kieve (дата звернення 14.09.2022)
5. Охрімович А. З когорти шістдесятників «Сучасність». 1992. № 12. С. 129-136.
6. Свередюк Р. Художник – шістдесятник Веніамін Кушнір, URL: https: // sverediuk. com.ua/hudozhnik-shistdesyatnik-veniamin-kushnir/ (дата звернення 14.09.2022)

О.О. Гашина, *с. Велика Побійна*

НАДІЯ ГОЛОВАЧУК – «ЗАСЛУЖЕНИЙ МАЙСТЕР НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНИ»

Вишивка – один з найбільш розповсюджених видів народного декоративно-прикладного мистецтва. Вона виникла давно і передавалася від покоління до покоління. У статті йдеться про сучасну заслужену майстриню народної творчості України, уродженку Дунаєвеччини Надію Іванівну Головачук.

Ключові слова: Велика Побійна, м. Хмельницький, майстриня, вишивка, хрестик, гладь.

Метою цієї статті є дослідити життєвий і творчий шлях майстрині Надії Іванівни Головачук.

Невимовних кольорів і відтінків квіти, що розквітають на полотнах за її голкою, мають магічну властивість миттєво підняти настрій і змусити забути про всі буденні клопоти. Надія Іванівна, каже що квіти любила, відколи себе пам'ятає. Усі, без винятку. Горді іриси, сором'язливі ромашки, п'янкі маки, вишукані лілеї на її роботах дихають живою сонячною енергією. Кожним стібком голки майстриня вкладає власні відчуття, а тому ніколи не сідає за вишивання у поганому настрою.

Поруч з навчанням і роботою завжди була вишивка. Пані Надія намагалася вділити улюбленій справі бодай годину-дві на день, часто засиджувалася за вишиванням до глибокої ночі.

Народилась вона в учительській сім'ї 20 грудня 1954 року. Батько Лисий Іван Никифорович, 1920 року народження, навчався в декількох навчальних закладах, закінчив Станіславський педагогічний інститут й отримав диплом з відзнакою і фах історика. Працював директором Великокужелівської НСШ, а з поверненням до рідної школи – заступником директора з виховної роботи, учителем трудового навчання. Колишні учні згадують його уроки на колгоспній тваринницькій фермі, де він прищеплював їм любов до тварин і навчав доглядати за ними. Мати Чорненька Віра Карпівна – із села Сокілець, народилася 17 грудня 1923 р. 1949 року закінчила Кам'янець-Подільський педагогічний технікум за спеціальністю вчитель початкових класів. Протягом багатьох років навчила не одне покоління азам читання та письма [2, с.2].

Талант Надії Іванівни шліфувався з раннього дитинства. Сильний генетичний потенціал, що удосконалювався від покоління до покоління, передали батьки. Ще в дитинстві любила спостерігати за бабусею, яка особливо в зимову пору чимало часу проводила за вишивкою. Вона і дала внучці перші уроки вишивки традиційним хрестиком. 1962 року, пішовши в перший клас, на уроках ручної праці розповідала однокласницям про бабусю, показувала деякі її роботи та і власноруч вишиті серветки. За десять років шкільного навчання, час від часу беручи в руки голку з кольоровою ниткою, вона вдосконалила навики, роботи ставали все кращими.

1970 року, ставши студенткою Хмельницького педучилища, вона вже мала досвід вишивки і бажання розвивати його на більш вищому рівні. Багато взяла від викладачки трудового навчання Орловської Г.О., яка наполегливо радила Надії систематично займатися вишивкою, шукаючи свій стиль, виробляючи власний почерк.

1974 року, закінчивши училище, Надія Іванівна повернулася в рідну школу добре підготовленою вчителькою, досконало знала предмети початкової ланки, тогочасні методи викладання. На прохання директора вела в школі й уроки малювання та музики. Також не покидала свого улюбленого заняття, її роботи поряд з учнівськими експонувалися під час районних оглядів. Водночас протягом 1975 –1980 рр. заочно здобувала освіту в Кам'янець-Подільському державному педінституті, знання німецької мови удосконалювала на заочних курсах у Києві.

1986 року відкрилася хмельницька сторінка її життя. У педучилищі вела предмет «Трудове навчання», доводилось багато

працювати над собою. Поступила в магістратуру Уманського педуніверситету ім. П. Тичини і 2002 року отримала кваліфікацію магістра педагогічної освіти.

Пристрасть до вишивки не покидала Надію Іванівну і на новому місці. Пробувала себе в різних техніках. Її роботи експонувались на виставках в інституті, привертаючи увагу відвідувачів та колег до витонченості стібка, добору кольорів, що засвідчувало наявність у майстрині великого потенціалу. Після розмови з колегою талановитим художником Олександром Попиком почала шукати свій авторський стиль і власний почерк. Під час екскурсії в музеї Т. Шевченка в Каневі побачила портрет Кобзаря, вишитий гладдю. Почала цікавитись цим стилем. Познайомилася з бібліотекаркою, художницею, творцем ікебано-композицій з квітів, прекрасною вишивальницею Л. С. Поліщук, яка відіграла значну роль у творчому становленні Надії Іванівни. Відтоді почали разом опановувати гладдю. З розтороченого покривала вилучили блискучі нитки і на шмат бабусиної темно зеленої спідниці лягли перші Надіїні стібки шовковою ниткою. Було це десь 1997 року, робота зайняла близько півтора року. Назвала «Іриси» і показала спочатку Лідії Поліщук, а потім Олександру Попику. Їх реакція була схвальною, окрилила Надію, і вона почала шліфувати майстерність, не забуваючи, що оцінку майстрині складають не тільки досконалі вироби, а й власний стиль.

Тематика робіт – це в основному квіти, їх композиції. Насамперед ті, які оточували з дитинства – ромашки, волошки польові, мальви. Картинам давала назви: «Моя сім'я», «Дитинство», «Гармонія», «Палітра літа», «До світла», «Надія», «Сплеск емоцій». Прихильники, нерідко порівнювали їх з картинами Катерини Білокур. Згодом з'явились складніші за жанром полотна – диптих «Стожари» (2004), триптих «Надія» (2008).

На початок 2009 року мала вже більше 20 прекрасних робіт, які експонувала на персональних виставках, насамперед – у своїй гуманітарно-педагогічній академії, і в «Галереї на Проскурівській» – виставочному залі художнього музею, бібліотеках, Школі мистецтв, Будинку школяра, в обласній державній телерадіокомпанії «Поділля-Центр», обласному театрі, приносячи її відвідувачам естетичну насолоду. Кожна персональна виставка – то подія, у тому числі – у творчому житті майстрині.

2009 року колегія обласного управління культури представила Н.І. Головачук до звання «Заслужений майстер народної творчості України», обласна державна адміністрація підтримала, і 4 вересня 2009 року Президент України В.А. Ющенко підписав указ [1, с.317].

Відтоді минуло майже 10 років. Кількість художніх полотен прибавлялася, вони виставлялись на різних форумах. Запросив її роботу для участі в Другому всеукраїнському конкурсі благодійних проектів «Добро починається з тебе» і Міжнародний благодійний фонд «Україна 3000». Надіслала одну – «Маки». І незабаром отримала подяку від голови правління дружини Президента Катерини Ющенко.

2012 року Ірина Козак – авторка статті про Надію Іванівну під назвою «Шовковий шлях до визнання», вміщений в «Голосі України», скрушно і цілком справедливо зазначала, що багатьом митцям з провінції цей шлях не вдається здолати. І не стільки через брак таланту, як через глухий мур інформаційних бар'єрів, відсутність спонсорів і скромні статки. Про нашу героїню так не скажеш, вона мала кілька десятків персональних виставок, і не тільки вдома, на Хмельниччині, а й в Києві, Львові, Одесі. Вона має буклет «Я вдячна Богові за дар творити…» з понад 20 листівками, на яких відображені її картини. Роботи Надії Іванівни експонувалися і на міжнародних форумах, зокрема І-ій Міжнародній виставці «Крим православний» у Сімферополі(2006), І-ій Міжнародній виставці виставці «Православний світ» у Харкові(2007).

Нині Надія Іванівна на заслуженому відпочинку, але продовжує займатись улюбленою справою. З початком воєнних дій на Україні займається волонтерською справою – разом з чоловіком Василем Миколайовичем та небайдужими громадянами плетуть маскувальні сітки і відправляють на фронт.

Список використаних джерел:

1. Заслужені працівники України – уродженці Дунаєвеччини: біографічні нариси / автор – упрядн. В.С. Прокопчук. Дунаївці; Кам'янець-Подільський: Зволейко Д.Г., 2019. 344 с.: іл.
2. Літопис села Велика Побійна: рукопис.

О.Г. Цимбалюк, *м. Дунаївці*

СПІЛКА ХУДОЖНИКІВ ДУНАЄВЕЧЧИНИ

Сучасне українське образотворче мистецтво – це важлива складова культури нашої громади, що сприяє примноженню та збереженню духовних цінностей та формуванню світогляду особистості. Почуття прекрасного, потреба в красі живуть у серці кожної людини з найдавніших часів. Митці створюють цю красу і служать їй, їх твори збагачують людську душу, виховують високі ідеали добра і злагоди. Наша Спілка формувалася поетапно.

Спочатку були пленери, що гортували загал. Найперший відбувся в селі Маліївці в жовтні 2015 року. У ньому брали участь художники Олександр Білик, Анатолій Верстюк, Олександр Островський, Валентина Тіщенко, Оксана Цимбалюк, Ольга Ярова. Підсумкова виставка по пленеру відбулась у листопаді того року. У жовтні 2016 року пленер пройшов у с. Притулівка. А в грудні 2016 року художники Дунаєвеччини вирішили створити спілку.

У березні 2017 року відбулась спільна виставка членів спілки, а 24 квітня у Дунаєвецькій міській об'єднаній громаді була офіційно зареєстрована громадська організація «Спілка художників Дунаєвеччини». Її засновниками стали Оксана Цимбалюк (член Національної спілки майстрів народного мистецтва України з витинанки 2017 року), Олександр Білик (с. Балин, художник, працює в олійній техніці в гіперреалістичному стилі, любитель портретів та пейзажів), Анатолій Верстюк (художник з великим художнім досвідом, створює портрети, пейзажі, натюрморти за допомогою акварелі, олії, гуаші), Олег Башлій (художник, який створив свою техніку живопису в теплій гамі кольорів олійними фарбами) та Ольга Ярова (художник, працює в різних техніках, полюбляє акварель, використовує теплі відтінки). Очолює спілку Оксана Цимбалюк, завжди об'єднує та мотивує художників до творчості. За час існування спілки було проведено близько 30 спільних та 17 персональних виставок художників.

Згодом до спілки почали приєднуватись майстри декоративно-прикладного мистецтва. Членами спілки є 15 художників та 16 майстрів декоративно-прикладного мистецтва. 2018 року приєдналися В'ячеслав Швець, який створює живописні полотна за допомогою олійних фарб, сміливо експериментує з стилями, кольорами та відтінками, Інна Генералюк (с. Воробіївка), пише олійними

фарбами чудові портрети, натюрморти та пейзажі, Ілона Білан, художник та майстер декоративно –прикладного мистецтва (масло, акварель, пастель використовується художницею в її картинах, особливо полюбляє техніку граттаж), 2019 року – Людмила Басієва зі своєю племінницею Олександрою Басієвою. Л. Басієва малює переважно в стилі графіки, відтворюючи на своїх картинах квіти та природу, О. Басієва (с. Степок) використовує комп'ютерну графіку в стилі аніме. На початку 2020 року приєднались Ірина Солярик, яка працює в стилі акварельного живопису, в своїх роботах передає свіжіть, легкість та яскравість кольорів, та Олександра Цимбалюк, яка займається витинанкою, демонструючи повітряність, витонченість та динамічність в зображенні тварин. 2021 року до спілки вступили Каріна Данильчук і Світлана Нісмейко. Каріна створює роботи за допомогою акварелі в ілюстративній або імпресіоністичній манері різних видів птахів, Світлана Нісмейко (с. Залісці) пише картини в техніці реалізм, експериментує з такими техніками, як імпресіонізм та експресіонізм, полюбляє малювати вугіллям. 2022 року приєдналась молода художниця Євгенія Ковальчук (с. Мушкутинці), яка віддає перевагу акварелі, малює квіти та тварин. При спілці діє невеликий гурток для дітей які полюбляють малювати. Серед дітей, як майбутній художник, яскраво проявляє себе Даня Медведюк.

Поступово спілку художників поповнювали майстри декоративно-прикладного мистецтва. 2018 року – Валентина Войткова та її донька Марина Войцехівська, які проживають в с. Січенці, – В. Войткова займається писанкарством у різних техніках, М. Войцехівська створює ляльки-мотанки, Неля Янішевська та Олена Сноз, яка проживає в с. Маліївці. Роботи Нелі Янішевської, яка займається скульптурною лялькою, відомі багатьом. Олена Сноз займається художньою вишивкою, її роботи витончені та ніжні. 2019 року приєдналися брат і сестра Анатолій та Людмила Сорокатюки з с. Рахнівка. Людмила займається декоративним петриківським розписом, Анатолій – гравіруванням лазером та випалюванням по дереву. Восени того року до спілки прийняті Світлана Радецька (в'язання гачком м'якої іграшки) і Тетяна Бриндель (створення об'ємних скульптурних казкових хатинок та декоративний розпис пляшок). 2020-го приєдналася Людмила Статкевич, яка займається в'язанням гачком різноманітних сумочок, дитячих скарбничок на твердому каркасі та декоративного приладдя для кухні, а також майстрині з вишивки

рушників, серветок, українських блузок та сорочок – Марія Казанцева (с. Залісці) та Людмила Чорна. 2021 року до спілки прийняті Надія Гніздовська (с. Станція Балинська) – художнє соломоплетення, аплікація з соломи, Лілія Надольська (с. Слобідка Рахнівецька) – монохромна вишивка, колекціонер хусток та Олена Герич – вишивка українського одягу, рушників, серветок, вишивка бісером, 2022 –го – Зоя Захар'єва, яка займається бісероплетінням та в'язання гачком м'яких іграшок. Створені нею гердани милують око своєю чарівністю і неповторністю.

Натхненням для створення прекрасних картин є виїзні літні, весняні та осінні пленери, на яких художники спілкуються, обмінюються досвідом. Художники пленерували в селах Притулівка, Сокілець, Голозубинці, Лисець, Кривчик, Рахнівка, Дем'янківці, Заставля, Антонівка, Сивороги.

Один сезон літніх пленерів (2020 р.) був присвячений місту Дунаївці. Художники обійшли визначні місця нашого міста.

Після кожного пленеру організовувалися виставки. У місцевому історико-краєзнавчому музеї, 3 виставки в селах, де проводились пленери. За підтримки Людмили Красовської, Надії Слюсарчик та Івана Паштепи відбулись виїзні виставки в селах Притулівка, Кривчик

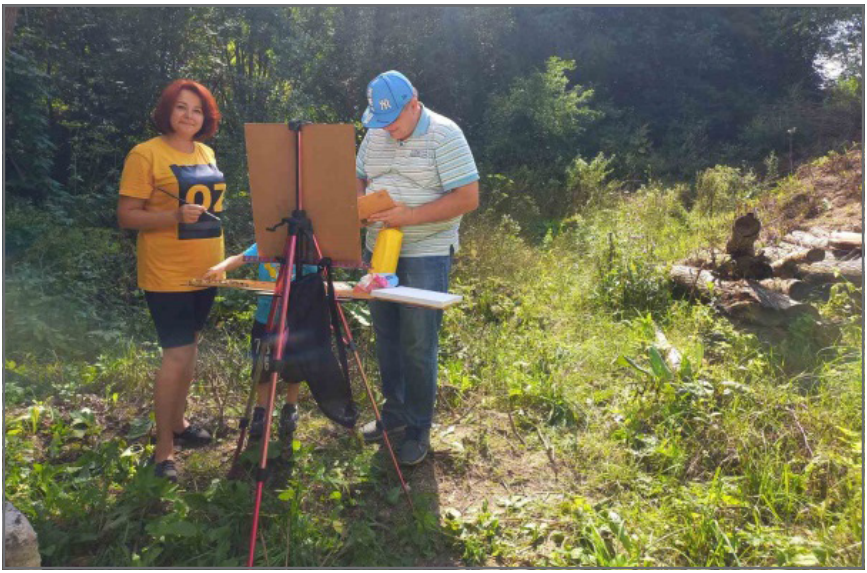

та Сокілець. Особливо цікавими стали пленери спільно з фотоклубом «Погляд» з м.Кам'янець-Подільський.

Членами спілки розмальовані подільським розписом 2 хати в селах Чимбарівка (серпень 2018р.) та Іванківці (травень 2019 р.). У с. Чимбарівка розписом хати займалися О. Білик, А. Верстюк, О. Цимбалюк, В. Швець, у с. Іванківці – А. Верстюк, Л. Сорокатюк, О. Цимбалюк, О. Ярова.

Багаторічна співпраця об'єднує спілку і громадську організацію Дунаєвецьке районне товариство інвалідів ВОІ СОІУ. Численні майстер-класи, пленери в с. Заставля, заняття з

арттерапії, виставки допомогли людям з функціональними обмеженнями розвитися як творчим особистостям. Спілка співпрацює з міською публічно-шкільною бібліотекою, де проводяться спільні та персональні виставки художників та майстрів декоративно-прикладного мистецтва.

За період функціонування спілки виставки відбувалися в м. Хмельницький (обласний краєзнавчий музей, обласна бібліотека для дітей ім. Т. Шевченка) та в м. Кам'янець-Подільський (виставкова зала, НІАЗ «Кам'янець»). «Спілка художників Дунаєвеччини» бере активну участь у виставках до різних свят міста та області. У квітні 2022 року спілка відзначила п'яту річницю спільною виставкою художників та майстрів декоративно-прикладного мистецтва в місцевому історико-краєзнавчому музеї, з яким систематично співпрацює.

За життям спілки можна спостерігати і в соціальній мережі Фейсбук.

В.А. Яцентюк, *м. Дунаївці*

ВАЛЕНТИНА ВОЙТКОВА – ВІДОМА ПИСАНКАРКА З ДУНАЄВЕЧЧИНИ

Писанкарство має глибоке коріння й здавна було частиною української культури. Дуже різноманітні українські традиції писанкарства. Кожен регіон і навіть кожне село малюють писанки по-своєму, використовуючи різноманітні техніки, орнаменти та кольори. А отже, в кожній місцевості вони особливі. Та і сама майстриня має свій секрет техніки створення писанки. На Дунаєвеччині найактивніша пропагандистка оригінальних методик традиційного сучасного нетрадиційного писанкарства – Войткова Валентина Вікторівна, яка спеціалізується на виготовленні писанок-зернівок. Про це йдеться в статті.

Ключові слова: писанка, майстриня, техніка, зернівка, гурток, виставка.

Народилася писанкарка 10 березня 1963 року в селі Січинці в родині робітників Дунаєвецької суконної фабрики. Закінчивши 1980 року Дунаєвецьку середню школу №3 працювала продавцем у Воробіївському сільпо, потім в'язальницею трикотажних виробів на Хмельницькій фабриці «Індтрикотаж». 1994 року заочно закінчила Чернівецький механіко-технологічний технікум по спеціальності «Технік-технолог тканини і трикотажу». Згодом призначена на посаду

майстра виробничого навчання по в'язанню трикотажних виробів у Дунаєвецьку філію Хмельницького ліцею сфери послуг, де також працювала керівником зразкового художнього колективу – гуртка «Писанка».

З 2005 року і до цього часу працює керівником народного художнього колективу – гуртка «Писанка» комунального закладу Дунаєвецької міської ради «Будинок творчості школяра» (з 2021 року – Центр позашкільної освіти).

2012 року закінчила Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка та отримала спеціальність «Образотворче мистецтво. Методика виховної роботи».

2015 року писанкарці присвоєно педагогічне звання «Керівник гуртка – методист», а 2017 –го колективу, яким керує майстриня, почесне звання «Народний художній колектив».

Майстриня займається писанкарством понад 25 років, а поштовх дали розповіді бабусі Лізи про різноманітні Великодні писанки. Також вона багато розказувала про родичку, яка писала писанки майже для всього села. Валентина Войткова не тільки зберігає, а й примножує традицію, винайшла свою власну писанку, яку вже й писанкою не назвеш. «Пише» майстриня нитками та бісером, тонким кружевом, пір'ям і найрізноманітнішим зерном. Кожна мініатюра – справжній шедевр. На одну таку писанку якраз вистачає ночі [8, с.8].

Навчання проводить за авторською програмою «Писанкове зернятко», використовуючи навчально-методичний посібник «Інноваційні технології у писанкарстві», в якому подана авторська зернова техніка оздоблення поверхні яйця (яйце, клей ПВА, зернятка культурних і дикорослих рослин та ін.). Валентина Вікторівна розписує писанки в більшості зерном, бо за її словами

«писанка – це життя, а зерно-продукт життя». Природний матеріал – скарбниця для розвитку дитячої творчості. Робота з ним має великі можливості для зближення дитини з природою, виховання бережливого, турботливого ставлення до неї і формування перших навичок праці. Нетрадиційна писанка – зернівка – це оригінальний сувенір, цікавий подарунок, магічний оберіг, який несе в собі зародження, земну силу, сонячну енергію, а від майстра – гарний настрій, тепло і красу людської душі. Вправна майстриня маючи чудову фантазію, естетичний смак, творчу уяву та найсучасніші інструменти та матеріали створює оригінальні, чудові, розкішні та прекрасні писанки – зернівки. Заняття зерновою технікою виробляє чіткість і координацію рухів, швидку реакцію, нестандартне мислення, креативність, винахідливість, адже зерно неоднакових розмірів, форм, кольорів. Процес виготовлення писанки – зернівки приносить задоволення, повністю відволікає від повсякденних дрібниць, захоплює творчою працею, з перших хвилин знімає нервову напругу, врівноважує емоції, вчить наполегливо працювати, напружуючи свою силу волі для отримання кінцевого результату – готової писанки [4, с. 1].

Валентина Вікторівна є авторкою довгострокового туристично-краєзнавчого проекту «Пізнай свій рідний край», мета якого полягає у вивченні історії, традицій та обрядів, знайомство з народними ремеслами та майстрами декоративно-ужиткового мистецтва рідного краю. Вона постійно дбає про національний, духовний, культурний та естетичний розвиток вихованців – роботи дітей вирізняються любов'ю до історії, традицій і культури рідного краю.

У гуртку «Писанка» існує своя цікава історія творчості, багаторічні звичаї та традиції. Колективом започаткований щорічний районний фестиваль – конкурс «В гостях у Писанки». За тиждень до Великодня традиційно проводяться юними писанкарями виставки і майстер-класи для

учнів шкіл міста, для людей з особливими потребами та для усіх бажаючих навчитися писати писанку. Також вихованці здійснюють і виїзні майстер-класи писанкарства в сільські школи громади та інші міста області. Колектив гуртка активно бере участь масових заходах громади, міста, навчального закладу, у виставках, конкурсах, святах і ярмарках, туристичних походах, краєзнавчих експедиціях, відвідуванні музеїв, організовує творчі зустрічі з майстрами народного мистецтва, займається проектною, виставковою та громадською діяльністю. Творчий колектив являється активним учасником соціального проекту «Відкрий серце для друга» спільно з Новоушицькою спецшколою для глухих дітей та творчого проекту «Повір у себе» з Дунаєвецьким районним товариством інвалідів ВОІ СОІУ [2, с. 4].

Перші виставки писанок-зернівок Валентини Вікторівни відбулися в Чернівецькому обласному краєзнавчому музеї, у Народному домі м. Сірет (Румунія) 2005 року, у всеукраїнському виставково – мистецькому проекті «Сонячний Великдень – 2019» м. Київ [1, с. 32-33].

Перший фестиваль, ініціатором та організатором якого була Валентина Войткова спільно з Чернівецькою благодійною організацією «Християнська турбота», пройшов 24 серпня 2005 року в м. Чернівці – Міжнародний фестиваль – конкурс писанкарства «Котилася писаночка навколо землі» [3, с. 3]. Вона була активною учасницею фестивалів і виставок «Країна мрій» (м. Київ), «Великодня писанка» (Національний комплекс «Експоцентр України», м. Київ), фестивалю Вишиванки (м. Одеса), свята «Музейні гостини» (м. Рівне), Міжнародного свята літератури і мистецтва «Лесині джерела» (м. Новоград-Волинський), виставки-ярмарку «Масляна-2012» (Національний комплекс «Експоцентр), XI Всеукраїнського відкритого фольклорного фестивалю «Писанка» (м. Коломия), «В гостях у писанки» (м. Кам'янець-Подільський, м. Хмельницький), «Великодні барви» (м. Чемерівці).

Валентина Вікторівна є членом літературно-мистецького об'єднання «Сонях» ім. В. Бабляка, Кам'янець-Подільського фотоклубу «Погляд», Буковинської Асоціації майстринь та ремісниць, волонтер Дунаєвецького районного товариства інвалідів [7, с. 96]. Була делегатом VIII Міжнародного фотопленеру «Схід-Захід 2014» (Польща) та III Міжнародного з'їзду писанкарів у с. Космач Івано-Франківської області. Щорічно проводить навчання писанкового розпису для всіх бажаючих: учнів шкіл міста і сіл району, для людей з особливими фізичними потребами у історино-краєзнавчому музеї, бібліотеці, а

також виїзні майстер-класи, зокрема 2019 року – у Чемеровецькому Будинку творчості.

За плідну педагогічну діяльність, відданість мистецтву та обраній справі, підтримку і розвиток талановитої та обдарованої молоді та вагомий внесок у розбудову позашкільної освіти Валентина Вікторівна нагороджена багатьма грамотами, дипломами та подяками міського, обласного та всеукраїнського рівнів, зокрема грамотами Уповноваженого Президента України з прав дитини М. Кулеби (м. Київ, 2018 р.), директора департаменту молоді та спорту В. Гутцайт директора телепроекту «Зіркафест» Л. Редько (м. Київ, 2018 р.), першого заступника Міністра культури України С. В. Фоменка (м. Київ, 2019 р.) та ін.

Роботи писанкарки експонуються в Чернівецькому краєзнавчому музеї, Коломийському музеї «Писанка», Українському музеї ім. Т.Г. Шевченка у Клівленді (США). А скільки їх у приватних колекціях. Їхню сонячну палітру вивчають науковці – писанкарі в усьому світі [5, с. 4]. Майстриня та її вихованці тісно співпрацюють з власником Музею народного мистецтва в Отренбурсах під Варшавою професором інституту етнології та культурної антропології Варшавського університету Маріаном Прокопенком [6, с. 2].

Майстриня регулярно ділиться досвідом та висвітлює діяльність народного художнього колективу гуртка «Писанка» на сторінках газети «Дунаєвецький вісник». Детальний майстер-клас від дунаєвецької майстрині як виготовляти писанку-зернівку описано в журналі «Жінка» (квітень, 2006 р.)

Завдяки талановитій майстрині – писанкарці Войтковій Валентині Вікторівні на Дунаєвеччині відбувається процес відродження та популяризації писанкарства.

Список використаних джерел:

1. Водограй мрій: літ. – мист. вид. Київ: ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2021. №10 С.221.
2. Дівічук В. Повір у себе, друже! // Наддністрянська правда. 2011. 6 груд. (№ 93).
3. Захар'єв В. Дунаївчанка ініціювала міжнародний конкурс писанкарства //«Є Поділля». 2005. 4 серп. (№31).
4. «Зернова» писанка // Фортеця. 2006. 27 квіт. (№ 17). С.8.
5. Лозован М. «Всесвіт» на долоні // Поштовий вісник.2010. 2 квіт. (№13). С.8.
6. Його. «Всесвіт» на долоні //Сільські вісті. 2010. 2 квіт. (№ 38). С. 8.
7. Флагмани позашкільної освіти України / упорядн.: Г.І.Захарченко, Р.В. Захарченко. Київ: Укр. Інф.-вид. центр «Галактика». 2018. 98 с.
8. Шпильова В. Ніч писанки // Голос України. 2004. 31 берез. (№ 60).

В.С. Прокопчук, *м. Дунаївці*

ТВОРЧА ДОЛЯ ЦЕЗАРІЯ ГАНУШКЕВИЧА

Цезарій Мар'янович Ганушкевич народився 20 серпня 1953 року в с. Ярова Слобідка на Дунаєвеччині у великій селянській родині. Лад у домівці давала мати Юзефа Антонівна, кожен мав свій обов'язок, за щось відповідав. У хаті і на обійсті було чисто, затишно. А на столі – щоразу свіжі квіти. Та й вміла влучне слово підібрати, у розмову прислів'я чи приповідку вставити. Мабуть, з тих дитячих літ полюбив і квіти, і вдале слово. Батько Мар'ян Іванович був теслею. Теслею став і старший брат Юзик, який міг хату від цоколя до коньків збудувати сам. Дванадцятий у великій родині Ганушкевичів Цезарій змалечку приглядався до праці батька та братів, не цурався пилки, топора, молотка.

Не відходив від батька, коли той на обійсті криницю почав копати. У хаті постійно тільки й розмов було, що про воду. Ходити по неї до річечки Ушки, яку наповнювала джерельна вода, було далекувато, та й вода з кожним роком ставала бруднішою. До джерела – теж не близько. Але як на горбі, де приютилася хата Ганушкевичів, добутись води, коли в долині односельці, щоб забило джерело, мусили пробиватись більш ніж на десятиметрову глибину. У таких роздумах й почали. Копали і батько, і старші брати. І – о, диво! На глибині двох метрів з'явилася глейка – волога глина, ознака того, що вода поруч. На радощах батько з тієї глини виліпив малому Цезарію, що не відходив від криниці, коника. А той і собі ліпити: і коника, і солдатика. У першому класі

Ц.М. Ганушкевич. Автопортрет

почав малювати. Побачив у брата гарно відшліфовану дощечку і на ній намалював квітку. Ось так і почався художник Цезарій Ганушкевич. Малював квіти, городину, дари подільських садів, горби і долини Ярової Слобідки.

1971 року закінчив середню школу в сусідньому селі Морозів. Мав можливість розпочати престижну в селі кар'єру завідуючого клубом: брат, депутат сільської ради, передав таку пропозицію сільського голови. Але йому хотілося світу побачити. Свою мрію зумів реалізувати у столичному Києві, де починав електриком. Якось, працюючи у Феофанії, побачив художника з мольбертом. Підійшов, попросив дозволу доторкнутись до магії творення, розпитав, де той вчився малювати. Від нього дізнався, що у Жовтневому палаці є студія образотворчого мистецтва.

У вільний від роботи день двадцятилітній хлопець вже стукався у двері студії.

– Запізно вирішив починати, – зауважив керівник студії – перший учитель малярської справи Цезарія.

Миколі Олексійовичу Родіну все ж імпонувала щирість і наполегливість учня, який, як кажуть, на льоту ловив і слово, і думку, і настанови учителя. Малюнки Цезарія з плином часу ставали все досконалішими.

Якось Микола Олексійович запропонував йому свій квиток на виставку творів Реріха. А потім поцікавився, які враження виніс той.

– Не сподобались мені картини Реріха, – чесно відповів Цезарій. – Якісь сумні, не кличуть, не підносять дух…

Розмова була довгою і повчальною. Вже тоді зрозумів, що у кожного жанру і стилю є свій глядач, свій поціновувач, що полотно відображує інтелектуальний і душевний світ художника, що треба вчитися, опановувати історію, теорію і методику обраної справи.

Це усвідомлення привело до Українського поліграфічного інституту ім. І. Федорова, де протягом 1979-1985 рр. на вечірньому відділенні з допомогою учителів Федора Глущука, Олександра Мікловди, Бориса Валуєнка, Аркадія Нечипоренка та інших опановував фахом художника-графіка, оформлювача друкованої продукції.

Працював за фахом: редактором відділу художнього оформлення журналу «Наука і суспільство» (1990-1993), головним

художником журналу «П'ята пора» (1993), головним художником журналу «Ukraine», художним редактором журналу «Старт» (1995-1996), провідним художником видавництва «Педагогічна преса» (1997-2011). Тому багатьом відомий як ілюстратор книг, автор художніх листівок, книжкових обкладинок, художник журналів «Україна», «Жінка», газети «Освіта України» та ін.

Творча манера художника Цезарія Ганушкевича – напівформальний реалізм. Як справедливо відзначає Валентина Давиденко, його живопис – це гра площин, емоційно насичених контрастів, де розгортання і дофантазування простору – за межами полотна, оскільки цей простір досконало організований і все ж вільний від надуманості. Для творчості художника характерне формально-конструктивістське розроблення композицій та мозаїчність колориту, усе об'єднує енергія кольору, у світловому потоці якого митець почувається цілком природно.

Ярова Слобідка. Із серії «Дорога додому»

Він досконалий майстер пейзажу, натюрморту, портрета. Багато його картин зафіксували красу Поділля, чарівного куточка природи, яким є його рідна Ярова Слобідка. Не раз по дорозі з Морозова до Ярової Слобідки сідав на пагорбі і замальовував куточки природи – ліс, сад, річечку. Згодом трансформував свої дитячі враження і замальовки в картини «Яблука на синьому тлі», «Черешневий вирій», а образи сільських красунь – у полотна «Подолянка», «Подільська Мадонна».

Після армійської служби у Києві, у роки навчання в Українському поліграфічному інституті імені І. Федорова малював краєвиди, пам'ятки національної і всесвітньої культурної спадщини: Софію Київську, Лавру.

Творчі серії художника: «Моє місто» (1999), «Натюрморти» (2000); «Мозаїка літа» (1996), «Філософія простору», «Осінь», «Осінь на Поділлі» (1998), «Зелений пейзаж», «Синій пейзаж» (2000), «Вікно

у вічність» (2001), «Південний мотив», «Вінок надії», «Осінь у горах», «Гарний настрій» (2001), «Верба», «Соняхи» (2004) та ін.

Цезарій Мар'янович має і своє кредо: художник – це будитель кращих почуттів людини, він підносить людину на п'єдестал її життєвих можливостей і несе моральну відповідальність за це перед судом історії. Тому все життя шліфує майстерність, удосконалює свій внутрішній світ, наповнює його враженнями від участі в пленерах, спілкування з колегами, краєвидами України, Єгипту, Хорватії, Венеції, Варшави, з дитячих років дружить з книгою. Він – учасник більше 40 індивідуальних і групових виставок. Постійно ділиться думками з читачами газет, журналів, прихильниками телеекрана. Має низку почесних відзнак і нагород. Міністерство освіти і науки України за серію підручників «Рідна мова» нагородило його почесним знаком «Відмінник освіти України».

Автору випало познайомитися з художником 1997 року, коли той привіз на батьківщину декілька полотен й успішно презентував їх у Дунаєвецькій районній бібліотеці. Зустріч була взаємно важливою: ми, земляки, відкрили для себе раніше невідомого художника високого рівня, а він був втішений дотиком до рідного краю, але вже в іншій ролі, в іншому вимірі. В альбомі записав: «*Золота осінь, сонячний день, ось тим розпочалася зустріч з моїми милими та щирими земляками. Враженням немає меж! 16 жовтня 1997 року*».

Цезарій Ганушкевич – у розквіті творчих сил. Це засвідчує навіть регулярна демонстрація його творів у фейсбуці. Він ще не раз порадує нас цікавими полотнами, виставками, а можливо й альбомом «Дорога додому».

Список використаних джерел:

1. Романюк Л. Всесвіт Ярової Слобідки // Жінка. 1995. № 11.
2. Шулікін Д. Грає кольорами небо грозове // Освіта України. 2006. 23 черв. (№ 47).
3. Давиденко В. Малюватиму вербу плакучу // Київ. 2010. № 2.
4. Ламонова О. Багатобарвний світ Ганушкевича // День. 2011. 19 січ. (№ 7).
5. Яновська Л. На що полює Цезарій XII // Урядовий кур'єр. 2013. 17 серп. (№ 149).
6. Овчаренко Е. Казка від Цезарія Ганушкевича // Слово «Просвіти». 2016. 21 – 27 квіт. (№ 16).
7. Свистун В. Народжений на Хмельниччині, закоханий у життя // Український парламентський клуб «Нація». 2017. Берез. (№ 2).

О.Г. Онищук, *с. Підлісний Мукарів*

ПІДЛІСНОМУКАРІВСЬКА ШЕВЧЕНКІАНА

Феномен українського мистецтва та культури – Шевченкіана. Вона еволюціонувала у різних видах мистецтва – образотворчому, театральному, кіно, музичному. До образу Тараса Шевченка зверталися відомі художники М. Мурашко, І. Крамськой, І. Рєпін, Ф. Красицький, Ф. Кричевський, І. Їжакевич та багато інших. Становленню Шевченкіани сприяли художні виставки на честь митця, публікація альбомів, каталогів, організація різних культурних заходів, на яких завжди був портрет Т. Шевченка.

У статті подано інформацію про вчителів та учнів Пілісномукарівської школи, закоханих у творчість Т.Г. Шевченка, які започаткували галерею портретів Кобзаря в навчальному закладі.

Ключові слова: Т.Г. Шевченко, Кобзар, В.С. Білоручко, В.Г. Козловський, Л.Г. Лисак-Гаврилюк, Підлісний Мукарів, Іван Гаврилюк, Емілія Лігоцька, Амалія Саніцька.

Школа завжди була центром національно-патріотичного і духовного розвитку села, а постать Т.Г. Шевченка – невичерпним джерелом виховання нових національно-свідомих поколінь української молоді. Шевченкіана села Підлісний Мукарів – дорогоцінний духовний скарб, представлений портретами, які зберігаються в місцевій гімназії, три з яких написані вчителями та учнем Підлісномукарівської школи.

У 25-30 роках XX століття У Підлісномукарівській семирічці, єдиній на той час у Солобковецькому районі, працював вчителем української мови та літератури Василь Єлисейович Білоручко. Безмежно закоханий у Кобзаря, Василь Єлісейович часто організовував Шевченківські дні та вечори, на яких читали вірші, виконували пісні на слова великого поета. Маючи талант художника, він майстерно виконав олійними фарбами на полотні портрет Т.Г. Шевченка. 2004 року одинадцятикласниця Леся Новіцька під керівництвом учительки української мови та літератури Емілії Лігоцької випустила інформаційну брошуру «Три портрети– три долі», в якій використала спогади колишньої учительки Підлісномукарівської школи Амалії Станіславівни Саніцької, котра стала свідком народження портрета Т.Г. Шевченка. Амалія Станіславівна згадувала, як учитель садив її, шестирічну дівчинку, на коліна і читав Кобзаря, а потім брався до портрета: « 9 березня, Амаліє, ти розкажеш вірша, якого вже вивчила,

бо ти маленька україночка, бо в твоєму сердечку народилася любов до того, котрий жив для України й Україна жила в ньому».

На початку 30-х років минулого століття Василь Єлисейович покинув Підлісний Мукарів. Портрет з часом теж надовго зник. Лише 1987 року під час перекриття даху він знайшовся на горищі. Тодішні вчителі української мови та літератури Е.М. Лігоцька та І.М. Гаврилюк вирішили не тільки зберегти, а й реставрувати досить постарілу реліквію. Іван Михайлович домовився з професійним художником Кирилом Лемишевим, котрий і реставрував портрет. Спочатку реставровану знахідку розмістили у кабінеті української мови та літератури, а згодом у краєзнавчому музеї. Нині портрет експонується поруч з іншими портретами Кобзаря на просторій стіні коридору ІІ поверху Підлісномукарівської гімназії.

Наступний портрет із галереї Шевченкіани належить пензлю Козловського Венедикта, учня – восьмикласника Підлісномукарівської, знову ж таки першої середньої школи у Солобковецькому районі з 1935 року. Венедикт Гнатович Козловський, кандидат економічних наук, закінчив Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка, викладав у столичних вишах – медичному і політехнічному. Пройшов фронтовими дорогами Другої світової війни. Дитячі та шкільні роки з сестрою Людмилою провів у Підлісному Мукарові, де їх мати Юлія Володимирівна працювала вчителькою. Йшов березень 1939 року… Відміннику навчання шкільному поету Венедикту Козловському завуч школи Кость Домінікович Міняйло доручає намалювати портрет Т.Г.

Автор В.Є. Білоручко. Реставрований К. Лемешевим

Шевченка до 125-річчя від дня народження поета. Через брак паперу, малюнок було виконано на звороті таблиці з біології «Куріпки» простим та хімічним олівцями. Таблиця була ще зовсім новенькою, адже Юлія Володимирівна щойно привезла комплект таблиць з райВНО і юний художник використав одну з них, навіть не сказавши матері. Так « Куріпки», завдяки портрету Шевченка, збереглися до нашого часу.

09 березня 1939 року портрет, прикрашений рушниками, зайняв чільне місце на виставці в актовій залі школи. Майстерно виконаний портрет викликав інтерес і захоплення у відвідувачів. Вже після смерті Венедикта Гнатовича, у 2003 році, його рідна сестра Людмила Гнатівна гостювала в Підлісномукарівській гімназії, тоді й подарувала портрет шкільному краєзнавчому музею. У родині педагогів Гаврилюків Івана Михайловича та Леоніди Григорівни високо цінували творчість Тараса Григоровича. На полиці лежали його твори, світлицю прикрашав портрет Т.Г. Шевченка, вбраний у вишитий рушник Леонідою Григорівною. Іван

Портрет Т.Г. Шевченка виконаний В.Г. Козловським

Вишитий на полотні Лисак-Гаврилюк Л.Г.

Михайлович, поет, у радянський період переслідувався органами КДБ як буржуазний націоналіст. Леоніда Григорівна була вчителькою математики. Обоє працювали в Підлісномукарівській середній школі. Леоніда Григорівна – неабияка майстриня вишивки. Цим мистецтвом рукоділля вона досконало оволоділа ще тоді, коли проживала на малій батьківщині Івана Михайловича, на Чернівеччині, а науковим керівником, як вона любить говорити, була її свекруха. Леоніда Григорівна пригадує, як уперше Іван привів її знайомитися з його родиною: « Я була вражена великою кількістю вишивки – рушники, серветки, подушки… Уся хата була у вишивці… ».

Надворі березень 2000 року. Підлісномукарівська школа, як завжди, готується до відзначення Шевченківських днів… Традиційна виставка… В центрі – вишитий портрет Тараса Григоровича Шевченка. Вправні руки Леоніди Григорівни зобразили Кобзаря на полотні. Клопітка праця, прояв любові, шанобливого ставлення до поета, захоплення та вдячність присутніх.

Список використаних джерел*:*

1. Боровська Л., Пахомова Л. Вибрана нею доля// Автодорожник. 20 вересн.,1982,№27,с.2
2. Гаврилюк І.М. Вірю в тебе людино/ упоряд.:Лисак Л.Г., Лігоцький А.В. Підлісний Мукарів,2011,80С.
3. Лігоцький А.В. Я повернусь до тебе мамо// Дунаєвецький вісник. 10 травн., 2003,337-38,с.4
4. Новіцька Л.А. Три портрети–три долі–Підлісний Мукарів,2004,20С.
5. Онищук О.Г. У пам'яті людській живе і досі…//Дунаєвецький вісник. 14 січн.,2016,№2,с.4

О.А. Кошка, *м. Хмельницький*

В ГОСТЯХ У СТАРОГО ЗНАХАРЯ

Звичайному обивателю важко зрозуміти людей з неспокійною вдачею, особливо, якщо це молода жінка, закохана у трави, подорожі, культуру рідного краю зі своїм авторським баченням і відчуттям рідної землі.

До числа таких, на перший погляд, дивакуватих людей належить Тетяна Романова – майстриня декоративно-ужиткового мистецтва.

Тетяна Сергіївна народилась на Дунаєвеччині в с. Соснівка у 1994 році, була улюбленою онучкою Антонюк Тамари Борисівни – знаної у наших краях травниці-знахарки. Тамара Борисівна передала

Тетяні любов до рідної землі і людей, навчила тримати голку і робити свої перші вишивки.

Здобуваючи шкільну освіту у Сиворогівській ЗОШ І-ІІ ст, Миньковецькій ЗОШ І-ІІІ ст., Тетяна не полишала улюблену справу: збирала лікарські рослини, вишивала. Завдячуючи вчительці трудового навчання Котельниковій Л. засвоїла техніку в'язання гачком, створення писанок-зернівок.

Професійну освіту швеї Тетяна здобула 2012 року в Дунаєвецькій філії Балинського ВПУ – 36, навчання в якій допомогло визначитись з подальшою траєкторією. Знайомство з майстром виробничого навчання Цимбалюк Оксаною допомогло Тетяні по-новому осмислювати суть й естетику національної культури.

Зацікавленість різними техніками і пошук «своєї справи» спонукає до участі в тематичних майстер-класах, опрацюванні відповідної літератури, підбору природнього матеріалу для роботи і перших творчих проб. І вибір не став випадковістю: у сім'ї фермера (батько Тетяни спеціалізується на рослинництві) завжди було вдосталь сировини, придатної для роботи. Так в пріоритеті окреслюється соломоплетіння, солом'яна скульптура, робота з сухоцвітами.

Тетяна, працюючи над солом'яним птахом, посміхається: «*У соломині нічого зайвого не має. Простішого матеріалу і годі шукати. Від будь-якого колоска стебло йде в роботу. Правда, важливо знати, що овес виблискує золотом, ячмінь дуже тонкий. Жито потрібно збирати молодим, бо «старе» стебло погано піддається перетворенню. На перший погляд уся солома звичайна. А насправді – оксамитова, срібляста, шовкова! Якщо її розгладити праскою, то вона набуває коричневого відтінку; якщо промити з додаванням шампуню і перекису – стає білішою… для мене найкращий матеріал – жито з його великими відстанями між колінцями, що дозволяє виготовляти вироби великих розмірів*».

І такі в колекції майстрині є. Одним з улюблених експонатів Тетяни є солом'яний бичок, який впродовж 2018-2021 рр. мандрував виставками та фестивалями області. «*Солом'яний бичок дебютував на етно-фестивалі «Подільська підкова» із лелечими та лебединими сім'ями, прикрашаючи фотозону*», – розповідає Тетяна. – *Це не просто скульптури для споглядання: на них сідали люди, фотографувались. Тому при їх виготовленні потрібно було також подбати про надійність і безпеку*».

Тетянині «герої» відвідали багато подій: День Соборності на кордоні Хмельницької та Тернопільської областей, відкриття туристичних сезонів в громаді, день села Сивороги, новорічні фотозони в Дунаївцях тощо.

В колекції Тетяни є обереги, окремі з них тематичні, приурочені релігійним святам: Різдву, Івану Купалу, Маковею, Спасу. Особливе місце належить домовичкам.

«*На осінній ярмарці в Дунаївцях я побачила домовичка, виготовленого з природних матеріалів: тулуб і лице з соломи, вуса – з клоччя, черевички з горіхової шкарлупи і солом'яний бриль. Дорогою додому народився образ мого домовичка і вже через три дні він красувався на шафі; згодом став моїм талісманом. Навіть не знаю, скільки їх народилось у цій майстерні…. Різних: дівчаток і хлопчиків; з грибочками, монетами. Але точно знаю, що 8 із них знайшли домівки у Польщі, 6 – в Німеччині*», – розповідає Тетяна. – *А це моя перша лялька-мотанка!*» *Лише на перший погляд здається, що зробити її просто… але тут також є свої правила, символіка і на це потрібно зважати*».

Поштовхом до виготовлення ляльки-мотанки стала участь у майтер-класі Раїси Попюк «Мистецька скарбничка», який проходив в рамках проєкту «Школа майстерності, 2018» (Іванець О. Коли в житті є місце для творчості. *Дунаєвец. вісн.* 2018. 5 груд. №49). Майстриня професійно і натхненно навчала азам творення, розповідала про силу оберега і Тетяна не залишилась байдужою; вже до Масляної створила свою першу колекцію.

Така активність Тетяни була підтримана в громаді і в травні 2018 р. вона стала членом Спілки художників Дунаєвеччини. Та вже наступного року залишає спілку «через конфлікт інтересів» (зі слів Тетяни) і продовжує творчий шлях вільним майстром.

Виставки, зустрічі з цікавими людьми надихали Тетяну на творення, участь у соціальних проєктах. З особливою гордістю згадує майстриня майстер-клас з виготовлення новорічного віночка. Учасники майстерки – люди з інвалідністю.

Впродовж 2018-2019 рр. Тетянина відвідала понад 20 виставок, майстер-класів, ярмарок. Кожна зустріч з шанувальниками прекрасного була цінною. Знаковими були персональні виставки, майстер-класи: «Українська народна іграшка» в Хмельницькому обласному краєзнавчому музеї (2018 р.), майстер-клас з флористики в Хмельницькій обласній бібліотеці для дітей імені

Т.Г. Шевченка (2018 р.), виставки в комунальній установі Дунаєвецької міської ради «Історико-краєзнавчий музей», в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії (2018 р.); участь в обласному фольклорно-етнографічному святі «На Івана на Купала» в Глібові (2018 р.).

Життєва траєкторія Тетяни є яскравим прикладом того, коли дитячі захоплення стають частиною професійного життя: з травня 2019 р. працює художником в комунальній установі Дунаєвецької міської ради «Міський культурно-мистецький, просвітницький центр», згодом – завідувачем Будинку культури в рідному селі. Організувала гурткову роботу; місцеві дітки із задоволенням створюють домовичків, новорічні обереги тощо.

Нова посада потребує нових знань і це спонукає Тетяну до здобуття фахової освіти; з вересня 2020 р. розпочинає навчання в Кам'янець-Подільському фаховому коледжі культури і мистецтв за спеціальністю «менеджмент соціокультурної діяльності» відділ «режисура». З'являються нові захоплення: образ української жінки Солохи в ТікТоці, розкривається поетичний талант, започатковується проєкт «Забутими стежками Старого Знахаря».

Назва проєкту є символічним зв'язком зі своєю бабусею – знахаркою-травницею. Тетяна з фотоапаратом пройшла багатьма населеними пунктами Хмельниччини, відкриваючи для себе і друзів (є сторінка у фейсбуці) географічні та історичні об'єкти (матеріальну спадщину, водопади, джерела, рідкісні трави), збираючи легенди і розповіді старожилів. Розроблено декілька пішохідних туристичних маршрутів різної протяжності Сиворогами, проведено перші екскурсії для колег зі Спілки художників Дунаєвеччини. І це перші кроки до реалізації однієї із мрій – створення путівника рідного краю. У планах також розвиток еко-бренду «Смаколики від Старого Знахаря» – варення із квітів, трав'яні збори, сушені гриби, мед тощо – неповний перелік того, що вже має своїх поціновувачів.

Тетяна пам'ятає про свої мрії, але сьогодні говорить про найголовнішу – це перемогу України у війні. Її батько наближає перемогу на фронті, а вона своєю творчістю і майстерністю: бере участь у благодійних ярмарках і перераховує кошти, отримані за свої роботи, на підтримку ЗСУ.

IV. ПЕРСОНАЛІЇ. ІСТОРІЯ. ОСВІТА І КУЛЬТУРА

Л.В. Баженов, *м. Кам'янець-Подільський*

ПРОФЕСОР СТЕПАН ДМИТРОВИЧ БАБИШИН – БУДІВНИЧИЙ ОСВІТИ, ШКІЛЬНОГО КРАЄЗНАВСТВА І ТУРИЗМУ НА ХМЕЛЬНИЧЧИНІ

Розглядаються та аналізуються етапи життя, педагогічної, наукової і краєзнавчої діяльності на Хмельниччині та в Івано-Франківську С.Д. Бабишина у 1950-ті – на початку 1990-х років.

Ключові слова: С.Д. Бабишин, Хмельниччина, Івано-Франківськ, освіта, шкільне краєзнавство, пам'яткознавство, топоніміка, екскурсійна справа, історія педагогіки.

Серед таких знаних освітніх і наукових діячів Хмельниччини, які відроджували і розбудовували краєзнавчий рух та регіональні дослідження, впроваджували краєзнавство в школи у післявоєнні 50 – 60-ті роки XX ст., як С. К. Гуменюк, І. В. Гарнага, Л. А. Коваленко, І. С. Винокур, І. С. Зеленюк, Б. М. Кушнір, К. І. Терещук й інші, провідне місце займав тодішній начальник обласного відділу освіти Степан Дмитрович Бабишин (1918-1991), якому в 2023 році педагогічна, наукова і краєзнавча громадськість відзначатимуть 105-ту річницю від дня народження. На жаль, до сьогодні постать С. Д. Бабишина, його життя і творчість ще не знайшли достатнього узагальнення, висвітлення та аналізу в історіографії. Лише послуговуємося невеликими розвідками енциклопедичного характеру, які опублікували про нього В. Мацько [1, с. 7-8], М. Соловей [2, с. 21], В.П. Воловик та І.В. Мазило [3, с. 27], В.О. Савчук і О.В. Сушко [4, с. 12], В. Є. Берека [5; 6], автор цієї статті [7, с. 101, 117] тощо. Основні віхи його біографії також містяться в електронній вільній енциклопедії «Вікіпедія». Тому ставимо за мету на базі використання різноманітних джерел подати більш ґрунтовну інформацію про педагогічну, дослідницьку та громадську діяльність, творчу спадщину цього подвижника освіти, науки та краєзнавства.

Народився С. Д. Бабишин 15 грудня 1918 року, в с. Нове Поріччя на Городоччині, тепер Хмельницького району однойменної області, в селянській сім'ї. На його босоноге дитинство та юність випали роки розкуркулення і колективізації селян (батьки вступили до утвореного

колгоспу у 1929 р.), голодомору 1932-1933 років, політичних репресій, які трагічно позначилися на долі багатьох односельчан. У 1933 році він закінчив місцеву школу і вступив до Тульчинського педагогічного училища, що на Вінниччині [8, арк. 5]. Як згадував Степан Дмитрович, цей заклад розташовувався на вулиці м. Тульчина поряд з будинком відомого українського композитора Миколи Леонтовича, де мешкала його родина, а він, молодий студент, товаришував з його дочками [9]. Водночас навчаючись у педучилищі, вже з 1936 року він працював учителем, згодом директором Шуро-Кошевської семирічної школи Тульчинського району [8, арк. 6].

У 1939 році С. Бабишин вступив на заочне відділення Київського учительського інституту. Проте восени цього ж року його мобілізували в армію, і він взяв участь у бойових діях радянсько-фінської війни, а по її закінченні залишився служити в Архангельському військовому окрузі замісником політрука, відповідальним секретарем бюро комсомолу 758 стрілецького полку 88 стрілецької дивізії. З перших днів агресії нацистської Німеччини на Радянський Союз воював на Карельському фронті. В одному з боїв із загарбниками 23 вересня 1941 року був важко поранений, втратив ліве око і до 29 листопада цього ж року лікувався у шпиталі м. Архангельська, отримав групу інвалідності. Проте за власним бажанням залишився в армії. З кінця 1941 і до середини 1942 рр. служив у Вологді, потім на один рік його полк перевели до Череповця, а в 1943-1945 рр. повернувся зі своєю частиною знову до Вологди. У всі ці роки він був комсоргом полку, а в 1944-1945 рр. – помічником начальника політвідділу 29 запасної стрілецької дивізії, демобілізувався з армії 1 вересня 1945 року в званні старшого лейтенанта, нагороджений Орденом Вітчизняної війни II ступеня та багатьма медалями. Варто відзначити, що Степан Дмитрович під час служби у Вологді склав іспити за навчання на III-IV курсах історичного факультету місцевого педагогічного інституту, але завершити навчання отриманням диплому не встиг [8, арк. 8].

Ставши ветераном війни, Степан Дмитрович на кілька тижнів повернувся до рідного Нового Поріччя. Як досвідчений у роботі з молоддю, вже з 1 жовтня 1945 року почав працювати першим секретарем Кам'янець-Подільського міського комітету комсомолу. Активно організовував молодь на післявоєнну відбудову міста, його підприємств, шкіл. Його організаторські здібності були помічені. Тому з 21 жовтня 1946 по 16 січня 1949 років він уже працював секретарем

Кам'янець-Подільського (Хмельницького) обкому комсомолу і перейшов на роботу в апарат Хмельницького обкому партії, де спочатку очолив сектор науки і освіти,. Одночасно С. Бабишин у 1948 р. завершив вищу історичну освіту в Львівському педінституті й продовжив навчання в заочній аспірантурі історичного факультету Київського державного університету імені Т. Шевченка у 1948-1951 рр. [8, арк. 3-6].

З 1 серпня 1952 р. Степана Дмитровича було призначено завідувачем Хмельницьким обласним відділом освіти, і з цього часу він став будівничим освіти, педагогічної науки і краєзнавства, й на цій посаді працював до початку 1965 року. Тут повністю розкрився його талант педагога, організатора освіти, науковця, краєзнавця, громадського діяча на Хмельниччині. З 1957 та 1959 рр. обирався депутатом обласної ради депутатів трудящих. За ці роки він домігся значного збільшення мережі початкових і середніх шкіл за рахунок побудови нових приміщень і навчальних корпусів, зростання і підвищення якісного складу педагогічних кадрів, удосконалення навчально-виховного процесу в закладах середньої освіти, в тому числі й на Дунаєвеччині.

Безпосередньою заслугою С. Д. Бабишина було відродження і запровадження в школи області наприкінці 1950-х – 60-ті роки історичного та географічного краєзнавства, туризму й екскурсійної справи, пошукових експедицій, регіональних досліджень учителів та учнів, відкриття шкільних краєзнавчих музеїв, ініціювання спорудження пам'ятників, встановлення меморіальних плит на пам'ятних історичних місцях Хмельниччини, залучення педагогів та учнів до пам'яткоохоронної діяльності [7, с. 117].

С. Д. Бабишин для потреб освіти краю за своїм авторством видав і впровадив у школи «Програму для збирання матеріалів з топоніміки краю» й доручив Хмельницькому обласному інституту удосконалення вчителів організовувати і координувати роботу щодо виконання та узагальнення зібраних матеріалів, вивчати місцеву діалектну лексику, записувати спогади старожилів, використовувати матеріали з Кам'янець-Подільського державного обласного архіву [6]. Водночас він видав популярний посібник «Путівник по визначних місцях Хмельницької області: на допомогу юним мандрівникам» (1957, 1958), у передмові якого зазначив, «Цей путівник ставить за мету надати допомогу юним туристам-краєзнавцям у мандрівках по рідному краю, вивченню багатств свого району, області, в ознайомленні

з історичними місцями громадянської і Вітчизняної воєн, з місцем перебування видатних діячів вітчизняної науки, мистецтва та літератури, археологічними пам'ятками, які виявили вчені на території області» [10]. Також С. Бабишин видав посібники «Топоніміка в школі (за матеріалами Хмельницької області) (1962), «Топоніміка в позакласній географії» (1968) тощо [11, с.21-22], які зберегли свою актуальність до сьогодення, і цим самим власним прикладом захопив загал учительства, старшокласників займатися краєзнавством, музейною та екскурсійною справою і мандрівками по рідному краю. З 1962 р. масово залучив учителів шкіл для збору матеріалів та написання нарисів до тому «Історія міст і сіл України. Хмельницька область», який вийшов з друку у 1971 р.

Послідовниками очільника обласної освіти у той час на Хмельниччині виступили вчитель історії Жванецької СШ Кам'янець-Подільського району Б. М. Кушнір. Він обладнав і відкрив у школі один з кращих краєзнавчих музеїв в освіті, який функціонує досі, організував учнів на регіональні дослідження, до археологічних розвідок та участі в роботі експедиції Інституту археології України, яка кілька років працювала в Жванці й досліджувала трипільське поселення, до зібрання експонатів для створення шкільного музею, до фольклорно-етнографічного вивчення краю, та впродовж другої половини 1950-х – початку 60-х років увів у практику всіх шкіл займатися пізнавальними екскурсіями по рідному краю, мандрівками учнів по історичних місцях України та Росії і залишив їх опис у виданих ним книгах «По рідному краю» (1958), «Світанок стрічаємо в дорозі» (1965), які за своїм змістом не втратили своєї актуальності й сьогодні [12]. Таку ж діяльність проводили вчитель історії шкіл Острополя, згодом Старокостянтинова, М. М. Євтушок, учитель історії Коськівської СШ Шепетівського району К. І. Терещук, які залишили значну спадщину опублікованих краєзнавчих праць, учитель історії Яромирської СШ Городоцького району І. Підкуймуха, що прославив свою округу шкільним краєзнавчим музеєм [7, с. 117; 12, с. 24], та інші.

Накопичений досвід та матеріали з впровадження на Хмельниччині в шкільну освіту краєзнавства стали базою для С. Д. Бабишина з виконання кандидатської дисертації з педагогіки на тему «Краєзнавство як засіб зв'язку шкіл з життям і підготовки учнів до праці : за матеріалами позакласної роботи з учнями старших класів», яку успішно захистив у 1963 році в московському науково-дослідному

Інституті теорії та історії педагогіки і отримав наукову ступінь кандидата педагогічних наук [13]. На той час в Україні була мало не перша дисертаційна робота з проблем шкільного краєзнавства.

Найбільш важливий заключний період життя і творчості Степана Дмитровича, пов'язаний з державним педагогічним інститутом в м. Івано-Франківську (нині Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника), де він з початку 1965 року працював доцентом, згодом завідувачем у 1977-1988 рр. і до 1991 р. професором кафедри педагогіки, викладав «Історію педагогіки» та інші навчальні дисципліни.

Своїм новим напрямом наукових інтересів обрав з спеціальності «Історія педагогіки» дослідження розвитку освіти в добу Київської Русі IX-XIII ст. і на цій стезі здобув визнання як відмий вчений. Крім численних статей з цієї проблеми, які він публікував у наукових часописах та збірниках, варто виокремити його монографії «Школа та освіта Давньої Русі. IX – перша половина XIII ст.» (Київ, 1973), «Археологічні джерела про поширення грамотності в Давній Русі» (1977) [14], у співавторстві «Історія школи і педагогічної думки УРСР» (Київ, 1989), хрестоматію «Антологія педагогічної думки Давньої Русі і Російської держави. XIV-XVII ст.» (1985) [15]. Ці дослідження завершилися підготовкою і захистом у 1980 р. дисертації «Основні тенденції розвитку школи і освіти Давньої Русі (X – перша половина XIII ст.» [16] і здобуттям наукового ступеня доктора педагогічних наук, а наступного року присвоєння вченого звання професора. Останнім прижиттєвим виданням С.Д. Бабишина стала монографія «Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні : X – початок XX ст.» (1991) [17].

Не забутий також внесок С.Д. Бабишина у розвиток краєзнавства на Хмельниччині, з яким він ніколи не поривав. Зокрема, його остання науково-краєзнавча публікація «Ісай Кам'янчанин та Іван Грозний» була вміщена в обласній газеті «Радянське Поділля» у 1990 році [18].

Важка хвороба не дала змоги Степану Дмитровичу до кінця реалізувати свої творчі плани. 14 жовтня 1991 року він пішов з життя і похований на отчій землі – в рідному селі Нове Поріччя Городоцького району.

За роки державної незалежності України наукові здобутки С.Д. Бабишина не забуті, а його задуми та ідеї й сьогодні продовжують втілюватися в педагогічну та історичну науку, освіту і краєзнавство. У 1992-му та в наступні роки продовжували видаватися для закладів

вищої освіти України укладена ним «Програма з історії педагогіки для всіх спеціальностей» [19], 1999 року вийшла у світ його книга «Історія школи і педагогічних поглядів в світлі фольклорних, етнографічних і археологічних матеріалів» [20], 2010 року журнал «Педагогіка» вмістив статтю Степана Дмитровича «З історії зародження школи вищого типу в Давній Русі» [21], досі у навчальному процесі вищої освіти України активно використовується його хрестоматія «Антологія педагогічної думки Давньої Русі» та інші посібники [15].

Нам близькі й сьогодні судження Степана Дмитровича, висловлені в його кандидатській дисертації, у статті «З досвіду краєзнавчої роботи в школі» [22] та краєзнавчих книгах, про необхідність якнайбільшого залучення вчителів і старшокласників до краєзнавчих дослідів, здобуття ними засобами краєзнавства поглиблених знань про свій рідний край, про вагому роль краєзнавства в патріотичному вихованні молоді, про доцільність масового її залучення до туризму та пам'яткоохоронної діяльності.

Таким чином, вшановуючи наступаюче 105-річчя від дня народження Степана Дмитровича Бабишина, ми віддаємо належне його подвижництву на ниві відродження в освіті Хмельниччини шкільного краєзнавства повоєнного періоду, визнаємо його особистий внесок в історико-краєзнавчі, в тому числі топонімічні, географічні дослідження цього регіону, розробку методики виховання учнівської молоді засобами краєзнавства, а також науковий внесок в історіографію вивчення освіти і педагогічної думки в Україні у Х – ХХ століттях. Нинішнє покоління освітян, науковців, краєзнавців, музейників, пам'яткоохоронців України та Хмельниччини, є послідовниками і продовжувачами подвижника доктора педагогічних наук, професора Степана Бабишина, активно використовують його творчу спадщину для подальшого удосконалення і розбудови освіти, національного краєзнавства та туризму.

Список використаних джерел:

1. Мацько В. Літературне Поділля. Хмельницький, 1991.
2. Соловей М. Бабишин Степан Дмитрович. *Енциклопедія освіти Хмельниччини. Хмельницький, 2017.*
3. Воловик В.П., Мазило І. В. Бабишин Степан Дмитрович. *Енциклопедія сучасної України.* Т.2. Київ., 2003.
4. Савчук В.О, Сушко О.В. Бабишин Степан Дмитрович. *Краєзнавці України: довідник*. Київ ; Кам'янець-Подільський, 2003. Т. 1.
5. Берека В. Є. Штрихи до портрета С. Д. Бабишина – педагога-практика, краєзнавця, науковця. *Духовні витоки Поділля: творці історії краю.*

Матеріали всеукр. науково-практичної конференції. Хмельницький: ХГПА, 2015. С. 200-205.
6. Берека В. Є., Войтенко В. І. Освітня та наукова діяльність Степана Дмитровича Бабишина. До 100-річчя з дня народження. *Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини на 2018 рік.* Рекомендаційно-бібліографічний довідник. Хмельницький: ФОП Цюпак А.А., 2017. С. 187-192.
7. Бабишин Степан Дмитрович. *Баженов Л.В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX-XX ст.* Кам'янець-Подільський, 1993.
8. Особова справа Бабишина Степана Дмитровича. *Державний архів Хмельницької області,* ф. П-487, оп. 23, спр. 40.
9. «Щедрівка» Леонтовича лунає по всьому світу. *Інтернет-ресурс //pravda. if.ua / news – 17084.*
10. Бабишин Степан Дмитрович. *Інтернет-ресурс: Вікіпедія*.
11. Вчені Хмельниччини : бібліогр. покажчик. Хмельницький, 1988.
12. Баженов Л.В. Борис Кушнір – ветеран і подвижник краєзнавчого руху та історичного краєзнавства на Хмельниччині. *Талановитий педагог, відомий методист та провідний краєзнавець*: матеріали круглого столу до 90-річчя від дня народження Б.М. Кушніра. Кам'янець-Подільський, 2011.
13. Бабишин С.Д. Краеведение как средство связи школ с жизнью и подготовки учащихся к труду : на материалах внеклассной работы с учащимися старших классов. Автореф. дис. к.пед. н. /науч. рук. к.пед.н. И.С. Морьенко. Москва: НИИ теории и истории педагогики, 1963. 16 с.
14. Бабишин С.Д. Археологические источники о распространении грамотности в Древней Руси /С.Д. Бабишин. Москва, 1977.
15. Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства. XIV-XVII вв. /сост.: С.Д. Бабишин, Н.Б. Митюрова. Москва: Педагогика, 1985. 357 с.
16. Бабишин С.Д. Основные тенденции развития школы и просвещения Древней Руси (X – первая половина XIII в.). Автореф. дис. д.пед.н. /история педагогики. –Киев,1985.47 с.
17. Бабишин С.Д. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні : X – початок XX ст. Київ: Рад. школа, 1991. 381 с.
18. Радянське Поділля (м. Хмельницький). 1990. 8 трав.
19. Програми педагогічних інститутів : історія педагогіки України (для всіх спеціальностей) /уклад. С.Д. Бабишин. Київ: Мін. освіти України, 1992. 41 с.
20. Бабишин С.Д. История школы и педагогических воззрений в свете фольклорных, этнографических и археологических материалов. Москва, 1999. 102 с.
21. Бабишин С.Д. Из истории зароджения школы высшего типа в Древней Руси *Педагогика*. Москва, 2010. № 8. С. 94-100.
22. Бабишин С.Д. Из опыта краеведческой работы в школе (на материалах Хмельницкой области). *История СССР.* Москва, 1964. № 2. С. 237-238.

А. П. Гриценко, *м. Глухів*

СЛАВНА ПРАЦЯ КРАЄЗНАВЦЯ ВОЛОДИМИРА ПЕТРОВИЧА ЗАДКА

(до 95-річчя від дня народження та 15-річчя смерті)

У статті автором представлено біографічний нарис про видатного краєзнавця Сумщини та Чернігівщини Володимира Петровича Задка. Звернено увагу на професійну діяльність краєзнавця з вивчення минулого, на його професійний підхід та уміння порушувати й вирішувати важливі раніше замовчувані історичні питання. Питання діяльності В. Задка стає ще більш актуальною з огляду на ювілейні річниці в його життєписі. 2 січня наступного року ми виповниться 15 років з дня смерті відомого краєзнавця. Також незабаром (28 січня 2023 року) ми відзначимо 95 років з дня народження Володимира Петровича Задка.

Ключові слова: краєзнавство, історія, Володимир Петрович Задко, дослідження минулого.

Вивчення минулого рідного краю завжди цікавить широкі кола людей, адже інформацію про малу батьківщину, як правило, переповідають старші родичі та знайомі, вона, як магніт, привертає увагу бажанням більше дізнатися про свої коріння та походження власного роду. Історію про рідний край, головним чином, досліджують краєзнавці. І лише деякі з них, стаючи професіоналами власної справи, стають справжніми дослідниками-істориками.

Автор ставить мету в цій статті розкрити життєпис та професійну діяльність відомого краєзнавця Сумщини та Чернігівщини відставного військового Володимира Петровича Задка (1928-2008) та на цьому вдалому прикладі вказати на необхідність та перспективність постійних і професійних досліджень історичного минулого свого регіону, яка складової історії нашої держави – України, що і є головним завданням даного дослідження.

Питанню діяльності та життєпису краєзнавця В. Задка були присвячені лише поодинокі наукові розвідки та згадки про його пошукову та краєзнавчу діяльність (А. Гриценко [1; 2; 3], О. Добренька [4], Н. Дроб'язко [5, с. 26; 6, с. 7], О. Семенюк [29], Є. Тютюнник [31] та інші [30]). Сам дослідник залишив спогади для фондів Національного заповідника «Гетьманська столиця» в Батурині Ніжинського району на Чернігівщині [28]. Вже після смерті на телебаченні вийшов документальний фільм про батуринського історика «Твоєї землі безсмертя» із циклу «Люди і долі» [1].

Професійна діяльність Володимира Петровича представлена цілим рядом праць, головним чином, краєзнавчого характеру, про історію Батурина [7; 12; 20; 21; 29; 30] та Глухівщини [10; 13; 14; 15; 16; 17; 22; 23; 24; 27]. Багато уваги приділяв дослідженню військової історії, зокрема, періоду Другої світової війни [8; 9; 12; 19]. Вони були опубліковані як в місцевій пресі, так і в наукових часописах та, навіть, у засобах масової інформації в Канаді [17].

Народився Володимир Задко 27 лютого 1928 року в селі Слоут Глухівського району тодішньої Чернігівської (з 1939 року – Сумської) області. Роки дитинства припали на важкий період радянської модернізації, яку як ніхто відчували його батьки-службовці. Батько Задко Петро Федотович став жертвою репресій в 1931 році. Тому матері самій довелося займатися дітьми. Через рік з початком голодомору 5-річний Володимир з родиною переїжджає до села Привілля на Глухівщині. Важкими були його дитинство та юність, бо припали вони на буремні 30-ті роки XX ст. 13-річний Володимир став свідком боротьби з окупантами в ході німецько-радянської війни. На все життя вкарбувалась в пам`ять вдячність воїнам, які звільняли населення від окупантів. Повоєнні роки були також нелегкими [1; 4].

Освіту та фах Володимир Задко здобував у Глухівській школі будівельників, потім навчався в будівельному технікумі. З 1950 року пов`язав життя зі службою в армії, де після строкової залишився на надстрокову [2].

Втім, душевна доброта Володимира Петровича просто зашкалювала. А ще він був справжнім кладом знань з історії рідного краю. Цим і запалював. Не маючи вищої гуманітарної освіти, Володимир Петрович самостійно вивчав історію, топоніміку та інші науки, багато читав. Книги розширювали світогляд, манили його в незвіданий і загадковий світ. Улюбленою піснею колишнього радянського офіцера, але українця-патріота, була відома пісня борців за

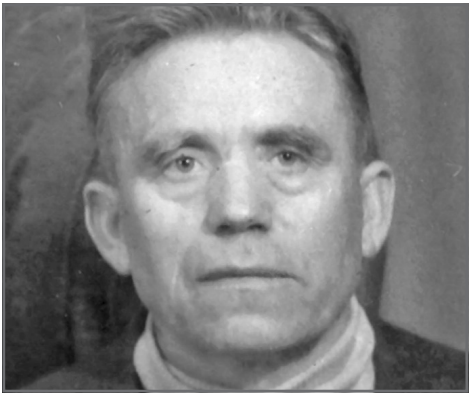

Володимир Петрович Задко. 1990-і роки

незалежність України часів Другої світової війни «Ой у лісі на полянці зібрались повстанці».

Багате історичне минуле, спадщина предків, історія Батурина – колишньої гетьманської столиці, де краєзнавець Задко жив і працював після виходу на пенсію, героїчний захист рідної землі в роки Другої світової війни – все це дало поштовх до зацікавлення краєзнавством, і це захоплення в нього переросло, як кажуть, у другу професію, стало справою всього подальшого життя. А починалось з невеликої за обсягом статті під назвою «Подвигу жить в веках», 1970 року надрукованій у Військово-історичному журналі. Енциклопедичні та довідкові джерела, історіографічні і літературно-довідкові праці, періодична преса по краплині давали йому все нові та нові відомості, матеріали, закладали основу для написання нарисів, розвідок, досліджень.

В. Задком за три десятиліття краєзнавчої роботи було чимало досліджено і написано на різну тематику. Коло його інтересів було дуже широким. Нариси, статті, розвідки, дослідження: «В писемному слові мудрість віків і мислі нові», «Наші предки», «Історичний екскурс с. Слоут», «Волокитинський фарфор», «Минувшини років тьмяніють загадково та осяває їх нетлінне слово», «Перлина архітектури» та ряд інших приємно вразили та зачарували багатьох [1]. Протягом декількох років його статті друкувалися газети Глухівщини «Неделя», «Народна трибуна», «Данкор Глухов», «Панорама», «Соборний Майдан» та в інших.

Велике місце в дослідженнях краєзнавця займає період Другої світової війни. Володимир Петрович був переконаний, що жодна із трагічних, а також і героїчних сторінок нашої історії не повинна стертися з пам`яті народу. Він невпинно доводив це своїми публікаціями, які присвятив землякам: «Військові дії на Сумщині у 1941-1943 роках» – про героїчну боротьбу сумських партизан проти фашистських окупантів, «Глибокі корені», «Глуховчане в ненужной войне» про фінсько-радянську війну, «Катюша», «Ад и ужас оккупации», «Бой в Черепашинской роще» та ряд інших [4].У роки незалежності Володимир Петрович активно співпрацював з канадською газетою «Український голос», а також з науковим журналом «Сіверянський літопис» [1; 2].

З перших днів створення в Батурині історино-культурного заповідника «Гетьманська столиця», а згодом такого ж заповідника в Глухові (з 2008 року – Національного заповідника «Глухів»), активно співпрацював з його науковими співробітниками. Теми своїх досліджень завжди вивчав глибоко, опрацьовував безліч джерел, численні архівні матеріали, першоджерела.

На жаль, людське і наукове спілкування з ним тривало не так довго, як хотілось би. Помер В. П. Задко 2 січня 2007 року [1; 2; 4].

Будучи людиною дуже скромною, він не вимагав за свою подвижницьку працю ніяких винагород та пільг, без зайвих слів, натхненно, віддано і щиро працював для людей і вносив в життя промінь великого і прекрасного.

Донька відомого краєзнавця Надія Володимирівна Озерчук, що проживає в Борисполі, продовжує справу батька, багато робить для вшанування його пам'яті. Вона підтримала ідею встановити на будинку, який збудував і в якому жив Володимир Петрович по вулиці Гетьманській, № 137 у м. Батурин меморіальну дошку [1]. Ювілейні дати в життєписи Володимира Петровича, що чекають нас в 2023 році, дозволять ще раз звернутися до напрацювань вченого, популяризувати їх серед громадськості та, зокрема, серед майбутніх істориків.

Список використаних джерел:

1. Гриценко А. Класик історичного краєзнавства. Річниці Володимира Петровича Задка присвячується. Неофіційний сайт Глухова. 2010. 24 лютого. URL: https://hlukhiv.com.ua/articles/history/klasik_istorichnogo_kraeznavstva.html (дата звернення: 19.08. 2022).
2. Гриценко А. Перший ювілей скорботної втрати. Сумщина. 2018. 18 січ. (№ 3). С. 11.
3. Гриценко А. Родовід Нарбутів – це кращі сторінки історії Глухівщини. Неофіційний сайт Глухова. 2009. 27 березня. URL: https://hlukhiv.com.ua/articles/interesting/rodovid_narbutiv.html (дата звернення: 19.08. 2022).
4. Добренька О.О. Земляки – дослідники історії рідного краю: матер. на V обл. фестиваль – конкурс обдарованої молоді Чернігівщини «Поліський зорепад – 2017. З народного джерела»: номінація: дослідницький проект «Повернуті імена». Бахмач, 2017. URL: http://odobrenka.blogspot.com/2017/02/ (дата звернення: 19.08. 2022).
5. Дроб'язко Н. Пам'яткоохоронна справа в Батурині у середині XX століття. Батуринська старовина: зб. наук. пр. / Н. Б. Реброва (гол. ред.), О. Б. Коваленко (заст. гол. ред.), Л. Г. Кіяшко (відп. секр.) [та ін.]; Нац. іст.-культ. заповідник «Гетьманська столиця», Нац. ун-т «Чернігів. Колегіум» ім. Т. Г. Шевченка, Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК. Вип. 7 (11). Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕК», 2019. С. 24-30. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Drobiazko_Nataliia/ Pamiatkookhoronna_sprava_v_Baturyni_v_seredyni_XX_stolittia.pdf? (дата звернення: 19.08. 2022).
6. Її. Пам'ятки Батурина в середині XX століття. Слово «Гетьманської столиці». 2018. № 5 (68) С. 7. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/ Slovo_Hetmanskoi_stolytsi / 2018_N5_68.pdf? (дата звернення: 19.08. 2022).
7. Задко В. Білі Вежі. Сіверянський літопис. 1999. № 6. С. 178 – 179.
8. Його. Військові дії на Придесенні у 1941 – 1943 роках. Сіверянський літопис. 2001. № 3. С. 26 – 51.

9. Його. Військові дії на Сумщині у 1941 – 1943 рр. Сіверянський літопис. 2003. № 1. С. 136 – 162.
10. Його. Волокитинський фарфор. Народна трибуна. 1994. №№ 57,58, 60 – 20, 23 лип., 3 серп.
11. Його. Глибокі корені. До 850-річчя Бахмача. Сіверянський літопис. 1997. № 6. С. 129 – 131.
12. Його. Глухів у серпні 1943 року. Народна трибуна. 1994. 20 серп. (№ 65). С. 3; 24 серп. (№ 66). С. 3.
13. Його. Деякі аспекти вивчення родоводу і творчості Нарбутів. Історико-культурні надбання Сіверщини у контексті історії України: зб. наук. праць за матер. П'ятої наук.-практ. Конф.). Глухів: РВВ ГДПУ, 2006. 240 с.
14. Його. Історична спадщина Глухівщини. Збереження історико-культурних надбань Сіверщини : матер. третьої наук.-практ. конф., 16 квіт. 2004 р. / Держбуд України, Держ. іст.-культ. заповідник у м. Глухові ; редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова). Глухів : РВВ ГДПУ, 2004. С .84-90.
15. Його. З історії виникнення пошти. Соборний майдан. 2008. № 2 (берез. – квіт.). С. 6. URL: http://nz-hlukhiv.com.ua/wp-content/uploads/ files/ sobormaidan02_2008.pdf (дата звернення: 19.08. 2022).
16. Його. Наші далекі предки. Народна трибуна. 1995. № 87 – 90 (10979 – 10982), 25, 29 листоп., 6 груд.
17. Його. Наші предки назви вибирали. Український голос (Вінніпег, Манітоба). 1996. 10 черв.. С. 6.
18. Його. Неподалік від Батурина. Голос Присеймів'я (Бахмач). 1993. 30 квіт. С. 4.
19. Його. Німецька меншина на Бахмаччині. Сіверянський літопис. 1999. №1. С. 176 – 178.
20. Його. Перлина архітектури. Народна трибуна. 1995. 28 черв.(№ 48 (10940).С. 3.
21. Його. «По болоту Ездици и за Сутыком…». Глухівщина. 2004. 11 лют. С. 4.
22. Його. Пошта у Глухові. Народна трибуна. 2003. 8 листоп. (№ 84). С. 3.
23. Його. Свідки минулого. Сіверянський літопис. 1995. №6. С. 93 – 94.
24. Його. Слоут: іст. екскурс. Соборний майдан. 2004. Берез. – квіт. (№ 2). С. 4.
25. Його. Тяглась нитка від Китаю... й до Чернігівського краю. Сіверянський літопис. 1998. №4. С. 81 – 82.
26. Його. Церкви Батурина. Сіверянський літопис. 1996. № 5. С. 101-105.
27. Його. Що означає слово «Славутич»? Сіверянський літопис. 1995. № 4. С. 34-35. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/ handle/ 123456789/93018/04-Zadko.pdf?sequence=1 (дата звернення: 19.08. 2022).
28. НА НІКЗ «Гетьманська столиця». Ф. 14. ВО 69-14. Спр. 69 – Спогади Задка В.П. Арк. 142.
29. Семенюк О. Краєзнавцю В. Задку – 75. Сіверянський літопис. 2003. № 1. С. 201- 203.
30. Таємниці зруйнованих фортець. Голос України. 2002. 12 груд. URL: http:// www.golos.com.ua/article/248422 (дата звернення: 19.08. 2022).
31. Тютюнник Є. Жителі Батурина Микола та Борис Бокані через світлини 1933-го потрапили у сталінські табори. Урядовий кур'єр. 2013. 20 лип. URL: https://ukurier.gov.ua/uk/articles/plata-za-foto-yake-zvinuvachuye/ (дата звернення: 19.08. 2022).

В. О. Мота, *м. Чернігів*

ВІДКРИТТЯ ДУНАЄВЕЧЧИНИ: МИНЬКОВЕЦЬКИЙ КУРГАН РАННЬОСКІФСЬКОГО ЧАСУ (VII – VI ст. до н.е.)

Дослідниками В.А. Захар'євим і Ю.М. Малєєвим у серпні 1990 року було досліджено скіфський курган поблизу села Миньківці Дунаєвецького району. Він належав представникові місцевого племені, яке займало територію Середнього Подністров'я у VII – VI ст. до н.е. Саме поховання маловідоме в науковій літературі і зазвичай згадується в переліку археологічних пам'яток регіону без особливих уточнень. На теперішній час поховальний інвентар експоновано в Дунаєвецькому історико-краєзнавчому музеї міста Дунаївці Кам'янець-Подільського району в залі, присвяченій стародавній історії України. У зазначеній роботі автор вперше дає мистецтвознавчу оцінку знахідкам з поховальної споруди ранньоскіфського часу на основі отриманих від державної музейної установи відомостей, включаючи ілюстративні і архівні джерела у вигляді фотографій з місця розкопок (3 шт.), сучасних світлин предметних одиниць з території Миньковецького лісництва з фондів (13 шт.), копію плану і вертикального розрізу кургану (1 шт.). Здійснено художньо-стилістичний аналіз для характеристики тюльпановидного ліпного горщика (1 шт.).

Ключові слова: західноподільська група пам'яток, ранньоскіфський час, курган, художньо-стилістичний аналіз.

Мета і завдання дослідження. Головною метою дослідження є аналіз поховального інвентаря поодинокого миньковецького кургану, який належить до постійної експозиції в Дунаєвецькому історико-краєзнавчому музеї. Предмети ідейно асоціюються з релігійною практикою племен скіфського часу Середнього Дністра і стилістично належать до раннього періоду розвитку культури.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

– аналіз наукової літератури, у якій згадується миньковецькій курган;
– дати загальну характеристику скіфській колекції Дунаєвецького історико-краєзнавчого музею.

Виклад основного матеріалу. Необхідно підкреслити, що українське село Миньківці розташоване на річці Ушиця і входить складу Дунаєвецької міської територіальної громади Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Досліджений у Миньковецькому лісництві курган датується VII-VI ст. до н.е. завдяки знайденим у ньому трилопатевим бронзовим наконечникам стріл.

Дослідники датують захоронення другою половиною VII – серединою VI ст. до н.е., враховуючи також особливості виготовлення керамічних виробів [3, с. 26-28].

Насип мав висоту 1 м та діаметр – 22 м. У центрі кургану знаходилась могильна яма розмірам 2,5 х 1,7 м [6, с. 38]. Важливою знахідкою при дослідженні пам'ятки є ритуальне вогнище, що знаходилося під курганним насипом на південний схід від могили. У ньому, крім ліпних тюльпаноподібного горщика і миски, збереглися залишки кремації. На схід від могили виявлено і досліджено також кам'яну викладку [6, с. 39].

У праці Захар'єва В.А у співавторстві з Шмаєнік М.Д. відзначено, що поховальний комплекс було пограбовано, що підтверджується наявністю залишків грабіжницького ходу західніше могили [6, с. 39]. На основі плану кургану в Дунаєвецькому історико-краєзнавчому музеї (ДІКМ) можна стверджувати, що потривожений кістяк знаходився в центральній могилі не в анатомічному порядку, довкола якого розміщувались утилітарні речі небіжчика, ймовірно, для вдалої подорожі до потойбічного світу та подальшого існування там.

У зв'язку з напівкочовим способом життя та соціальним устроєм іраномовної верхівки місцевих племен скіфського часу монументальні сакральні споруди в їх культурі відсутні. Їх наявність не дозволяла б покидати тимчасове стійбище або зимівник, що суперечило б мобільності й веденню рухливого скотарства. Виготовлення монументальної скульптури і побудова сакральної архітектури у такий спосіб неможливі та ірраціональні. Варто зазначити лише величезні курганні ансамблі, до яких входили поховальні споруди, а також жертовно-поминальні комплекси, зведені із землі, каменю та дерева. До ансамблів були дотичні кам'яні антропоморфні статуї з рельєфним зображенням рис обличчя, одягу, прикрас і зброї, які були єдиними зразками монументальної скульптури у номадів того часу [4, с. 173].

У Миньківському кургані, як прикладі поховальної обрядовості ранньоскіфської доби [4, с. 71], зафіксовано біритуальний обряд поховання (тілопокладення і тілоспалення). Оскільки монументальні твори мистецтва відсутні, найбільш виразними предметами є бронзові трилопатеві наконечники стріл і тюльпаноподібний ліпний горщик. У цілому у фондах ДІКМ зберігається 13 знахідок скіфського часу. Деякі посудини скіфського часу ретельно відреставровані і

перебувають у задовільних умовах завдяки дотриманню норм температурно-вологісного режиму. Безумовно, усі знайдені предмети становлять музейну цінність, однак до тих, що мають і художню можна віднести лише ліпний тюльпаноподібний горщик через наявність орнаментації наліпним пружком та наскрізними проколами нижче краю вінець. Ліпна посудина оздоблена за допомогою техніки лощення і вирізняється з-поміж інших характерним блиском. Більше того, серед фрагментів керамічного посуду теракотового кольору знайдено ритмічно оздоблені наскрізними проколами (2 од. музейних фондів) фрагменти ліпних горщиків, що є характерним для ранньоскіфського часу. Їх можна віднести до естетично привабливих декоративно-ужиткових творів мистецтва разом з тюльпаноподібним виробом. Семантика примітивного орнаменту залежить від міфологічного світогляду суспільства, у якому практично кожен народ етноцентричний і мав свої системи патернів, наділених апотропеїчними та магічно-примножувальними функціями [7, с. 36]. З іншого боку, 7 фрагментів ліпних посуд мають гладку поверхню без жодних позначок чи декоративних елементів. Орнаментація у вигляді скісних нігтьових насічок не спостерігається. В експлікації ще 2 одиниці музейних фондів атрибутовані як «ритуальний посуд», із чим автор не згоден через відсутність будь-яких підтверджень, окрім повторюваності подібного внутрішнього наповнення в інших курганах. Точніше застосовується *rapport*, що відомий водночас у цивілізаційному і неписемному суспільствах. Аналогічні посудини використовувались в побуті, а при настанні фізичної смерті прижиттєві речі додавали до поховального інвентарю. Одночасно покладення предметів в останнє пристанище часто ідентифікують їх як вотивні предмети, включаючи неорнаментовані дрібні чашечки і мисочки.

Трилопатеві бронзові наконечники стріл (5 од. музейних фондів) різного розміру типові для ранньоскіфського часу знаходились поруч із потривоженим кістяком в центральній могилі. Дещо про спосіб життя скіфів висловився лаконічно античний класик історії Геродот, що кожен з них – кінний стрілець (Herod, IV, 81). Гіпотетично небіжчик мав досвід стрільби з луку і до метафізичного світу йому надали найнеобхідніші речі, які за життя виконували оборонну функцію. У рідкісних випадках дерев'яні предмети зберігаються, проте через кліматичні умови у великих масштабах знаходять саме

бронзові наконечники вкриті патиною зеленуватого відтінку (тобто вкриті природньо утвореним захисним шаром) через окиснення при взаємодії з киснем.

Звернемо увагу на присутність у двох близько розташованих поховальних комплексах місцевих і привнесених традицій поводження із тілом померлої людини. На відстані 5,6 м на південний схід від поховання №1 з обрядом тілопокладання виявлено поховання №2 із залишками кальцинованих кісток і попелу від кремованого небіжчика, де *in situ* виявлено вогнище овальної форми, як підтвердження проведеного обряду на місці захоронення [2, с. 321].

Висновки і перспективи подальшого розвитку. Таким чином, предмети з колекції ДІКМ становлять музейну цінність і є типовими знахідками на пам'ятках східноєвропейського Лісостепу ранньоскіфського періоду. Серед них естетичне забарвлення мають ліпні керамічні вироби прикрашені традиційним орнаментом, що, безумовно, певне семантичне навантаження. Державна установа потребує спеціалістів у даному напрямку досліджень. Подальша робота з колекцією скіфського часу актуальна з точки зору музейної справи через відсутність в Дунаєвецькому історико-краєзнавчому музеї розроблених фахівцями пояснювальних текстів (експлікацій, етикетажу). Матеріали цього дослідження можуть бути використані зазначеним культурно-освітнім і науково-дослідницьким закладом для текстового оформлення експозиційної зали, присвяченої історії стародавньої України.

Список використаних джерел:

1. Андрєєв, В.М. Віктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого: Монографія. – Дніпропетровськ: Герда, 2012. – 476 с.
2. Бандрівський, М. С. Культурно-історичні процеси на Прикарпатті і Західному Поділлі в пізній період епохи бронзи – на початку доби раннього заліза. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2014. – 574 с.
3. Захар'єв, В. А., Малєєв, Ю. М. Розкопки кургану ранньоскіфського часу біля села Миньківці на Дунаєвеччині // Дунаївці: їх роль і місце в історії Поділля. Тези доповідей республіканської конференції. – Дунаївці, 1993. – С. 26—28.
4. Семенчук, С. О. Осередки язичництва лівобережжя Середньої Подністрянщини (XI ст. до н.е. – XIII ст. н.е.). – Кам'янець-Подільський, 2018. – С. 173.

Ю.І. Блажевич, *м. Хмельницький*

КОСТЕЛ СВЯТОГО ЙОСИПА ОБРУЧНИКА В ПІДЛІСНОМУ МУКАРОВІ НА ДУНАЄВЕЧЧИНІ – ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНА ПАМ'ЯТКА КРАЮ

В статті на основі документальних матеріалів та публікацій місцевих періодичних видань висвітлено дані щодо унікального кам'яного римо-католицького храму – костелу Святого Йосипа Обручника в селі Підлісному Мукарові на Дунаєвеччині. Його історія сягає 1613 року, коли був збудований перший дерев'яний костел, однак в кінці XVII ст. його зруйнували турки, і лише в 1760 році був збудований новий дерев'яний храм, що проіснував майже сто років, а в 1859 – 1872 рр. за кошти парафіян на його місці було споруджено кам'яний костел Святого Йосипа Обручника, що пережив дві світові війни, атеїстичну радянську добу і з 1992 року є діючим.

Ключові слова: Дунаєвеччина, Підлісний Мукарів, костел Святого Йосипа Обручника,неоготична перлина Поділля.

Подільський край здавна славився своїм глибоким історичним і духовним корінням, знаходячись на перехресті різних релігій і культур. На території Хмельниччини, складової частини Поділля, незважаючи на різні лихоліття, й донині збереглися чимало унікальних культових споруд (храми, собори, костели, синагоги, будинки молитви, каплиці, монастирі тощо) XVI – XX ст. Однією з таких споруд є неоготичний мурований римо-католицький костел Святого Йосипа Обручника в селі Підлісний Мукарів на Дунаєвеччині, що має свою історію з 1613 р., тому метою і завданням цього дослідження є висвітлення складної долі цієї культової споруди протягом останніх більше як 400 років і її відродження в добу незалежності України.

Село Підлісний Мукарів розташоване в 15 км. від м. Дунаївці і назване так тому що було розбудоване біля лісу, ймовірно вихідцями із старого або Пільного Мукарова, яке вперше згадується під назвою Нижній Мукарів серед сіл, які король Ягайло в 1404 р. віддав Петру Шафранцю, а в XVI ст. цей населений пункт з навколишніми селами-сусідами, зокрема й з Підлісним Мукаровим, були приписані до Барського староства, а в XVII ст. тут було сформовано Мукарівське староство, населені пункти якого здавалися в довготермінову оренду на привілейованих умовах різним особам. Так, наприклад, в кінці XVIII ст. такою володаркою Мукарівського староства була дружина відомого авантюриста того часу князя Нассау-Зігена, німецького

князя, іспанського гранда, російського адмірала [1, с.789]. А перший дерев'яний костел Святого Йосипа Обручника був споруджений, як свідчать архівні хроніки, 1613 року коштом подільського підсудка Андрія Гурського. Тоді ж король Речі Посполитої Сігізмунд III надав йому низку привілеїв та обдарував необхідним церковним оснащенням (світильниками, чашами, свічками тощо). Протягом XVII ст. костел був активно діючим, в ньому постійно проводились богослужіння та інші релігійні заходи, їх відвідували більше тисячі римо-католиків, які проживали в Мукарові Підлісному та в навколишніх селах. Однак в кінці XVII ст., коли Поділля було захоплене Османською імперією, турки зруйнували цю культову споруду і лише в 1760 р., коли село поступово відійшло від погромів і наповнилося людьми, тут постав новий дерев'яний костел, що проіснував майже сто років, аж до 1859 р., коли на кошти парафіян та за ініціативи місцевого священника Базилія Шаха розпочалося будівництво з тесаного каменю нового мурованого костелу Святого Йосипа Обручника.

Ця культова споруда протягом віків мала лише одну назву на честь чоловіка Діви Марії. Тринадцять років поспіль парафіяни збирали необхідні кошти і в 1872 р. нарешті костел постав в усій своїй красі – вишуканий стиль пізньої неоготики притягував до себе погляди всіх мешканців Підлісного Мукарова і навколишніх сіл, надавав особливої неповторності та унікальності цьому архітектурному витвору. В 1886 р. Луцько-Житомирський єпископ Любовідзький освятив цей храм. Більше тисячі парафіян обох статей відвідували богослужіння в костьолі в кінці XIX – на початку XX ст. [2, с.4].

В добу радянської влади, коли розпочалися гоніння проти церкви через атеїстичні погляди більшовиків, протягом 20-х – 30-х років XX ст. на Поділлі було зруйновано сотні культових споруд, знищено тисячі священнослужителів, частина церков, храмів, костелів перетворено на склади, клуби, сховища тощо. Руйнація обійшла стороною храм в Підлісному Мукарові, однак в 1933 році він був закритий і перетворений на склад.

В роки Другої світової війни, коли нацистська Німеччина окупувала землі України, зокрема й Поділля, німецька влада дозволила відкрити костел, і він діяв протягом війни і в післявоєнний період до 1962 р. У тому році знову був закритий, використовувався як склад, а потім в ньому створили сільський музей, що й зберегло його як культову споруду.

В кінці 80-х років XX ст., в зв'язку з відзначенням ювілейної річниці хрещення Київської Русі та підготовкою світового християнства до 2000-ліття Різдва Христового, в СРСР, зокрема й в Україні, відбулось послаблення щодо церкви, і нечисленні парафіяни римо-католицького походження села Підлісного Мукарова добилися права на повернення костелу релігійній громаді і відкриття богослужіння в цій культовій споруді. За зібране парафіянами кошти було наново облаштовано храм, а після одержання Україною незалежності на початку 90-х років XX ст. архітектурним відділом Дунаєвецького району був розроблений план реконструкції храму та зведення дзвіниці. Львівські художники під керівництвом Романа Довганика розписали стіни [2, с.4].

Нелегкою справою стало відновлення роботи органу, який був встановлений ще в XIX ст. За роки забуття і руйнації він дуже зіпсувався, став фактично непридатним для експлуатації, тому в 1991 р. при активному сприянні настоятеля храму Юзефа Чопа і львівського органіста Віталія Півнова було проведено масштабні відновлювальні роботи чехословацькою фірмою «Rieger – Kloss». Нині орган приносить радість і задоволення парафіянам і любителям органної музики.

Чималу роботу прийшлось виконувати львівським майстрам щодо внутрішнього облаштування і оздоблення костела. Так, наприклад, Стефан Адамський з своїми львівськими колегами виготовили вівтар, сповідниці та рами Хресної дороги тощо. Їхніми зусиллями було збудовано парафіяльний і катехитичний будинок, а в 1992 р. єпископ Ян Ольшанський вдруге провів обряд освячення відновленого храму і благословив на довге служіння Богу. З тих пір тут проводяться регулярні богослужіння, не змовкають молитви і звуки органа, сюди пролягли туристичні маршрути мешканців краю і України [3].

Як вже зазначалось, неготична перлина Поділля – римо-католицький костел Святого Йосипа Обручника через віки несе прихильникам християнства Святу Віру в Господа нашого Ісуса Христа. За роки існування трьох культових споруд – двох дерев'яних і одного мурованого, тут зберігалася і зберігається духовна сутність, наповнена особливою енергією молитов десятків поколінь місцевих мешканців, її окриленість і святість перебороли всі лихоліття і руйнації атеїстичних часів і воєнних подій XX ст., нині в стінах історико- архітектурної пам'ятки знову зазвучали молитви за міць і здоров'я воїнів Збройних Сил України, за український народ, за Україну, які зі зброєю в руках захищають свою рідну землю від вторгнення збройних агресорів Російської Федерації на територію України, наближають довгоочікувану перемогу.

Список використаних джерел:

1. Приходы и церкви Подольской епархии. Под редакцией священника Ефимия Сецинского. Біла Церква: Вид. О. Пшонківський, 2008. XII + 996 с. (Бібліотека української краєзнавчої класики).
2. Здибель Ю. Неоготична перлина Хмельниччини. Подільські вісті. 2022. 1верес.(№ 35).
3. Неоготична перлина Хмельниччини. Фейсбук. 03.09.2022 р.

М. Ю. Бондарчук, *м. Глухів*

КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ: ЮРІЙ ШЕМШУЧЕНКО

Досліджуються творчий доробок відомого науковця, доктора юридичних наук, академіка, директора Інституту держави і права імені В. Корецького НАН України Юрія Шемшученка в контексті становлення українського конституціоналізму у XXI столітті.

Ключові слова: держава, конституція, реформи, конституційний процес, конституційне право

Незалежна українська держава постійно здійснює реформи в усіх сферах суспільного життя. Особливе місце на цьому шляху посідають зміни правової системи та її основи – конституції відповідно до вимог часу та міжнародних норм права.

Важлива роль у конституційному процесі належить науково-дослідним та науковим установам, вченим, юристам-практикам тощо. Відомим фахівцем у галузі конституційного, адміністративн оретичні проблеми розвитку конституційного законодавства України на сучасному етапі» (2014) та ін [2]. Загалом авторський доробок науковця – близько 1000 наукових праць, з яких 50 індивідуальних та колективних монографій [1].

Юрій Сергійович переконаний: наука має бути об'єктивною, визначати стратегічні шляхи розвитку суспільної практики і головні напрями державо- і правотворення. Тому важливим напрямом є дослідження проблем історії, розвитку та становлення юридичної науки, діяльності Національної академії наук України [1].

Багатогранна наукова та дослідницька діяльність надала право Ю. Шемшученку працювати експертом Ради Європи з екологічного права, членом Міжнародного арбітражного суду ООН в Гаазі, членом Комісії України у справах ЮНЕСКО, членом Міжнародної ради з права навколишнього середовища [2].

Вагомий науковий доробок Ю.С. Шемшученка відзначено низкою державних та відомчих нагород – Заслужений діяч науки і техніки України (1995), повний кавалер ордена князя Ярослава Мудрого V–I ступенів (1999, 2006, 2009, 2014, 2021), орден «За заслуги» III ступеня (2010), Почесні грамоти Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, багатьма недержавними преміями та відзнаками [2].

Науковець є Почесним громадянином м.Глухова, створив і плідно працює над поповненням книжкового арсеналу музею права у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, є бажаним і частим викладачем юридичних дисциплін здобувачів освіти університету.

Список використаної літератури:

1. Науковці України. Шемшученко Юрій Сергійович. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://logosukraine.com.ua/project/index.php?project=nued&id=158
2. Скрипнюк О.В.Видатний організатор академічної правової науки і вищої юридичної освіти в Україні – наш сучасник. До 85-річчя академіка НАН України Ю.С. Шемшученка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.visnyk-nanu.org.ua/sites/default/files/files/Visn.2021/2/Visn_22021%2B13_Shemshuchenko.pdf
3. Усенко І.Б. Шемшученко Ю.С. Енциклопедія історії України: Т. 10: Т-Я. Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2013. 688 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Shemshuchenko (останній перегляд: 12.09.2022)

Р.В. Просяник, *м. Глухів*

КОНЦЕПЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ПАТРІОТИЗМУ В. ЛИПИНСЬКОГО В КОНТЕКСТІ СТВОРЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ НА ПОЧАТКУ XX ст.

Проаналізовано засади суспільно-політичного життя на Правобережній Україні на початку XX століття., які вплинули на формування концепції територіального патріотизму В. Липинського як важливої підвалини створення незалежної української держави у формі конституційної монархії.

Ключові слова: держава, територіальний патріотизм, аристократія, шляхта.

Територіальний патріотизм є однією з основних підвалин, на яких має засновуватися українська монархія – таку думку висловив один

із найбільш впливових представників українського консерватизму першої третини ХХ століття В'ячеслав Липинський. Суть цієї концепції полягає у забезпеченні єдності нації за рахунок усвідомлення своєї території, любові до своєї землі, почуття єдності та співпраці з усіма її постійними мешканцями, незалежно від їх походження, соціально-класової та етнічної приналежності, віросповідання тощо [3, с.110]. Визначну роль в утвердженні такої ідеї відіграло походження самого В. Липинського, який, будучи етнічним поляком і проживаючи на Волині, став учасником все ж українського руху.

Феномен такої подвійної історичної свідомості не був поодиноким явищем, а, навіть, навпаки, був властивим великій кількості представників аристократії зі східних кресів (так поляки називали території на схід від Львова та Вільно, які до кінця XVIII ст. належали Речі Посполитій). За таких умов однією з проблем, яку намагався вирішити В. Липинський стало залучення до українського руху полонізованого місцевого шляхетства, яке, з одного боку, вважало себе частиною польської політичної нації, а з іншого – усвідомлювало нерозривний зв'язок з малою батьківщиною.

Ідеї В. Липинського відрізнялись від бачення хлопоманів, (найвідомішими з яких були В. Антонович іТ. Рильський), адже він не хотів поривати з власним соціальним станом, котрий, на його глибоке переконання, може і повинен прислужитися справі українського державотворення, як це було за доби Хмельниччини. Вже в еміграції В.Липинський писав: «Ніколи я не вирікався і не вирікаюсь того, що належу до польського шляхетського роду, од віків осілого на Україні. І чого б я мав цього вирікатись? Шляхтичами польськими були: Конашевич-Сагайдачний, Богдан Хмельницький, Станіслав Кричевський, Іван Богун, Юрій Немирич, Богдан Стеткевич, Іван Виговський, Мазепа-Калєдинський, Орлик, Кальнишевський» [1, с.28]. Отже, В. Липинський прагнув того, щоб верства, до якої він належав, долучилась до розвитку української нації, не змінюючи при цьому власної соціальної, релігійної та культурної ідентичності. Програмою максимум для нього вже тоді була самостійна Україна, виборювати котру і мала, на його думку, з природи державотворча верства – шляхетство.

Вже в першому десятилітті ХХ століття В.Липинський звертався до проблеми участі шляхти в українському політичному русі: «Участь української шляхти в житті українського народу на тлі його історії та теперішні відносини », «Шляхта на Україні» тощо. Ми поділяємо

думку І. Передерій, що спольщена і суто польська шляхта в Україні повинна виявляти патріотизм до землі, на якій вона живе, і пам'ятати про обов'язок, який вона має, як верства більш культурна, перед українським народом [2, с.87].

Отже, концепція територіального патріотизму не просто пов'язана із соціальним та етнічним походженням самого її автора, а й також природньо випливає із соціальних реалій малої батьківщини В. Липинського та українських земель загалом. Територіальний патріотизм з'явився як ідея внаслідок необхідності залучення місцевої аристократії до українського національного розвитку та подальшого державотворення.

Список використаних джерел:

1. Липинський В.К. Листи до братів-хліборобів. 1919-1929. 580 с.
2. Передерій І.Г. В'ячеслав Липинський: етнічний поляк, політичний українець: Полтава: Вид-во ПолтНТУ. 2012. 622 с.
3. Шляхтун П.П. Політологія: навч.посібн. Київ: Либідь. 2005. 576 с.

В. М. Крижанівський, *м. Київ*

ГЛУХІВСЬКИЙ УЧИТЕЛЬСЬКИЙ ІНСТИТУТ ТА ПОДІЛЛЯ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.

У статті реконструйовано життєвий та професійний шлях уродженців Подільської губернії, які навчалися в Глухівському учительському інституті. Також схарактеризовано представництво випускників учительського інституту серед педагогічних кадрів міських училищ Положення 1869 року.

Ключові слова: міське училище, Глухівський учительський інститут, вчитель, Подільська губернія.

У краєзнавчих дослідженнях радянської та пострадянської доби питання культурно-освітніх зв'язків Глухівського учительського інституту з Поділлям на межі XIX – XX ст. не виокремилося в окрему дослідницьку проблему [6, с. 39 – 52; 8; 9; 10; 11]. У нашій розвідці сфокусуємо увагу лише на таких окремих питаннях: навчання уродженців Подільської губернії в Глухівському учительському інституті, працевлаштування випускників інституту на теренах регіону.

1872 року на теренах Російської імперії почала розбудовуватися мережа учительських інститутів. Відповідно до урядового плану

один навчальний заклад подібного типу мав здійснювати підготовку педагогічних кадрів для окремого навчального округу імперії. Так, для Одеського навчального округу було відкрито Феодосійський учительський інститут (1874), а для Київського навчального округу (Київська, Чернігівська, Полтавська, Волинська, Подільська губернії) – Глухівський учительський інститут (1874). На жаль, відповідно до законодавства Російської імперії інститут з Глухова мав готувати вчителів для міських училищ Положення 1872 р. лише 2-х губерній округу (Полтавська та Чернігівська губернії) з п'яти. Оскільки на теренах Київської, Подільської та Волинської губернії функціонували окремі міські училища Положення 1869 р., то вважалося, що педагогів для них мають готувати інші спеціалізовані навчальні заклади. Утім поодинокі уродженці з Правобережної частини навчального округу навчалися в Глухівському учительському інституті. За нашими попередніми підрахунками, які вимагають певного уточнення, упродовж 1877 – 1906 рр. інститутський курс закінчили 475 осіб, з них уродженців Подільської губернії – 6 (випуски 1884, 1886, 1887, 1890 рр.), Волинської губернії – 7 (1888, 1889, 1896, 1900, 1902), Київської губернії – 31 (1882 – 1890, 1895, 1897, 1899, 1900 – 1904). Доречно конкретизувати біографії випускників з Поділля.

1884 р. інститут полишив **Підгаєцький Яків Павлович** (1857 р. н.; міщанський син, м. Нова Ушиця). До інституту успішно закінчив курс Коростишівської учительської семінарії (Київська губернія). Після учительського інституту почергово працював помічником учителя в Ніжинському міському училищі (Чернігівська губернія, 1884 – 1885), учителем російської мови в Кам'янець-Подільському 2-класному міському училищі (1885 – 1898 або 1899), учителем-інспектором Острогозького 3-класного міського училища (Воронезька губернія, 1898 або 1899 – 1908). З 1908 р. й до лихоліть Першої світової війни перебував на посаді викладача Юр'ївської учительської семінарії (Ліфляндська губ.). З початком Першої світової війни повернувся на Батьківщину. У Радянській Україні працював учителем Сорочинської школи. Доречного згадати й сім'ю Якова Павловича. Дружина, Гладиш Ганна Адамівна, до революції була власницею приватного пансіону. Син, Підгаєцький Володимир Якович (1889 – 1937), у роки Української революції був обраний до Української Центральної Ради, а в постреволюційну добу став відомим науковцем у сфері гігієни. Він почергово посідав посади професора медичного факультету

Українського державного університету при УНР та Київського медичного інституту, очолював Інститут фізичної культури ВУАН. Також Володимир Якович був засновником першої кафедри професійної гігієни та першої в Європі Київської дослідної станції з наукової організації праці в сільському господарстві [4, арк. 4 – 7; 7; 23, с. 11 – 12; 24, с. 9; 31;13, с. 107, 113; 14, с. 113, 118; 15, с. 112, 117; 16, с. 199; 17, с. 212;18, с. 221]. У 30-і роки був репресований.

Одногрупником Підгаєцького був **Степановський Олексій Степанович** (1859 р. н., дворянський син, Ямпільський повіт). До інституту закінчив Коростишівську учительську семінарію. На жаль, відомості про його професійний шлях фрагментарні. Так, з 1884 р. працював учителем математики у Сосницькому повітовому училищі (Чернігівська губернія). На 1911 р. – вже викладач Солецької учительської семінарії (Радомська губернія), а на 1912 р. – викладач російської мови, географії в Холмській учительській семінарії (Холмська губернія). На жаль, подальша доля невідома [4, арк. 4 – 7; 22, с. 675; 26, с. 94].

1886 року інститутський курс успішно закінчив **Бурдинський Анатоль Григорович** (1857 р. н., міщанський син, м. Летичів). До інституту закінчив курс Карачевської учительської семінарії (Орловська губернія). Від 1886 р. працював учителем Кременецького міського училища (Волинська губернія), помічником учителя, вчителем Переяславського 3-класного міського училища (Полтавська губернія, 1887 – 1905). У 1905 – 1909 рр. – учитель-інспектор Новозибківського 3-класного міського училища (Чернігівська губернія), 1909 р. – на 1914 або 1915 рр. – наставник з математики в Суразькій учительській семінарії (Чернігівська губернія). На жаль, подальша доля невідома [3, арк. 2 – 3; 5, с. 10; 19, с. 148; 21, с. 385; 22, с. 453; 27, с. 10; 28, с. 408].

1887 р. інститутський курс закінчив Іванов Сергій Апполонович (1866 р. н., м. Проскурів). Початкову освіту отримав у Проскурівському міському училищі. У 1887 – 1896 рр. – учитель російської мови в Костянтиноградському повітовому училищі (Полтавська губернія), з 1896 р. – після 1898 р. – учитель російської мови Житомирського 2-класного міського училища (Волинська губернія). Подальша доля невідома [1, арк. 2 – 6; 12, с. 93; 19, с. 109; 29, с. 38].

1890 р. інститут закінчив **Войцехівський Степан Андрійович** (1863 р. н., сім'я однодворця, с. Окнини, Гайсинський повіт). Закінчив Новобузьку учительську семінарію (Херсонська губернія).

У 1890 – на 1893 р. – учитель початкового класу та помічник класного наставника в Немирівській чоловічій гімназії (Подільська губернія). 1902-1906 рр. – учитель підготовчого класу Черкаської чоловічої гімназії (Київська губернія). 1906 р. – на 1907 р. – учитель Кролевецького 3-класного міського училища та вчитель історії і природознавства Кролевецької жіночої прогімназії (Чернігівська губернія) [2, арк. 2-5; 30, с. 170].

Його одногрупником був **Розов Олексій Васильович (**1865 р.н., син священника, м. Соболівка, Гайсинський повіт). Закінчив Подільську духовну семінарію. З 1890 р. – на 1892 р. – учитель Київського 2-класного. залізничного училища станції «Київ – 1». На жаль, подальших відомостей про нього немає [2, арк. 2-5; 23, с. 47].

Утім, те, що в Глухівському учительському інституті навчалося мало уродженців Подільської губернії, не повинно дослідників вводити в оману. Вихованці учительського інституту складали помітну частину педагогічних кадрів міських училищ Положення 1869 року. Так, якщо 1892 року жоден випускник Глухівського інституту не очолював міське училище на теренах Подільської губернії, то на 1909 р. вже 7 осіб (54 %) були директорами цих навчальних закладів. У той же час серед вчителів міських училищ відбулося за цей період певне «просідання»: так, на 1892 р. у навчальних закладах працювало 8 випускників Глухівського вчительського інституту (25 %), а на 1909 р. – 5 (16 %). Доцільно відмітити, що умови праці були кращими в училищах Положення 1872 р., то за першої можливості випускники Глухівського інституту намагалися перевестися в навчальні заклади такого типу в інші губернії під російської України та держави Романових загалом [11].

Таким чином ми бачимо, що навчання вихідців з Поділля в Глухівському учительському інституті носило поодинокий характер. Утім частина випускників учительського інституту зреалізували себе як освітяни та теренах краю.

Список використаних джерел:

1. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі ЦДАВОУ, м. Київ). Ф. 707. Оп. 53. Спр. 22.
2. ЦДАВОУ, м. Київ. Ф. 707. Оп. 55. Спр. 76.
3. ЦДАВОУ, м. Київ. Ф. 707. Оп. 52. Спр. 20.
4. ЦДАВОУ, м. Київ. Ф. 707. Оп. 50. Спр. 20.
5. Адрес календарь. Полтавская губерния на 1904. Полтава, 1904.
6. Бєлашов В. І. Історіографічна традиція та джерельна база вивчення історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра

Довженка (1874 – 2014 рр.) // Історичні студії суспільного прогресу. Глухів, 2014. № 2. С. 39 – 52.
7. Віленський Юрій Ггієна душі. Образ і роботи видатного українського вченого, жертви рострілів на Соловках Володмира Підгаєцького повертається науці та суспільству // День. 09. 2008.
8. Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.). Київ, 1998.
9. Кравченко І. М. Учительські інститути в системі підготовки педагогічних кадрів в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.).: автореф. дис. … канд. пед. наук. Київ, 2008.
10. Крижанівський В. Викладачі Глухівського інституту (1874 – 1924 рр.): біобібліограф.словник. Глухів, 2017.
11. Його. Випускники Глухівського учительського інституту (1874 – 1906 р.): біограф.словник. Глухів , 2019.
12. Памятная книжка Волынской губернии на 1898. Житомир. 1898.
13. Памятная книжка Воронежской губернии, 1899 г. Воронеж 1899.
14. Памятная книжка Воронежской губернии на 1907 г. Воронеж, 1907.
15. Памятная книжка Воронежской губернии, 1905 г. Воронеж, 1905.
16. Памятная книжка и адрес-календарь Лифляндской губернии на 1910 год. Рига. 1910.
17. Памятная книжка и адрес-календарь Лифляндской губернии на 1912 год. Рига. 1912. С. 212.
18. Памятная книжка и адрес-календарь Лифляндской губернии на 1914 год. Рига. 1914.
19. Памятная книжка Киевского учебного округа на 1890 год. Часть V. Полтавская губерния. Киев. 1890.
20. Памятная книжка Киевского ученого округа. 1892 г. Часть II. Подольская губернія. Киев, 1892.
21. Памятная книжка Киевского учебного округа на 1909 – 1910 год. Киев. 1909.
22. Памятная книжка Киевского учебного округа на 1912 – 1913 учебный год. Киев. 1913.
23. Памятная книжка Киевского учебного округа. Часть I. Киевская губерния. 1893.
24. Памятная книжка Киевского ученого округа. Часть II. Подольская губ, 1889. Киев. 1888.
25. Памятная книжка Киевского ученого округа. Часть II. Подольская губ, 1893 год.
26. Памятная книжка Радомской губернии на 1911 год. Радом. 1911.
27. Справочная книжка Полтавской губернии на 1903 год. Полтава, 1903.
28. Циркуляры по управлению Киевским учебным округом за 1895. № 10.
29. Циркуляры по управлению Киевским учебным округом за 1896. № 1.
30. Циркуляры по управлению киевским учебным округом за 1906. № 3.
31. Яворівський О. П., Сахарчук І. М. В.Я. Підгаєцький: лікар, педагог, учений (до 120-річчя від дня народження). URL.: www.mif-ua.com/m/archive/article/10285 (дата звернення: 03. 06. 2019).

О. Б. Комарніцький, Л. М. Комарніцька, *м. Кам'янець-Подільський*

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКЕ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАД МІСТЕЧОК КАМ'ЯНЕЦЬКОГО ПОВІТУ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1920 рр.

У статті йдеться про діяльність громадських культурно-просвітницьких товариств «Просвіта», які вирішували питання розгортання культурно-просвітницької, науково-освітньої, видавничо-педагогічної діяльності тощо. Ці заходи формували у містечкових українців почуття національної гідності, схвальне ставлення до ідеї української державності. Автори зазначають, що ріст національної і політичної свідомості містечкового населення виявився також і в їхньому прагненні до відкриття українських національних шкіл.

Ключові слова: Кам'янецький повіт, «Просвіта», маніфестація, школа, вистава.

Період визвольних змагань 1917-1920 рр. нині становить предмет особливої уваги дослідників. Події Української революції до здобуття Україною державної незалежності масштабно замовчувалися, оскільки саме в цей час гранично проявилося прагнення українського народу до творення власної державності. Революційні зрушення 1917-1920 рр. не могли не позначитися і на житті та діяльності містечок Кам'янецького повіту. Вагомим чинником у житті цих населених пунктів було культурно-просвітницьке життя. У нашій статті ми проаналізуємо цю сторону життя, зокрема покажемо діяльність громадських культурно-просвітницьких товариств «Просвіта», висвітлимо проблему відкриття і діяльності українських національних шкіл.

Пробудженню активності містечкових жителів сприяли товариства «Просвіта». Просвітницькі громади, поширення яких почалося після Лютневої революції, особливо активно діяли серед сільського та містечкового населення. Відрадно, що «Просвіти» містечок підтримали державотворчі починання Центральної Ради. Так, Орининська «Просвіта» 22 травня 1917 р. до вищого крайового органу за підписами голови Романовського і радників Руденка, Огородника та Масляка надіслала 2 листи. У першому з них була висловлена цілковита підтримка його політики, а в іншому – звучав заклик «*оголо [сити] акт національно-територіальної автономії, призначити*

при Тимчасовому урядові осібного міністра по справах України і проводити далі як найширше українізацію національного війська» [42, арк. 21; 43, арк. 19].

З самого початку «Просвіти» ставили за мету «просвітити своїх членів світлом доброї науки та через знання повести їх до кращого громадського національного життя» [4, арк. 85]. Для цього вони влаштовували лекції, масові мистецькі дійства (літературні, тематичні вечори, вистави, благодійні концерти), відкривали бібліотеки, читальні, засновували наукові товариства, друкували книги українських авторів, організовували курси позашкільної освіти, школи для дітей та дорослих, сільськогосподарські, ремісничі навчальні заклади [2, арк. 23-24, 43]. У приміщенні Городоцької церковно-парафіяльної школи на початку жовтня 1917 р. було прочитано дві лекції – «Просвіта» і українське життя» і «Народне самооподаткування», які зібрали значну кількість місцевих жителів. Після закінчення дійства на потреби просвітян було зібрано 20 крб. При товаристві діяв також національний хор, який проводив співи 4 рази на тиждень [18].

«Просвіти» очолювали «шевченківський» рух. Так, в Оринині просвітяни організували українську маніфестацію, у якій взяли участь 16 тисяч ориниччан і жителів сусідніх сіл. Перед початком дійства відслужили панахиду по Т.Г. Шевченку, представники селян та інтелігенції виступили із промовами про Кобзаря. Після цього маніфестація з національними українськими прапорами, портретами Шевченка, хором рушила до місцевої школи і «Просвіти», співаючи національний гімн «Ще не вмерла Україна» і Шевченків «Заповіт». Тут просвітяни організували мітинг. Промовці розповідали про важке становище України, закликали селянство гуртуватись [17].

Матеріали періодичних видань та архівні джерела переконливо свідчать про роботу «Просвіт» ще у Смотричі, Дунаївцях, Тинній [1, с. 180; 23; 33].

Ріст національної і політичної свідомості містечкового населення виявився і в їхньому прагненні до відкриття українських національних шкіл. Щоправда, наявних початкових та середніх навчальних закладів було обмаль. Наприклад, на одне подільське містечко Кам'янецького повіту припадало 2,2 початкових шкіл різного рівня, у кожному п'ятому – був середній заклад, що було явно недостатньо для повного забезпечення освітніх потреб містечкового населення [12, с. 283]. Шкільні класи часто були переповнені, через це

доводилось відмовляти у прийомі до школи бажаючим вчитися. Дану картину ілюструє табл. №1.

Таблиця №1. Кількісний склад учнів шкіл містечок Кам'янецького повіту на 1917 р. [5, арк. 2, 3, 5, 6, 8, 11, 12, 16, 25]

№ п/п	Містечка	Кількість учнів		Разом	Кількість груп	Відмовлено	
		Хлопці	Дівчата			Хлопці	Дівчата
1	Балин	55	48	103	4	-	-
2	Городок	35	59	94	2	-	-
3	Жванець	146	84	230	5	16	10
4	Оринин	162	79	241	5	59	26
5	Купин	105	45	150	4	5	13
6	Маків	99	59	158	4	-	-
7	Фрампіль	44	34	78	4	-	-
8	Лянцкорунь	56	73	129	4	10	15
9	Смотрич	75	65	140	4	-	-
10	Зіньківці	24	12	36	3	-	-
11	Чемерівці	36	19	55	3	5	4
12	Шатава	45	32	77	3	-	-
	Разом	882	609	1491	45	95	68

Незважаючи на труднощі, вчителі переважно виявляли високий рівень національної свідомості, підтримували вищий крайовий орган влади – Центральну Раду. Так, в Смотричі, під час української маніфестації, що зібрала 2 тис. осіб, із палкими промовами виступили вчитель Іщенко і семінарист Цимбалистий [17].

У період гетьманату тривав розвиток просвітницького руху. Д. Розовик довів, що у порівнянні з добою Центральної Ради «Просвіти» зростали кількісно і якісно, посилювався їх авторитет у масах. Це відбувалося внаслідок приєднання до «Просвіт» все більших культурних сил та надання організаціям вагомої фінансово-організаційної допомоги з боку держави [25, с. 216]. Найбільшою активністю у цей час вирізнялася Жванецька «Просвіта» імені І.М. Стешенка, яка постала у першій половині вересня 1918 р. Її було організовано на кошти, виручені місцевим гуртком молоді від поставленої ними вистави «Наталка Полтавка» [19]. Вже на перших загальних зборах жванецьких просвітян, які відбулися 15 вересня, було вирішено доручити раді просити ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету І.І. Огієнка стати почесним і довічним членом організації, бути її «порадником і авторитетним заступником» [3]. Жванецька «Просвіта» відкрила читальню і звернулася до

редакцій та видавництв з проханням надіслати по одному примірнику своїх видань. Крім того, на порядку денному просвітян стояло питання про відкриття у містечку української гімназії, «Народного дому», санаторію, де б лікувалися громадські діячі, літератори, інваліди війни [21; 26]. Досить плідною була співпраця жванецьких просвітян із відділом народної освіти Подільської губернської народної управи, який допомагав становленню молодої «Просвіти». Так, 12 жовтня 1918 р. останній було видано 1000 крб. для придбання книг, 31 жовтня – вирішено асигнувати ще 1000 крб. на утримання дитячого садка [35, арк. 10, 11].

Просвітні організації брали участь в організації шкіл та позашкільної роботи. Так, жванецькі просвітяни виручку від вистав передали на ремонт 2-класної школи [20].

Доба Гетьманату позначена негативним ставленням місцевих органів влади, які в значній мірі складалися з «нових людей» – колишніх чиновників консервативних поглядів, до культурно-просвітньої діяльності «Просвіт». Приміром, у Жванчику вартові, побоюючись більшовицьких впливів, зірвали вивіску на приміщенні «Просвіти», оскільки вона була написана на червоному фоні [30]. У 20-х числах червня вже Кам'янецький повітовий староста заборонив театральні вистави «По ревізії», «Москаль-чарівник» лянцкорунським просвітянам, зіславшись на несплату ними гербового збору [10, арк. 34; 14, с. 30; 41, арк. 47, 55; 44, арк. 332].

Активісти «Просвіти» критикували гетьманську адміністрацію за її залежність від австро-угорських і німецьких окупантів. У відповідь було проведено нові репресивні заходи за участю іноземного контингенту. Таке ставлення влади негативно позначилося на національних настроях українського населення. Так, житель м-ка Дунаївці С. Риндик із занепокоєнням повідомляв: «*Часті розмови про нездібність «Просвіти» та не вартість українізації. Це ж пропагують і отці церковні. На вічах «Просвіта» приймає вигляд зібрання буржуїв, де Т.Г.Шевченко показується як люцифер. Пора зрозуміти, що «Просвіта» – це шлях до свідомості*». Реалії тогочасного суспільства вловлюються і в словах дзигівчанина «хлібороба Степана»: «*На кожнім кроці надибуєш прихильників українського руху, хоча багато з них до революції були ворогами всього українського, української мови. Тепер одіваються в усе українське, але говорять по-російськи. Дуже важко іде будівництво нового життя. Треба відкинути зрадників і всюди поставити щирих працьовників*» [27].

З приходом до влади Директорії дещо поліпшилася ситуація із просвітньою справою. Відновили свою діяльність «Просвіти» у Дунаївцях, Городку, Оринині [40, арк. 88, 206-206 зв.], відкрилося нове просвітнє товариство у Купині [28].

Однією із найпоширеніших форм діяльності «Просвіт» була організація театральних гуртків, що організовували вистави, а виручені від цього кошти направляли на розвиток культурно-просвітньої справи [37, арк. 1зв.]. Так, український національний хор, за словами Т. Гладуна, при переповненому залі, на Різдвяні свята виступив в Лянцкоруні. Крім того, тоді ж поставили вистави «Панська хворість», «Кум-мірошник» та «По ревізії» [29]. 30 серпня 1919 р. відбулося велике свято з нагоди роковини створення Орининської «Просвіти». Було організовано дві вистави, місцевий національний хор проспівав декілька пісень, оркестр духової музики виконав «Ще не вмерла Україна», «Не пора, не пора» [32]. Такі ж вистави відбулися у Купині [33], Жванчику [30], Миньківцях [36, арк. 6; 40, арк. 206].

Анархія, військові дії та часті зміни влади призводили до того, що «Просвіти» або призупиняли свою діяльність, або були малодіяльними. З Дунаївців повідомляли: «*Місцева «Просвіта» опинилася в тяжкому стані. Театральні вистави зовсім припинилися. Члени «Просвіти» зовсім не з'являються на збори. Коштами Управа не допомагає*». Цим скористалися антиукраїнські елементи. Скажімо, діяч Степной у місцевому театрі поставив п'єсу «Чорт на Україні», де висміював Українську державу, її нездатність до самостійного життя [31]. А вже в березні 1920 р. газета «Наш шлях» повідомляла, що «Просвіта» взагалі «розбіглася» [15]. Разом з тим, завинила такому становищу і влада. Історик А. Пижик справедливо зауважує, що уряд УНР не зумів налагодити ефективної системи передачі інформації, не виділив необхідних коштів культурно-просвітнім товариствам для активізації пропагандистської роботи [22, с. 31].

«Просвіти» відіграли надзвичайно велику роль у відродженні української національної школи. Особливо яскравим тут є приклад Жванецького просвітнього товариства, яке на чолі з колишнім Подільським губернським комісаром Г. Степурою (ще у грудні 1918 р., коли він займав посаду губкомісара, жванчани обрали довічним почесним головою [11] організувало навколо себе вчительство, підтримувало його матеріально, призначало стипендії, поповнювало бібліотеки шкіл [34, арк. 9]. Ним також було засновано історико-етнографічний музей, а з 10 березня 1919 р. функціонували 1,5-місячні

загальноосвітні курси з українознавства [30]. У травні 1920 р. оголосили набір фахівців для роботи у Жванецькій громадській гімназії ім. Б. Хмельницького, утримувати яку збиралася знову ж таки «Просвіта» [16; 24].

Посильну участь у відкритті шкіл, наданні приміщень брали народні управи, містечкові громади. Так, у 1920 р. вищій початковій школі Гусятина Кам'янецького повіту було відведено 2-поверховий будинок [14, с. 36]. Подібне спостерігалося і у Дунаївцях і Кривчику [39, арк. 2 зв., 4 зв.].

Надзвичайно гостро стояло питання з приміщенням Балинської вищої початкової школи, яка, не зважаючи на прихильне ставлення жителів містечка, не мала де проводити свою роботу. Ситуація була настільки гострою, що в.о. інспектора пропонував тимчасово відвести під школу будинок конезаводської стайні [6, арк. 18]. В переважній більшості випадків ВПШ проводила свої заняття в приміщеннях існуючих в містечках нижчих початкових шкіл, як це було в Смотричі [8, арк. 12], Оринині [7, арк. 181]. І все ж, попри труднощі, мережа початкових шкіл розвивалась. За нашими даними, станом на квітень 1919 р. у Кам'янецькому повіті їх нараховувалось 19. У значній частині шкіл класи були переповнені. Часто доводилось відмовляти бажаючим вчитись.

В надзвичайно скрутному становищі перебували вчителі, отримуючи мізерну заробітну платню. Через це більшість із них супроводжували нестатки, недоїдання [13, с. 22], а ефективність праці падала, що призводило до незадовільного, інколи навіть байдужого ставлення до своїх обов'язків, як це сталося, наприклад, у Жванчику [9, арк. 3-4]. Окремі керівники втікали, залишаючи школи на призволяще. Інспектор Орининської ВПШ Мардарієв наприкінці квітня 1919 року, коли більшовики евакуювалися, «вибув з Оринина, забрав всі ділові книги і документи, грошові рахунки, печатку, деяку кількість грошей» [7, арк. 145].

Таким чином, важливим чинником у житті містечкових громад Кам'янечиини були громадські культурно-просвітницькі товариства «Просвіта», які вирішували питання розгортання культурно-просвітницької, науково-освітньої, видавничо-педагогічної діяльності тощо. Ці заходи формували у містечкових українців почуття національної гідності, схвальне ставлення до ідеї української державності. Ріст національної і політичної свідомості містечкового населення

виявився також і в їхньому прагненні до відкриття українських національних шкіл.

Таблиця №2. Кількісний склад учнів початкових шкіл містечок Кам'янецького повіту (квітень 1919 р.) [38, арк. 2-4зв.]

№ п/п	Містечка	Кількість шкіл	Число учнів		Разом
			Хлопці	Дівчата	
1	Балин	2	85	59	144
2	Городок	1	91	93	184
3	Гусятин	1	60	41	101
4	Жванець	1	110	68	178
5	Зіньківці	1	24	12	36
6	Збриж	1	33	10	43
7	Купин	1	77	50	127
8	Лянцкорунь	1	81	96	177
9	Маків	1	69	33	102
10	Оринин	1	138	93	231
11	Соколець	1	101	55	156
12	Смотрич	1	72	43	115
13	Фрампіль	1	71	65	136
14	Черче	2	139	53	192
15	Чемерівці	2	89	42	131
16	Шатава	1	51	28	79
	Разом	19	1291	841	2132

Список використаних джерел:

1. В боях за Жовтень. Спогади учасників революційної боротьби на Поділлі. Хмельницький: Облвидав, 1968.
2. Верхола Т. Наше минуле і сучасне. Проскурів: Вид. Проскурівської «Просвіти», 1917.
3. Відродження. Київ. 1918. 23 жовт. (5 листоп.).
4. Держархів Вінницької обл. Ф.Д. 255. Оп. 1. Спр. 124.
5. Там само. Ф.Р. 260. Оп. 1. Спр. 31.
6. Держархів Хмельницької обл. Ф.Р. 260. Оп. 1. Спр. 52.
7. Там само. Спр. 54.
8. Там само. Спр. 69.
9. Там само. Спр. 74.
10. Там само. Ф.Р. 1158. Оп. 1. Спр. 7.
11. Життя Поділля. 1918. 25 груд.
12. Завальнюк О. М., Комарніцький О. Б. Подільські містечка в добу Української революції 1917-1920 рр. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2005. 320 с.
13. Зубалій О. Д., Рященко Д. С. Освітній рух в Україні у добу національно-державного відродження (1917-1920 рр.) // Український історичний журнал. Київ, 1998. № 3. С. 12-23.

14. Лозовий В. С., Нестеренко В. А. «Просвіти» на Поділлі в добу національно-визвольних змагань (1917-1920 рр.) // Просвітницький рух на Поділлі (1906-1923 рр.) / упоряд.: М. Мошак, В. Лозовий. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільське міське товариство «Просвіта», Історико-культурологічне Подільське Братство, 1996. С. 28-40.
15. Наш шлях. Кам'янець-Подільський. 1920. 9 берез.
16. Наш шлях. 1920. 8 трав., 9 трав.
17. Нова Рада. Київ. 1917. 8 черв.
18. Нова Рада. 1917. 13 жовт.
19. Нова Рада. 1918. 1 (14) верес.
20. Нова Рада. 1918. 6 (19) верес.
21. Нова Рада. 1918. 11 (24) жовт.
22. Пижик А. М. Культурно-просвітня діяльність уряду УНР в період Директорії. Київ: Четверта хвиля, 1998. 35 с.
23. Подільська воля. Кам'янець-Подільський. 1917. 28 серп.
24. Подольский край. Каменец-Подольск. 1920. 22 мая.
25. Розовик Д. Ф. Українське культурне відродження в роки національно-демократичної революції (1917-1920): монографія. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2002. 311 с.
26. Село. Кам'янець-Подільський. 1918. 28 верес.
27. Село. 1918. 22 листоп.
28. Село. 1919. 19 лют.
29. Село. 1919. 24 лют.
30. Село. 1919. 30 берез.
31. Село. 1919. 5 верес.
32. Село. 1919. 20 верес.
33. Село. 1919. 12 груд.
34. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Ф. 538. Оп. 1. Спр. 3.
35. Там само. Спр. 33.
36. Там само. Спр. 99.
37. Там само. Спр. 188.
38. Там само. Ф. 543. Оп. 1. Спр. 4.
39. Там само. Спр. 28.
40. Там само. Ф. 1092. Оп. 2. Спр. 71.
41. Там само. Спр. 24.
42. Там само.. Ф. 1115. Оп. 1. Спр. 12.
43. Там само. Спр. 50.
44. Там само. Ф. 1216. Оп.1. Спр. 76.

В.Р. Адамський, *м. Хмельницький*

ДУНАЄВЕЦЬКА ЗМІШАНА ГІМНАЗІЯ В ДОКУМЕНТАХ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ ДОБИ

У повідомленні подано документальний корпус джерел з фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, які висвітлюють процес заснування та діяльності Дунаєвецької змішаної гімназії.

Ключові слова: змішана гімназія, Дунаївці, вчительський склад, державний статус, департамент середньої освіти.

Доба Української революції 1917–1921 рр. позначена успішним розвитком системи освіти на усіх її рівнях. Це вповні відноситься й до навчальних закладів, що надавали середню освіту. Останні були представлені гімназіями, реальними школами, вчительськими та духовними семінаріями.

Прикметою доби було те, що середні школи відкривалися не лише у містах, а й в містечках та навіть селах. Ініціаторами цих проєктів виступали різні інституції, зокрема органи державної влади, місцевого самоврядування, громадські організації, приватні особи. Однак після відкриття нових навчальних закладів місцеві громади, як правило, ухвалювали рішення про клопотання перед Міністерством народної освіти взяти на державне утримання шкіл.

У середині 1918 р. змішана гімназія була заснована і в Дунаївцях. Ця проблематика уже стала предметом спеціальної дослідницької уваги [1]. Так само аналіз різних аспектів розвитку навчального закладу зроблено В. Прокопчуком в контексті дослідження освітніх процесів на Дунаєвеччині від давнини до сучасності [2, с. 103-104].

Однак навряд чи буде правильним закривати тему для подальших дослідницьких практик. І в цьому відношенні нові можливості можуть бути надані оприлюдненням комплексів архівних матеріалів. Нижче ми подаємо підбірку документів, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України. Вони віддзеркалюють різні аспекти функціонування змішаної гімназії у Дунаївцях.

Зауважимо, що документи подаються мовою оригіналу, з властивим добі правописом та орфографією.

Список використаних джерел і літератури:

1. Мельник Е. М. Дунаєвецька приватна (державна) змішана гімназія у 1918–1920 рр. *Освіта, наука і культура на Поділлі:* зб. наук. пр. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2013. Т. 20: 95-річчю заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету присвячується. С. 62–67.
2. Прокопчук В. С. Освіта на Дунаєвеччині: від перших шкіл – до суспільства знань: монограф. Дунаївці; Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2018. 412 с.

Додатки

№ 1

МНП
ДИРЕКТОР
Дунаевецкой мешанной гимназии
О-ва
«ГРУППЫ РОДИТЕЛЕЙ»
Лютого 20 дня 1919 р.
№ 96.
м. Дунаевцы, Под. губ.
До Департаменту Середньої Школи
Донесення

Пересилаючи при цьому справоздання про становище нововідкритої Дунаєвецької мішаної гімназії з правами для учнів, маю за честь просити Департамент Середньої Школи клопотатись перед Міністерством про дарування гімназії прав і для навчителів.

Дунаївецька мішана гімназія відкрита в біжучому 1918-19 шкільному році в складі 4 класів основних і приготувального класа коштами «Об-ва Група Батьків» на підставі дозволу Департаменту від 21 червня під № 1920/13945 з правами тільки для учнів. В гімназії, як видно з прикладаємого справоздання, тепер 197 учнів (хлопців 86, дівчат 111).

Навчання ведеться по програмам урядових хлопячих гімназій. Українська мова й вкраїнознавство викладається згідно останнім роспорядженням Міністерства.

Навчителі, про допуск котрих до викладання я звернувся з проханням до Комісаріату Київської Шкільної Округи відношенням з 30 грудня 1918 року під № 67, пробувають особи з педагогічним

досвідченням і відповідними правами для займання посад навчителів гімназії.

Гімназія міститься в будинку бувшої німецької двохкласової школи, сей, як бувше помешкання шкільного заклада, цілком відповідає типові шкільного будинку. Шкільне умеблювання, хоча побудоване в цьому році, в часі війни, не вважаючи на трудні умови (відсутність матеріяла і майстрів) побудоване досить добре.

Товариство «Група Батьків», установник гімназії, приклало багато енергії для забезпечення гімназії всім необхідним. Завдяки старанням товариства, не вважаючи на часту відсутність зносин з великими осередками, учням постачені всі необхідні підручники, а навчителям наукові підладдя. Закладена, як видно з справоздання, книгозбірня і є постанова товариства «Група Батьків» про щорічне асигнування 200 карб. на доповнення останньої (протокол ради товариства від 1 грудня 1918 р. під № 6).

М. Дунаївці, маючи до 16 тисяч мешканців, оточене великими селами й є одно з густозалюднених осередків Поділля. Найближчі центри, де знаходяться середні шкільні заклади, Проскурів – 60 вер., Камянець – 33 вер. і Нова Ушиця – 30 вер., що при теперешній дорожнечі пересування й утримання дав можливість вчити діти тільки заможним класам громадян. Біднота й селянство, в котрих у теперешній час проснулось, забите ворогами народу, поривання до світу й знання, зостається й до сеї пори у темряві. Маючи на увазі, що більшість учнів діти дрібних комерсантів і фабричних робітників, котрі по ріжним обставинам часто переїзджають у другі міста, одержання прав гімназією поліпшило би становище всіх учнів, а останніх особливо.

Крім того, для ліпшої постанови справи, одержання прав для навчителів дало би можливість далі доповняти навчительський персонал добрими педагогами, що є не легке завдання при відсутности в теперішній час бажаючих тяжко працювати на твердій ниві Народньої освіти й без жадної матеріяльної забезпеки в будучім.

Вважаючи на все вищесказане, ще раз прошу Департамент клопотатись перед Міністерством про дарування всіх прав урядових гімназій Дунаївецькій мішаній гімназії «Об-ва Групи Батьків».

Директор Ів. Лясковський

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 51–52. Рукопис. Оригінал. Підпис.

№ 2

Відомість про становище Дунаївецької мішаної гімназії «Група Батьків»

Назва шкільного закладу (з яким курсом)	Дунаївецька мішана гімназія з програмом урядових хлопячих гімназій
Рік, місяць, число й № дозвола на відкриття	1918 р., 21 червня. № 1920/13945
Установник, товариство; на якій підставі існує	«Об-во Група Батьків», на підставі устави затвердженої Камянецьким Окружним Судом 26 червня 1918 р. під № 569. Копію устави прикладаю.
Місто, губерн., повіт, вулиця, № будинку, де поміщ. шкільн. заклад	М. Дунаївці на Поділлю, Ушицького повіту, Миколаївська вулиця.
Помешкання	Помешкання найняте; класов. покоїв 5, учительськ. 1, прийм. 1, і др. – 5 покоїв. 4 основних і 1 приготувальний кл. Всього 197 учнів. Приготув. кл. – 46; I-й – 43; II-й – 31; III-й – 40; IV-й – 37. По віроісп.: правосл: хлопців – 13, дівчат – 9; рим.-кат.: хлопців – 13, дівчат – 10; лютеран.: хлопців – 2, дівчат – 1; іудейск.: хлопців – 58, дівчат – 91.
Число прийнятих у біжучому році	Всього прийн. 197, з них православних – 22, рим.-кат.. – 23, лютер. – 3, іудеїв – 149.
Книгозбірні. I. Для учнів II. Для навчителів	Всього 38 назв, з них: головні відділи: історія – 4; географія – 3; природозн. – 9; белетристика – 22. В біжучому шкільному році книгозбірня доповнена на суму 380 карб. Вартість всьої книгозбірні 380 карб. Всього книг 44. Вартість всьої книгозбірні 655 карб.
Шкільні пособія	Всього назв 161, з них: малюнк. – 64 (загальна вартість 197 карб.); географії – 71 (загальна вартість 825 карб.); природознавст. – 26 (загальна вартість 265 карб.).
Шкільні кабінети: Фізичн. Природозн.	 – –
Платня за навчання	Приг. кл. – 250 карб., I кл. – 300 карб., II кл. – 350 карб., III кл. – 375 карб., IV кл. – 450 карб.
Річна платня навчителів	З вищою освітою 225 карб. за річну лекцію, з середньою освітою 200 карб.
Виховач	Один помішник класових наставників з платнею 2400 карб. в рік.
Річний бюджет	Загальна сума … карб., в цьому запомога від земства … карб., від міста … карб., др. устан. (осіб) … карб*.

№ 99.

20 лютого 1919 року.

Директор Дунаївецької мішаної гімназії Ів. Лясковський

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 53–54. Рукопис. Засвідчена копія.

**Так у документі.*

№ 3

СПИСОК
учредителей и педагогического персонала Дунаївецької мішаної гімназії за 1918–1919 уч. г.

1. Учредитель Если учредитель – учреждение, представляется список всех членов Правления, с указанием времени избрания и сроков полномочий				
Фамилия, имена и отчества	Вероисповедание	Образовательный и педагогический (специальность) ценз	Общественное положение	Время избрания и срок полномочий
1) Голова ради товариства Дрель Мойсей Мордкович	іудейск.	Домов. освіта	Домовласник	14 червня 1918 р. на 3 роки
2) Член ради Крістянс Євгеній Людвикович	рим.-к.	«	«	14 червня 1918 р. на 1 рік
3) Член ради Блейхман Герш Шліомович	іудейск.	«	«	14 червня 1918 р. на 1 рік
4) Член ради Дрель Рівка Вольківна	іудейск.	«	«	14 червня 1918 р. на 1 рік

2. Заведующий и преподаватели				
Должность	Фамилия, имена и отчества	Вероисповедание	Образовательный и педагогический (специальность) ценз	Всего уроков в данном учебном заведении
1. Директор	Лясковський Іван Романович	рим.-к.	Скінчив фізико-математичний факультет	12
2. Законоуч. прав.	Стемповський п.о. Агафоник	прав.	Скінчив Духовну семінарію	6
3. Законоуч. рим.-кат.	Рачковський кс. Фортунат	рим.-кат.	Скінчив Духовну кат. акад.	6

4. Научит. україн. мови	Гушло Владимир Константинов	прав.	Скінчив правничий факультет, домашній наставник	12
5. Научит. російс. мови	Маркова Євгенія Михайлова	прав.	Скінчила історично-філолог. факультет	24
6. Научит. малюнків, німецьк. і тимчасово латинськ.	Келлер Конст. Августович	прав.	Скінчив політехн. Інститут, інженер будівничий	28
7. Науч. франц. мови	Стемповська Олександра Агаф.	прав.	Скінчила 8 класів гімназії, французька мова	10
8. Научит. приготув. кл.	Мурзаков Андрій Захарійович	прав.	Скінчив педагогічні курси	20
9. Помішник класових настоят.	Сваричевський Володимир Зах.	прав.	Скінчив художню школу	
10. Навчит. природознавст. та географ.	Корнієнко Павло Павлович	прав.	Скінчив фізико-математич. факультет і педагогічні курси	19

№ 98.

20 лютого 1919 р.

Директор Дунаївецької мішаної гімназії Лясковський

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 26–27 зв. Рукопис. Засвідчена копія.

№ 4

Міністерство
Народньої Освіти
Департамент
Середньої Освіти
Відділ середньої школи
«2» вересня 1919 р.
№ 1222/2488.
м. Кам'янець.

До п. Губерніяльного Комісара по Народній Освіті на Поділлю

Пересилаючи при цьому: 1) Подання Директора Дунаївецької мішаної групи батьків гімназії від 20/11 1919 р. під ч. 96, в справі надання вищезазначеній гімназії прав державних, 2) відомість про становище вищезазначеної гімназії, 3) відомість про підручники, що введені в цій гімназії, 4) спис фундаторів та педагогічного персоналу, Департамент Вищої та Середньої Школи пропонує Вам перевести

ревізію і тільки в зв'язку з наслідками цієї ревізії підняти питання перед Міністерством про надання прав школі.

Директор Департаменту Вищої та Середньої Школи

За Голову Відділу

За Діловода Я. Петренко

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 21–21 зв. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 5

Виписка з докладу Подільського Губкомісара Освіти до Міністерства Освіти про ревізію Дунаєвецької гімназії «Т-ва групи батьків», переведену в листопаді 1919 року.

Дунаєвецька гімназія в кількости 5 класів мішана, без помилки можна сказати жидівська гімназія (до 30% жидів). Міститься в однім двохповерховому помешканню. Оборудована гімназія меблями досить бідно. Шкільним приладдям і кабінетами майже зовсім необорудована.

Гімназія носить характер українізуючоюся правдиво. Побувши на всіх уроках учителів, я бачив одне бажання українізуватися. Учителі викладають і балакають, крім двох, добре володіючих, поганою, але українською мовою, учні відповідають теж українською мовою. Навчання почалось в свій час і на державній мові. Ведеться діловодство на державній мові і до прихода большовиків вже була постанова українізувати гімназію.

Гімназія має права для учнів, але ще недостає прав для учителів і в одержанню цих прав п. директор, Педагогична Рада і батьки звернулись з проханням до мене підтримати перед М. Н. Освіти їх прохання про надання гімназії повних прав, а саме повних прав для учителів. Що я лічу для себе цілком можливим підтримати їх бажання.

Губкомісар Освіти М. Ільїнський.

З оригіналом згідно:

За Діловода

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 22–22 зв. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 6

МНО
ПОДІЛЬСЬКА
Губернська Шкільна
Управа
«31» грудня 1919 р.
Ч. 1801.
м. Кам'янець на Поділлю.
До Головноуповноваженого Уряду УНР Пана Міністра ОГІЄНКА

Після ревізії, переведеної Губерніяльним Комісаром Освіти у Дунаєвецькій Мішаній гімназії «групи Батьків», Губерніяльна Шкільна Управа в засіданню 30-го грудня 1919 року ухвалила звернутись з клопотанням до пана Головноуповноваженого Уряду УНР, про надання Дунаєвецькій Мішаній гімназії Т-во ГРУПИ БАТЬКІВ повних прав Державних гімназій, згідно проханню адміністрації гімназії.

Голова Губ. Шкільної Управи
Губкомісар Освіти Є. Кондрацький
За Секретаря М. Гадзінський

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 2. Машинопис. Оригінал. Підпис.

**На документі резолюція: Докласти мені всі потрібні по цій справі документи. 10/I. І. Огієнко*

№ 7

МНО
ДиректорКошти,
Дунаївської мішаної гімназії
Т-ва «Групи Батьків»
Січня 21 дня 1920 р.
Ч. 174.
м. Дунаївці на Поділлі.
До Губерніяльної Шкільної Управи на Поділлю

На відношення з 15 січня б. р. ч. 14 маю за честь повідомити, що Дунаївецька мішана гімназія відкрита в 1918/19 навч. року в складі 4-х основних і підготовчого класів Товариством «Група Батьків» на підставі дозвола Департаменту Середньої Школи від 21 червня 1918 р. під ч. 1920/13945. В минулому році всіх учнів було 107. В біжучому році відкрито 5 класів і всіх учнів є 252, себто:

	правосл.	рим.-к.	іудей	всього
У підготовч. кл.	4	1	28	33
« I «	12	5	31	48
« II «	11	4	34	49
« III «	4	6	26	36
« IV «	2	5	35	42
« V «	2	4	38	44
	35	25	192	252

Кошти, на утримання гімназії складаються виключно з платні учнів за навчання й вступних оплат, котрі в минулому році, згідно повідомлення правління Т-ва, виявилися в сумі 102505 карб., які були витрачені на платню членам правління Т-ва, учителям, паливо, наймання помешкання і набуток шкільних меблів і шкільного приладдя.

Гімназія міститься в будинку бувшої німецької школи, котрий відповідає типові шкільного будинку. При гімназії мається задвірок і сад. Шкільне умеблювання побудоване задовольняючи, не вважаючи на те, що набувалося в часі війни. Деякі засоби і приладдя були куплені в минулому році, себто географічні мапи, глобус, карти природознавства, малювання і т. п., всього 161 назва вартістю у 2000 карб. Закладена також бібліотека: в минулому році було 82 назви на суму 1035 карб. і в біжучому році набуто 11 назви на 2900 карб.

Всі вищесписані відомості були надіслані мною до Губерніяльної Шкільної Управи при відношенню з 22 вересня 1919 р. Ч. 146.

Директор Ів. Лясковський

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 23–23 зв. Рукопис. Оригінал. Підпис.

№ 8

МНО
ГУБКОМІСАР
ОСВІТИ
«22» січня 1920 р.
Ч. 37.
м. Кам'янець на Поділлю.

До П. Референта по Освіті при Головноуповноваженому Уряду УНР

У відповідь на клопотання Дунаєвецької гімназії Т-ва групи батьків про надання тій гімназії повних прав, з Департаменту Середньої Освіти надіслано було відношення від 2 вересня 1919 року № 1222, с

пропозицією перевести ревізію тої гімназії, в звязку з наслідками якої ревізії і могло б бути порушено питання про надання прав гімназії.

Прикладаючи при цьому виписку з доклада Губкомісара Освіти до Міністерства Освіти про переведену вже у м. листопаді ревізію в Дунаєвецькій гімназії, а також все надіслане від Міністерства листування від 2 вересня 1919 року і нові додаткові відомости про гімназію від 21 січня цього року № 174, прошу пана Референта порушити клопотання перед Головноуповноваженим УНР про надання Дунаєвецькій мішаній гімназії Т-ва групи батьків повних прав Державних гімназій.

Губкомісар Освіти Є. Кондрацький

За Секретаря Я. М. Гадзінський

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 20–20 зв. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 9

До Головноуповноваженого Уряду УНР Пана Міністра

Доклад Референта Освіти

в справі надання прав для учащих

Дунаєвецької Мішаної Гімназії

Дунаєвецька мішана гімназія «Групи Батьків» з правами для учащихся функціонує з 21 червня 1918 року ч. 1920/13945 з дозвілу Департаменту середніх шкіл.

Гімназія істнує в складі 5 кл. і підготовчого в кількости 252 учнів переважно еврейської національности (76%).

Прибутковий кошторис складається із платні за навчання і вступних внесків.

Гімназія міститься в будинкові бувшої німецької школи, цілком відповідаючим для гімназії.

З боку оборудовання – гімназія дуже бідно обставлена приладдями і бібліотекою.

В учебному відношенню гімназія відповідає новому пляну єдиної школи.

Підручники в 1919 році поновлені українськими.

Викладання предметів майже цілком українською мовою, хоч від 3 лютого 1919 року дозволяється викладати московською мовою ¼ всіх учителів.

Все діловодство ведеться на українській мові.

Педагогичний персонал в кількости 10; з вищою освітою – 6, з середньою – 2, з спеціяльним 2.

Педагогична Рада Гімназії просить про надання прав учительському персоналу.

Докладаючи про вищезазначене, маю за честь додати, п. Міністре, що при ревізії Гімназії в перших числах листопаду 1919 року мною було найдено, що гімназія, хоч бідно обставлена науковими приладдями і бібліотекою, але по постановці учебної частини заслуговує того, щоби надати їй права і для учащих.

Прохання Педагогичної Ради підтримує Губерніяльна Шкільна Управа.

Референт Освіти М. Ільїнський.

7/II 1920 року.

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 41–41 зв. Машинопис. Оригінал. Підпис.

**На документі резолюція: Згоден надати права і для учащих, але при умові, щоби викладовою мовою Гімназії була мова українська. 19/II. І. Огієнко*

№ 10

Правління
Т-ва «Група Батьків»
для утримання Дунаївецької
Мішаної Гімназії
Лютого 8 дня 1920 р.
Ч. 2.
м. Дунаївці на Поділлю.

Після переведення ревізії Дунаївецької Мішаної гімназії Т-ва «Група Батьків» п. Губкомісаром Освіти на Поділлю, Подільська Шкільна Рада постановою з 30 грудня 1919 року ч. 1881 ухвалила клопотатись перед п. Головноуповноваженим УНР про надання державних прав вищезгаданій гімназії, з огляду на це Правління Т-ва «Група Батьків» в засіданню 6 лютого 1920 року постановила і з свого боку звернутись до п. Міністра Народньої Освіти або до кого належить з проханням про надання всіх прав Дунаївецької Мішаної Гімназії т-ва «Група Батьків», для чого уповноважила голову правління Т-ва «Група Батьків» М. М. Дреля.

За Голову Правління
Член Правління

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 21а. Рукопис. Засвідчена копія.

№ 11

МНО
ПОДІЛЬСЬКА
ГУБЕРНІЯЛЬНА ШКІЛЬНА
УПРАВА
«16» лютого 1920 р.
Ч. 98.

До П. Міністра Освіти У.Н. Республіки

Подільська Губерніяльна Шкільна Управа має за честь довести до відома п. Міністра Освіти, що Губерніяльним Комісаром Освіти на Поділлю в місці жовтню 1919 року переведена була ревізія в Дунаївецькій Мішаній гімназії Т-ва «групи батьків». З ревізійного відчиту видно, що гімназія носить характер правдиво українізуючоїся школи. З огляду на це Губкомісар Освіти, як видно з відчиту, лічить для себе цілком можливим підтримувати бажання адміністрації гімназії про надання їй повних прав державних гімназій. На підставі цього і згідно прохання адміністрації гімназії Губернською Шкільною Управою в засіданню 30 грудня 1919 року постановлено: Звернутись з клопотанням до п. Головноуповноваженого Уряду УНР про надання Дунаєвецькій Мішаній Гімназії Т-ва «групи батьків» повних прав Державних гімназій.

Голова Губ. Шкільної Управи
Губкомісар Освіти Є. Кондрацький
За Секретаря

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 45–45 зв. Машинопис. Оригінал. Підпис.

**На документі резолюція: До п. Головноуповноваженого. П. Холодний*

***На документі помітка: Повідомити гімназію про рішення. 26/II. І. Огієнко*

№ 12

№ 171.
«26» лютого 1920 р.

До Подільської Губ. Шкільної Управи

Сповіщаю для відома й належного розпорядження, що пан Головноуповноважений резолюцією від 9 лютого біж. року дав свою згоду на надання службових прав педагогічному персоналові

Дунаївецької мішаної гімназії громади «Групи Батьків», але при умові, щоби викладовою мовою в гімназії була мова Українська.

Реф. Кондрацький

Діловод Сухий

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 42–42 зв. Рукопис. Копія.

№ 13

№ 172.

«26» лютого 1920 р.

До Под. Губ. Шкільн. Управи

Сповіщаючи про надання прав педагогічному персоналові Дунаєвецької мішаної гімназії, прошу шкільну управу зауважити згаданій школі, що рівнобіжно з викладанням наукових предметів на українській мові й все діловодство в гімназії повинно провадитись на українській мові; необхідно московські штемпелі й печатки замінити штемпелями й печатками, виготованими на українській мові.

Реф.

Діловод Сухий

ЦДАВО України. – Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 55. – Арк. 43–43 зв. Рукопис. Копія.

Н.М. Петренко, *м. Глухів*

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ДОРОСЛОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНІ У 20-Х рр. ХХ ст.

У публікації ведеться мова про причини, передумови та мету початку процесу ліквідації неписьменності та українізацію в Україні у 20-х роках ХХ столітті. Авторка аналізує передумови та причини створення україномовної системи освіти дорослих в Україні, характеризує роль ідеологічного чинника у процесі впровадження освіти дорослих, визначає та узагальнює принципи проведення кампанії ліквідації неписьменності в Україні.

Ключові слова: лікнеп, українізація, освіта дорослих, Україна.

У розбудові України як незалежної демократичної держави одне з найголовніших місць належить питанню про державну мову. Події останніх років показали, що мовні проблеми в Україні продовжують існувати. Реальному забезпеченню українській мові статусу

державної перешкоджають чинники політичного, соціально-економічного характеру.

Беручи до уваги нинішню ситуацію в Україні, категоричний відхід від культури агресора, тема процесу українізації набуває ще більшої актуальності. Більшість дорослого населення свідомо переходить на українську мову як мову спілкування в повсякденні та побуті. Тому є дуже важливим вивчити досвід минулого століття в становленні процесу українізації дорослого населення нашої країни.

Мета: дослідити процес впровадження системи освіти дорослих та її українізації в Україні у 20-х роках XX ст. **Завдання:** встановити передумови та причини створення системи початкової освіти дорослих в Україні; визначити роль ідеологічного чинника у процесі впровадження освіти дорослих, виявити принципи проведення кампанії ліквідації неписьменності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Умови для розвитку культури в Україні змінилися після закінчення війни, приходу до влади більшовиків та зі створенням Радянського Союзу. Неосвіченість широких народних мас становила перешкоду розвитку економіки та суспільного життя.

Тоді перед керівництвом держави, у першу чергу перед народним комісаріатом освіти постало завдання організації та здійснення як загальної. так і політичної освіти і виховання громадян радянської республіки в комуністичному дусі [1, с. 70].

28 жовтня 1917 р. більшовики прийняли декрет про створення Державної комісії з освіти, якій були передані всі функції дореволюційного Міністерства народної освіти. Державна політика в сфері освіти була спрямована на вирішення двох завдань: освіта дітей, тобто шкільне навчання, і освіта дорослих, яка в першу чергу передбачала ліквідацію неписьменності.

Перший декрет радянського уряду «Про ліквідацію неписьменності серед населення» (грудень 1919 р.) зобов'язував усіх громадян віком від восьми до 50 років навчатися грамоти. Ліквідувати неписьменність планувалося до 10-ї річниці Жовтневої революції – 1927 року. Цим же документом передбачалося залучення до кампанії з ліквідації неписьменності не тільки вчителів, а й усіх письменних. Координаційні функції цієї важливої роботи перейшли до товариства «Геть неписьменність», яке очолював голова ВУЦВК Г.І. Петровський. Було проведено з'їзди та конференції з проблем освіти дорослих

[3, с. 71]. У декреті ліквідація неписьменності розглядалася як неодмінна умова забезпечення свідомої участі всього населення в політичному і господарському житті країни.

Більшовицька влада ставила перед собою по-справжньому амбітні завдання, спочатку ліквідувати неписьменність серед найбільш продуктивної частини суспільства – громадян віком до 35 років. Таку кількість навчити грамоти відразу було неможливо, тому в 1923р. приймалося рішення охопити навчанням найбільш «передові групи» ВУЦВК у свою чергу встановив два терміни лікнепу: для членів сільрад, профспілок, комнезамів – до 1 травня 1925 р., а для решти працездатних – до 7 листопада 1927 р. [5, с. 14].

З поширенням писемності серед населення влада також хотіла поширити свою ідеологію комунізму. Викорінення неписьменності в Радянському Союзі спочатку мало подвійну мету. З одного боку, більшовики керувалися загальними уявленнями про необхідність грамотності та ідеал створення повноцінної особистості, з іншого боку, коли країна поставила перед собою завдання індустріалізації, вона потребувала більш компетентного працівника. Проте повністю відповідати вимогам нової влади цей робітник міг лише в тому випадку, якщо, окрім знань, володів ще й передовою ідеологією.

Кампанія по боротьбі з неписьменністю не припускала жорсткого поділу між власне навчанням і політичним вихованням (пропагандою). На цьому наголошувалося в офіційних документах [6].

Боротьба з неписьменністю і малограмотністю була не просто складовою соціальної політики держави і заходом щодо підвищення культурного рівня населення, вона стала одним з пріоритетних напрямків діяльності партії і Радянського уряду [4, с. 36].

Аналізуючи архівні джерела та історіографію питання можна визначити наступні принципи проведення кампанії ліквідації неписьменності в Україні: категоричність, всезагальність та обов'язковість заходів; повне державне регулювання; класовий, ідеологічний характер; швидке впровадження українізації; підготовка викладацьких кадрів у короткі строки і одночасно у всіх регіонах; максимальне докладання зусиль до створення методично-матеріальної бази; наявність кримінальної відповідальності для тих, хто перешкоджає лікнепу.

У Радянській Україні, після офіційно проголошеного на XII з'їзді РКП (б) у 1923 р. курсу українізації, з'явилася легітимна політична основа для розгортання національно-освітньої програми.

Як бачимо, головною причиною впровадження кампанії ліквідації неписьменності та запровадження українізації стала необхідність розповсюдити серед населення ідеологію комуністичної партії. Декрет від 29 грудня 1919 року починався словами: «*В целях предоставления всему населению Республики возможности сознательного участия в политической жизни страны СНК постановил…*» [2, с. 73]. Саме ця фраза розкриває всі наміри влади щодо проведення кампанії ліквідації неписьменності.

Проводячи аналіз архівних джерел можна прослідкувати деяку тенденцію посилення ідеологічного чинника в компанії з ліквідації неписьменності. Так, вже назва першого декрету народних комісарів 1918 р. «Про мобілізацію грамотних і організацію пропаганди радянського ладу», присвяченого боротьбі з неписьменністю, містить обидві складові радянського просвітницького проекту. У третьому пункті цього декрету місцевим органам радянської влади наказувалося оповістити населення шляхом оголошень, мітингів і сходів про організацію цих читань і пояснити населенню всю необхідність для нього знайомства з загальним укладом революційної Росії, поточною політикою і законодавством центральних і місцевих властей, без знайомства з яким громадяни позбавлені будь-якої можливості брати участь у великій будівельній роботі трудового населення Росії [7, с. 52].

Отже, основними причинами створення системи початкової освіти дорослих в Україні стала потреба освічених працівників задля майбутнього розвитку країн, що входили до СРСР, розширення діяльності комуністичної партії та необхідність насадження її ідеології серед якомога більшої кількості населення. Звідси випливає, що ідеологічний чинник у проведенні кампанії освіти дорослих займає вагоме місце. Метою радянської освіти для дорослих стає не національне виховання з її впливом на формування національної ідентичності, а політосвіта.

З приводу принципів проведення кампанії ліквідації неписьменності в Україні, можна зазначити, що основними серед них були категоричність, всезагальність та обов'язковість заходів,повне державне регулювання процесу, кампанія мала класовий, ідеологічний характер, здійснювалось швидке впровадження українізації, підготовка викладацьких кадрів велась у короткі строки і одночасно у всіх регіонах, максимальне докладання зусиль до створення методично-матеріальної бази, наявність кримінальної відповідальності для тих, хто перешкоджає лікнепу.

Зрозуміло, що від якнайшвидшого вирішення проблеми неписемності залежав не тільки культурний рівень населення, а й економічні перспективи держави, її конкурентоспроможність на міжнародній арені. Все це чітко розумілося керівниками країни. Тому на рішення даного питання у 20-х роках XX століття були кинуті великі фінансові кошти, задіяні значні людські ресурси. Мала відбутися величезна робота, яка не мала раніше прецедентів в історії. Завдання, що ставилися партією і урядом в кампанії по ліквідації неписьменності, були глобальними – ліквідувати неписьменність і малограмотність серед багатомільйонного безграмотного населення всього Радянського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Борисенко В., Телегуз І. Національна освіта і формування української модерної нації у 1921–1934 роках: європейські тенденції та радянські реалії. Київ, 2012. 156 с.
2. Декрет Совета Народных Комиссаров. О ликвидации безграмотности среди населения Р.С.Ф.С.Р. от 26 декабря 1919 года. URL: http://istmat.info/node/38891
3. Єпик Л. Реалізація мовного вибору населення України під час проведення кампанії з ліквідації неписьменності (20-ті роки XX ст.). Історичні студії Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки / М-во освіти і науки України, СНУ ім. Лесі Українки ; [редкол. : В. К. Баран та ін.]. Луцьк, 2013. Вип. 9-10. С. 70-74.
4. Куманев В. Социализм и всенародная грамотность. Ликвидация массовой неграмотности в СССР. Москва: Наука, 1987. 382 с.
5. Молоткіна В. Культурно-освітня діяльність громадських організацій України в умовах НЕПу (1921-1929 рр.) : автореферат дис. канд. істор. наук. Київ, 2005. 25 с.
6. Мотуз В. Політика Радянської влади щодо освітньої сфери як засіб комуністичного виховання українського селянства (1920–1930-ті рр.) URL: http://intkonf.org/motuz-vk-politika-radyanskoyi-vladi-schodo-osvitnoyi-sferi-yak-zasib-komunistichnogo-vihovannya-ukrayinskogo-selyanstva-1920-1930-ti-rr/.
7. 7. О мобилизации грамотных и организации пропаганды советского строя (Декрет Совета Народных Комиссаров) / А. Вышинский (ред.) Конституция и конституционные акты РСФСР (1918–1937): сб. док. Москва: Изд-во Ведомостей Верховного совета РСФСР, 1940. С. 52.

Ю. В. Телячий, *м. Хмельницький*

ДУНАЄВЕЧЧИНА ТА ДУНАЇВЧАНИ НА СТОРІНКАХ «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ОСВІТИ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ»

У статті охарактеризовано сучасний стан освіти Дунаєвецького району особистий внесок дунаївчан у її розвиток, здебільшого, впродовж другої половини XX – початку XXI ст. Виокремлено відомих педагогів, уродженців і мешканців району – вчителів загальноосвітніх шкіл, вихователів дошкільних закладів освіти, працівників професійно-технічних і позашкільних освітніх установ, керівників освітніх закладів, організаторів шкільництва, науковців – які розбудовували освітню галузь регіону.

В умовах війни, збройної агресії Росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., освіта – запорука нашої Перемоги. Адже саме ця сфера є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [1].

Розвиток освіти кожної держави на різних історичних етапах можна простежити шляхом аналізу різних джерел і документів. Чільне місце серед них посідають енциклопедичні видання. Енциклопедія в широкому розумінні –довідкове видання зведених основних відомостей з однієї чи всіх галузей знання та практичної діяльності, викладених у коротких статтях, розташованих за абеткою їхніх назв або в систематичному порядку. Створення енциклопедичного видання високого наукового рівня потребує не тільки залучення широкого кола визначних авторів-учених, а й редакційного колективу високої кваліфікації, який має багаторічний досвід роботи зі створення подібних видань. Енциклопедії мають бути акумуляторами знань і відрізнятися від інших довідкових видань науковою достовірністю, ґрунтовністю, вивіреністю інформації, певною мірою «бездискусійністю» [2].

У загальному контексті енциклопедичних видань, які побачили світ в Україні після здобуття незалежності в 1991 р. й побудовані на засадах об'єктивності та неупередженості змістової складової посідають фундаментальні видання на освітню тематику. Однією з перших серед них стала «Енциклопедія освіти» – перша в Україні довідково-аналітична праця, що вмістила різноманітну інформацію з розвитку всіх рівнів освіти, теорії, історії та практики української педагогічної

та психологічної науки. Видання охоплює різні галузі знань – педагогіку, психологію, філософію, економіку, історію, мистецтво, етику, теорію управління, бібліотекознавство тощо. Енциклопедію видано під егідою Академії педагогічних наук України. Головний редактор – академік НАН України, президент АПН України Василь Кремень [3]. (Інтенсивний розвиток освітньої галузі в подальші роки, що здійснювався з опорою на дослідження вчених НАПН України, зумовив перевидання «Енциклопедії освіти» у 2021 р., присвячене 30-річчю незалежності України) [4].

Враховуючи значимість означеного типу книги для кожного регіону нашої держави, починаючи з 2015 р. колектив Хмельницького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти на чолі з його ректором, доктором педагогічних наук, професором Берекою В. Є. одним із перших в країні розпочав системно-організовану роботу з підготовки до друку «Енциклопедії освіти Хмельниччини». З цією метою була створена редакційна колегія, яка розробила концепцію та структуру. До її складу ввійшли відомі науковці, освітяни краю: Берека В. Є. – голова, Фасоля О. І. та Харчук А. М. – співголови, Вашеняк І. Б. – відповідальна за випуск, Войтенко В. І. – відповідальний секретар, Білошицький С. В., Войнаренко М. П., Конет І. М., Місінкевич Л. Л., Очеретянко В. І., Попик О. Ф., Прокопчук В. С., Соловей М. В. (члени).

Головний обсяг роботи, пов'язаний із збором відомостей, підготовкою статей згідно визначених вимог здійснили багато десятків авторів-активістів, за згодою залучених до цього процесу, представників освітянської спільноти в кожному освітньому колективі, в кожному населеному пункті області. Матеріали надали управління та відділи освіти районних державних адміністрацій та виконавчих комітетів міських (міст обласного значення) рад, загальноосвітні школи, заклади вищої, професійно-технічної, дошкільної, позашкільної освіти, музей освіти Хмельниччини при ХОІППО, а також і окремих осіб.

У результаті напруженої праці восени 2017 р. «Енциклопедія освіти Хмельниччини», обсягом 460 с., вийшла друком у місцевому видавництві Мельника А. А. [5]. У логотипі вказані її ініціатори – Хмельницька обласна рада, Департамент освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації, Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти.

Рецензентами виступили: Галус О.М., доктор педагогічних наук, професор (Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія); Григоренко О.П., доктор історичних наук, професор (Хмельницький національний університет); Завальнюк О.М., доктор історичних наук, професор (Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка); Пустовіт Г.П., доктор педагогічних наук, професор (Національна академія педагогічних наук України).

В анотації зазначено, що книга – «…перше видання про освітянську галузь регіону, в якому комплексно висвітлено різні аспекти становлення та функціонування системи освіти від початку XX ст. до сьогодення. Енциклопедія подає цілісну картину розвитку освітньої галузі краю в інституціях, напрямках діяльності та персоналіях, відображає сучасні погляди на історичні події та постаті, містить аналіз досягнень, проблем і перспектив освітніх процесів в Хмельницькій області» [6, с.2].

У передмові голова редколегії професор Берека В. Є. зазначив: «*В Енциклопедії узагальнено та об'єктивно відображено систематизовану інформацію за наступними напрямами: історія педагогіки та освіти області, дошкільна освіта, позашкільна освіта, загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, неформальна освіта, корекційна освіта, соціальна педагогіка і соціальна робота, педагогічна психологія, бібліотечна справа, державні, профспілкові та громадські організації, які опікуються проблемами освіти. Інформація про навчальні заклади області включає матеріали про освітянські установи, які відіграли важливу роль в історії Поділля, а також про сучасні навчальні заклади, які утримують лідерські позиції на своїх територіях у відповідно, які сприяли прогресивному розвитку освіти в області та державі загалом. Приділено увагу вшануванню видатних осіб, які народилися чи навчалися на Хмельниччині, але волею долі опинилися за її межами, серед інших народів і зробили відчутний внесок у їхню освіту, науку, культуру. В окремих випадках редколегія вважала за необхідне належно оцінити, можливо, і у вигляді авансу, внесок молодих педагогів, з діяльністю яких пов'язує майбутні успіхи та перемоги освіта Хмельниччини*» [7. с. 5-6].

Видання містить відомості про освіту та освітян усіх 20 районів Хмельницької області, включаючи й Дунаєвецький район у складі населених пунктів станом на 2017 р. Варто констатувати високий рівень активності авторів-дописувачів дунаївчан. Однією з

ключових осіб, які реально впливали на якість змістової складової Енциклопедії, став Прокопчук В.С. – уродженець с. Блищанівка, доктор історичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, відомий український історик-поділлєзнавець, педагог, організатор освіти на Дунаєвеччині, багаторічний начальник відділу освіти Дунаєвецького району, за керівництва якого дунаєвеччина по багатьох показниках досягла лідируючих позицій не лише в області, а й в усій державі. Саме Прокопчук В.С. виступив автором фундаментальної вступної статті «Освітній поступ Хмельниччини», в якій шляхом аналізу широкого кола джерел розкрив стан і розвиток шкільництва краю на всіх історичних етапах, від часів Київської Русі й до сьогодення [8, с. 10-31].

Дунаєвецький район об'єктивно вважається одним із флагманів освіти в області. Цьому сприяв ряд історичних чинників. У перших рядах поборників православ'я, а отже українства, в часи середньовіччя були вихідці зі Смотрича дяк Данило, його син Герасим, ректор Острозької слов'яно-греко-латинської академії, учений, письменник – полеміст, та онук Максим (у монашестві – Мелетій), педагог, ректор Київської братської школи, релігійний діяч, письменник, автор «Граматики слов'янської», за якою здобували освіту вихованці братських шкіл [9]. Усі наступні покоління дунаївчан берегли, розвивали освіту в краї, усвідомлюючи в цьому поступ у майбутнє.

На сторінках Енциклопедії в розділі «Розвиток освіти в районах і містах області» міститься коротка історична довідка-характеристика про освітні процеси на Дунаєвеччині (авторка – місцевий педагог-краєзнавець Лабутенко К.К.), а також довідкова інформація про наступні заклади освіти району: Вихрівська загальноосвітня школа I–II ступенів; Дунаєвецька загальноосвітня школа I–III ступенів; Дунаєвецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 2; Дунаєвецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 3; Дунаєвецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 4; Дунаєвецький навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-III ступенів, гімназія»; Лисецька загальноосвітня школа I-III ступенів ім. В.П. Затонського; Маківський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-II ступенів, колегіум»; Миньковецька загальноосвітня школа I-III ступенів; Смотрицька загальноосвітня школа I-III ступенів імені М. Смотрицького; Шатавський навчально-виховний комплекс «Загальноосвітня школа I-II ступенів, колегіум» (11 закладів загальної середньої освіти);

Іванковецький дошкільний навчальний заклад «Калина»; Комунальна установа дошкільний навчальний заклад № 4 «Теремок»; Нестеровецький дошкільний навчальний заклад «Лелека»; Центр розвитку дитини «Пролісок»; Будинок творчості школяра; Дунаєвецька станція юних туристів (6 дошкільних і позашкільних закладів освіти) [10].

Разом із тим, в Енциклопедії у розділі «Додатки» містяться більш ширші відомості про освітню галузь Дунаєвеччини. Так, станом на 2016 р., до нового адміністративного поділу, в районі функціонувало 45 загальноосвітніх навчальних закладів (НВК), 28 дошкільних і 3 позашкільних закладів освіти в селах і м. Дунаївці. Додатки подають цікаві відомості про учнівський контингент, чисельність педагогічних працівників на 2016 р. у порівнянні з 1990 р. [11].

У розділі «Провідні освітяни області» подано короткі інформаційно-біографічні довідки про 45 уродженців і мешканців дунаєвеччини, які зробили вагомий особистий внесок у розвиток освітньої галузі району, області, держави.

Бендера Іван Миколайович 26.01.1950, с. Рахнівка. Закінч. Кам.-Под. с/г ін-т (1971). Канд. техн. наук (1986), доц. (1991), докт. пед. наук (2009), проф. (2011). Прац. у 1971-1972 рр. викл. техн. дисц. Корецького сільського ПТУ механіз. Рівнен. обл. З 1972 р. – асистент, у 1983-1986 рр. – аспірант Білоруського ін-ту механіз.; з 1988 р. – доц., декан фак-ту механізації с/г, дир. Ін-ту механіз. і електрифік. с/г, з 2015 р. – зав. каф. фізико-матем. і загально-тех- нічних дисц. Подільського держ. аграрно-техн. ун-ту. За його безпосередньої участі відкрито 7 нових спец., змінено статус ін-ту на акад. та ун-т. Відмін. осв. України (1999), Заслуж. прац. осв. України (2007), Відмін. аграрної осв. і науки України. *(Автор – Ю. Панцир).*

Березін Віктор Борисович 16.04.1943, с. Зубова Поляна Мордовської АРСР. Помер 17.06.2007. Закінч. Львів. політехн. ін-т; Кам.-Под. держ. пед. ін-т, фіз.-матем. ф-т. У 1959-1962 рр. – вчит. матем. Маківської 8-річної шк. У 1965-1971 рр. – учит. креслення та образотв. мистецтва Шатавської 8-річки. З 1972 р. – дир. Маківської 8-річної шк. У 1991 р. шк. була реорганіз. в се-редню, а у 1994 р. – у шк.- комплекс естет. вихов. I-III ст., вироблена своя концепція поглибл. освоєння предм. естет. напряму. У комплекс включена філія Дунаєв. муз. шк. Відмін. народ. осв. УРСР (1974), Заслуж. вчит. України (2002). *(Автори – К. Лабутенко, Н. Зюбрицька).*

Березіна Фаїна Йосипівна 1904, с. Снітків Вінниц. обл. Померла 1983, с. Шатава Дунаєв. р-ну. Закінч. Кам.-Под. пед. ін- т; Чернівец. держ. ун-т. З 1919 р. – вчит. молодш. класів с. Снітків Вінниц. обл. Під час ІІ світ. війни – вчит. в с. Зубова Поляна Мордовської АРСР, у 1944-1948 рр. – вчит. с. Бабин Іллінецького р-ну Вінниц. обл., у 1948-1952 рр. – вчит. рос. та нім. мови в Маківській сер. шк. Дунаєв. р-ну. У 1952-1972 рр. – дир. Шатавської 7-річної шк. Дунаєв. р-ну. Доклала значних зусиль для зміцн. навч.-матер. бази й підгот. пед. кадрів. Заклад став експеримент. майданчиком з різних інновацій. Заслуж. вчит. УРСР (1958). *(Автори – К. Лабутенко, Н. Зюбрицька).*

Богуш Віктор Степанович 18.03.1954, с. Велика Побійна. Закінч. Київ. держ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка (1980), спец. «Географія, економ. географія. Викладач». Спец. вищ. кваліф. кат., старший вчит. Труд. діяльність розпоч. у Томашівській СШ Дунаєвец. р-ну: вчит. географії (1980), з вересня 1981 р. – заст. дир. 3 грудня 1981 р. – дир. Станційнодунаєвецької СШ (нині – Дунаєвец. ЗОШ І-ІІІ ст.). Вміло впровадж. інновац. технології у навч.-вихов. процес, вносить значний вклад у розбудову осв. р-ну. Відмін. осв. України. Перемож. та призер район. конк. дир. шк. (1998, 2013). *(Автор – В. Колісник).*

Боркіна Галина Іванівна 01.06.1952, с. Тинка. Закінч. Кам.-Под. держ. пед. ін-т ім. В.П. Затонського (1973), спец. «Вчит. рос. мови і літ-ри». Прац. зав. ясла-садка №1 «Дзвіночок» смт. Чемерівці (1990-2015). Завдяки комплекс. вирішенню питань, акт. позиції пед., батьків, громад. забезпеч. повноцінне упр. та метод. діяльність закладу на високому рівні. На базі навч. закладу неодноразв. проводилися семін. кер. ДНЗ. Заклад став пілот. майдан чиком з підгот. кер. ДНЗ та обміну досвідом. Відмін. осв. України (2002). *(Автор – О. Демчишин).*

Вапнічний Сергій Дмитрович 29.09.1963, с. Маків. Закінч. Кам.-Под. держ. пед. ін-т ім. Затонського (1986), спец. «Матем. і фізика». Спец. вищ. кваліф. кат., вчит.-методист. З 1986 р. – вч. матем. Петрашівської СШ Віньков. р-ну, з 1987 – вч. фізики та матем. СШ №1 м. Старокост., 1989-1993 рр. – вч. інформ. Старокост. СШ №7, з 2003 р. – вч. інформ. та фізики Старокост. НВК. Авт. посіб.: «Готуємося до олімпіади з інформ.» (дипл. ІІ ст. на обл. виставці педінновацій, 2010), «Факультат. курс з програмув. мовою С++» (дипл. І ст., 2011). *(Автор – А. Яцюк).*

Гавінчук Григорій Данилович 26.03.1908, с. Сивороги. Помер 1966, с. Миньківці. Закінч. Новоушиц. профш. колу, Київ. пед. ін-т, спец.

«Учит. фізики і астрономії». Педагог, краєзнавець, громадський діяч. Пед. діяльн. розпочав у почат. школі с. Куча Ново- ушиц. р-ну. З 1930 р. прац. в м. Бородянка Київ. обл.: учит., після поверн. з радян.- фінськ. війни – її дир. (1940-1941). У 1946-1947 рр. – учитель Великожванчицької СШ Дунаєвец. р-ну. У 1948-1953 рр. – заст. голови, голова Новоушиц. РВК, депутат район. та обл. рад. У 1953-1959 рр. – зав. Миньковец. РВНО, після ліквід. Миньковец. р-ну очолив Миньковец. дитбудинок (з 1959 р.), викл. астрономію у Миньковец. СШ. Член робочої групи з підгот. довідки про Миньківці до хмельниц. тому «Історії міст і сіл Української РСР». Вивчав історію Миньковец. держави графа І. Мархоцького, вів археолог. розвідки. Учасник бойових дій під час радян.-фінської війни, ІІ Світ. війни. (*Автор – В. Прокопчук).*

Годлевський Володимир Йосипович 08.01.1938, смт. Дунаївці. Закінч. Кам.-Под. пед. ін-т (1956), спец. «Фізика і основи виробництва». Спец. вищ. кваліф. кат., ст. вчитель. Прац. у м Хмельн.: вчит. труд. навч. СШ №19 (1956- 1960), заст. дир. навч.-вих. роботи СШ №3 (1960-1968), дир. СШ №5 (1968-1969), дир. серед. шк.-інтернату №1 (1969-1992), дир. шк.-інтернату для художньо обдарованих дітей (1992-1995), дир. СЗОШ №31 (1995-1998), дир. НВК №4 (1998-2009). 25 років був депут. міськради (комісія з освіт. та гумані тар. питань). Прац. заст. міськ. голови (1990-1991). Авт. посіб., публік. у фах. період. виданнях. Відмін. народ. осв. УРСР (1976), СРСР (1983), України (1997). *(Автор – О. Гулько).*

Гречаник Людмила Степанівна 05.12.1959, с. Чаньків. Закінч. Хмельн. кооперат. технікум (1980); Львів. торг.-економ. ін-т (1984),; Москов. кооперат. ін-т Центроспілки (1991). Викл.-методист (2005). З 1984 р. прац. у Хмельн. кооперат. технікумі (нині – Хмельн. кооперат. торг.-економ. ін-т) на посадах викл. економ. дисц., зав. відділення, заст. дир. з гуманітар. освіти та вихов., заст. дир. з наук.-метод. роботи. У 2007-2014 рр. – заст. дир. з навч. роботи, викл. ін-ту. Відмін. осв. України (2009). *(Автори – Л. Коваль, В. Церклевич).*

Дарманський Микола Миколайович 01.04.1945, с. Колодіївка Кам.-Под. р-ну. Помер 12.10.2005, м. Хмельн. Закінч. Кам.-Под. пед. ін-т ім. В. П. Затонського (1972), спец. «Фізика та техн. механіка», кваліф. «Учит. фізики». Канд. пед. наук (1999), доц. (2002). З 1980 р. – на кер. посадах: кер. Кам.-Под. міськ. упр. осв., з 1987 р. – кер. від. осв. Хмельн. облвикон- кому, з 1992 р. – перший заст. голови Хмельн. ОДА; з 1996 р. – дир. Хмельн. пед. училища, згодом – Хмельн. гуманіт.-пед. ін-ту та став першим його ректором (2000-2005). Учений-гуманіст,

таланов. менеджер та пед.-новатор. З його ініціат. та за безпосеред. участі створ. та реорганіз. також інші ЗВО Хмельниччини. Створив у Хмельн. гуманіт.-пед. ін-ті наук.-пед. шк. ступеневої під- гот. пед. кадрів. За його ініціат., підтримки, наук. консульт. підгот. і захищено більше 30 пед. дисерт. досліджень викл. ХГПА. Авт. 30 наук.-пед., метод. праць та посіб. з теорії та іст. освіти. Заслуж. прац. осв. України (1995). *(Автор – В. Слюзко).* [У дитячі роки переїхав до с. Іванківці, де батько працював директором місцевої школи. – Ю. Т.].

Дьоміна Наталія Іванівна 20.12.1973, смт. ст. Дунаївці. Закінч. Хм. пед. уч-ще (1999), спец. «Дошк. вихов.»; Кам.-Под. пед. ун-т (2005). Спец. вищ. кваліф. кат. Прац. вихователь ДНЗ №2 м. Кам.-Под. з 1994 р. дотепер. Прац. над пробл. патріот. ви- хов. на засадах краєзн. роботи. Диплом МОН України «Переможн. 6-го Міжнар. Фест. пед. інновацій» (2014). *(Автор – Б. Сопільник).*

Каратаєва Марія Іванівна 04.01.1950, с. Смотрич. Закінч. Рівнен. держ. пед. ін-т (1976), спец. «Ви- кладач педагог. та психол. Дошкільної освіти». Спец. вищ. кваліф. кат. Прац. у м.Хмельн.: вихователем ДНЗ № 18 (1968-1974), метод. ДНЗ №13, №31 (1974-1976). З 1976 р. – у Хмельн. ОІППО: метод. дошк. вих. (1976-2001), зав. сект. дошк. осв. (2001-2011), зав. НМЦ дошк., поч., спец. та інклюз. осві- ти (2011-2015), з 2015 р. дотепер – метод. цього ж центру. Здійснює наук.-метод. супровід модернізації змісту дошк. осв., забезпечує інновац. спрямованість метод. служби, розробку та реалізацію інтеграційних проектів у обл. Авт. понад 90 наук.-метод., навч. посіб., збірок, публікацій у період. виданнях. Відм. осв. України (1996). *(Автор – А. Галас).*

Козирська Алла Іванівна 26.10.1958, с. Балин. Закінч. Тернопіл. пед. ін-т ім. Я.Галана (1984), спец. «Біологія». У 1995-2012 рр. – зав. Дунаєвец. РМК, у 2012- 2014 рр. – зав. комун. установи Дунаєвец. район. ради «РМК». Метод. робота здійснювалась як комплекс. наук.-метод. сервіс, диференц. за змістом та призначенням. Відмін. осв. України (1995). *(Автор – К. Лабутенко).*

Колісник Степан Трохимович 25.12.1935, с. Яцківці. Закінч. Балинське профтехуч-ще (1959), спец. «механізатор»; Орехово-Зуєвський індустр.-педагог. технікум профтехосв. (1968), спец. «технік-механік, майстер виробн. навчання»; Кам.-Подільський пед. ін-т ім. В. П. Затонського (1980), спец. «вчит. сусп. дисциплін». З 1959 р. прац. у Балинському ПТУ № 36 на посадах майстра виробн. навч., заст. дир. з навч.-вих. р-ти, викл. історії, зав. істор.-краєзнавчим

музеєм. Член краєзнавців України з 2009 р., автор 11 книг з історії с. Балин. *(Автор – М. Козярчук).*

Коляновський Афанасій Миколайович 06.08.1925, с. Тернавка. По мер 05.02.2013. Закінч. Кам'янець-Поділ. учит. ін-т (1949), Кам'янець-Поділ. пед. ін-т (1953), спец. «Вчит. укр. мови та літ-ри». Прац. вчит. укр. мови та літ-ри в Удріївецькій та Томашівській СШ Дунаєвеччини. Член НСПУ з 1995 р., поет і прозаїк. Авт. багатьох книг поезій. Учасн. II Світ. Війни. Відмін. народ. осв. УРСР. У Томашівській ЗОШ I-III ст. обладн. клас-музей А. Коляновського (2004). *(Автори – В. Прокопчук, В. Горбатюк).*

Кошка (Солоцька) Оксана Анатоліївна 26.09.1976, с. Сивороги. Закінч. Кам.-Подільський держ. ун-т (1998), спец. «Історія і основи правознав- ства». Спец. вищ. кваліф. кат., вчит.-методист. Прац. вчит., дир. шк. на Дунаєвеччині (1998-2003), зав. Хмельн. РМК (2003-2012), з 2012 р. – в ХОІППО: методист, зав. НМЦ координації роботи методичних та загальноосв. установ і закладів осв. Авт. посіб., публікацій у фах. виданнях. *(Автор – З. Чорнобай).*

Кулик Раїса Іванівна 16.02.1956, с. Миньківці. Закінч. Чернів. держ. ун-т (1979), спец. «Географія», кваліф. «Географ, викл. географії». Спец. вищ кваліф. кат., вчит.-методист. У 1979-1983 рр. прац. учит. географії Дунаєв. СШ № 2; у 1983-1985 рр. – учит. географії Хмельн. СШ № 16; 1985-1998 рр. – учит. геогр. Хмельн. СШ № 2; у 1998-2008 рр. – учит. географії та економіки, зав. каф. природн. дисц. Хм. НВК № 2. З 2001 р. дотепер прац. у Хмельн. спеціаліз. ліцеї-інтернаті поглиб. підгот. в галузі науки: учит. економіки (за сумісн.), з 2008 р. – зав. каф. природ. дисц. Має здобутки учнів на олімп. усіх рівнів. Авт. статей, що друк. у фах. журн. Відмін. осв. України (2006). *(Автор – В. Павлишина).*

Лісовський Михайло Іванович 30.05.1951, с. Пільний Мукарів. Закінч. Кам.-Подільський держ. пед. ін-т, спец. «Українська мова і літ-ра» (1972). Прац. вчит. у м. Добропілля, Донецької області (1972-1974), заст. дир. з НВР Дзеленецького СПТУ № 7 (1974-1976), дир. Плужненського профес. аграрного ліцею (з 1976 р.). Ініціатор утв. творчих груп з підгот. матеріалів на Міжнар. виставки «Сучасні заклади профес. осв.» 2010, 2013, 2016 рр., де навч. заклад відзначений Срібною та Бронзовою медал. Відмін. народ. осв. *(Без автора).*

Лупійчук Алла Вікторівна 19.12.1956, с. Миньківці. Закінч. Кам.-Под. пед. ін-т (1978), спец. «Вчит. укр. мови та літ-ри». Спец. вищ. кваліф. кат, учитель-методист. Прац. у м. Кам.-Под.: 1980-1981 рр. – старша

піонервож. НВК №16, з 1981 р. – вчит. укр. мови та літ- ри. Впровадж. технол. роз- вивального навч., інтеракт. методи. Її учні – учасн. і перемож. III-IV етапів предмет. олімпіад, Всеукр. конкурсу-захисту НДР МАН України. З 1996 р. – кер. міськ. МО вчит. укр. мови та літ-ри. Заслуж. прац. осв. України (2001). *(Автор – В. Ніколайчук).*

Магера Валентина Никанорівна 15.11.1943, с. Могилівка. Закінч. Кам.-Под. держ. пед. ін-т (1967), спец. «Укр. мова та літ-ра». Спец. вищ. кваліф. кат., вчит.-методист. У 1963-2012 рр. – вчит. укр. мови та літ-ри Дунаєвец. НВК «ЗОШ І-ІІІ ст., гімназія». Кер. клубу укр. філологів р-ну «Словесник», кер. ра йон. МО вчителів укр. мови. Її учні – постійні призери ІІІ ет. Всеукр. олімп. з укр. мови та літ-ри, всеукр. конк. з укр. мови. Заслуж. вчит. УРСР (1987). *(Автор – Л. Фурман).*

Магера Микола Никанорович 01.09.1922, с. Могилівка. Помер 12.06.2008, м. Дунаївці. Закінч. Київ. держ. ун-т ім. Т. Г. Шевченка (1951). Прац. коректором і літ. редактором вид-ва «Наук. думка», у 1951-1956 рр. – вчит. укр. мови і літ. Віньковецької СШ, дир. шк. робіт. молоді у Віньківцях, у 1956-1958 рр. – методист Хмельниц. ОІУВ, інсп. шкіл обл. від. осв. (1958-1967), у 1967-1984 рр. – викл. Хмельниц. пед. уч-ща. Член НСПУ з 1983 р., поет, прозаїк. Співавт. програм з укр. мови і метод. посіб., за якими багато років працювали педуч-ща України. Авт. біля 30 окремих книг. Відмін. осв. України. Почесн. громад. м. Дунаївці (2002). Його ім'ям названа вул. у м. Дунаївці (2016). *(Автори – В. Прокопчук, В. Горбатюк).*

Майдан Марко Степанович 20.06.1913, с. Пушкарівка (нині Сумськ. р-н Сумськ. обл.). Помер 10.02.1945, Угорщина. Закінч. робіт-фак; природн. фак-т Сумськ. пед. ін-ту. У 1937-1940 рр. – учит., завуч Великожванчицької СШ Дунаєвец. р-ну (тоді Кам'янець-Поділ. обл.). Учасн. ІІ Світ. війни (1943-1945). Загинув на підступах до Будапешта. Герой Радянянського Союзу (1945). Великожванчицькій СШ присвоєно його ім'я (Ріш. Ради Міністрів УРСР, 1985). *(Автор – В. Прокопчук).*

Малиновський Володимир Петрович 01.03.1943, с. Нестерівці. Закінч. Кам.-Под. пед. ін-т (1971), історик. З 1971 р. – викл. Ніжинського пед. ін-ту (Черні- гів. обл.), з 1972 р. прац. у Хмельн. обл. центрі туризму і краєзнавства учнів. молоді: – методист краєз- навчого відділу, з 1993 р. – заст. дир. центру, У 2005-2015 рр. – методист краєзнавч. від. Авт. наук. статтей істор.-краєзнав. змісту (2011). Відмін. осв. України (1996). *(Автор – Н. Колесник).*

Маркова Світлана Василівна 22.01.1969, смт. ст. Дунаївці. Закінч. Хмельн. пед. уч-ще (1988), спец. «Учит. по- чаткових класів», Чернів. держ. ун-т (1994), спец. «Іс- торик, викладач історії». Спец. вищ. кваліф. кат., вчит.-методист (2000), канд. іст. наук (2002), доцент (2005), докт. іст. наук (2016). Прац. у м. Хмельн. вчит. почат. класів СШ № 20 (1988–1992), вчит. предмета «Людина і суспільство» ПТУ № 7 (1994–1996), викл. історії України, заст. дир. Хмельн. кооперат. технікуму (1996–2002), викл. сусп. дисц., заст. дир., першим заст. дир. ХІ МАУП (2002– 2008), з 2011 р., по тепер. час – доц. каф. теорії та методик викл. сусп.-гуманіт. дисциплін ХОІППО. Авт. 92 статей, 4 монографій. *(Автор – І. Вашеняк).*

Марчук Людмила Миколаївна 14.10.1960, м. Дунаївці. Закінч. Кам.-Под. пед. ін-т (1981), спец. «Рос. мова та літ-ра». Докт. філол. наук (2008), проф. (2010). У 1981-1988 рр. прац. учит. укр. мови і літ-ри у СШ № 2 м. Дунаївці. З 1988 р. – у Кам.-Под. держ. пед. ін-ті (нині – КПНУ), з 2008 – зав. каф. укр. мови. *(Автор – Б. Коваленко).*

Місінкевич Леонід Леонідович 02.04.1950, с. Притулівка. Закінч. Кам.-Под. с/г ін-т (1972), Київ. ВПШ (1988). Докт. іст. наук (2010), проф. (2014). Розпочав труд. діяльність у 1972 р. зоотехніком к-пу «Зоря» с. Тернава Дунаєв. р-ну. З 1974 р. – на комсом. роботі: другий, перший секр. Дунаєв. РК ЛКСМУ, секр. Хмельн. ОК ЛКСМУ; з 1984 р. – на парт. роботі: інструктор, консультант Хмельн. ОК КПУ, другий секр. Дунаєв. РК КПУ; з 1991 р – заст. дир. Хмельн. обл. муз.-драм. театру, консультант інформ.-політ. служби Хмельн. ОДА. З 1993 р. – у ХУУП: організатор (методист) юрид. фак-ту, заст. дир. Хмельн. центру підвищ. кваліф. держ. службовців, ст. викл., доц., декан юрид. фак-ту (2002-2003), проф., перш. проректор з наук. роботи (2010). *(Автор – О. Омельчук).*

Олійник Валентина Василівна 03.03.1974 с. Маків. Закін. Кам.-Под. держ. пед. ун-т (1998), спец. «Вчит. укр. мови і літ-ри, зарубіж. літ-ри». В и к л а д ач – м ет од и с т (2010), канд. пед. наук (2011), доцент (2013). З 2002 – у Хмельн. ін-ті МАУП: з 2004 – на викл. посадах; з вересня 2016 – зав. каф. психол. *(Автор – В. Парандій).*

Олійник Валерій Цезарович 20.06.1967, с. Миньківці. Закінч. Кам.-Под. держ. пед. ін-т (1996), іст. фак-т., учит. іст.; Хмельн. приватний ін-т бізнесу (2004), спец. з обліку і аудиту; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Націон. академії держ. упр. при Президентові України (2009), магістр держ. упр. Труд. діяльн. розпочав у 1999 р. учит. Шаровечківської ЗОШ Хмельн. р-ну. У 1999-2010 рр. прац в Хмельн. РДА: зав.

організ. відділу секретаріату, нач. від. організ. і кадрової роб. апарату, заст. кер. апарату, нач. від. організ.-кадрової роб., заст. голови; 2011 – заст. голови Олешинської сільради Хм. р-ну; 2011- 2015 рр. – нач. упр. осв. Хм. міськради; 2015-2016 рр. – нач. від. осв., молоді та спорту Хм. РДА. З 2016 р. – т.в.о. заст. голови, заст. голови Хм. ОДА з гуманіт. питань. *(Автор – С. Білошицький).*

Паштепа Іван Петрович 11.08.1948, с. Рахнівка. Закінч. Кам.-Под. держ. пед. ін-т ім. В. П. Затонського (1972), фіз.-матем. фак-т. Спец. вищ. кваліф. кат., вчит.-методист. 1966-1967 рр. – вчит. фіз. вихов. в Рахнівської СШ. З 1972 р. – у Маківській СШ Дунаєв. р-ну: – вчит. матем. (1972-1973), вихов., вчит. фізики (1974-1978), з 1979 р. – дир. У 1994 р. Маківську ЗОШ І-ІІ ст. ре організ. у коледж – сер. загальноосв. навч. заклад з ранньою профілізацією. Уперше в обл. ввів технологію модульно-розвив. навч. У 2002-2004 рр. – заст. нач. відділу осв. Дунаєв. РДА. У 2004-2011 рр. – нач. відділу культури і туризму Дунаєв. РДА. 2011-2016 рр. – дир. комун. установи «Районний культ.-мист., просвітницький центр». Делегат Всесоюз. з'їзду праців. народ. осв. (1988), делегат І Всеукр. з'їзду прац. осв. (1992). Відмін. народ. осв. УРСР (1982), Заслуж. вчит. УРСР (1985). *(Автори – К. Лабутенко, Д. Крилова).*

Перепелюк Петро Григорович 01.06.1916, с. Заставляя. Помер 10.10.1993, смт. Дунаївці. Закінч. Кам-Под. пед. ін-т (1935), фізик.-матем. ф-т, Ніжин. держ. пед. ін-т ім. Гоголя (1937). У 1937-1940 рр. – вчит. матем. Глуховецької шк. Комсомол. р-ну Чернігів. обл. 1948-1954 рр. – вчит. та дир. сер. шк. робіт. моло- ді м. Дунаївці. У 1955-1980 рр. – зав. райвідділом осв. Дунаєв. р-ну. За його кер. значно зміцнено навч.-матер. базу шкіл р-ну, придбано обладнання, наочність, ТЗН для каб. Збуд. нові навч. приміщ., відкрито ГПД, налагоджено харчування уч. 1-4 кл., запровадж. виробн. навч. Після ви- ходу на пенсію прац. методистом Дунаєв. РМК та інструкт. райвиконкому (1980-1981). Учасн. бойових дій ІІ світ. війни. *(Автори – К. Лабутенко, В. Кучерява).*

Півторак Любов Юхимівна 01.01.1946, с. Балин. Закінч. Кам.-Под. педагог. ін-т (1966), спец. вищ. кат., викл.-методист. Прац. вчит. матем. Че- чельницької восьмир. шк. Дунаєв. р-ну (1966-1968), вчит. матем. Балинської СШ Дунаєв. р-ну (1968- 1970), вчит. матем., вихов. гр. прод. дня Грицівської СШ Шепетів. р-ну (1970- 1976), викл. матем. Грицівського СПТУ № 8 (1976- 1983), викл. матем. СПТУ № 4 м. Хмельн. (1983- 1984). З 1984 р. – викл. матем. ДНЗ ВПУ № 11 м. Хмельн. *(Автор – І. Кирилюк).*

Посікера Олександр Панасович 17.09.1953, с. Пілісний Мукарів. Закінч. Кам.-Под. індустр. технікум (1973). Прац.: електромонтаж. дільн. СУ 4466, електромонтер (1975-1976); майстер вироб. навч. в Кам.- Под. ПТУ № 6 (1976-1994); майстер виробн. навч. в Держ. навч. закл. «Подільський центр професійно-техн. осв.» (2005-2016). Відмін. народ. осв. УРСР (1991). *(Без автора).*

Прокопчук Віктор Степанович 20.07.1944, с. Блищанівка. Закінч. Кам.-Под. держ. пед. ін-т (1967), історик, філолог. Докт. іст. наук (2009), проф. (2011). Прац. у Дунаєвец. р-ні: 1969-1972 рр. – учит. історії, дир. Маківської СШ; начальник від. осв. Дунаєвец. РДА (1980-1982, 1988- 2004). Від 1996 за сумісництвом, з 2004 – у штаті Кам.-Под. пед. ун-ту (нині – КПНУ): доцент, проф. каф., дир. наук. бібліотеки. Наук. дослідж.: історія краєзнавчого руху в Україні, регіоналістика, персоналії, бібліотекознавство. Академік Укр. акад. іст. наук. Підгот. 3 канд. наук. Член НСКУ (1990), НСЖУ (1993). Авт. понад 600 наук. публік., 70 окремих вид., зокр., монографій «Під егідою Укр. комітету краєзнавства» (2004), «Інституціоналізація краєзнавчого руху Правобережної України 20-х років ХХ – поч. ХХІ ст.: етапи, форми, напрями діяльн.» (2009), «Дунаєвеч.: край і люди» (2013), «Істор. краєзнавство на Поділлі: історія і сучасність» (2014). Відмін. осв. УРСР (1990), Заслуж. прац. народ. осв. України (1993). *(Автор – І. Конет).*

Решетюк Григорій Михайлович 31.07.1943, с. Сивороги. Закінч. Київ. ін-т харч. пром-сті (1971). Канд. економ. наук (2000). Прац. техн. кер. Ярмолин. харчокомбінату (1962-1964), зав. вироб. Кам.-Под. пивзаводу (1964-1976), зав. промислово-трансп. від. Кам.-Под. міськради (1976-1983). У 1983 р. очолив Кам.-Под. технікум харч. пром-сті. Чимало уваги приділяє розвитку матер. бази коледжу, збільшенню кількості спец., необхідних регіону. Під його кер. технікум після атестації здобув статус коледжу (1993) та здійснює підгот. фахівців за рівнем бакалавра. Завдяки співпраці з Націон. ун-том харч. технологій відкрито філію НУХТ (2004). Заслуж. прац. осв. України (1993). *(Автор – Н. Кундиловська).*

Ринда Ніна Петрівна 15.03.1949, с. Балин. Закінч. Чернів. мед. ін-т (1976), фак-т «Лікувальна справа». Викл. вищ. кваліф. кат., виклад.-методист. В Кам.-Под. мед. уч-щі прац. з 1979 р. Куратор 10 акад. груп різних спец. При- ймала акт. участь у будівн. гуртож. і спорт. комплексу «Гіппократ». Протягом 26 років була головою цикл. комісії акушерсько-хірург. дисц. *(Автор –В. Клим).*

Риндик Семен Дмитрович 02.06.1892, с. Заставля. Помер 02.01.1980, с. Заставля. Закінч. Шамовську учит. семінарію на Херсонщині. Пед. працю розпоч. на Дунаєвеч. учит. Міцівецького однокласного народ. уч-ща Мін-ва народ. осв., учит. у Рахнівці, Нігині, Удріївцях, Городку, Миньківцях, з 1918 р. – у рідному с. Заставля. Включився в акт. просвіт. життя, очолив Дунаєв. осе- редок «Просвіти». 1929 р. заарештований і звинувач. в належ. до Спілки визвол. України, за відсут. складу злочину відпущ., у 1937 р. виїхав на Кавказ. Після ІІ Світ. війни прац. учит. почат. класів Дунаєвец. СШ №1. Один із перших у р-ні Заслуж. учит. шк. УРСР (1957). *(Автор – В. Прокопчук).*

Смотрицький Герасим Данилович Рік н. невід., Смотрич (нині смт). Помер 1594 р., Острог. Почат. освіту здобув удома від батька, продовжив у Кам'янец. шк. (за твердж. С. Д. Бабишена). У 1860-і – сер. 1870-х рр. – міськ. писар (за трьох старост кам'янецьких). У 1576 р. запрош. князем Василем-Костянтином Острозьким переїхав до Острога, був підскарбієм князя. Перший ректор Острозької слов'яно-греко-латин. академії (1580). Очолив гурток інтелектуалів, який зайнявся перекл. і редагув. «Біблії», надрук. 1581 року старослов'ян. мовою, написав до неї віршов. і прозову передмову. Добре володів старослов'ян., тогочасною укр. книжною мовами, знав грецьку, латин., арабську, польську, можливо, чеську. Учений, педагог, один з перших укр. полемістів, письменник-полеміст. Авт.: Передмови до Острозької «Біблії» (1581); збірки полемічних тво- рів (1587, праця не раз перевид.), до неї ввійшли присвята Костянтину Острозькому, зверн. «До народів руських коротка й пильная передмовка», «Ключ царства небесного, «Календар римський новий»; низки віршів на герб князів Острозьких та ін. творів, які не дійшли до нас. *(Автор – В. Прокопчук).*

Смотрицький Мелетій (світське ім'я Максим) Герасимович Орієнт. 1578 р. (1572-1579 рр.), точно не відомо (Смотрич, Кам'янець-Поділ., Острог). Помер 09.01.1634 (за новим календарем), Дермань. Почат. знання здобув удома, навч. в Острозькій слов'яно-греко-латин. акад., Віленській єзуїтській акад., слухав лекції у Лейпцизькому, Віттенберзькому і Нюрнберзькому ун-тах (1605- 1607) разом з княжичем Б. Соломирецьким у статусі його вчит. З родини укр. просвітників (батьно-перший ректор Острозької акад., дід Данило – дяк, дитинонаучитель, книжник, можливо й писар, дрібний шляхтич). Реліг. діяч, педагог, учений-філолог, письменник. З 1608 р., поселившись у

м. Вільно, включився в націон.-реліг. боротьбу, видав кілька анонім. трактатів та великий полемічний твір «Тренос». Рятуючись від переслідув., виїхав в Україну, викл. в Острозькій акад., був ректором Київ. братської школи. Повернувшись до Вільна, у Свя- тодухів. монастирі прийняв чернецтво й ім'я Мелетій, викл. у Віленській шк. 1620 р. єрусалим. патріархом Феофаном висвячений у числі інших укр. ієрархів на архієпископа Полоцького, єпископа Вітебського і Мстиславського. Король Сигізмунд III хіротонії не визнав, тому зайняти єпархію не міг. Настоятель Святодухів. монастиря. Видав низку полемічних творів на захист православ'я. У 1627 р. прийняв унію, посаду архімандрита Дерманського монастиря, опублік. «Апологію», де обґрунтув. необхід. унії для примирення укр. суспільства. Папою Урбаном VIII удостоєний почес. сану архієпископа Ієраполітанського. Авт. творів «Антиграфи» (1609); «Тренос» (1610); «Граматики сло- венскія правильное сингтагма»(1619); «Казання на погреб о. Леонтія Карповича»(1620); «Виправдання невинності», «Оборона виправдання»(1621); «Спростування писань ущипливих» (1622); «Апологія», «Паранезис»(1628); «Екзетезис»(1629) та ін. КМУ присвоїв Смотрицькій ЗОШ І-ІІІ ст. його ім'я (1991), у школі ств. музей Смотрицьких. Від. осв. виконкому Дунаєв. райради встановив премію його імені (1988) для відзнач. творч. внеску у навч. і вихов. шко- лярів; Хмельниц. ОДА і облрада – премію його імені для відзнач. кращих бібліотек і бібліот. праців.(1993). 2008 р. урочисто відзнач. 430-річчя (Указ Президента України від 24.04.2007 р. «Про увічнення пам'яті Мелетія Смотрицького»). *(Автор – В. Прокопчук).*

Телячий Юрій Васильович 15.06.1970, с. Лисець. Закінч. Хмельн. пед. учще (1985), спец. «Почат. навч.», Кам.-Под. держ. пед. ін-т ім. В. П. Затон- ського (1996), спец. «Історія». Канд. іст. наук (2001), доц. (2005), докт. іст. наук (2015), проф. (2015). З 1996 р. – вчит. іст. Лисецької ЗОШ І-ІІІ ст. ім. В. Затонського, з 1997 р. – дир. Михайлівської ЗОШ І-ІІ ст., у 1999-2000 рр. – дир. Лисецької ЗОШ І-ІІІ ст. ім. В. Затонського. З 2000 р. – у Хмельн. гуманіт.-пед. ін-ті (тепер – ХГПА): викл., з 2001 р. – зав. каф. менеджменту освіти та зав. магістратури, вчений секр., з 2008 р. – проректор з наук.-пед. роботи. З 2016 р. – нач. упр. контролю за діяльн. вищих навч. закладів Держ. інспекції навч. закладів України (м. Київ). Заст. голови Хмельн. обл. організ. Націон. спілки краєзнавців України. Авт. понад 250 наук. та наук.-метод. праць: «Укр. літер.-мистецька інтелігенція в націон.-культур. відродженні (1917-1921 рр.)»

(2014. – 600 с.) та ін. Відмін. осв. України (2011), Почесний краєзнавець України (2016). *(Автор – І. Шоробура).*

Трачук В'ячеслав Францович 25.09.1931, с. Мала Тернавка. Помер 04.08.2006. Закінч. Київ. мед. ін-т (1955), лікар-хірург. Викл. вищ. кваліф. кат., виклад.-методист. Прац. дир. Кам.-Под. мед. уч-ща (1970-1996). Практик. хірург, за сумісн. – лікар хірург Кам.-Под. міської лікарні. Відмін. охорони здоров'я (1975). *(Автор – В. Клим).*

Троян Алім Миронович 30.06.1947, смт. Смотрич. Помер 26.09.2009, м. Кам.-Под. Закінч. Кам.-Под. пед. ін-т (1969), спец. «Учит. історії та суспільствознавства». Спец. вищ. кваліф. кат., учит.-методист. У 1969 р. прац. учит. історії та суспільствознавства Преображенської СШ Томаків. р-ну Дніпропетр. обл. Після строкової служби прац. у м. Кам.- Под.: у 1971 р. – зав. шк. від. Кам.-Под. РКЛКСМУ, у 1971-1981 рр. – учит. геогр. та історії, організа тор позаклас. та позашк. роботи у ЗОШ № 3; дир. ЗОШ № 4 (1982-1984), з 1984 р. – дир. ЗОШ № 9. Ним було розроблено та послід. втілено в життя багато інновац. проектів, спрям. на оновл. змісту освіти, відкр. першу в Україні школу-комплекс естет. вихов. з поглиб. вивч. англ. мови. Досвід упр. діяльності вивчено Центр. ін- том післядипл. осв. АПН України, ХОІППО. Відмін. народ. осв. УРСР (1989). *(Автор – Н. Осадчук).*

Черняхович Наталія Анатоліївна 04.04.1962, м. Дунаївці. Закінч. Кам.-Под. держ. пед. ін-т ім. В. П. Затонського (1992), спец. «Рос. мова та літ-ра». Прац. нач. від. у справах сім'ї та молоді Летичів. РДА (1997); 1998-2001 рр. – заввід. худ.-естет. вихов., методист Летичів. район. Центру творч. дітей та юнацтва; з 2004 р. – його дир. Акт. організат. позашк. осв. в р-ні. Відмін. осв. України (2005). *(Автор – Н. Василишина).*

Штен Валентина Прокопівна 12.07.1941, с. Чаньків. Закінч. Хмельн. пед. уч-ще (1961), фак-т фіз- виховання; Уман. пед. ін-т (1970), фак-т хімії та біології. Спец. вищ. кваліф. кат., вчит.-методист. З 1979 р. – дир. Михай люцької шк. Шепетів. р-ну. Завдяки їй побуд. нове приміщ. шк. (1986). Значна увага приділялась пит. реалізації шк. реформи та забезпеч. відпочинку дітей. З 1987 р. – дир. Судилківської шк. Голова ради ветеранів пед. прац. Відмін. осв. УРСР (1987). *(Автор – Т. Яковчук).*

Щербина Петро Федорович 22.02.1910, с. Полтавка Покровськ. р-ну Уссурійськ. краю (Росія). Помер 15.11.2001. Закінч. Москов. держ. ун-т (1941), викл. історії; Львів. ун-т (1948, 1952), викладач історії, юрист. Канд. іст. наук (1964), докт. юрид. наук (1977), проф. (1978). У

1944-1948 рр. – зав. від. осв. Дунаєвец. р-ну. У 1949, 1964-1999 рр. – ст. викл., доцент, проф. каф. історії Схід. Європи і археології Кам.-Под. пед. ін-ту (нині КПНУ ім.І. Огієнка), 1952 р.– викл. права Кам.-Под. с/г ін-ту. З 1992 р. – проф. Хмельн. ін-ту регіон. упр. та права, 1999-2001 рр. – проф. Хмельн. ун-ту упр. і права. *(Автор – О. Завальнюк).*

Отже, вищезазначене дає підстави констатувати, що Дунаєвеччина впродовж другої половини ХХ–початку ХХІ ст. об'єктивно займала та продовжує посідати лідируючі позиції в контексті розвитку системи освіти Хмельницької області. Цьому сприяла управлінська діяльність керівництва району, очільників місцевого освітнього відомства, якісно сформований кадровий потенціал, максимально збережена мережа закладів освіти, їх належна матеріально-технічна база й, безумовно, людський капітал у форматі кваліфікованих педагогів-професіоналів.

Надання якісних освітніх послуг здобувачам освіти шляхом дотримання законодавства – головна місія освітян дунаєвеччини, які колективно забезпечують формування освіченої молодої нації громадян-патріотів України що, безумовно, є важливою складовою нашої Перемоги у війні з загарбницькою росією, над ідеологією її ганебного рашизму.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту»: http: // zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text (дата звернення: 14.09.2022).
2. Енциклопедія: http: //uk.wikipedia.org/wiki (дата звернення: 14.09.2022).
3. З.Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор. В. Г. Кремінь. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Енциклопедія освіти / Голов. ред. В. Г. Кремень та ін.; НАПН України. – 2-ге вид. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.
5. .Енциклопедія освіти Хмельниччини. Хмельницький, ФОП Мельник А.А., 2017. 460 с.
6. Там само. – С. 2.
7. Там само. – С. 5-6.
8. Там само. – С. 10-31.
9. Там само. – С. 10.
10. Там само. – С. 57-64.
11. Там само. – С. 431-433.

М. В. Мінченко, *м. Глухів*

«СТУДЕНТСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ» – АПРОБАЦІЙНИЙ МАЙДАНЧИК ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Важливою складовою системи професійної підготовки фахівців у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка є студентська науково-дослідна робота. 2016 року кафедра історії, правознавства та методики навчання започаткувала видання збірника наукових праць історичного спрямування.

З кожним роком істотно змінюється наповненість рубрикацій досліджень. У восьмому за ліком випуску вміщено чотири тематичні розділи: «Історія України», «Всесвітня історія», «Методика викладання історії», «Правознавство» (до яких, у свою чергу, увійшло 26 статей) і відомості про авторів.

Блок «Історія України» репрезентований дев`ятьма статтями, де проаналізовано основні віхи становлення першого закладу вищої освіти педагогічного профілю в Україні, погляди найвизначнішого представника Київської релігійно-філософської школи Памфіла Юркевича, проблеми людини у поетичній творчості В. Симоненка, з'ясовано значення партизанських загонів у спаленні населених пунктів Чернігово-Сіверщини в період німецько-радянської війни, розкрито особливості диверсійної роботи партизан на залізницях за спогадами партизанських командирів, подано особливості діяльності мусульманських об'єднань та організацій на території України, висвітлено питання творення Української Держави в контексті Української революції на основі вивчення та аналізу спогадів Гетьмана Павла Скоропадського, політики отамана Симона Петлюри щодо вирішення питання антисемітизму на українських землях у внутрішній політиці уряду УНР в період Української революції 1917–1921 рр., представлено дослідження з питань голодомору 1932–1933 рр.

У розділі «Всесвітня історія» публікації присвячені осмисленню інформаційного потенціалу «Салічної правди», історії процесу автокефалії у Польській Православній Церкві, аналізу особистісного впливу Освальда Мослі на діяльність Британського союзу фашистів, оцінці значення концерну I.G. Farbenindustrie для економіки Третього Рейху, основних напрямів зовнішньополітичної діяльності Великої

Британії у період прем'єр-міністра Тоні Блера, розвитку становлення теоретичних засад діяльності Британського союзу та його практичної діяльності (1932–1933 рр.).

У блоці «Методика викладання історії» авторами здійснена спроба дослідити історію розвитку та використання наочності від первісних часів до Яна Амоса Коменського, з'ясовано роль та ефективність застосування мультимедійних навчальних засобів у ході проведення уроків історії, проаналізовано головні аспекти викладання історії з допоміжним методом у вигляді прочитання художньої літератури, запропоновано способи викладання історичних відомостей про козацькі клейноди на уроках історії з учнями середнього шкільного віку, подано класифікацію писемних джерел та підходи до використання їх на уроках історії, обгрунтовано використання ІТ-технологій та інформаційних ресурсів у процесі викладання історії у старших класах закладів загальної середньої освіти, представлено методи використання археології у навчанні історії.

Статті розділу «Правознавство» стосуються питань реформування судової системи України в контексті її інтеграції до європейських структур та імплементації норм європейського права у національне законодавство, а також розробки цілісної концепції конституційно-правового забезпечення права на освіту в Україні в контексті європейського досвіду.

Отже, на кафедрі історії, правознавства та методики навчання Глухівського НПУ ім. О. Довженка створений «апробаційний майданчик» наукової роботи молодих дослідників спеціальності 014 Середня освіта (Історія).

Матеріали розміщуються на офіційній інтернет-сторінці університету. Перспективним є налагодження контактів для конструктивної співпраці з молодими дослідниками Сіверщини, а також з науковцями інших ЗВО для апробації їх наукових досягнень.

Література:

1. Студентські історичні студії: зб. наукових праць студентів. Випуск 1. Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка, 2016. 166 с.
2. Студентські історичні студії: зб. наукових праць студентів. Випуск 8. Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка, 2022. 121 с. URL: http://surl.li/daqeh

А. Ю. Матвєєв, *м. Хмельницький,* ***В. М. Рева,*** *с. Лошківці*

ЛОШКОВЕЦЬКА ГІМНАЗІЯ НОВОДУНАЄВЕЦЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

У дослідженні розглядаються основні моменти становлення Лошковецької гімназії: від моменту заснування і до сьогоднішніх днів.

Ключові слова: Лошківці, «Червона» – «Біла» школа, церковно-парафіяльна школа, директор, викладачі, фольклорний ансамбль «Барвінець».

Школо моя величава
Дивиться вікнами в світ...

Мета і завдання дослідження. Зникають держави, на порох розсипаються будівлі, пересихають ріки, гори перетворюються на купи каміння, все стає тліном і прахом, а людська пам'ять залишається і несе крізь час голос людської душі. Це істина, бо без минулого немає майбутнього. Кожна людина тримає у пам'яті найяскравіші миті свого життя, пам'ятає свою батьківщину, свою школу. Адже школа – це другий дім певного проміжку життя.

Другою домівкою для співавтора дослідження, а сьогодні здобувачки вищої освіти ВСП «Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж ДТЕУ» Вікторії Реви була Лошковецька школа, яка 2016 року отримала статус гімназії [3]. Історія цього навчального закладу є досить цікавою, тому сьогоднішня розповідь про неї.

Виклад матеріалу. Перша згадка про школу датується 80-ми роками XIX ст. Тоді селом Лошківці володів поміщик Мондзелевський. Саме він на прохання кількох заможних селян запросив у село вчителя Івана Незарічного. Вони ж забезпечили його житлом та продуктами харчування. Спочатку школа розміщувалась в селянських хатах, але проіснувала не довго: учнів було мало. Навчання проходило нерегулярно: розпочиналось із першим снігом і закінчувалось з початком весняних робіт. Селяни до навчання дітей ставилися байдуже, а то й з презирством, могли навіть побити. Згнодом, на сході села вирішили подати клопотання про закриття школи. Делегація лошківчан на чолі з Гаврилом Севастьяновим відправився до губернатора в Кам'янець-Подільський. Проте, губернатор вигнав цю делегацію [1].

До 1910 р. в селі діяла церковно-парафіяльна школа, знаходилася в приміщенні попівської комори. До речі, це територія сучасної

школи. В одній половині жив священник з сім'єю, у другій він же проводив заняття з учнями. Навчання було платне, велося російською мовою. Підручників не вистачало, для читання використовували релігійну літературу: вивчали Закон Божий, арифметику, російську мову, церковний спів. Одним із вчителів церковно- парафіяльної школи був І. Яворський [2, с. 267]. У школі було три класи, в яких навчалося 110 дітей. За третій клас складали іспит.

1912 року односельчанин Хамардюк Петро Іванович, що був обраний до земства, домігся коштів від земської управи на будівництво школи. Таким чином, у Лошківцях почалось будівництво приміщення школи. У селі її називали «Червоною», за кольором стін. Тут розмістилися чотири класи. Першим учителем у цій школі був Г. Тустановський. У школі практикувались тілесні покарання учнів за найменшу провину. Школою служило також помешкання для панських слуг, збудоване паном Мондзелевським. У селі цей будинок називали «Білою» школою – ззовні стіни були побілені вапном [2, с. 268].

З 1925 р. у приміщенні навчалися учні старших класів. У 1934 р. до навчального приміщення старої школи зробили добудову – три класні кімнати, коридор, кабінети для вчителів і директора. Директором школи був Кучмас Федір Семенович. У 1936 р. відбувся перший випуск учнів 7 класу.

Нацистська окупація 1941–1944 рр. перервала навчання школярів. 1944 року, після звільнення села від загарбників, навчання відновилося. Школа була семирічною. Учні початкових класів навчалися в приміщенні «Червоної» школи, а учні старших класів – у приміщенні «Білої» школи. Дітей було багато – класи переповнені дітьми-переростками, навчання яких перервала війна. Освітній процес проходив у важких умовах: не було електрики. Діти по черзі приносили гасову лампу, яка стояла на столі учителя. Не вистачало підручників, зошитів. Учні самі виготовляли ручки, чорнило робили з ягід бузини, змішаної з порохом згорілих ракет. Зошити зшивали з паперу темного кольору (використовували паперові мішки).

У 1944–1946 р. р. школу очолював І. Павлюк. У 1947–1949 р. р. директором став М. Коваленко. Його наступники – С. Кучерявий (1949–1952), Онишко І. Ф. (1952–1953), (1963–1975), Ковальчук Л. Г. (1953–1954), Горбатюк Л. І. (1954–1957).

У 1957 р. директором школи призначили молодого вчителя історії Кулаковського Сергія Васильовича, який зумів згуртувати

дружній вчительський колектив. Вчителями початкових класів були Романчук Паша Петрівна, Стадник Ніна Гаврилівна, Кулаковська Ольга Григорівна, Гуменюк Зіна Михайлівна. Вчителі-предметники: Онишко Іван Федорович, Слогоцька Олена Пилипівна, Вінявська Софія Броніславівна, Ковальчук Леонід Гервасійович, Шара Ганна Іванівна, Хамардюк Тарас Петрович і ін. Усі вони віддавали свої знання і вміння підростаючому поколінню.

1963 року Лошковецьку восьмирічну школу очолив Онишко Іван Федорович. 1968 року біля школи збудували учнівську їдальню.

У Лошковецькій восьмирічній школі на високий рівень була поставлена культмасова робота. У школі святкували всі знаменні дати. Кожного літа учні під керівництвом вчителів їздили на екскурсії в різні куточки країни: відвідали Кам'янець-Подільський, Хмельницький, Севастополь, Одесу та ін.

У 1975 р. директором школи призначено Дудик Л.С., яка зуміла згуртувати досвідчений вчительський колектив: Хамардюк Тарас Петрович, Шкварилюк Галина Степанівна, Кулаковський Сергій Васильович, Вінявська Софія Броніславівна, Ковальчук Леонід Гервасійович, Гуляс Антон Михайлович, Мазур Василь Васильович, Сміян Федір Мойсейович, вчителі початкових класів: Кулаковська Ольга Григорівна, Романчук Паша Петрівна, Стадник Ніна Гаврилівна.

У 1979–1992 рр. Лошковецьку восьмирічну школу очолювала Заболотна Надія Василівна – вимогливий керівник, брала активну участь в громадському житті села. Жоден концерт художньої самодіяльності не обходився без її участі.

У 80–90-х рр. вчительський колектив поповнився молодими педагогами: Хамардюк Лариса Тарасівна, Майстерчук Валентина Андріївна, Щавінська Раїса Василівна, Рибак Надія Олександрівна, Ціхоцька Неоніла Анатоліївна, Стойник Неоніла Михайлівна, Юр'єва Діана Болеславівна, Щегельська Антоніна Миколаївна, Ластовська Валентина Володимирівна.

Понад двадцять років у школі діяв фольклорний ансамбль «Барвінець», який об'єднав не одне творче покоління учнівської молоді. Його незмінними керівниками були вчитель музики Мазур Василь Васильович та його дружина Мазур Лариса Тарасівна (вчитель математики). Завдяки їм зібрано багато місцевих гаївок, веснянок, колядок, щедрівок, які виконували учасники ансамблю [1].

На початку 1990 р. розпочалося будівництво нового приміщення школи, яке урочисто було відкрито в 1996 р. під керівництвом директора Побережного Івана Івановича. Просторі, світлі класи, широкі коридори, нові парти, класні дошки – обличчя нової школи. 2000 року Лошковецьку загальноосвітню школу I–II ст. очолила Крикун Поліна Вацлавівна [2, с. 273].

У 2016 р. був проведений капітальний ремонт за проектом «Капітальний ремонт будівлі Лошковецької гімназії».

На даний момент у школі навчається 58 учнів та працює 13 вчителів. Із них 5 спеціалістів вищої категорії, 4 – спеціалісти I категорії, 2 вчителі-спеціалісти і один вчитель вищої категорії «старший вчитель». Очолює школу Поліна Вацлавівна, заступник директора – Олена Леонідівна Кушнір [1].

Висновки. «*Нехай учитель поспішає до дітей, радіє кожній зустрічі з ними, тоді й діти поспішатимуть у школу і щиро радітимуть кожній зустрічі зі своїм учителем*», – слова великого Шалви Амонашвілі. Сьогодні, коли Україна протистоїть повномасштабній агресії росії, її боронять вчорашні учні та студенти – патріоти, яких виховали та навчили школа та вчителі.

Список використаних джерел:

1. Лошковецька гімназія I–II ступенів / URL : http://loshkivtsi.ucoz.ua
2. Прокопчук В. С, Камінська А. І. Селище Дунаївці в сузір'ї громад: іст.-краєзн. нарис / Віктор Прокопчук, Аксинія Камінська. Дунаївці; Камянець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2019.
3. Рішення сесії Дунаєвецької селищної ради № 4-3 від 14.01.2016 р.

ПРО АВТОРІВ

Адамський Віктор Романович, кандидат історичних наук, доцент Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, відповідальний секретар Хмельницької обласної організації НСКУ.

Артемова Людмила Вікторівна, наукова співробітниця Національного заповідника «Глухів», аспірантка Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка, м. Глухів.

Баженов Лев Васильович, професор кафедри всесвітньої історії Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка, голова Хмельницької обласної організації Національної спілки краєзнавців України, доктор історичних наук, професор, академік УАІН, Почесний краєзнавець України і Хмельниччини.

Байталюк Валентина Богданівна, письменниця, редактор газети «Дунаєвецький вісник», м. Дунаївці.

Берека Віктор Євгенович, доктор педагогічних наук, професор, м. Хмельницький.

Блажевич Юрій Іванович, кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, голова Хмельницької міської організації НСКУ, м. Хмельницький.

Бондарчук Марина Юріївна, магістрантка 64-2І групи ННІ філології та історії Глухівського НПУ ім. О. Довженка.

Брелінська Олена Анатоліївна, науковий співробітник Дунаєвецького історино-краєзнавчого музею, м. Дунаївці.

Будзінський Ілля Францович, уродженець м. Дунаївці, історик, дослідник Голокосту і політичних репресій на Кам'янець-Подільщині, мешканець м. Кам'янське Дніпропетровської області.

Вавренчук Ірина Андріївна, кандидат мистецтвознавства, методист коледжу, викладач відділу «Теорія музики» Хмельницького фахового музичного коледжу ім.В. Заремби.

Весела Людмила Михайлівна, поетеса, член НСПУ, м. Дунаївці.

Гавриленко Лариса Миколаївна, завідуюча відділом «Спів» Хмельницького фахового музичного коледжу ім. В. Заремби, кандидат педагогічних наук.

Гашина Оксана Олександрівна, учителька історії Великопобіянської гімназії, с. Велика Побійна.

Грідін Сергій Віталійович, директор Дунаєвецької школи мистецтв.

Горбатюк Василь Іванович, директор Хмельницького обласного літературного музею, член Національної спілки письменників України, м. Хмельницький.

Григоренко Олександр Петрович, доктор історичних наук, професор, академік Міжнародної академії інформатизації, дійсний член Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України, член НСКУ, Почесний краєзнавець Хмельниччини, м. Хмельницький.

Григоренко Вадим Володимирович, учень Хмельницької гімназії №2.

Гриценко Андрій Петрович, завідувач кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, доктор педагогічних наук, член Національної спілки краєзнавців України.

Грідіна **АльонаАнатоліївна,** директор Дунаєвецького історико-краєзнавчого музею.

Журба Катерина Володимирівна, бакалавр факультету теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури, с. Городець Рівненської області.

Івахова Катерина Яківна, кандидат мистецтвознавства, доцент ХГПА, м. Хмельницький.

Ільїнський Валентин Михайлович, доцент кафедри культурології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, Заслужений працівник освіти України, Почесний краєзнавець Хмельниччини.

Комарніцький Олександр Борисович, академік НАНВО України, доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка.

Комарніцька Людмила Миколаївна, кандидат філологічних наук, вчений секретар, НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут».

Кордонська Ніна Іванівна, поетеса-піснярка, членкиня обласного осередку Всеукраїнської творчої спілки «Конгрес літераторів України», лікар вищої категорії, м. Хмельницький.

Кошка Оксана Анатоліївна, завідуюча науково-методичного центру професійного розвитку керівних і педагогічних працівників установ і закладів дошкільної та загальної середньої освіти Хмельницького обласного інститут післядипломної педагогічної освіти.

Красуцький Мар'ян Іванович, письменник, член НСПУ, лауреат всеукраїнських літературних премій імені Я. Галана, імені Ю. Яновського, імені І. Огієнка, почесний професор Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка, Заслужений журналіст України.

Крижанівський Віталій Михайлович, старший викладач кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного університету ім. О. Довженка; провідний науковий співробітник відділу давніх актів Центрального державного історичного архіву, кандидат історичних наук, м. Київ.

Круліковська Тетяна Петрівна, заступник директора з навчально-виховної роботи Хмельницького фахового музичного коледжу ім. В.І. Заремби, викладач – методист.

Куфльовський Валерій Іванович, письменник, журналіст, видавець, член НСКУ, м. Хмельницький.

Ластовецький Микола Адамович, композитор, педагог, доцент, Заслужений діяч мистецтв України, лауреат міжнародної премії ім. С. Гулака – Артемовського та літературно-мистецької премії ім. Ю. Дрогобича, м. Дрогобич.

Мазур Наталія Павлівна, письменниця, член НСПУ, м. Дунаївці.

Матвєєв Андрій Юрійович, проректор з науково-педагогічної роботи Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту, кандидат історичних наук, доцент, член Національної спілки краєзнавців України.

Мінченко Марина Василівна, аспірантка Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, асистентка кафедри історії, правознавства та методики навчання.

Мота Валерія Олександрівна, бакалавр факультет теорії та історії мистецтва Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури.

Онищук Валентина Анатоліївна, директор Маліївецької гімназії, член НСКУ.

Онищук Олександр Григорович, директор Підлісномукарівської гімназії, заступник голови Дунаєвецької територіальної організації НСКУ.

Осецька Валентина Станіславівна, завідуюча Держанівським сільським клубом, керівник аматорського колективу «Забавні кумасі», с. Держанівка.

Осецький Йосип Петрович, дійсний член Центру дослідження історії Поділля Інституту історії НАНУ при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, доктор філософії в галузі права, член НСКУ та НСПУ.

Петренко Наталія Миколаївна, асистент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка.

Пентюк Борис Миколайович, кандидат технічних наук, кандидат богослов'я, доцент, настоятель храму «Собора Іоанна Предтечі», протоієрей, Почесний краєзнавець України, лауреат премій ім. М. Стельмаха та ім. С. Руданського.

Петрова Оксана Миколаївна, викладач музично-теоретичних дисциплін, Дунаєвецька школа мистецтв.

Пилипчук Тетяна Миколаївна, поетеса, членкиня Хмельницького обласного осередку ВТС «Конгрес літераторів України» та Дунаєвецького літературно-мистецького об'єднання «Сонях» ім. В. Бабляка.

Прокопчук Віктор Степанович, доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, лауреат всеукраїнської премії імені Михайла Петренка, м. Дунаївці.

Прокопчук Тамара Костянтинівна, у 1979 – 2013 рр. – директор Дунаєвецької районної централізованої бібліотечної системи, член Національної спілки краєзнавців України, м. Дунаївці.

Просяник Роман Володимирович, магістрант 64-2І групи ННІ філології та історії Глухівського НПУ ім. О. Довженка.

Пуговиця Микола Никандрович, журналіст, публіцист, лауреат літературно-мистецьких премій імені Івана Нечуя-Левицького та Григорія Сковороди, м. Київ.

Рева Вікторія Миколаївна, здобувач вищої освіти, група МД-1, Хмельницький торговельно-економічний фаховий коледж Київського державного торговельно-економічного університету.

Романюк Олександр Анатолійович, співробітник туристично-краєзнавчого центру управління культури, туризму та інформації Дунаєвецької міської ради.

Романько Валерій Іванович, кандидат філологічниї наук, доцент, голова Донецької обласної організації національної спілки краєзнавців України, м. Слов'янськ.

Самборська Людмила Павлівна, заступник директора Дунаєвецької школи мистецтв.

Семенюк Марія Всеволодівна, керівник народного аматорського колективу «Кружіль», с. Велика Кужелева.

Сердунич Любов Андріївна, спілчанка НСКУ, НСЖУ, АДГУ, ВУТ «Просвіта», смт Стара Синява Хмельницької області.

Синиця Надія Миколаївна, учений секретар Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки, заслужений працівник культури України, член Національної спілки краєзнавців України, м. Хмельницький.

Сікорська Анастасія Василівна, завідувач відділення, викладач відділу «Теорія музики» Хмельницького фахового музичного коледжу ім. В.І. Заремби, кандидат мистецтвознавства.

Спірякіна Віра Петрівна, письменниця, м. Дунаївці.

Статкевич Людмила Миколаївна, бібліотекар Дунаєвецької дитячої школи мистецтв.

Танасійчук Володимир Васильович, пенсіонер, с. Великий Жванчик.

Телячий Юрій Васильович, ректор Хмельницького кооперативного торговельно-економічного інституту, член президії НСКУ, доктор історичних наук, професор.

Хоптяр Юрій Анатолійович – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кандидат історичних наук, доцент.

Хоптяр Андрій Юрійович – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кандидат історичних наук, старший викладач.

Хоптяр Алла Олександрівна – Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, кандидат філологічних наук, доцент.

Храпак Петро Данилович, інженер з підготовки кадрів ДП Подільський експертно-технічний центр Держпраці, почесний працівник Хмельницької АЕС, член Національної спілки краєзнавців України, м. Хмельницький.

Храпак Настя Олександрівна, випускниця Хмельницької музичної школи № 1.

Цимбалюк Світлана Дмитрівна, завідувачка сектором з питань культури, мистецтва, навчальних закладів та туризму управління культури, національностей, релігій та туризму Хмельницької облдержадміністрації.

Цимбалюк Оксана Григорівна, член Національної спілки народних майстрів України, член Хмельницької обласної спілки майстрів декоративно-прикладного мистецтва, член Американської Асоціації витинанкарів.

Чабан Катерина Анатоліївна, директор Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки, член НСКУ.

Чекман Валентина Костянтинівна, заступник Дунаєвецького міського голови.

Чешньовський Юрій Францович, директор Комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр» Старосинявської селищної ради.

Шатковська Ірина Станіславівна, ст. викладач кафедри музикознавства, інструменталістики та хореографії Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського (2014-2020), м. Вінниця.

Шевченко Тарас Володимирович, краєзнавець, м. Хмельницький.

Шевчук Тетяна Дмитрівна, викладач музично-теоретичних дисциплін Дунаєвецької дитячої школи мистецтв.

Широкова Евеліна Олександрівна, завідуюча концертмейстерським відділом ХФМК ім. В. Заремби, заслужений працівник культури України.

Ярохно Лідія Іванівна, голова Старокостянтинівського осередку ВУТ «Просвіта» імені Т. Г. Шевченка, член НСПУ, НСЖУ, учитель Старокостянтинівського НВК імені Героя України С. М. Бондарчука, відмінник освіти України, волонтерка.

Яцентюк Василина Анатоліївна, спеціаліст І категорії Туристично-краєзнавчого центру управління культури, туризму та інформації Дунаєвецької міської ради.

Наукове видання

ДУНАЄВЕЧЧИНА
очима дослідників, учасників і свідків історичних подій

Збірник науково-краєзнавчих праць
Випуск 9

Підписано до друку 17.10.2022 р.
Формат 60 х84/16. Гарнітура Myriad. Папір офсетний.
Зам. 22-09-07. Ум. друк. арк. 22,55. Обл.-вид. арк. 20,13. Тираж 100.

Видавець і виготовлювач ПП Зволейко Д.Г.
вул. Кн. Коріатовичів, 9; м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька обл., 32300,
тел. (03849) 3-06-20.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
серія ДК № 2276 від 31.08. 2005 р.